

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่๒ ฉบับที่ ๖ เมษายน-มิถุนายน ๒๕ ฉบับสองศตวรรษรัตนโกสินทร์

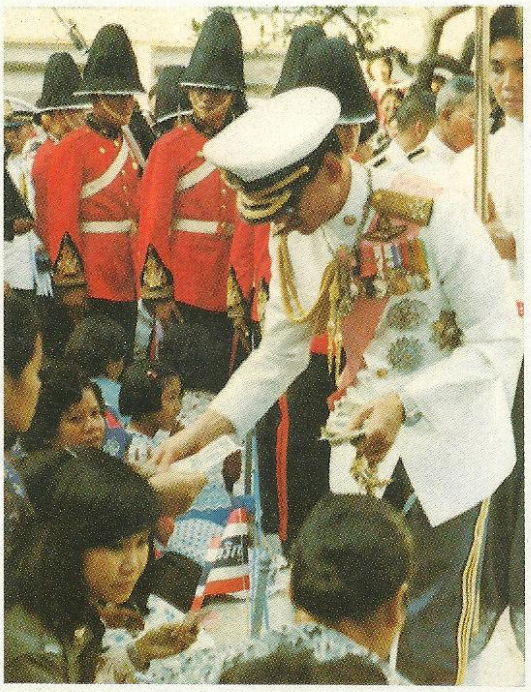

ภาพพระราชทาน

"คนไทยเรารักษาชาติ รักษาแผ่นดินเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาได้ ด้วยสติปัญญาความสามารถและด้วยคุณความดี อิสรภาพ เสรีภาพ ความร่มเย็นเป็นสุข ตลอดจนความเจริญทุกอย่างที่มีอยู่บัดนี้ บรรพชนของเรา ผู้มีความสำนึกตระหนักในความเป็นไทยและมีความอุตสาหะพากเพียร พร้อมทั้งความกล้าหาญเสียสละเป็นผู้สร้างสมไว้ให้ทั้งนั้น เราทั้งหลายในปัจจุบันจึงต้องถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบอย่างสำคัญ ในอันที่จะรักษาคุณความดี พร้อมทั้งจิตใจที่เป็นไทยนั้นไว้ให้หนักแน่นมั่นคงและสืบทอดกันต่อไปไม่ให้ขาดสาย"

พระราชดำรัส
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลปัจจุบัน

ในการเสด็จออกมหาสมาคม
ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
พุทธศักราช 2521
วันอังคารที่ 5 ธันวาคม 2521

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๖ เมษายน - มิถุนายน ๒๕๒๕
ฉบับพิเศษสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ปี
หมายเลขสากลประจำวารสาร (ISSN)
๐๑๒๕ - ๕๗๒ X

ปกหน้า : พระบรมรูปเขียนสีน้ำมัน พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทั้ง ๙ รัชกาล ซึ่งประดิษฐานณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ปกหลัง : การประดับโคมไฟถนนราชดำเนิน ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๒๐๐ ปี

ภาพ : จรินทร์ ปัญญาศิริ

สารบัญ

จากบรรณาธิการ ๒
สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ๓
มงคลฤกษ์สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ๑๓
ประชาธิปไตยในแผ่นดินรัตนโกสินทร์ ๒๒
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ๓๐
พบกับนายแพทย์ประเวศ วะสี
แพทย์ไทยผู้ได้รับรางวัลแมกไซไซ ๓๔
ภาษาไทยของเรา ๓๘
สร้างบ้านแปงเมืองรัตนโกสินทร์ ๔๔
สองร้อยปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๕๓
กฎหมายและศาลไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ๕๙
น้ำมันที่ลานกระบือ ๖๗
นโยบายต่างประเทศสมัยรัตนโกสินทร์ ๗๑
ความเป็นไทย ๘๒
พระราชวินยาภรณ์ พระนักพัฒนาชนบท ๘๗
คุยกับวารสารไทย ๙๔

อ่านวารสารไทยจบแล้ว กรุณาแบ่งปันให้ผู้อื่นได้อ่านต่อๆกันด้วย

จากบรรณาธิการ

ในที่สุดกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีอายุครบ 200 ปี *วารสารไทย* เข้าร่วมการเฉลิมฉลองครั้งนี้โดยการจัดทำวารสารฉบับนี้เป็นฉบับพิเศษ บรรจุเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกรุงรัตนโกสินทร์เป็นส่วนใหญ่ เป็นการมองกรุงรัตนโกสินทร์ในแง่มุมต่าง ๆ ตลอดช่วงเวลา 200 ปีที่ผ่านมา เช่น

- พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศอย่างไร ทรงรักษาบ้านเมืองให้คงอยู่ และทรงทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองมาได้อย่างไร
- สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีความผูกพันกับชีวิตคนไทยมาอย่างไร
- กฎหมายและศาลในสมัยรัตนโกสินทร์มีความเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับอย่างไร
- นโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีความยืดหยุ่น เหมาะสมเพียงไร
- ชีวิต ประเพณี เอกลักษณ์ และความเป็นไทยของเรามีสภาพอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่

นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่จะขาดเสียมิได้ เพราะเกี่ยวข้องกับประชากรส่วนใหญ่ของชาติ เช่น เรื่องของ การส่งเสริมประชาธิปไตย ตลอดจนจริยธรรมและการเชิดชูคนดี

วารสารไทย รู้สึกเป็นเกียรติ และเป็นพระคุณอย่างสูงที่ ฯพณฯ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้อนุญาตให้นำคำบรรยายของท่านเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งทางกองบรรณาธิการได้ถอดจากแถบบันทึกเสียงนำมาลงพิมพ์ไว้ในวารสารฉบับนี้ นับเป็นบทความพิเศษที่มีคุณค่าควรแก่การอ่านเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านผู้บรรยายนั้นคือบรมครูแห่งวงการหนังสือไทยในปัจจุบัน ลีลาการเสนอเรื่องของท่านนั้นสามารถประกันได้ว่าไม่เคยสร้างความผิดหวังให้แก่ผู้ใดมาก่อน

อีกประการหนึ่ง เรื่องการเทิดทูนพระราชสมัญญาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นมหาราช ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ตามที่คณะรัฐมนตรีได้เคยมีมติ (22 กันยายน 2524) ให้ถวายพระราชสมัญญาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า "สมเด็จพระพุทธยอดฟ้ามหาราช" นั้น คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2525 ได้มีมติว่า เนื่องจากได้มีข้อคิดเห็นจากบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งมีความเห็นว่าสมควรใช้พระราชสมัญญาว่า "พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช" โดยมีเหตุผลในด้านความถูกต้องของหลักภาษาและด้านประวัติศาสตร์ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอให้ใช้พระราชสมัญญาว่า "พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช" จึงใคร่ขอเรียนให้ท่านผู้อ่านได้รับทราบด้วย

ในศุภวารดิถีอันเป็นมิ่งมงคลนี้ คณะผู้จัดทำ*วารสารไทย* ขอส่งความปรารถนาดีมายังท่านผู้อ่านทุกท่าน ขอให้ท่านประสบแต่ความสุข ความเจริญ ในกิจการงานทั้งส่วนตัวและส่วนรวมสามัคคีร่วมใจกันละเว้นกิจทุกอย่างในด้านทำลาย กระทำแต่กิจทุกอย่างในด้านเสริมสร้าง เพื่อช่วยกันผลักดันกรุงรัตนโกสินทร์ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ ให้พุ่งไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในศตวรรษใหม่ให้จงได้

ร่วมสมโภชสองร้อยปีรัตนโกสินทร์
ด้วยการช่วยกันดำรงความเป็นไทยและเอกลักษณ์
อันดีงามของชาติ

บริษัทขนส่งจำกัด

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย

ม.ร.ว. ศิกฤทธิ์ ปราโมช

หัวข้อเรื่องที่ผมจะพูดวันนี้ คือ เรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งเป็นสถาบันที่ดำรง คงอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านานสังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่เคยว่าง สถาบัน มหากษัตริย์ ตั้งแต่แรกเริ่มมาจนถึงทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้ ผมจึงเห็นว่าเราควรจะได้ศึกษาและสนใจทั้งภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรมและทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกันไว้ให้มาก เพื่อที่เราจะได้มีความมั่นคงในทางใจ มีความแน่นอนในอันที่จะได้ร่วมกันรักษา และเทิดทูนสถาบันนี้ไว้ตลอดไปมิให้เสื่อมคลาย

ก่อนอื่นผมจะขอพูดถึงภูมิหลังคือเรื่องของสถาบันพระมหากษัตริย์ในอดีตเป็นอันดับแรกก่อนคติของไทยเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยที่เรารู้ได้ทางประวัติศาสตร์นั้น แบ่งได้เป็น 2 คติ คติแรก คือการที่ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัวอันใหญ่ นี่เป็นธรรมดาของสังคมที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด ทั้งกลุ่มหรือทั้งเผ่า โดยมากจะเห็นว่ามีพระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัว ชนชาติอื่นในโลกนี้ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะหัวหน้าครอบครัว จะดูศัพท์เป็นภาษาต่างประเทศ ก็จะเห็นอย่างภาษาอังกฤษเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า "คิง" เยอรมันเรียกว่า "เคอนิก" คำว่า คิง หรือ "เคอนิก" มีรากศัพท์มาจากภาษาอารยะ หรือภาษาสันสกฤตคือคำว่า ชนก แปลว่าพ่อ ส่วนอีกคติหนึ่ง ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าการปกครองของประเทศเรียกว่า "ราชะ" เป็นภาษาสันสกฤต ส่วนในภาษาอังกฤษเรียกว่า "เร็กซ์"

มนุษย์เราถือคติทั้งสองมาช้านาน ตั้งแต่เริ่มแรกมีสังคมมนุษย์ เพราะฉะนั้นคติไทยของเราก็เช่นเดียวกัน มีคติหนึ่งซึ่งถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นบิดา เป็นพ่อ เป็นหัวหน้าครอบครัว

ส่วนคติที่สอง คือ การเห็นพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของรัฐในทางการเมือง และเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งองค์รัฐาธิปัตย์ คืออำนาจปกครองสูงสุด ในฐานะเช่นนี้ พระมหากษัตริย์ไม่ใช่หัวหน้าครอบครัวและไม่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด แต่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับคนทั้งปวง

สำหรับคติแรก ที่ถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัว เราได้เห็นเมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ความจริงกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา เกือบจะเรียกได้ว่าร่วมสมัยเดียวกัน ชั่วแต่ว่ากรุงสุโขทัยนั้นเริ่มปรากฏขึ้นก่อนกรุงศรีอยุธยาประมาณเกือบ 100 ปี แล้วกรุงศรีอยุธยาจึงได้เกิดขึ้น ทางสุโขทัยถ้าจะดูตามศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช หรือศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่หนึ่งแล้ว ขึ้นต้นของศิลาจารึกก็แสดงให้เห็นความสำคัญของสถาบันที่สำคัญของไทยอย่างหนึ่ง คือ สถาบันครอบครัวไว้อย่างแน่ชัด พระเจ้ารามคำแหงได้ทรงจารึกเกี่ยวกับครอบครัวของพระองค์หรือเกี่ยวกับราชตระกูลว่ามีพระบิดาทรงพระนามว่าอย่างไร พระราชมารดาทรงพระนามว่าอย่างไร มีพระเชษฐาทรงพระนามว่าอย่างไร เสร็จแล้วจึงลงมาถึงพระองค์ ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นการชี้ให้เห็นว่า พระเจ้ารามคำแหงทรงถือว่าคนในสุโขทัยเป็นครอบครัวเดียวกันก็ได้ นอกจากในฐานะที่เป็นคนในครอบครัวเดียวกันแล้ว พระเจ้ารามคำแหงยังทรงเน้นหนักในเรื่องเสรีภาพต่าง ๆ ของคนไทยในสมัยสุโขทัย เป็นต้นว่าเสรีภาพในการค้าขายอย่างไรก็ได้ ตลอดจนเสรีภาพที่จะเล่นจะหัวอย่างไร พระองค์ท่านก็ได้ทรงจารึกไว้อย่างแน่ชัดทุกอย่าง และยังมีจารึกบอกไว้ด้วยว่าที่หน้าประตูพระราชวังมีกระดิ่งแขวนไว้อันหนึ่ง ชาวสุโขทัยมีเรื่องทุกข์ใจก็ให้มาสั่นกระดิ่ง แล้วพระเจ้ารามคำแหงจะเสด็จออกมารับ ให้คำปรึกษาและทรงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ นี่จะเห็นว่าเป็นบริการ 24 ชั่วโมง เป็นครั้งแรก จะเรียกว่าครั้งแรกของโลกก็ได้ ไม่มีที่ไหนในโลกในสมัยเดียวกันที่พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะที่พร้อมจะออกมาพบประชาชนของพระองค์ทุกเมื่อ มีแต่ในเมืองไทยเท่านั้น น่าจะเห็นว่านี่เป็นเอกลักษณ์อันสำคัญของสังคมไทยเกี่ยวกับผู้ครองแผ่นดินและผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง ซึ่งลักษณะนี้ได้มีตลอดมาในสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยไม่ว่าจะอยู่ในรูปใด สิทธิของประชาชนชาวไทยที่จะถวายฎีกามีตลอดมาไม่เคยขาด แต่อย่างไรก็ตาม การที่มีกระดิ่งแขวนไว้หน้าพระราชวังได้แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยในสมัยสุโขทัยถือกันว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน โดยมีพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นหัวหน้าครอบครัว

สถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาเริ่มที่พระเจ้าอู่ทองทรงตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 1900 ตั้งแต่แรกเริ่ม ถ้าเราจะอ่านพระราชพงศาวดาร จะเห็นว่าพระเจ้าอู่ทองทรงมีฐานะแตกต่างจากพระเจ้ารามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยเป็นอันมาก จะเห็นได้จากถ้อยคำจารึกที่มีปรากฏในพระราชพงศาวดาร คำที่ใช้เรียกสมเด็จพระเจ้าอู่ทองก็เรียกว่า "สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว" มิได้เรียกว่า "พ่อขุน" อย่างที่เรียกกันมาในครั้งสุโขทัย สรุปแล้วถ้าเราจะศึกษาพระราชพงศาวดาร จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงอยู่ในฐานะเทวราช เป็นองค์รัฐาธิปัตย์ปกครองแผ่นดิน มิใช่หัวหน้าครอบครัวอย่างพ่อขุนรามคำแหงอีกต่อไปแล้ว ภายในเวลา 100 ปี ห่างกันก็เป็นอย่างนี้แล้ว ที่เป็นไปอย่างนี้เพราะมีเหตุจำเป็นที่ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จะต้องเปลี่ยนแปลงจากความเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือความเป็นบิดาของคนทั้งปวง เป็นฐานะเทวราช คือ องค์พระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นพระผู้เป็นเจ้า ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเมื่อก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะมาสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นนั้น ได้ทรงมีอำนาจเหนืออาณาจักรเขมรหรือกัมพูชา ทรงเป็นเจ้าเป็นใหญ่กัมพูชาตกอยู่ใต้อำนาจของพระองค์ จะเห็นได้ว่าเมื่อเสด็จขึ้นรัชกาลได้ไม่นาน ตามพระราชพงศาวดารจารึกไว้ว่าก่อน พ.ศ. 1906 ทรงพระกรุณาตรัสว่าให้ขึ้นไปเชิญพระราเมศวรลงมาจากเมืองลพบุรี แล้วทรงพระกรุณาตรัสว่าขอมแปรพักตร์จะให้ไปปราบ นี่เป็นเหตุการณ์ครั้งแรก ในสมัยพระเจ้าอู่ทองแปรพักตร์ก็แปลว่าขอมไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจพระเจ้าอู่ทองแล้ว มิฉะนั้นจะแปรพักตร์ได้อย่างไร จึงได้ตรัสให้พระราเมศวร ราชโอรสซึ่งครองเมืองลพบุรีอยู่ยกทัพออกไปปราบเขมรคือเขมรที่นครพนม แสดงให้เห็นว่าก่อนจะมาเสวยราชย์สร้างกรุงศรีอยุธยานั้น พระเจ้าอู่ทองทรงเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือเขมรอยู่แล้ว

เหตุผลยังมีอีกต่อมา พ.ศ. 1906 พระราชพงศาวดารเขียนว่า ทรงพระกรุณาตรัสว่า"จ้าวแก้วจ้าวไทออกอหิวาตกโรคตายให้ขุดหลุมเผาเสีย" จ้าวแก้วจ้าวไทนี่ไม่ใช่จ้าวของไทยแต่เป็นจ้าวของเขมรเอามาไว้เพื่อเป็นตัวจำนำ เพื่อให้เขมรอยู่ใต้อำนาจ ตั้งแต่แรกตั้งกรุงศรีอยุธยาและเมื่อเป็นอหิวาตกโรคก็มาขุดเผาขึ้นตอนหลัง และเหตุที่ขอมแปรพักตร์ ก็เพราะตัวจำนำสองคนมาตายลง จ้าวแก้วจ้าวไทเข้าใจ ว่าเป็นรัชทายาทของเจ้าเขมร และจ้าวองค์รองลงไปสาเหตุก็คือว่าในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 1964 ไทยไปตีนครพนมได้อีก ตอนนั้นพระยาแก้วพระยาไท ติดอยู่ในตำแหน่งรัชทายาท พระบรมราชาธิราชที่ 2 ก็โปรดให้นำพระยาแก้วพระยาไทมาที่กรุงศรีอยุธยาพร้อมด้วยเทวรูปสัมฤทธิ์ทั้งหลายขนมาจากนครวัด มาไว้ที่อยุธยา รูปเทวรูปสัมฤทธิ์ที่ขนมาไว้นั้นก็ถูกพม่าขโมยไปอีกที ตอนนี้ก็อยู่ที่วัดพระมหามัยมุนี เมืองอาระกะ ประเทศพม่า เป็นศิลปะเขมร เมื่อเสียกรุงครั้งแรกพม่าขโมยไปหมด ทีนี้ พ.ศ. 2075 ในสมัยแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิ์ ไทยต้องยกไปตีเขมรเพราะเขมรแปรพักตร์อีก ก็ได้พระราชบุตรสองพระองค์มาเป็นตัวจำนำเช่นเคย คือ นักพระสุโทกับนักพระสุทัน วิธีที่จะเอาเขมรไว้ใต้อำนาจโดยมีตัวประกันอยู่ในราชสำนักของไทย ทำกันติดต่อเรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ของกรุงรัตนโกสินทร์ และปรากฏว่าในรัชกาลที่ 4 ก็มีรัชทายาทของเขมรสองพระองค์เป็นลูกนักองด้วง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเขมร คือ นักองนโรดมและนักองศรีสวัสดิ์มาอยู่ที่กรุงเทพฯ ทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรฯ โปรดให้เลี้ยงไว้ในฐานะพระเจ้าลูกเธอ มีเครื่องราชอิสริยยศเช่นเดียวกับพระเจ้าลูกเธอ ต่อมาได้เสด็จกลับคืนประเทศกัมพูชาและได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินทั้ง 2 พระองค์

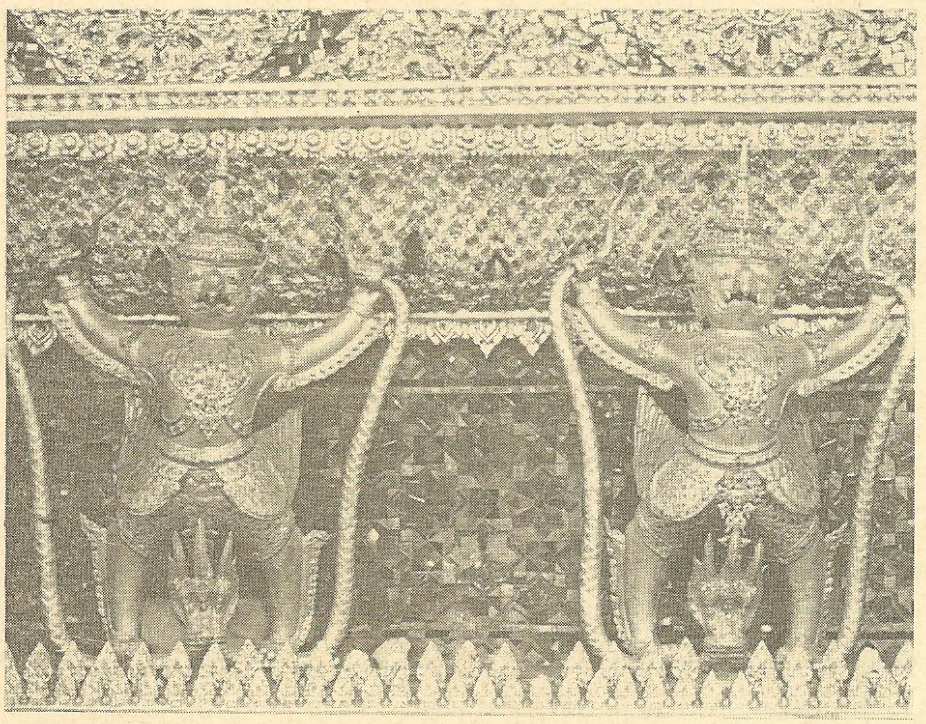

ฐานอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จำหลัก รูปครุฑยุดนาค ทำนองให้เป็นเขาไกรลาสตาม คติไศเลนทร์

ที่กล่าวมานี้เป็นการยืนยันว่า พระเจ้าอู่ทองเมื่อแรกตั้งกรุงศรีอยุธยานั้น อยู่ในฐานะเป็นเจ้าใหญ่ของอาณาจักรกัมพูชาทั้งหมด อาณาจักรกัมพูชาเป็นอาณาจักรที่ใหญ่มาก เกือบจะเรียกว่าปกครองเอเชียอาคเนย์ทั้งภาค

กษัตริย์เขมรทรงปกครองเขมรด้วยลัทธิไศเลนทร์ แปลว่าผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ลัทธิการปกครองนี้มาจากคติพราหมณ์ ในศาสนาฮินดูที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในเอเชียอาคเนย์สมัยก่อนนั้นขึ้นไป พราหมณ์ได้มายกเอาระบอบหรือคติความเชื่อถือในการปกครองของคนในภาคนี้เอามาพัฒนาให้เข้ากับลัทธิพราหมณ์ คนในภาคนี้แต่ก่อนนั้นมีพระมหากษัตริย์ปกครองเป็นชุมชนไม่ใหญ่นัก และถือว่านอกเมืองหลวงมักจะมีภูเขาที่มีเทพเจ้าหรือเทพารักษ์สิงสถิต อยู่ บนนั้นเป็นที่เคารพนับถือของคนในเมือง ซึ่งต้องคอยเซ่นสรวงสังเวยไว้เพื่อให้มีความสุข ความเจริญ เทพารักษ์นี้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพระเจ้ารามคำแหงว่านอกเมืองสุโขทัย บนภูเขานั้นมีพระขพุงผีถ้าใครเซ่นดีพลีถูก บ้านเมืองก็จะเจริญ ถ้าเซ่นไม่ดีพลีไม่ถูก บ้านเมืองก็สูญ

เมื่อพราหมณ์มาถึงก็ได้พยายามพัฒนาเอาลัทธินับถือพระศิวะและพระอิศวรเข้ามาใส่ เอาองค์พระราชาธิบดีของแต่ละสังคมยกขึ้นเป็นพระเจ้า เพื่อให้คนนับถือ คือแรก ๆ ก็ตั้งพระเป็นเจ้าขึ้นก่อน แล้วจะประกอบพิธีบรมราชาภิเษกตามคติพราหมณ์ เพื่อให้มีความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ ในสมัยสุโขทัยเราไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเลย เมื่อพระเจ้ารามคำแหงขึ้นเสวยราชย์หลังจากพระเชษฐาธิราช ไม่มีปรากฏชัดว่าได้ทำกันอย่างไร แต่ว่าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ใช้กันในปัจจุบันก็เป็นพิธีพราหมณ์ทั้งสิ้น เป็นการอ้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่องค์พระมหากษัตริย์ซึ่งมีต่าง ๆ กัน แต่ที่สำคัญก็คือว่าเป็นวิธีอุปโลกน์ขึ้นให้เป็นพระเป็นเจ้าทั้งสามของศาสนาฮินดูคือ พระศิวะ พระนารายณ์ พระพรหม คติไศเลนทร์นี้เริ่มขึ้นที่อินเดียก่อน แล้วได้เผยแพร่มาถึงที่นี่ซึ่งได้เป็นอาณาจักรใหญ่ปกครองประเทศต่าง ๆ ในแถบนี้เป็นเวลาหลายร้อยปี เมื่อพระเจ้าอู่ทองได้รับพระราชอำนาจคือ ทรงยึดอำนาจที่จะปกครอง อาณาจักรอันกว้างใหญ่นี้จากพระเจ้าแผ่นดินเขมร ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องตั้งพระองค์ให้เป็นองค์ไศเลนทร์ จึงจะมีพระราชอำนาจสามารถปกครองดินแดนต่าง ๆ ที่เขมรเคยปกครองได้ การจะปกครองแบบคติไทยในสมัยสุโขทัยนั้น อาจจะเหมาะสำหรับเมืองเล็กประเทศเล็ก แต่เมื่อสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นมหาอาณาจักรแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจมาก ปกครองดินแดนแถบรอบประเทศไทยหลายประเทศได้แก่ ประเทศลาว กัมพูชา และมลายูในภาคใต้ ตลอดจนราชอาณาจักรนครศรีธรรมราช ก็ยังแผ่พระราชอำนาจไปอย่างทั่วถึง ด้วยเหตุนี้จะเป็นพ่อเมืองพ่อขุนอีกต่อไปไม่ได้ เพื่ออานุภาพของชาติไทย พระเจ้าอู่ทองจึงทรงรับพระราชอำนาจที่เคยมีอยู่ต่อองค์จักรพรรดิเขมรมาไว้ในพระองค์ ว่าได้มีการตั้งพระมหากษัตริย์ขึ้นในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่แรกเริ่ม ให้เกียรติเป็นพระเจ้าในศาสนาฮินดู ถือเป็นไศเลนทร์อย่างที่เห็นอยู่จนทุกวันนี้

ในที่นี้จะอธิบายได้หลายอย่างคือ ตามคติที่ว่าพระมหากษัตริย์ไทยคือองค์พระศิวะประทับอยู่บนเขา ไกรลาส ซึ่งตั้งอยู่ในป่าหิมพานต์ ประเทศที่เป็นประเทศราชอยู่ใต้พระบรมเดชานุภาพทั้งมวล จะต้องกำหนดเป็นปีละครั้งหรือสองปีครั้ง ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาถวาย เพื่อแสดงว่ายังเป็นประเทศราชอยู่ อาจจะสงสัยว่าทำไมต้องเป็นต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ทำไมไม่ถวายของอื่น เพชรนิลจินดาทำไมไม่ถวาย ทำไมกำหนดเป็นต้นไม้เงินต้นไม้ทองปีละคู่บ้าง สองคู่บ้าง ทำไมเป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์นั้นเปรียบประดุจกับป่าหิมพานต์ พระเจ้าแผ่นดินเปรียบเสมือน

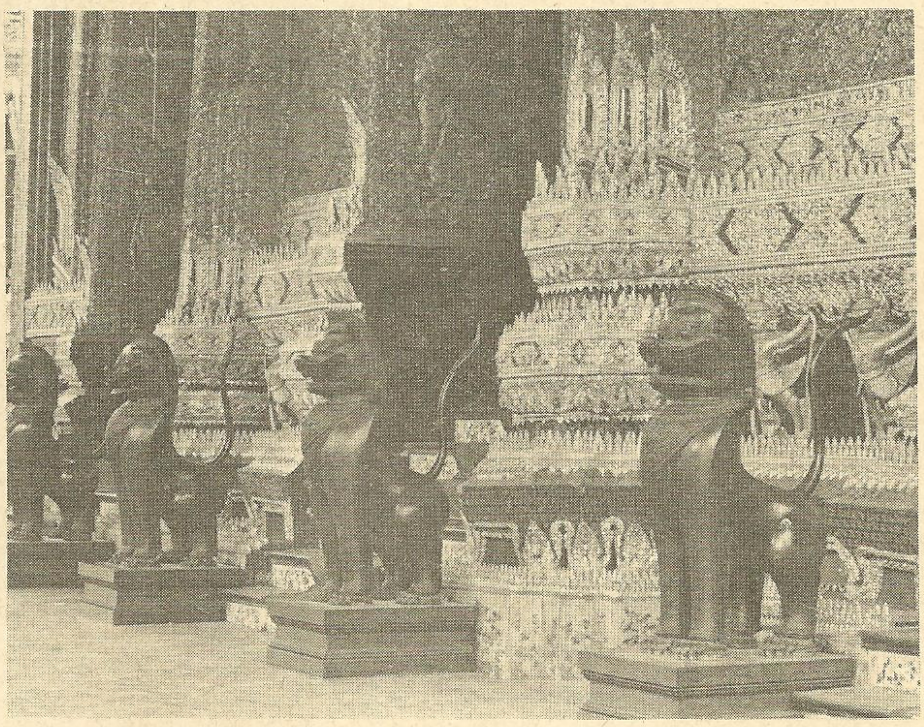

ชั้นล่างจำหลักเป็นฐานสิงห์

พระศิวะประทับอยู่บนยอดขุนเขา บ้านเล็กเมืองน้อยหรือเมืองใหญ่ที่ต้องการจะเข้ามาอยู่ใต้พระบรมเดชานุภาพ ก็ต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของป่าหิมพานต์ ด้วยเหตุนี้จึงต้องถวายต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง เท่ากับปลูกต้นไม้ในป่าหิมพานต์ ระบบนี้ใช้มาจนถึงรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์ ก็มีการถวายต้นไม้เงินทองกันเรื่อย และมีความหมายอย่างนี้ เพราะเท่ากับยอมอยู่ในมหาอาณาจักรซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ไทยเป็นประมุขและทรงปกครองอยู่ด้วยพระบรมราชานุภาพ นอกจากนั้นเมื่อลัทธิไศเลนทร์ได้เข้ามาในเมืองไทย ไม่ใช่เรายอมรับของเขา หรือจำแบบเขามา เราไปนำเอาระบบนั้นมาใช้ เพราะพระมหากษัตริย์ไทยได้ชัยชนะจากไศเลนทร์องค์เก่าและทรงเป็นไศเลนทร์องค์ใหม่มีพระราชอำนาจโดยสมบูรณ์

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าระเบียบแบบแผนสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับเขาพระสุเมรุทั้งสิ้น ผมอยากจะเรียนให้ท่านทราบ ถ้าท่านได้ผ่านไปเห็นจะได้นึกถึงเรื่องเหล่านี้ พระปรางค์หลายองค์สมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ก็ดี เป็นการสร้างตามระบบไศเลนทร์หรือคติไศเลนทร์ทั้งสิ้น คือ สร้างรูปพระศิวะ ซึ่งประดับอยู่บนยอดเขา แบบสถาปัตยกรรมของไทย เมื่อพูดถึงพระปรางค์เราเริ่มต้นสถาปัตย์ จากปัทมะคือดอกบัว เขาไกรลาสตั้งอยู่บนยอดเขาหิมาลัย แต่มีบ่อบัวล้อมรอบเรียกว่าสระมุจลินทร์ ขึ้นเขาไปอีกหน่อยเป็นฐานสิงห์เพราะบนเขามีสิงโตอาศัยอยู่ ขึ้นไปอีกเป็นฐานครุฑมีรูปครุฑสลัก สูงขึ้นไปอีกเป็นที่นกใหญ่อาศัย ยอดสุดมีฐานเทพนม มีรูปเทพนมสลักอยู่โดยรอบ เทพนมคือเหล่าเทวดาที่มาสักการบูชาพระศิวะ และยอดกลางมีรูปศิวลึงค์ ปกติพราหมณ์ถือว่าพระศิวะแสดงพระรูปออกได้ในฐานะที่เป็นศิวลึงค์เท่านั้น พราหมณ์นับถืออย่างนั้น โบสถ์พราหมณ์อะไรต่าง ๆ โบสถ์วัดพระแก้วเราก็จะเห็น ขึ้นต้นฐานล่างเป็นฐานสัตว์ มีสิงห์รายรอบเราเรียกว่าฐานสิงห์ ขึ้นไปอีกชั้นเป็นครุฑและขึ้นไปชั้นในแลเห็นบุษบกมีพระเทพนมเป็นชั้นพระเทพนม แล้วถึงองค์พระพุทธปฏิมากรพระแก้วมรกตใส่ไว้แทนศิวาลัยของพราหมณ์ สถาปัตยกรรมของไทยเป็นอย่างนี้ทั้งหมด และพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกก็เป็นแบบนี้ พระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ก็มีฐานขึ้นไปอย่างนั้น จนถึงที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ก็คืออุงค์ไศเลนทร์ ระเบียบทั้งหมดที่เริ่มต้นแรกสร้างกรุงศรีอยุธยายังอยู่มาถึงทุกวันนี้ไม่เสื่อมคลายทั้งสิ้น แล้วแต่ว่าใครจะสังเกตหรือไม่ บางคนอาจจะเข้าใจว่าเป็นประเพณีโบราณแต่ความจริงยังมีอย่างนี้อยู่ ความศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงยังคงมีอยู่ในพระมหากษัตริย์ ถ้าจะถามว่าองค์ไศเลนทร์เมื่อครั้งหนึ่งพันปีมาแล้ว เดี๋ยวนี้ยังมีอยู่หรือไม่ ก็ตอบได้ว่ายังมีคือมีอยู่ในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลของเรา จึงเป็นเรื่องที่แสดงเกียรติภูมิของชาติไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมอยู่ในองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่ภูมิใจของเรา

ทีนี้เมื่อถือว่าองค์พระมหากษัตริย์เป็นพระเป็นเจ้าในศาสนาฮินดู ก็ต้องมีสิ่งอื่นประกอบ ความจริงองค์พระมหากษัตริย์ในพิธีบรมราชาภิเษก พราหมณ์ไม่ได้ถวายให้เป็นเฉพาะพระศิวะองค์เดียว แต่ให้เป็นพระพรหมและพระนารายณ์อีกด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งแรกที่เราเห็นถึงความเป็นพระเจ้าของพระมหากษัตริย์ไทยอยู่ในพระราชลัญจกรสามองค์ องค์แรกคือ*พระราชลัญจกรมหาอุณาโลม* ตัวอักษรที่อยู่ในหนังสือขอมนั้นเป็นอักษรย่อของคำว่าโองการคือเทวโองการของพระศิวะ เป็นคำสั่งสูงสุด มนุษย์ไม่มีทางที่จะไม่ปฏิบัติได้ ต้องปฏิบัติตามทุกเมื่อ ธรรมชาติบังคับไว้อย่างนั้น นั่นคืออำนาจสูงสุด ที่สองคือ *ตราพระครุฑพ่าห์* ครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์จึงเอามาทำ*พระลัญจกร* ให้หมายถึงพระนารายณ์ และองค์ที่ 3 คือ *พระราชลัญจกร* ของพระพุทธสีมาเป็นรูปหงส์บนหลัง*บุษบก* หงส์เป็นพาหนะของพระพรหม ในพระราชลัญจกรทั้งสามนี้ เมื่อประทับลงในพระบรมราชโองการหรือกฎหมายใดแล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นโองการของพระผู้เป็นเจ้า เป็นคำสั่งเรียกว่าพระบรมราชโองการ เป็นโองการที่สูงสุดของพระผู้เป็นเจ้า

นอกจากนั้นแล้วยังมีสิ่งประกอบอื่น ๆ ซึ่งเดี๋ยวนี้เราถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของไทย ซึ่งผมก็อยากจะเรียนให้ทราบว่าประเพณีที่เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ของไทย ที่คนไทยยังรักษากันอยู่นั้นมาจากไหน เป็นอยู่อย่างไร เหตุสำคัญคือความเป็นเทวราชหรือความเป็นเจ้าของพระมหากษัตริย์ซึ่งบรรพบุรุษของเราเชื่อถือกันมาในอดีต ในประการแรกนี้ ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นกฎบังคับไว้ว่า พระมหากษัตริย์จะต้องประทับอยู่ที่สูงเหนือผู้ใดทั้งสิ้น การตั้งที่ประทับของพระมหากษัตริย์จะต้องอยู่เหนือคนอื่น จะอยู่ต่ำกว่าหรือเท่ากันไม่ได้ นี่ก็เป็นธรรมดาเมื่อพระเป็นเจ้าจะต้องอยู่เหนือมนุษย์ เป็นประเพณีบังคับในราชสำนักกฎเหล่านี้เป็นความเชื่อถือที่บังคับไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย ข้าราชการหรือคนสามัญต้องลดตัวเองให้ต่ำกว่าพระมหากษัตริย์ ไม่ยอมให้ศีรษะอยู่เหนือพระมหากษัตริย์ได้

เพราะฉะนั้นเมื่อประทับอยู่ในที่สูงเหนือศีรษะขึ้นไปมากเราก็อาจจะยืน แต่ถ้าประทับกับพื้นเราต้องย่อตัวลงนั่งหรือหมอบ ถ้าประทับต่ำลงอีกคือประทับราบลงกับพื้น

แล้วคนที่อยู่ใกล้ต้องหมอบลงทันที ไม่มีใครจะไปนั่งเสมอได้ ถ้าคนที่มีความรู้สึกเป็นไทยอยู่กับตัวเองแล้ว จะไม่ยอมให้ตัวเองอยู่เหนือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นอันขาด เป็นความรู้สึกทางธรรมชาติที่เราฝืนไม่ได้

ในประการที่สอง องค์พระมหากษัตริย์นั้นจะต้องแยกไว้อยู่ต่างหาก เมื่อเป็นพระผู้เป็นเจ้าแล้ว จะมาเกลือกกลั้วกับคนธรรมดาสามัญไม่ได้ แตกต่างกับคติของกรุงสุโขทัยอย่างยิ่ง องค์พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยพระองค์ท่านออกมาหาชาวบ้าน มาพบปะพูดจากันได้ เพราะกระดิ่งที่ทรงแขวนไว้คนคงจะมาเคาะกระดิ่งวันยังค่ำ พระองค์ก็คงจะไม่ทรงมีเวลาทำอย่างอื่นมากนัก เพราะคนไทยชอบร้องทุกข์เหลือเกิน

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพระเจ้ารามคำแหงทรงพระราชนิพนธ์ศิลาจารึกก็มีอยู่สองย่อหน้าเท่านั้น ต่อไปเป็นเรื่องของคนอื่นทั้งหลาย เวลาจะทรงพระนิพนธ์ทีไรกระดิ่งดังทุกที แต่พอถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว องค์พระ-มหากษัตริย์ประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะสั่นกระดิ่งได้ แต่จะถวายฎีกาได้เป็นลายลักษณ์อักษร และทรงอยู่ในฐานะทรงเป็นเทพเจ้า คนธรรมดาสามัญทั่วไปจะมีโอกาสเห็นพระองค์น้อยที่สุด ก็จะต้องรักษาพระองค์ไว้ในที่ลับที่สุดหรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เห็นว่าพระ-มหากษัตริย์ทรงเป็นเทพเจ้า ในยามที่จะปรากฏพระองค์ ก็เหมือนกับเทพเจ้ามาปรากฏแก่คนทั้งปวงอย่างเช่นจะปรากฏพระองค์ต่อประชาชน ประชาชนก็จะมองเห็นพระองค์จากที่ไกล ไม่ให้เข้าไปใกล้ชิด หรือเวลาจะเสด็จออกให้พระบรมวงศานุวงศ์หรือข้าราชการเข้าเฝ้าก็จะทรงเสด็จออกในฐานะเช่นนั้น คืออย่างพระราชพิธีมหาสมาคม ซึ่งหลายท่านก็คงจะได้เข้าเฝ้าแล้ว คือประทับอยู่หลังพระวิสูตรทอง ถึงเวลามหาดเล็กประโคมเปิดพระวิสูตรและเห็นพระองค์ประทับอยู่บนพระที่นั่งพุดตาน ทรงเครื่องต้นมีจิตราภรณ์ เมื่อก่อนมีพระมหาพิชัยมงกุฎมองแล้วเหมือนกับพระองค์ทรงเป็นเทพเจ้าจริง ๆ เรื่องนี้ทูตต่างประเทศที่เคยไปในงานเปิดสภาสมัยแรก เวลาเสด็จออกหลังพระวิสูตรเคยบอกกับผมหลายคน เมื่อเห็นแล้วเคลิบเคลิ้มเหมือนกับทรงเป็นเทพเจ้าจริง ๆ มีความกลัวเกรงพระองค์มาก เมื่อได้ยินทั้งเสียงตะโพนในพระราชพิธีนั้น นี่ก็เป็นเรื่องที่ทำให้เห็นว่าองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเทพเจ้า

การที่ทรงเสด็จออกแบบนี้ได้กลายเป็นศัพท์ใช้มาจนถึงปัจจุบัน คนที่เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือคนที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก็แปลว่าเข้าไปรับธุลีจากพระบาทของในหลวงเอาไว้บูชา การที่เสด็จออกอย่างนี้ภาษาเขมรเรียกว่า "เบิกละออง" แปลว่าเบิกฝุ่น เพราะจะต้องกระทำโดยการรูดพระวิสูตรทุกครั้ง และการที่เสด็จออกก็ไม่ใช่บ่อยครั้ง เมื่อปิดพระวิสูตรแล้วฝุ่นก็ต้องตกอยู่ที่พระวิสูตร เปิดทีฝุ่นก็คลุ้งทีข้าราชการก็จะลงหมอบกราบถวายบังคม ฝุ่นหน้าพระวิสูตรก็ต้องตกลงมาเป็นของธรรมดา เป็นเรื่องของธรรมชาติ แต่กลายเป็นศัพท์พูดคือ "เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท"

นอกจากนั้นแล้วที่ประทับของพระ-มหากษัตริย์คือพระราชวังเป็นการเจตนาจะกระทำให้มีกฎเกณฑ์และพระราชพิธีการต่าง ๆ เหมือนกับว่าเป็นเทวสถานของพราหมณ์ ในสมัยใหม่อาจจะไม่ทราบศัพท์คำว่าพระที่นั่งกับพระตำหนัก ว่าแตกต่างกันเพราะเหตุว่าใช้ปะปนกันไป แต่ความจริงความหมายแตกต่างกันมาก อาคารใดจะเป็นพระที่นั่ง อาคารใดจะเป็นพระตำหนักขึ้นกับพิธีพราหมณ์ในการก่อสร้าง ถ้าเป็นพระที่นั่งแล้วต้องลงอาถรรพณ์หรือลงยันต์เชิญเทวดามาโปรด พราหมณ์นั้นมีอำนาจมากเรียกเทวดามาเมื่อไหร่ก็ได้ และเมื่อมาถึงก็บังคับให้อยู่ที่ไหนก็ได้ โดยเขียนยันต์แล้วปะไว้เทวดาก็ต้องอยู่ที่นั่น ในการสร้างพระที่นั่ง พราหมณ์จะเชิญเทวดามาแล้วให้ยืนเฝ้าตรงนี้ นั่นเป็นพระที่นั่ง ถ้าหากสร้างที่ประทับขึ้นมาเฉย ๆ โดยไม่มีพิธีพราหมณ์อย่างนี้ก็เรียกว่าพระตำหนัก อย่างในพระ-บรมมหาราชวัง พระที่นั่งดุสิต พระที่นั่งจักรี พระที่นั่งอนันตสมาคม ได้สร้างโดยพิธีพราหมณ์ลง*อาถรรพณ์* ส่วนพระตำหนักจิตรลดาเป็นพระตำหนักเพราะสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 6 มีพระราชประสงค์ให้เป็นพระตำหนัก ด้วยเหตุนี้พระราชวังของพระมหากษัตริย์ไทยจึงมีฐานะเป็นเทวสถาน บุคคลต้องเคารพและในเทวสถานนั้นก็เป็นธรรมดาของเทวสถานฮินดู ที่จะต้องมีพราหมณ์อยู่คอยปฏิบัติ ราชสำนักของพระมหากษัตริย์ไทยจึงมีพราหมณ์อยู่ตลอดเวลาตราบเท่าทุกวันนี้ พราหมณ์พวกนี้เป็นพราหมณ์ซึ่งประจำราชสำนัก เป็นข้าราชสำนัก เวลานั้นมีมากมีพราหมณ์ที่เป็นพระมหาราชครู ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายของพระมหากษัตริย์ เพราะพราหมณ์รู้กฎหมายอินเดียดี และไทยเราใช้กฎหมายจากฮินดู พราหมณ์เป็นผู้รู้กฎหมาย เป็นที่ปรึกษาและดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาด้วย สมัยก่อนจนมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์นี้ตำแหน่งที่ปรึกษาสูง ๆ มักไม่ได้ตั้งเป็นคุณหลวงหรือพระยา ตั้งเป็นพระราชครู เช่น พระราชครูมุนีพร เป็นตำแหน่งพราหมณ์ทั้งนั้น ส่วนพราหมณ์กลุ่มที่สองเป็นพราหมณ์พระราชพิธี มีหน้าที่บูชาองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นเทวราชของพราหมณ์โดยวิธีปฏิบัติบูชาต่าง ๆ เช่นเวลาที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกนั้นจะต้องเป่าสังข์และรัวบัณเฑาะว์ คือ กลองสองหน้า เหตุที่ทำก็เพราะว่าพราหมณ์ถือว่าเวลาพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก

นั้นได้แก่องค์พระวิษณุและพระศิวะมาปรากฏพระองค์ บัณเฑาะว์เป็นเรื่องของพระศิวะ พระศิวะทรงเป็นเทพเจ้า ซึ่งพราหมณ์เชื่อว่าโลกทั้งปวง ธรรมชาติที่เป็นไป พระอาทิตย์ขึ้นพระอาทิตย์ตก ฤดูกาลต่าง ๆ ที่เป็นไปในขณะนี้ อยู่ในจังหวะการฟ้อนรำของศิวะทั้งสิ้น เมื่อทรงหยุดเมื่อไหร่โลกก็หยุดด้วย ความวิบัติจะเกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งปวง ฉะนั้นเมื่อพระศิวะเสด็จหรือจะเชิญให้เสด็จต้องตีกลองเชิญท่านจึงจะเสด็จมา ส่วนพระนารายณ์นั้นบรรทมอยู่บนเกษียรสมุทรอยู่ในทะเล พราหมณ์ต้องเป่าสังข์ เพราะสังข์หาได้ในทะเลจึงเอาสังข์มาเป่าเชิญพระนารายณ์

ในการเสด็จออกของพระมหากษัตริย์ไทย พราหมณ์ต้องประโคมเสียงประโคมและต้องเป่าสังข์แกว่งบัณเฑาะว์เพื่อแสดงฐานะของพระมหากษัตริย์ นอกจากนั้นแล้วในพระราชวังก็มีพราหมณ์ประจำทุกแห่งเหมือนกับในเทวสถาน แบบนี้อาจจะเอามาจากพระนครหมก็ได้ และพราหมณ์รุ่นแรกก็เป็นพราหมณ์เขมรเข้ามาปฏิบัติบูชาองค์ไศเลนทร์ที่มาประดิษฐานอยู่ในพระนครศรีอยุธยา

เทพเจ้าของพราหมณ์นั้นจะต้องมีการก่อไฟบูชาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นกลางวันและกลางคืนเรียกว่ากองกูณฑ์ การบูชาพระเป็นเจ้าจะบูชาด้วยสิ่งใดก็ใส่ไฟเข้าไปให้ไหม้ ประเพณีอินเดียนิยมใส่เนยใส่เครื่องเทศ เมื่อมาถึงกรุงศรีอยุธยา การบูชาไฟของพระมหากษัตริย์ก็ยังคงมีอยู่ ที่พระนครหลวงของเขมรมีห้องพิเศษสำหรับบูชาไฟในฐานะที่พระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า ห้องนั้นเรียกว่า "กลาโหม" "กลา" แปลว่าห้อง "โหม" ก็คือโหมกูณฑ์คือจุดไฟ เมื่อมาถึงกรุงศรีอยุธยาห้องนั้นก็ยังคงจะติดเข้ามาอยู่ในพระบรมราชวังและคงอยู่ใกล้พระองค์ เพราะพราหมณ์นั้นก็คงเป็นพราหมณ์เขมรในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงรับการปกครองระบอบนั้นอย่างแน่นอน เพราะทรงจารึกไว้เป็นตัวกฎหมาย และมีข้อความในพงศาวดารว่าในครั้งนั้นโปรดให้เอาทหารมาเป็นกลาโหม ทำไมถึงไปเอาทหารมาจุดไฟก็เพราะท่านไม่ไว้ใจพราหมณ์ พราหมณ์ชาวเขมรอาจจะไม่ซื่อตรงและอาจทำร้ายพระองค์ก็ได้ แต่ท่านไว้ใจทหารของท่าน จึงเอาทหารมาทำหน้าที่โหมกูณฑ์อยู่ใกล้พระองค์ที่สุดเพื่อรักษาลัทธิเทวราชไว้ ตั้งแต่นั้นศัพท์ว่ากลาโหมก็ผูกพันกับราชการทหารตลอดมาจนทุกวันนี้ มีกระทรวงกลาโหมเกิดขึ้น ซึ่งก็ไม่ใช่โหมฟืนโหมไฟอะไรแล้ว หรือว่ากำลังโหมอยู่ผมก็ไม่รู้นะ ก็มีหน้าที่เป็นอย่างอื่นไปหมดแล้ว

นอกจากนั้นก็มีสิ่งอื่น ๆ ที่ประกอบการเป็นเทพเจ้า เช่นศัพท์ก็ต้องใช้คำราชาศัพท์ทุกวันนี้ เราหลงลืมกันเพราะไม่มีใครได้เล่าเรียนกันทั้ง ๆ ที่จงรักภักดี อย่างไรก็ตามพอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาใกล้ก็มักจะวิ่งหนี ถามว่าทำไมกัน ก็บอกว่าเพ็ดทูลราชาศัพท์ไม่ถูก ทั้งที่พระองค์ไม่ทรงถืออะไรทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามมันเป็นความรู้สึกอย่างนั้น นอกจากนั้นมีพระราชประเพณีอีกมากซึ่งผมอยากจะพูดเพราะน่าสนใจ มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์เกิดขึ้นหลายอย่าง กฎเกณฑ์เหล่านี้ประกอบเป็นกฎหมายอยู่ในกฎมณเฑียรบาล ถ้าใครทำผิดก็ถูกลงโทษทางอาญาด้วย

เมื่อองค์พระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า จึงห้ามจับต้องพระองค์อย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะที่พระเจ้าหรือเส้นพระเจ้า ความจริงเราเรียกพระเศียรของพระมหากษัตริย์ว่าพระเจ้า และพระเกศาพระมหากษัตริย์ว่าเส้นพระเจ้า เพราะองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระเจ้าใช้ศัพท์อย่างอื่นไม่ได้ ตัดผมก็เรียกว่า "จำเริญเส้นพระเจ้า" ปลงพระเกศาเมื่อออกผนวชก็ต้องเรียกว่า "เปลื้องเส้นพระเจ้า" นี่เป็นราชาศัพท์ที่ถูกต้อง มีการห้ามจับต้องโดยเด็ดขาดไม่ว่าส่วนไหนของพระองค์ ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่พระมหากษัตริย์ทรงถือพระองค์ แต่คนโบราณถือว่าเทพเจ้าเป็นของร้อน เหมือนดวงอาทิตย์ใครถูกแล้วไหม้ นี่เป็นหลักสำคัญในความนับถือ จึงแตะต้องพระมหากษัตริย์ไม่ได้ จะเกิดภัยพิบัติอาจจะไหม้ไปก็ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชประเพณีต่าง ๆ ออกมาอีกมากมายในการแตะต้องพระองค์ไม่ได้ อย่างเรือพระที่นั่งตามกฎมณเฑียรบาล จะต้องมีมะพร้าวคู่หรือสองคู่ผูกไว้ที่ตัวเรือ พอเรือล่มต้องโยนมะพร้าวถวายองค์พระมหากษัตริย์ เพราะไปช่วยไม่ได้คอขาด อย่างนี้ก็ถือกันไปถึงขนาดนั้น ทีนี้ก็เกิดปัญหาคือการแตะต้องพระองค์จำเป็นต้องมีขึ้นจนได้ อย่างทรงเครื่องใหญ่ การจำเริญเส้นพระเจ้า จะต้องมีการทำเป็นครั้งคราว ก็เลยเกิดมีกรมภูษามาลาขึ้นสืบตระกูลกัน ไม่ได้แต่งตั้งตามคุณวุฒิ ถ้าคนตระกูลนี้เกิดตายลงคนในตระกูลก็สืบต่อกันไปไม่ต้องแต่งตั้ง ใครเรียกว่า **"ภูษามาลา"** มีหน้าที่มีสิทธิแตะต้องพระองค์อยู่แต่พวกภูษามาลานี้เท่านั้น จะเปลี่ยนเครื่องแต่งองค์ เครื่องต้น เครื่องทรงตลอดไปจนถึง ปฏิบัติพระองค์เวลาทรงเครื่องใหญ่ไปจนถึงสวรรคตแล้วก็มีหน้าที่ต้องมัดพระบรมศพเข้าพระบรมโกศ ข้าราชการอื่นแตะต้องมิได้ ด้วยเหตุนี้เวลาทรงเครื่องใหญ่ปัญหาเกิดขึ้นมา เห็นได้ชัดว่าโบราณเชื่อว่าทุกส่วนของพระองค์พระมหากษัตริย์มีธาตุแห่งความร้อนทั้งสิ้น ถ้าตกถึงแผ่นดินแล้วแผ่นดินจะร้อนเป็นผลเสียหายแก่เกษตรอย่างยิ่ง ราษฎรจะอดอยากยากจน ในการที่จำเริญพระเส้นพระเจ้าจะต้องระมัดระวัง ขั้นต้นที่ประทับจะต้องปูใบตองที่พื้นก่อน แล้วจึงปูด้วยหนังราชสีห์ ซึ่งเป็นสัตว์ร้อนเช่นกัน ต้องเอาร้อนดับร้อนแล้วจึงจะปูด้วยผักและตั้งพระแท่น ในการจำเริญพระเกศาจะต้องมีความระมัดระวัง

เพราะต้องพระราชทานพระบรมราชานุญาตทุกครั้งที่จะใช้เครื่องมืออะไร ๆ เป็นต้นว่าใช้กรรไกร ก็ต้องกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะใช้พระแสงกรรบิด จะใช้มีดโกนก็ต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้พระแสงขูด เป็นการล่าช้าเหลือเกินในการจำเริญพระเกศา แล้วเมื่อจำเริญพระเกศาเสร็จ ก็จะต้องนำใส่ผะอบไปลอยกลางมหาสมุทร ปล่อยลงดินไม่ได้บ้านเมืองจะร้อน ของเหล่านี้เป็นของร้อนเป็นของศักดิ์สิทธิ์ คนโบราณเชื่ออย่างนั้นจริง ๆ ไม่ทราบว่าเดี๋ยวนี้ยังคงทำอยู่อีกหรือเปล่า แต่ว่าคงจะไม่มีอีกต่อไปแล้ว เวลานี้มีพระแสงอย่างอื่น ๆ ที่จะใช้ทรงเครื่องใหญ่ด้วยพระองค์เองได้

นอกจากนั้นยังมีการห้ามมองพระมหากษัตริย์ มองไม่ได้ มองแล้วตาบอดเหมือนกับมองพระอาทิตย์ เวลาจะเสด็จไหนต้องปิดประตูบ้านหมด เห็นใครมอง มีทหารถือกระสุนคอยยิง เพิ่งจะมาเลิกเมื่อสมัยรัชกาลที่ 2 เสด็จเมืองสมุทรสงคราม ได้ยินเสียงผู้หญิงร้องด้วยความเจ็บปวดได้ความว่าผู้หญิงมาจากที่อื่นที่ไม่ใช่กระบวนเสด็จ ทหารในเรือพระที่นั่งเอากระสุนยิงถูกตาเสียไปข้างหนึ่ง ก็เลยออกประกาศห้ามไม่ให้ยิงราษฎรอีกต่อไปและต่อมาในรัชกาลที่ 4 ก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการห้ามปิดประตูหน้าต่างเวลาเสด็จพระราชดำเนินผ่าน และโปรดเกล้าฯให้เจ้าของบ้านแต่ละบ้านออกมาคอยเฝ้า จะได้ทรงมีพระราชปฏิสันถารทักทาย เรื่องนี้เป็นเรื่องผสมระหว่างคติความเชื่อ 2 อย่างที่ผมจะได้เล่าต่อไป คือการ ห้ามพระบาทแตะต้องแผ่นดินนี่ก็ร้อนอีก พริกขี้หนูหัวหยิกหมด ดังนั้นเวลาเสด็จพระราชดำเนินที่ไหน ต้องปูลาดพระบาทตลอดหมด เมื่อเสด็จผ่านมาห้ามพระบาทถึงแผ่นดินเป็นอันขาด เวลาทรงพระประชวรห้ามถามพระอาการ จะประกาศก็ต่อเมื่อเสด็จสวรรคต และคำว่าสวรรคตก็ไม่ใช่แปลว่าคนตาย แต่แปลว่าเสด็จสู่สวรรค์เช่นเดียวกับเทพเจ้าทั้งหลาย

อีกอย่างหนึ่งที่ถือว่าเป็นของร้อนคือพระโลหิต ตกถึงแผ่นดินไม่ได้และไม่ได้คลุมถึงองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น เจ้านายในราชวงศ์ พระโลหิตตกถึงพื้นดินก็ไม่ได้ทั้งนั้น จะเกิดความแห้งแล้งเพราะความร้อนอย่างที่ผมได้เรียนมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ถ้าจะสำเร็จโทษพระมหากษัตริย์ก็ต้องเอาพระองค์เข้าถุงสีแดงแล้วใช้ท่อนจันทน์ทุบ และท่อนจันทน์ก็ไม่ได้ใหญ่ ๆ อ้วน ๆ เหมือนอย่างนี้หรอก แต่ทำเหมือนไม้เบสบอลล์ของฝรั่ง และกะตีบริเวณให้ตรงที่คอต่อคอต่อหักก็ตายทันทีไม่เจ็บปวด และพระโลหิตก็อยู่ในถุงแดงมองไม่เห็น นี่เป็นคติของคนโบราณที่กลัวร้อนกลัวเสียทางเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน

เคยมีเรื่องเล่าว่ากรมหลวงรักษ์รณเรศ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า มีโทษถึงต้องสำเร็จโทษในรัชกาลที่ 3 ด้วยวิธีเอาท่อนจันทน์ทุบอย่างที่กล่าวมาแล้ว กรมหลวงรักษ์รณเรศเคยทรงบัญชาการอยู่ในกระทรวงวัง เป็นหัวหน้าราชทัณฑ์ทั้งปวงคือพวกเพชฌฆาต เมื่อถึงเวลาที่พระองค์ต้องเข้าถุง พวกที่เป็นเพชฌฆาตก็กลัวตีผิดตีถูก แทนที่จะเล็งคอต่อก็ตีเอาที่พระกรบ้าง พระชงฆ์บ้าง ท่านก็เจ็บก็ตะโกนด่าออกมาว่าไอ้พวกนี้สอนไม่รู้จักจำตีคอต่อซีโว้ย ! ก็เลยตีโผงเดียวสิ้นพระชนม์ไม่ต้องเจ็บทรมาน

ทีนี้การเป็นพระผู้เป็นเจ้าออกพระนามไม่ได้ เมื่อบรมราชาภิเษกแล้วต้องถวายพระปรมาภิไธยเรียกอีกอย่างหนึ่ง พระนามจริงออกไม่ได้ จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ก็ไม่ใช้พระนาม อย่างเช่นรัชกาลที่ 4 สร้างวัดมงกุฎก็ให้ชื่อว่า วัดมกุฎกษัตริย์ฯ ชาวบ้านไม่ยอมเรียกแต่กลับเรียกว่าวัดพระนามบัญญัติ พอสิ้นรัชกาลแล้วจึงได้เรียกว่าวัดมกุฎกษัตริย์ แต่วิธีนี้เราก็ไม่ถือกันแล้ว เรามีเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งก็เรียกได้ว่าเราเปลี่ยนไป

พระมหากษัตริย์และสถาบันพระมหากษัตริย์มีหน้าที่อย่างไร มีพระราชภารกิจอย่างไร อยู่ที่พระนามที่เราถวายพระองค์ท่าน ซึ่งมีหลายอย่าง คนไทยยกพระมหากษัตริย์ว่าพระเจ้าอยู่หัว สังคมไทยยอมรับว่ามีพระเป็นเจ้าทรงเป็นผู้นำ คือ มีพระเจ้าอยู่หัว

ศัพท์ที่สองเรียกว่าพระเจ้าแผ่นดิน มีความหมายว่าทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งประเทศ พระราชทานสิทธิที่จะครอบครองทำมาหากินให้แก่ประชาชนทั่วไปตามพระราชอำนาจ ข้อความเช่นนี้ยังปรากฏอยู่ในหน้าโฉนดที่ดิน เพิ่งจะมาเปลี่ยนในสมัยปัจจุบันนี้เอง โฉนด แต่ก่อนเมื่อดูข้อความแล้วจะเห็นว่าเป็นการพระราชทานสิทธิครอบครองให้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งในเนื้อที่ดินเท่าไหร่ ๆ ก็ได้ แล้วเรามีสิทธิที่จะขายสิทธินี้ต่อไปได้ โอนให้กันต่อไปได้ ศัพท์ที่ว่า เวนคืนที่ดินก็เช่นเดียวกัน ที่ว่ารัฐบาลต้องการที่ดินจากเอกชนด้วยการกำหนดราคาซื้อเองก็เรียกว่าการเวนคืนซึ่งเป็นศัพท์แต่โบราณ เพราะที่ดินเป็นของพระมหากษัตริย์ ต้องการเอาที่ดินของใครมาใช้ให้กับทางราชการก็เท่ากับทำการเวนคืนให้กับเจ้าของเดิม คือ องค์พระมหากษัตริย์ นี่ก็เป็นฐานะเป็นสิทธิที่ทรงมีอำนาจเป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหมด เมื่อพระองค์เป็นเจ้าของแผ่นดินแล้ว ก็ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นต้องทรงมีความรับผิดชอบในความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินอีกด้วย ถ้าเกิดน้ำท่วมฝนแล้งทำการกสิกรรมไม่ได้ผล ราษฎรสมัยก่อนก็โทษพระมหากษัตริย์ว่ากล่าวกันไปต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชพิธีต่าง ๆ มากเหลือเกิน ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็เลิกกันไปหมดแล้ว เพื่อประโยชน์ที่จะทำให้แผ่นดินอุดมสมบูรณ์ เช่น พระราชพิธีไล่น้ำในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้น้ำแห้งราษฎรจะได้เกี่ยวข้าวได้ และ

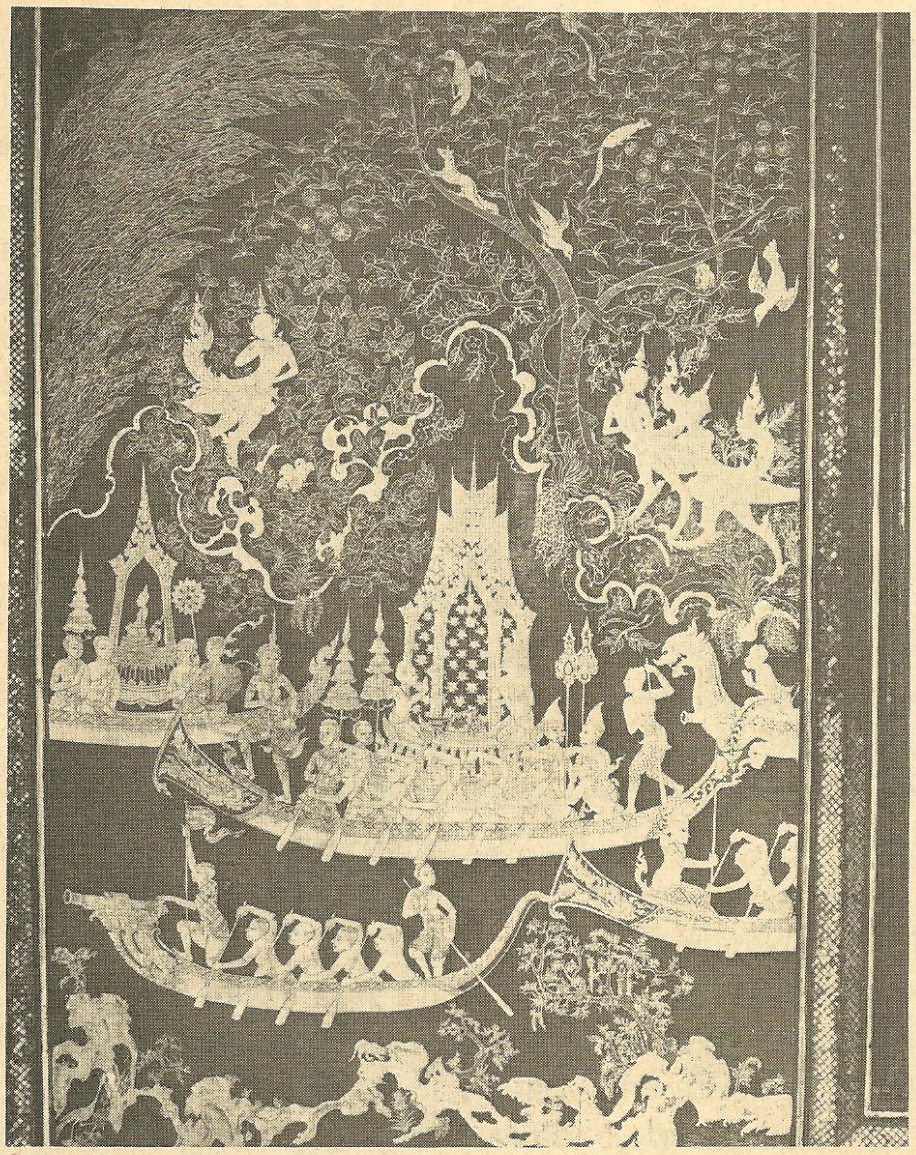

ภาพเขียนพระราชพิธีไล่น้ำ ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท(เมืองโบราณ)

พระราชพิธีบวงสรวงต่าง ๆ เช่น พิธีขอฝน พิธีโล้ชิงช้า เป็นพระราชพิธีที่ทำไปเพื่อให้แผ่นดินไทยอุดมสมบูรณ์ทั้งนั้น ในฐานะที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

นอกจากนั้นแล้วสิ่งต่าง ๆ ป่าไม้ สิงห์สาราสัตว์ในแผ่นดินถือว่าเป็นของพระมหากษัตริย์หมด ผมอยากจะเรียนว่าในสมัยกรุงศรีอยุยา การอนุรักษ์ป่าไม้ สิงห์สาราสัตว์ก็ดีเป็นไปอย่างเข้มงวด เพราะถือว่าเป็นของกษัตริย์ สิ่งเหล่านั้นมีเจ้าของ จนกระทั่งถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โขลงช้างไม่ใช่ของคนทั่วไปแต่เป็นของพระมหากษัตริย์ มีข้าราชการกรมช้างคอยทำบัญชีติดตามเรื่องอยู่เสมอ ใครจะไปจับไปทำลายไม่ได้ แม้แต่ฝูงควายป่าก็เป็นของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงทำนุบำรุงเลี้ยงไว้ เวลาราษฎรไม่มีควายไถนาก็ไปจับมาใช้ไถนาได้ ฝูงควายป่ามีอยู่หลายแห่ง แต่แหล่งที่สำคัญอยู่ที่จังหวัดกาญจนบุรีจนปรากฏเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนไกรพ่อขุนแผนนั้น เวลาบ้านเมืองมีศึกมีสงคราม แกก็ถูกใช้ให้ไปสืบราชการในพม่าเพราะแกเป็นคนมอญ มอญกับพม่าดูกันไม่ออก แต่ในยามสงบแกก็อยู่เฉย ๆ ไม่รู้จะสืบอะไร ก็ได้มอบให้ดูแลอนุรักษ์ฝูงควายป่าที่จังหวัดกาญจนบุรี วันดีคืนดีพระพันวษาเสด็จเพื่อทอดพระเนตรฝูงควายป่าว่ามีมากน้อยแค่ไหน ระหว่างประทับอยู่แกก็ต้อนฝูงควายมาให้ทอดพระเนตร แต่ควายเกิดตื่น แกก็เสียสติกลัวควายจะมาเหยียบบุกรุกเข้ามาในที่พลับพลา ก็ใช้หอกแทงควายไม่ให้ขึ้นมาบนพลับพลา จนตายสุมเป็นกองใหญ่ ก็เลยกริ้ว สั่งตัดหัวขุนไกรทันที ก็น่าที่จะทรงกริ้วเพราะควายเหล่านี้เป็นทรัพย์เศรษฐกิจ เอะอะอะไรจะฆ่าควายตายสุมเป็นกองอย่างนี้หน้าพระที่นั่ง เกิดเสด็จไม่อยู่จะทำอย่างไรแกมิขายเนื้อเค็มหรือ พระพันวษาบอกว่าคนอย่างนี้เลี้ยงไม่ได้ อันนี้ต้องเห็นใจ

ศัพท์ที่สามเรียกพระมหากษัตริย์ว่าเจ้าชีวิต หมายความว่า พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิตคนทั้งประเทศ ในสมัยก่อนถือข้าราชการต้นสังกัดกรมกองของพระเจ้าแผ่นดินมีศักดินาลดหลั่นกัน แสดงให้เห็นสิทธิและอำนาจหน้าที่ของคนแต่ละคน พระมหากษัตริย์จึงทรงอยู่ในฐานะเจ้าชีวิต

ทั้งหมดที่พูดกันมานานคือ ความเป็นเทวราชของพระมหากษัตริย์ แต่สิ่งที่เราลืมไม่ได้ก็คือตั้งแต่แรกมา ประเทศไทย คนไทย นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธมีธรรมะอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ตรงกับศาสนาฮินดูแน่นอน ฉะนั้นธรรมมะสำหรับพระมหากษัตริย์ เมื่อพระมหากษัตริย์ไทยทรงนับถือศาสนาพุทธ จึงเป็นธรรมะที่มีความสำคัญมีอิทธิพลเหนือองค์พระมหากษัตริย์ทุกยุคสมัย ในสมัยพระเจ้ารามคำแหงไม่มีปัญหาเพราะระบอบพระมหากษัตริย์จะไม่มีลัทธิฮินดูเข้าไปเจือปน แต่พอถึงกรุงศรีอยุธยาทั้ง ๆ ที่พระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า แต่ก็ทรงปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธศาสนา ได้แก่**ทศพิธราชธรรม** ได้แก่ ทานคือ การให้ ศีลคือ การสังวรกายและวาจาให้สุจริต บริจาคคือ การเสียสละ อาชวัตร คือ ความซื่อตรง มัทวัตรคือ ความอ่อนโยนในการประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวง ตัปปะ คือ การ

ปฏิบัติตามหน้าที่ของพระมหากษัตริย์โดยครบถ้วนไม่บกพร่องและไม่บิดพริ้ว อโกธะ คือ ความไม่โกรธ อหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนผู้ใดไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ขันติ คือ ความอดทน อวิโรธนะ คือ คิดจะทำการทั้งปวงโดยปราศจากการนึกถึงตัว หรือปราศจากความยินดี ยินร้ายของตัว ไม่ว่าจะคิดทำอะไรต้องคิดหรือทำในสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับตัวเอง ทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือผลงาน

ทั้งหมดนี้เป็นทศพิธราชธรรม ซึ่งพระมหาษัตริย์ของไทยทรงปฏิบัติตลอดมา แม้จะทรงดำรงอยู่ในฐานะเทวราช แต่ในทางปฏิบัติทรงปฏิบัติตามนี้

อีกอย่างหนึ่งที่ศาสนาพุทธฉลาดมาก ที่ผมอยากจะพูดไว้ก็คือว่า ตามความเชื่อถือของพราหมณ์ในศาสนาฮินดูนั้น พระมหากษัตริย์จะปกครองประเทศในฐานะที่เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันภัยพิบัติไม่ให้เกิดแก่ประเทศและทำให้ประเทศมีชัยชนะในสงครามอื่น ๆ ด้วยการบูชายัญแต่อย่างเดียว ไม่มีนโยบายหรือวิเทโศบายใด ๆ ทั้งสิ้นใช้บูชายัญอย่างเดียว คือบูชายัญแก่พระผู้เป็นเจ้าของพราหมณ์แล้วจะบรรลุผลให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อยอุดมสมบูรณ์ คติของไทยก็มีทางนั้นอยู่ เช่นพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ทำขึ้นเพื่อความสมบูรณ์ของบ้านเมือง แต่ศาสนาพุทธสอนไว้อีกทางหนึ่งซึ่งสำคัญอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ฉลาดหาที่เปรียบมิได้ ได้ทรงนำเอาพิธีบูชายัญของพราหมณ์ต่าง ๆ นั้นมาดัดแปลงเป็นราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในศาสนาพุทธ เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ประการ คือ สัสเมธะ ซึ่งศัพท์นี้มาจากคำว่า อัศวเมธของพราหมณ์ อัศวเมธคือการปล่อยม้าอุปการ โดยเอาม้ามาปล่อยให้ออกจากเมือง ม้าซึ่งวิ่งผ่านเมืองใด เมืองนั้นไม่รับ ถือว่าเป็นศัตรู เอาทหารไปรบ ถ้าให้ม้าเข้าเมืองผ่านได้ก็ถือว่าเป็นประเทศราช แล้ว และท้ายที่สุดก็จะฆ่าม้าบูชายัญแก่เทวดา ถือว่าเป็นการเผยแพร่พระราชอำนาจ แต่พระพุทธเจ้ากลับเปลี่ยนเป็นสัสเมธะแทน การฆ่าม้าบูชายัญ กลายเป็นคำสั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ทรงรู้อุบายที่จะบำรุงพืชผลให้สมบูรณ์ ให้ทรงรู้วิธีส่งเสริมการเกษตรทำให้พืชผลสมบูรณ์

อย่างที่ 2 เรียกว่า ปุริสเมธ คือการฆ่าคนบูชายัญ ในศาสนาฮินดูถือว่าฆ่าคนบูชายัญเป็นพิธีกรรม เพื่อความรุ่งเรืองของพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง ศาสนาพุทธเปลี่ยนปุริสเมธเป็นว่า พระมหากษัตริย์ควรจะมีความรู้จักคนว่าใครชั่วใครดี มีความสามารถแค่ไหน ใครซื่อสัตย์สุจริต หรือคดโกงอย่างไร เมื่อทรงอยู่ในความรู้เช่นนี้แล้ว ก็จะได้ใช้คนเหล่านั้นในราชการได้ถูกต้อง และรู้จักใช้คนให้ถูกต้องตามความสามารถของตน

อย่างที่ 3 คือ สัมมาปาสะ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของพราหมณ์คือการบูชายัญเป็นการบูชายัญเพื่อให้คนอื่นรัก แต่ศาสนาพุทธใช้ไปในทำนองที่ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องผูกใจคนทั้งประเทศ ให้ภักดีต่อพระองค์ด้วยการปกครองที่ดีและถูกใจคนทั้งประเทศ ไม่ใช่เป็นการบูชาทำเสน่ห์เล่ห์กลให้คนรัก

อย่างที่ 4 คือ วาชเปยยะ พราหมณ์ศาสนาฮินดูถือว่าเป็นการบูชายัญต่อพระชนมายุของพระมหากษัตริย์ พระพุทธเจ้าเปลี่ยนเป็นวาจาเปยยะ คือพระมหากษัตริย์ต้องพูดหรือสั่งด้วยคำพูดอ่อนหวาน และรัฐวัตร คือสภาพที่ไม่ต้องลั่นกุญแจบ้านช่อง ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติได้ตามสังคหวัตถุ 4 ประการ แล้วบ้านเมืองจะสงบศึกเหมือนกับไม่ต้องใส่กุญแจบ้าน

ทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ถึงแม้ว่าจะดำรงอยู่ในฐานะสูงสุดเป็นเทพเจ้า แต่ด้วยอิทธิพลของศาสนาพุทธได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยกลับไปอยู่ใกล้เคียงกับคติของไทยโบราณคือทรงเป็นเหมือนกับหัวหน้าครอบครัว ทรงมีความใกล้ชิดกับประชาชน เป็นที่พึ่งปกปักรักษาของประชาชนทั่วไป ดังเช่นในสมัยพระเจ้ารามคำแหง **จนมาถึงในยุคของกรุงรัตนโกสินทร์ ราชวงศ์จักรีเป็นพระราชวงศ์ที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อยกฐานะของประชาชนของพระองค์ให้สูงขึ้นและลดพระราชอิสริยยศตลอดจนฐานะต่าง ๆ ของกษัตริย์ลงมา ซึ่งเกือบจะใกล้เคียงกับกรุงสุโขทัย**

การเกณฑ์แรงงานหรือเกณฑ์เลข ซึ่งในสมัยอยุธยา เกณฑ์ปีละ 4 เดือน จนถึงรัชกาลที่ 2 ก็โปรด ให้ลดลงมาเหลือเพียง 2 เดือนและไม่จำเป็นจะต้องต่อเนื่องกัน เกณฑ์ 3 วัน 7 วัน แต่ไม่เกิน 2 เดือนทั้งปี พอถึงรัชกาลที่ 3 ก็ทรงลดลงไปอีก ความหวือหวาในราชสำนักก็ลดลงไปหมด ทรงราชการเหมือนกับเป็นหัวหน้าราชการทุกวันอยู่จนดึกจนดื่น ไม่ได้ประทับเหมือนอย่างที่เสด็จออกเหมือนในมหาสมาคมประทับบนเตียงต่ำ ฉลององค์ก็ไม่ทรง ว่าการอย่างนั้น จนมีเรื่องคนโบราณเล่าคือ ถึงเสด็จออกอย่างนั้นก็ต้องมีเสียงประโคม แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้านั้นก่อนจะประโคมได้ต้องดูให้ดี จะเสด็จออกตรงไหน พอเสด็จออกเห็นพระองค์แล้ว ขุนนางต้องนั่งเฉย ยังไม่ถวายบังคม และจะทรงจุดเทียนบูชาพระพุทธรูป ปิดทองพระ พระสงฆ์ถวายศีลแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นซึ่งจะเป็นเตียงต่ำ ๆ ผ้าที่ทรงสะพักคือห่มสไบเฉียง เมื่อเข้าพิธีสงฆ์ก็เอามารัดพระองค์ ถ้าพูดธรรมดาก็คือ คาดผ้าขาวม้าเต่ก็ยังประโคมไม่ได้ ต่อเมื่อทรงหยิบพระกล้องยาเส้น ยัดยาแล้วจึงจะทรงทอดพระเนตรข้าราชการว่าใครมาไม่มา ยัดยาเส้นแล้วเอาไฟติดพ่นควัน 2-3 ที แล้วถึงจะประโคม จะทรงราชการจน

ดึก ๆ ท่านทั้งหลายสนใจไปหาอ่านจดหมายเหตุของหลวงอุดมสมบัติ มีบรรยายว่าด้วยเรื่องทุกเรื่องที่ทรงมาเป็นหัวหน้าบริหาร

มาถึงรัชกาลที่ 4 ก็ทรงยกเลิกราชประเพณีตามที่เคยเห็นว่าเป็นเทพเจ้านี้มากมาย ทรงพบปะกับประชาชน โดยทรงเสด็จออกรับฎีกาเอง เมื่อทรงประชวรเสด็จออกรับฎีกาไม่ได้ ก็จะทรงให้พระราชโอรสรับแทน ทรงถือว่าการรับฎีการาษฎรเป็นเรื่องสำคัญมาก

พอถึงรัชกาลที่ 5 เลิกพิธีหมอบกราบทั้งหมด ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นแบบอารยประเทศ มีกระทรวง ทบวง กรม ตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 ก็ลดพระองค์ลงมาเรื่อย ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิได้หมดไปเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน แต่หมดไปเมื่อวันที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยอมเสียภาษีรัชชูปการปีละ 6 บาทเท่ากับราษฎร ภาษีรัชชูปการตั้งอยู่ในหลักที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าชีวิตเป็นเจ้าของชีวิตคนทั้งประเทศ มีอำนาจที่จะเรียกตัวบุคคลมาใช้ได้จะเป็นยามศึกสงครามหรือสันติก็ตาม ผู้ใดไม่สามารถมาได้ ก็ถวายเงินสำหรับจะได้ทรงจ้างคนอื่นมาทำราชการแทน รัชชูปการ หมายความว่าจ่ายเงินถวายไปแทนตัว เพื่อจะได้ไม่ถูกเรียกมาเข้ารับราชการ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสียค่ารัชชูปการ 6 บาท ก็คือพระองค์เท่ากับคนทั้งปวง ไม่เป็นเจ้าชีวิตอีกต่อไปแล้ว ทรงเป็นราษฎรไทยคนหนึ่ง ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยพฤตินัยสิ้นสุดตั้งแต่วันนั้น และเป็นประชาธิปไตยตั้งแต่วันนั้น

ราชวงศ์จักรีทรงกระทำอย่างนี้มาตลอดและกระทำอย่างต่อเนื่องมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน สำหรับพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันผมไม่อาจพูดเพราะท่านทั้งหลายก็ทราบดีอยู่แล้วว่า ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจยิ่งกว่าใครทั้งหมดในแผ่นดินไทย เกือบจะไม่น่าเชื่อว่า จะมีมนุษย์คนไหนจะทำงานได้เช่นเดียวกับพระองค์ท่าน และบุญญาภินิหารของพระองค์ก็มากที่สุด ผมได้พบเห็นด้วยตนเอง ผมเองจะเป็นคนโบราณก็โบราณแต่ความรู้สมัยใหม่ก็มีอยู่ ได้เห็นเองบ้างได้รับคำบอกเล่าจากคนที่เชื่อถือได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่*คุณหลวงสุรณรงค์* ราชองครักษ์เล่าให้ผมฟัง เมื่อเสด็จประพาสอีสานหนแรก ประทับเรือพระที่นั่งเสด็จทอดพระเนตรฝั่งแม่น้ำโขงฝั่งไทย พอไปถึงตำบลหนึ่ง ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมยืนอยู่ข้างพระองค์ คอยชี้แจงกราบบังคมทูลว่าบ้านนี้เรียกว่าอย่างไร ตำบลนี้ชื่ออะไรราษฎรมีเท่าไหร่ ทำมาหากินอะไร ไปถึงตำบลหนึ่งเรียกว่าวังจระเข้ ก็ทรงมีพระราชดำรัสถามว่ามีจระเข้ไหม ผู้ว่าราชการก็กราบบังคมทูลว่าไม่มีเพราะสมัยนี้เรือใบเรืออะไรมันแล่นจระเข้ ก็หลบหนีไปหมดแล้ว ก็มีพระราชดำรัสว่า เสียดายจริงเพราะนี่ไม่เคยเห็นจระเข้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ พอรับสั่งผ่านพระโอษฐ์ จระเข้ก็ว่ายน้ำผ่านมา 2 ตัว ก็ทรงพระสรวลและชี้ให้ผู้ว่าฯดู ผู้ว่าฯ คืนนั้นเมากลับมาจวนและพูดว่าจระเข้มันทำกูเสียผู้ว่าฯ หมด ท่านก็เลยจับได้ว่า เราไม่เคยตรวจท้องที่ แต่อย่างไรก็ตามจระเข้ไม่ผิด

ผมเคยเห็นยิ่งกว่านั้น เสด็จเยี่ยมราษฎรซึ่งตอนนั้นฝนตกหนัก เขาก็ปลูกปะรำรับเสด็จหน้าศาลากลางจังหวัด 2 ปะรำ มีทางเดินระหว่างปะรำ ราษฎรเฝ้าเต็มปะรำและตอนนั้นฝนตกหนักที่สุด เมื่อเสด็จเข้าเยี่ยมราษฎรในปะรำแรกฝนก็ยังตกหนักตกอย่างลืมหูลืมตาไม่ขึ้น ผมตามเสด็จ ตอนนั้นพอหมดปะรำนี้ไปแล้ว จะเสด็จออกไปยังอีกปะรำหนึ่งฝนก็ยังตกหนักอยู่ คุณหลวงสุรฯถวายร่มกันฝน ทรงยับยั้งแล้วมีพระราชดำรัสว่า คุณหลวง ราษฎรเขาเปียกได้เราก็เปียกได้ ว่าแล้วก็เสด็จพระราชดำเนินออกไปฝนหยุดตกกับตา นี่ไปสบถสาบานที่ไหนก็ได้ว่าฝนหยุดจริง ๆ ไม่มีฝนแม้แต่หยาดเม็ดเดียว เสด็จไปเข้าอีกปะรำหนึ่งพอลับพระองค์ ฝนก็ตกแรงอย่างเก่า พวกที่ตามเสด็จไม่ต้องพูดถึงล่ะก็โชกไปด้วยกันทั้งหมดหนีไม่พ้น แม้แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังเปียกครึ่งพระองค์เสด็จพระราชดำเนินคล้อยตามพระองค์ นี่ก็เห็นกันมาแล้วและอีกมากมายเหลือเกินครับจะเล่าไปก็ไม่มีที่สิ้นสุด ผมก็อยากจะบอกว่าเรามีพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงมีบุญญาภินิหารอย่างที่ไม่มีมนุษย์คนใดมี ในทางนี้ก็เป็นเกียรติศักดิ์เกียรติยศของคนไทย เพราะว่ามีเทพเจ้าปกครองเราอยู่ และนอกจากนั้นแล้วในรัชกาลปัจจุบัน คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตย เป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน ทรงราชการมิได้ว่างเว้น ทำงานมากกว่าใครทั้งหมด

สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเรื่องที่ผมอยากจะขอให้ช่วยกันระลึกถึง ช่วยกันจดจำเพื่อเป็นกำลังใจกับพวกเรา และในการที่จะฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ก็หวังแต่จะได้มีการสมโภชและแสดงความจงรักภักดีกันยิ่งใหญ่ที่สุดต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชวงศ์จักรี ตามที่เราควรจะได้กระทำ

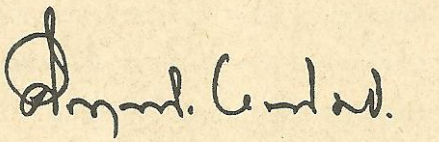

บทความนี้กองบรรณาธิการวารสารไทยได้ถอดจากแถบบันทึกเสียง จากการบรรยายพิเศษของ ฯพณฯ อดีตนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง "สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย" ในการชุมนุมนักเรียนเก่าสวนกุหลาบวิทยาลัย ณ โรงแรมมณเฑียร เมื่อเดือนสิงหาคม 2524

มงคลฤกษ์ สถาปนา กรุงรัตนโกสินทร์

นาวาเอกสมภพ ภิรมย์ ร.น.

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปราบดาภิเษกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ สถาปนาบรมราชจักรีวงศ์ ปกครองประเทศสยามและปวงชนชาวไทยโดยทศพิธราชธรรมด้วยพระบุญญาบารมี ราษฎรทั้งสิ้นทั้งหลายอาศัยร่มโพธิสมภารร่มเย็นเป็นสุขโดยถ้วนทั่วหน้า

ทรงสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชทานนามว่า **"กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมนิเวศน์ มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิตสักกะทัตติยะวิษณุกรรมประสิทธิ์"** แปลว่า "พระนครอันกว้างใหญ่ดุจเทพนคร เป็นที่สถิตของพระแก้วมรกตเป็นมหานครที่ไม่มีใครรบชนะได้ มีความงามอันมั่นคงและเจริญยิ่ง เป็นเมืองหลวงที่บริบูรณ์ด้วยแก้วเก้าประการน่ารื่นรมย์ยิ่ง มีพระราชนิเวศน์ใหญ่โตมากมาย เป็นวิมานเทพที่ประทับของพระราชาผู้อวตารลงมา ซึ่งท้าวสักกเทวราชพระราชทานให้พระวิษณุกรรมลงมาเนรมิตไว้"

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงประจุดวงชะตา กรุงรัตนโกสินทร์ ณ วันอาทิตย์ ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 6 วิสาขมาศ ชุณหปักษ์ ปีขาล จัตวาศก จุลศักราช 1144 สุริยกาล

สุริยกาล **วันที่ 21 เมษายน พุทธศักราช 2325 เวลา 06.54 น.**

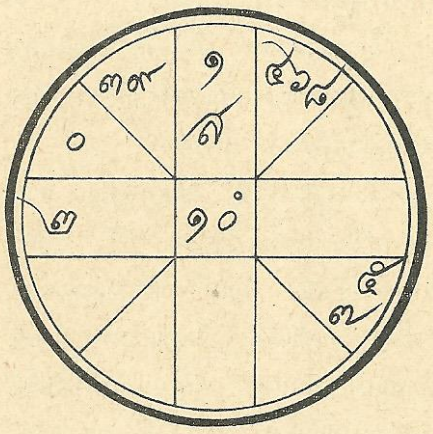

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ สถาปนาพระบรมจักรีวงศ์เมื่อ **วันที่ 6 เมษายน พุทธศักราช 2325**

วันที่ 6 เมษายน ของทุกปีจึงเป็นวันมหามงคลครบอภิลักขิตสมัย คล้ายวันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติได้ย้ายราชธานีจากบริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ กรุงธนบุรี มาอยู่บางกอกหัวแหลมเมืองธนบุรีทางฝั่งตะวันออกคือคนละฟากแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงพระราชดำริว่า บริเวณกรุงธนบุรีเป็นตอนท้องคุ้งของแม่น้ำ ตลิ่งพังได้ง่าย และประกอบด้วยราชธานีเดิมติดกับเขตวัดอรุณราชวราราม จะขยายราชธานีไม่ได้เต็มที่จึงได้ทรงย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาอยู่ที่บางกอก ตั้งนามใหม่เป็นกรุงเทพพระมหานคร ณ ที่บริเวณพระบรมมหาราชวังในปัจจุบันนี้

พระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินจากกรุงธนบุรี มายังกรุงเทพพระมหานคร และพิธีเสด็จปราบดาภิเษก ในหนังสือพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พรรณนาได้ดังนี้

ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์ เดือนหก แรมเก้าค่ำ ปีขาล จัตวาศก ศักราช 1144 ปี ให้ตั้งการพระราชพิธียกหลักเมือง

ถึง ณ วันจันทร์ เดือนหก แรมสิบค่ำ จัดการตั้งพระราชวังใหม่และล้อมด้วยระเนียดก่อนยังมิทันได้ก่อกำแพงวัง

ถึง ณ วันจันทร์ เดือนแปดปฐมาสาฒ ขึ้นค่ำหนึ่ง ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป นิมนต์พระราชาคณะสวดพระพุทธมนต์แล้ว รุ่งขึ้น ณ วันพฤหัสบดี เดือนแปด ขึ้นสี่ค่ำ เพลารุ่งแล้วสี่บาทได้มหาอุดมวิชัยมงคลนักขัตฤกษ์ พระสุริยเทพบุตรทรงกลดจำรัสดวงปราศจากเมฆผ่องพื้นนภากาศ พระบาทสมเด็จบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งบัลลังก์ศรีสักหลาดประดับด้วยเรือจำนำท้าวพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง แห่โดยกระบวนพยุหยาตราหน้าหลังพรั่งพร้อมเสด็จ ก็เสด็จข้ามมหาคงคามา ณ ฝั่งฟากตะวันออก เสด็จขึ้นฉนวนหน้าพระราชวังใหม่ทรงพระเสลี่ยงตำรวจแห่หน้าหลัง เสด็จขึ้นยังพระราชมนเทียรสถาน ทรงถวายนมัสการพระรัตนตรัยด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วเถลิงสถิตเบื้องบนมงคลราชมัญจาพระกระยาสนาน พระสงฆ์ถวายพระปริตโตทกธารเบญจสุทธคงคามุทธาภิสิตวารี ชีพ่อพราหมณ์ถวายตรีสังข์หลั่งมงคลธารา อวยอาเศียรพาทพิษณุอิศวรเวทถวายชัยวัฒนาการ พระโหราลั่นฆ้องชัยให้ประโคมขานเบญจางคดุริยดนตรีแตรสังข์ประนังสัพท์สำเนียงนฤนาท พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จสถิตเหนือภัทรบิฐอันกั้นบวรเศวตราชาฉัตร

พระมหาปราสาทองค์แรก คือ "พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท" เป็นปราสาทที่สร้างด้วยเครื่องไม้ทั้งองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถ่ายแบบพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทที่กรุงศรีอยุธยามาสร้างขึ้น เริ่มสร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2326 สร้างสำเร็จและทำพิธียกยอดพระมหาปราสาท เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2327

พระครูราชปโรหิตาจารย์ ก็กราบบังคมทูลถวายไอสุริยราชสมบัติ และเครื่องเบญจพิธราชกกุธภัณฑ์ พระแสงอัษฎาวุธอัญเชิญเสด็จขึ้นปราบดาภิเษกเสวยสวรรยาธิปัตย์ถวัลยราชย์ดำรงแผ่นดินสืบไป ขณะเมื่อได้เสวยราชสมบัตินั้น พระชนมายุได้สี่สิบหกพระพรรษา จึงพระสังฆราชราชาคณะคามวาสีอรัญวาสีและชีพ่อพราหมณ์พฤฒาจารย์ทั้งหลาย พร้อมกันถวายพระนามว่า พระบาทสมเด็จบรมราชาธิราชรามาธิบดีศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิราชาธิบดินทร์ธรณินทราธิราชรัตนกาศภาสกรวงศ์ องค์บรมาธิเบศ ตรีภูวเนตรวรนายกดิลก รัตนราชชาติอาชาวศัย สมุทัยตโรมนต์ สกลจักรวาฬาธิเบนทร์ สุริเยนทราธิบดินทร์ หริหรินทราธาดาธิบดี ศรีวิบุลยคุณอักนิษฐ ฤทธิราเมศวรมหันต์ บรมธรรมิกราชาธิราช เดโชชัย พรหมเทพาดิเทพนฤบดินทร์ ภูมิทรบรมาธิเบศ โลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมกุฎประเทศคตา มหาพุทธางกูร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน จารึกพระนามลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏ

จึงมีพระราชโองการดำรัสให้สมเด็จพระอนุชาธิราช เสด็จเถลิงราชมไหศวรรย์ ณ ที่พระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่าราชการพระนครกึ่งหนึ่ง โดยดังโบราณจารีตราชประเพณีมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อนมา และสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรก็ให้สถาปนาพระราชนิเวศน์ขึ้นใหม่ใกล้คามคฤหฐานที่เดิม ตั้งเป็นพระราชวังหน้า จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระเชษฐภคินีพระองค์ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระเทพสุดาวดี เจ้ากรมตั้งเป็นพระยา และตั้งพระเชษฐภคินีพระองค์น้อย เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระศรีสุดารักษ์ โปรดให้พระสุริยอภัย-

พระราชนัดดาผู้ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ ครั้นภายหลังเห็นว่ายศศักดิ์ยังไม่สมควรแก่ความชอบที่มีมาก จึงโปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลังรับพระราชบัญชา ตั้งวังอยู่ที่สวนลิ้นจี่ในเมืองฝากตะวันตกริมคลองบางกอกน้อย ดำรัสให้ข้าหลวงไปหาพระอภัยสุริยาราชนัดดาลงมาแต่เมืองนครราชสีมา โปรดตั้งให้เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงธิเบศบดินทร ให้เสด็จไปอยู่ ณ วังเก่าเจ้าตาก

พระมหาปราสาทองค์แรก คือ "พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท" เป็นปราสาทที่สร้างด้วยเครื่องไม้ทั้งองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถ่ายแบบพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทที่กรุงศรีอยุธยามาสร้างขึ้น เริ่มสร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2326 สร้างสำเร็จและทำพิธียกยอดพระมหาปราสาท เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2327

"พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท" ที่เป็นแม่แบบของพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้สร้างขึ้นมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ คือ เป็นพระที่นั่งสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในสมัยที่กรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ได้ทรงใช้เป็นพระราชพิธีมณฑลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสืบเนื่องกันมาหลายพระองค์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติปกครองสยามประเทศ เมื่อพุทธศักราช 2325 นั้น ยังหาได้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้ครบถ้วนถูกต้องตามตำรับโบราณราชประเพณีไม่ เพียงแต่ได้ทรงประกอบการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขปเท่านั้น ฉะนั้นเมื่อได้สร้างพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทสำเร็จโดยสมบูรณ์แล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามระบอบโบราณขัตติยราชประเพณีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2328 โดยใช้พระที่นั่งอมรินทราภิเษกเป็นพระราชพิธีมณฑล

การสร้างพระราชวังในกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งพระราชวังหลวงและวังหน้า ไม่ได้สร้างสำเร็จในคราวเดียว แรกลงมือสร้างเมื่อปีขาล พ.ศ. 2325 เป็นการเร่งรัดด้วยจะทำพระราชพิธีปราบดาภิเษกกำแพงพระราชวังใช้แต่ปักเสาไม้ระเนียด พระราชมนเทียรก็ทำด้วยเครื่องไม้มุงจากพอเสด็จประทับชั่วคราวทั้งพระราชวังหลวงวังหน้า พระราชวังหลวงเวลาปลูกสร้างไม่ถึงสองเดือน ก็ถึงพระฤกษ์พระราชพิธีปราบดาภิเษกเสด็จมาเฉลิมพระราชมนเทียรเมื่อ ณ วัน พฤหัสบดี เดือน 8 บุรพาสาฒ ขึ้น 4 ค่ำ

ครั้นเสด็จมาประทับอยู่ในพระราชวังใหม่แล้ว จึงลงมือปลูกสร้างสิ่งซึ่งเป็นของถาวรต่อมาทั้งพระราชวังหลวงและวังหน้าด้วยกัน ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่าการสร้างพระนครอมรรัตนโกสินทร์และพระราชวังหลวง สร้างอยู่ 3 ปี สำเร็จเมื่อในปีมะเส็ง พ.ศ. 2328 จึงทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แล้วสมโภชพระนครต่อกันไป

ทั้งพระนครฯ และพระราชวัง ก่ออิฐถือปูนเฉพาะป้อมปราการสำหรับป้องกันข้าศึกศัตรู ส่วนพระราชมนเทียรและสถานที่นอกจากนั้นทำด้วยเครื่องไม้แทบทั้งนั้น แม้ซุ้มประตูเมือง และประตูพระราชวังก็เป็นเครื่องยอดทำด้วยไม้ ที่สุดจนพระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาทในพระราชวังหลวงซึ่งสร้างขึ้นแต่แรกก็เป็นปราสาทไม้ เพราะในเวลานั้นอิฐปูนยังหาได้ยาก ป้อมปราการที่สร้างในกรุงรัตนโกสินทร์ต้องไปรื้อเอาอิฐกำแพงพระนครศรีอยุธยามาก่อสร้างแทบทั้งหมด เพราะฉะนั้นสิ่งซึ่งสร้างเป็นของก่ออิฐถือปูน นอกจากป้อมปราการกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นแล้วเป็นของก่อสร้างต่อทีหลังเป็นลำดับมาทั้งนั้น

ต่อมาเกิดเพลิงไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเษกปราสาทดังมีโคลงพรรณนาถึงพระที่นั่งและพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก ดังนี้

"ปีพันร้อยเศษห้า สิบเอ็ด ระกาแล
เกิดพิรุณลงเม็ด พร่างพร้อย
อสุนีตกมุขเด็จ ปราสาท
นามอมรินทราภิเษกสร้อย ศัพท์ก้องเกิดเพลิง

คุไหม้มุขสี่ด้าน โทรมลง
ลามติดพระปรัศว์องค์ ฝ่ายซ้าย
สนามนาตราสุริวงศ์ ต่างวุ่น วายแฮ
พาพวกระเห็ดย้าย ออกพ้นวังสถาน

ขณะนั้นบรมราชเจ้า จักรี กษัตริย์แฮ
ดำรัสสั่งเสนี พรั่งพร้อม
ให้ยกราชอาสน์มี เศวตฉัตร กั้นเฮย
ออกจากเพลิงล้อม รอดพ้นเพลิงกาฬ"

"ลุศักราช 1511 (พ.ศ. 2332) ปีระกาเอกศก ถึง ณ วันอาทิตย์ เดือนเจ็ด ขึ้นค่ำหนึ่งเพลาบ่ายสามโมง หกบาท ฝนตกอสุนีบาตลงต้องหน้าบันมุขเด็จพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ติดเป็นเพลิงโพลงขึ้นไหม้เครื่องบนพระมหาปราสาทกับทั้งหลังคามุขทั้งสี่ทำลายลงสิ้น แล้วเพลิงลามไปติดไหม้พระปรัศว์ซ้ายด้วยอีกหลังหนึ่ง และขณะเมื่อเพลิงฟ้าแรกติดพระมหาปราสาทนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรฯ และพระราชวงศานุวงศ์ทั้งปวง กับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและพระราชาคณะฐานานุกรมทุก ๆ พระอารามหลวงก็เข้ามาในพระราชวังช่วยดับเพลิงพร้อมกันสิ้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสให้ข้าราชการช่วยกันยกพระที่นั่งราชบัลลังก์ประดับมุก ซึ่งกั้นเศวตฉัตรอยู่บนพระมหา-

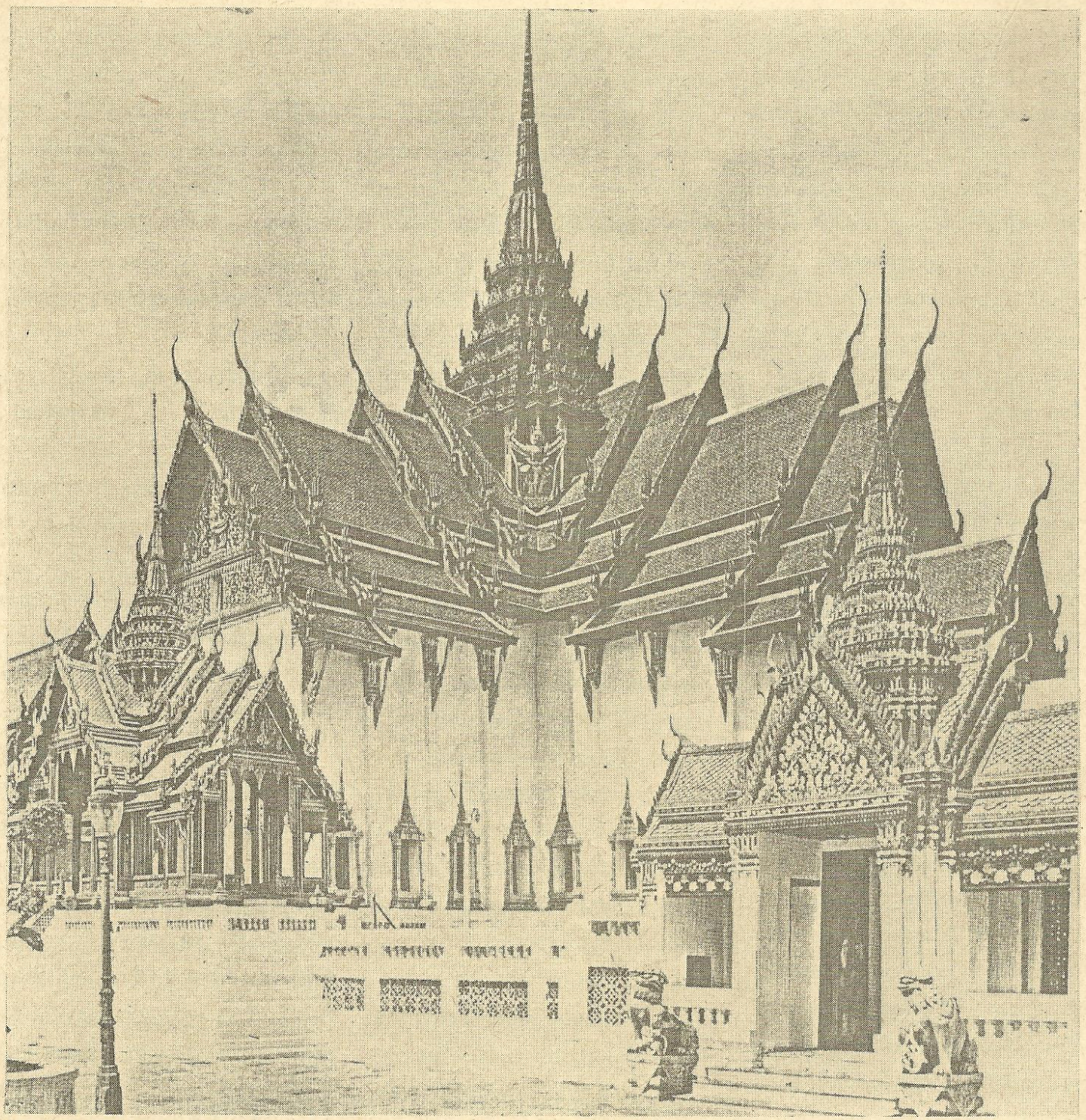

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทสร้างแทนที่พระที่นั่งอัมรินทราภิเษกที่ถูกเพลิงไหม้

ปราสาทนั้นลงมาพันเพลิงหาทันเพลิงไหม้ไม่ พวกเจ้าจอมข้างในต่างตื่นตกใจเพลิงหนีออกจากพระราชวังไปอาศัยอยู่ ณ บ้านเจ้าพระยารัตนาพิพิธบ้าง บ้านเจ้าพระยายมราชบ้าง ไปอยู่ ณ บ้านเจ้าพระยาธรรมาบ้าง บ้านเจ้าพระยาพลเทพบ้าง ที่ยังอยู่ในพระราชวังก็มีบ้าง ฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ข้าราชการทั้งปวงที่เข้าสาดน้ำดับเพลิงบ้างที่เข้าช่วยขนถุงพระราชทรัพย์ในพระคลังไปทิ้งลงในสระในพระอุทยานภายในพระราชวังบ้าง สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระแสงง้าวเร่งให้ข้าราชการดับเพลิง ครั้นเพลิงดับสงบแล้ว จึงดำรัสให้พวกชาวที่ชาววังและจ่าโขลนแยกย้ายกันไปตามพวกเจ้าจอมข้างใน ซึ่งหนีเพลิงไปอาศัยอยู่ ณ บ้านเสนาบดีทั้งนั้นรับกลับเข้ามาพระราชวัง แล้วตรัสถามมุขมนตรีทั้งปวงว่า ซึ่งไฟฟ้าไหม้พระมหาปราสาทดังนี้จะมีเหตุดีร้ายประการใด จึงพระยาราชวังเมืองกราบทูลพระกรุณาว่าแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง อสุนีบาตลงพระที่นั่งมังคลาภิเษก

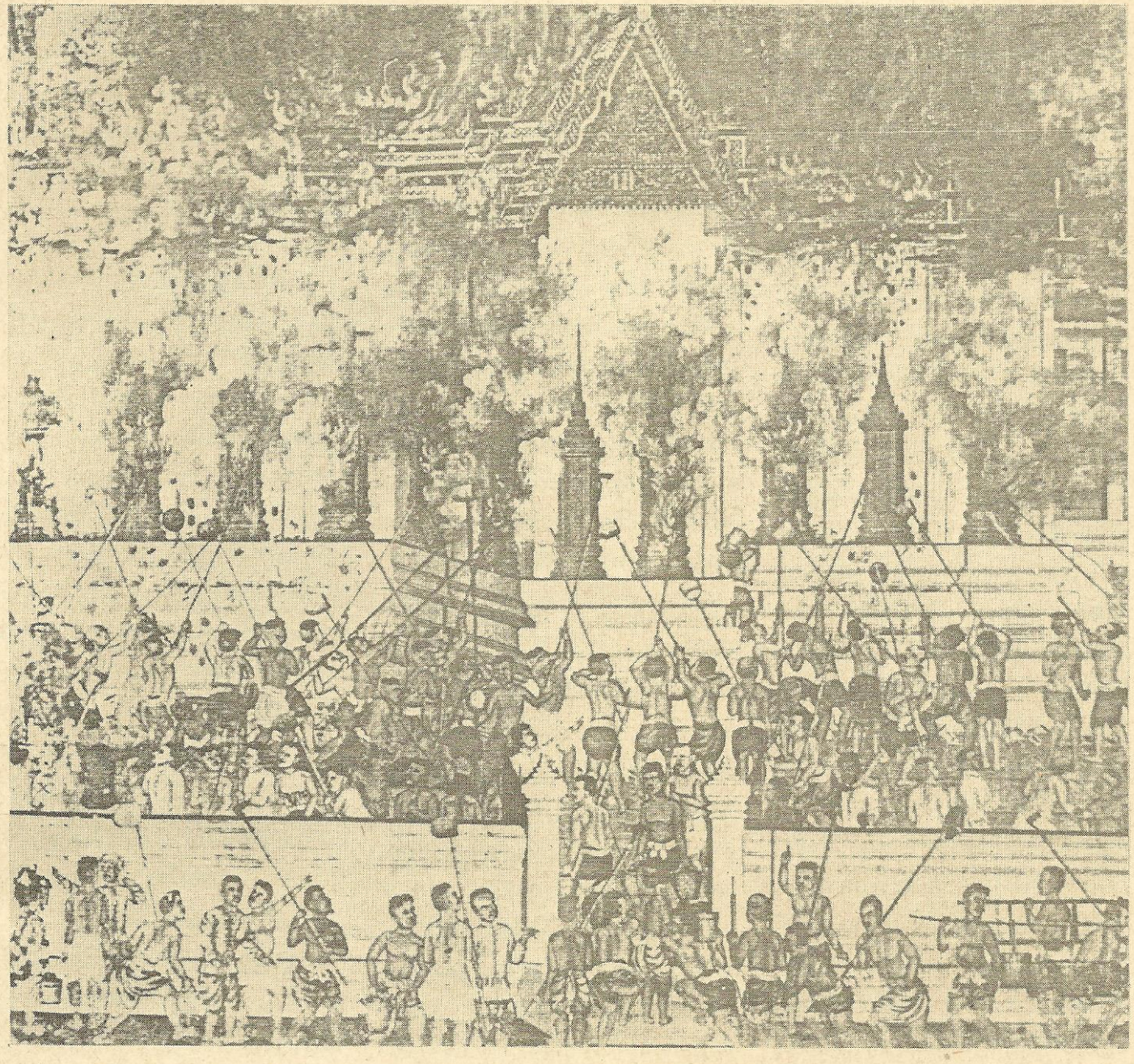

ภาพเขียนขณะเพลิงไหม้ พระที่นั่งอัมรินทราภิเษกมหาปราสาท

มหาปราสาท ไฟฟ้าไหม้เหมือนครั้งนี้ มิได้มีเหตุร้าย เป็นศุภนิมิตมหามงคลอันดีได้พระราชลาภต่างประเทศเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเงินตราชั่งหนึ่งแก่พระยาราชวังเมือง เป็นรางวัลซึ่งกราบทูลทำนายเป็นศุภนิมิตนั้น ต้องกับคำพระโหรากราบทูลทำนายเมื่อครั้งผึ้งจับต้นจันทน์ที่เกยฝ่ายปัจฉิมทิศ ถวายพยากรณ์ว่า จะได้พระราชลาภและนางต่างประเทศ แล้วดำรัสสั่งสมุหนายกให้จัดแจงการรื้อปราสาทเก่าเสีย ฐาปนาปราสาทขึ้นใหม่ ย่อมเข้ากว่าองค์ก่อนนั้นสูงใหญ่เท่าพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทกรุงเก่ามุขหน้ามุขหลังนั้นยาวกว่ามุขข้าง และมุขเบื้องหลังนั้นอยู่ที่ข้างในยาวไปจนถึงพระปรัศซ้ายขวา กระทำปราสาทองค์ใหม่นี้ยกออกมาตั้ง ณ ที่ข้างหน้าทั้งสิ้น มุขทั้งสี่นั้นก็เสมอกันทั้งสี่ทิศ ใหญ่สูงเอาแต่เท่าพระที่นั่งสุริยามรินทร์กรุงเก่ายกปราลีเสียมิได้ใส่เหมือนองค์ก่อน แต่ที่มุมยอดทั้งสี่มุมนั้นยกทวยเสีย ใส่รูปครุฑเข้าแทนแล้วให้ฐาปนาพระที่นั่งขึ้นใหม่ที่ข้างในต่อมุขหลังเข้าไปอีกหลังหนึ่ง พอเสมอท้ายมุขปราสาทองค์เก่าพระราชทานนามว่าพระที่นั่งพิมานรัตยา และให้ทำพระปรัศซ้ายขึ้นใหม่คงตามเดิม. และหลังคาปราสาทและมุขกับตั้งพระที่นั่งพิมานรัตยาและปรัศดาดดีบุกทั้งสิ้นเหมือนอย่างเก่า ครั้นการพระมหาปราสาทลงรักปิดทองเสร็จแล้ว จึงพระราชทานนามปราสาทองค์ใหม่ชื่อ "พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท" พระที่นั่ง

ดุสิตมหาปราสาทองค์ใหม่นี้เป็นพระนามจำลองมาจาก พระที่นั่งดุสิตสวรรย์ธัญญามหาปราสาท ซึ่งสร้างในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสร้างไว้ที่ลพบุรี ยังมีซากเหลืออยู่

ตามตำนานการสร้างพระมหาปราสาทที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสร้างพระมหาปราสาทองค์แรก คือ พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทนั้น ปรากฏเป็นที่แน่ชัดอยู่แล้วว่า เพื่อที่จะทรงใช้เป็นพระราชพิธีมณฑลในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และเมื่อพระมหาปราสาทองค์ที่กล่าวนั้นถูกไฟไหม้แล้ว ก็มิได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในลักษณะและขนาดเดิม หากแต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถือขนาดพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ซึ่งเป็นพระที่นั่งที่เคยเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าแห่งกรุงศรีอยุธยามาหลายสิบพระองค์ รวมทั้งพระบรมศพสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งแม้จะสวรรคตที่พระราชวังลพบุรี ก็ยังได้เชิญพระบรมศพไปประดิษฐานที่พระที่นั่งสุริยามรินทร์ ฉะนั้น ก็ดูจะเป็นที่เข้าใจกันได้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนี้ สำหรับประดิษฐานพระบรมศพด้วย และเมื่อพระองค์เสด็จสู่สวรรคตสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชผู้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบพระราชสันตติวงศ์ จึงได้อัญเชิญพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนี้ ซึ่งในการต่อมาก็ได้ยึดถือเป็นประเพณีสืบมา

การบูรณะสร้างเสริม

พระที่นั่งในหมู่พระมหาปราสาทนี้ ได้มีการบูรณะสร้างเสริมมาดังนี้

รัชกาลที่ 3

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบพระราชสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเมื่อปีพุทธศักราช 2367 นั้น เป็นเวลาที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และพระที่นั่งพิมานรัตยาได้สร้างมาแล้วกว่า 30 ปี ทั้งตัวไม้และสรรพวัสดุก่อสร้างบางประเภท ก็ชำรุดทรุดโทรมและเสื่อมคุณภาพลงตามกาลเวลา ฉะนั้น เมื่อได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระบรมชนกนาถเสร็จแล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อหลังคาเปลี่ยนเครื่องบนใหม่ทั้ง 2 องค์ ตามความในพระราชพงศาวดารเขียนไว้ว่าได้โปรดเกล้าฯให้ดำเนินการ เมื่อ พ.ศ. 2367 แต่เมื่อมาพิเคราะห์ดูก็เห็นว่า ถ้าจะมีการซ่อมใน พ.ศ. 2367 ก็คงจะซ่อมได้เพียงพระที่นั่งพิมานรัตยา ส่วนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั้น ยังประดิษฐานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยอยู่คงจะยังซ่อมไม่ได้ และภายหลังเมื่อถวายพระเพลิงบรมศพแล้ว สมเด็จพระบรมอัยกีกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ก็ประชวรและเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2369 การถวายพระเพลิงก็ไม่อาจกระทำได้ในระยะอันควร เพราะบ้านเมืองอยู่ในระหว่างศึกด้วยเจ้าอนุเวียงจันทน์เป็นขบถ ต้องส่งกองทัพขึ้นไปปราบปราม ด้วยเหตุนี้ จึงต้องประดิษฐานพระบรมศพไว้บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท จนกระทั่งการศึกสงบลงบ้าง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระอัยกี เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2371 การรื้อหลังคาเปลี่ยนเครื่องบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท จึงน่าจะได้เริ่มในปีพุทธศักราช 2371 นี้เอง การซ่อมได้ทำอยู่จนถึงเดือนพฤษภาคม 2373 การจึงแล้วเสร็จดังพระราชประสงค์ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบการพระราชพิธีสมโภช มีสวดพระพุทธมนต์ 3 วัน แล้วเสด็จฯ เฉลิมพระราชมณเฑียร ณ พระที่นั่งพิมานรัตยาเพื่อให้เจ้าพนักงานทำการบูรณะพระที่นั่งในหมู่พระมหามณเฑียรต่อไป การบูรณะพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในครั้งนี้ใช้เวลาเกือบ 2 ปี

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2391 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษา เป็นแม่กองควบคุมตำรวจและช่างทหารใน ทำการบูรณะซ่อมแซมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอีกครั้งหนึ่ง การซ่อมครั้งนี้นับเป็นการซ่อมครั้งใหญ่และสำคัญมาก ได้เปลี่ยนตัวไม้เครื่องบนเครื่องยอด รวมทั้งเปลี่ยนตัวขื่อซึ่งทำด้วยซุงทั้งต้นใหม่ทั้งหมดด้วย และโดยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะให้พระมหาปราสาทได้เป็นไปตามรูปทรงเดิมทุกประการ ท่านเจ้าพระยาพิพัฒนรัตนราชโกษา ผู้อำนวยการบูรณะซ่อมแซม จึงให้ **ถ่ายแบบตัวไม้ที่จะเปลี่ยนให้เหมือนของเดิมทุกตัว ไม่ยอมให้ผิดจากแบบเดิมแม้จนสักนิ้วหนึ่ง**

การซ่อมครั้งนี้ได้ทำอยู่จนถึง ปีพุทธศักราช 2393 จึงได้ลงรักปิดทองแล้วเสร็จโดยสมบูรณ์ จะได้มีการสมโภชอย่างใดหรือไม่ ไม่ปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดาร

อนึ่ง พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และพระที่นั่งพิมานรัตยา เมื่อแรกสร้างหลังคามุงด้วยดีบุก แต่ตามความในตำนานวัตถุสถาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนากล่าวว่าเมื่อได้มีการซ่อมพระที่นั่ง 2 องค์นี้ในรัชกาลที่ 3 ได้เปลี่ยนใช้กระเบื้องเคลือบมุงหลังคา พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนพระที่นั่งพิมานรัตยาและพระปรัศว์ มุงด้วยกระเบื้องดิน แต่จะ

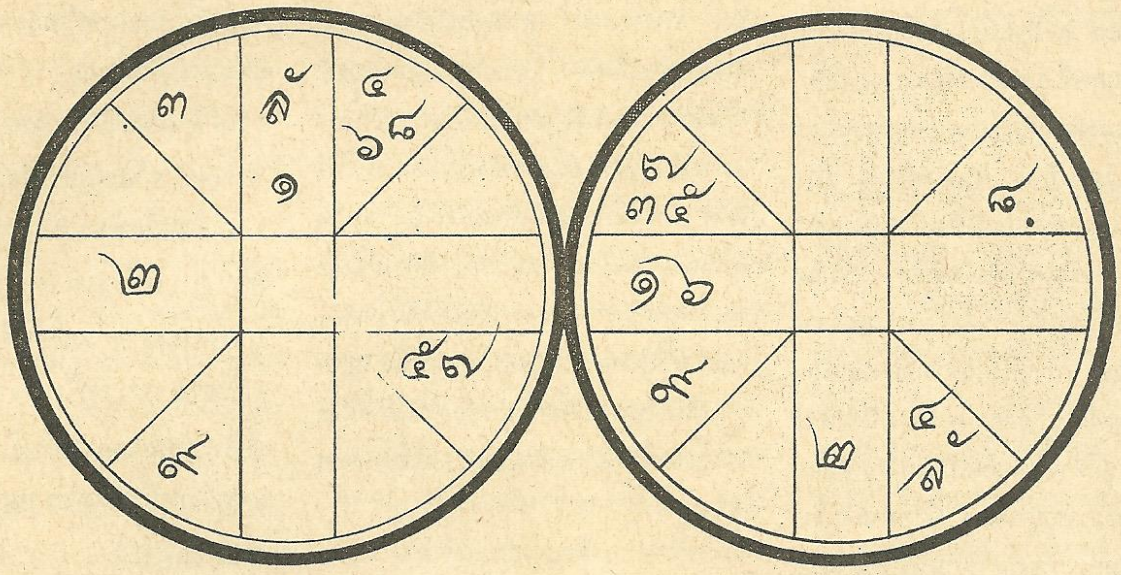

ราศรีจักร์ นวางค์จักร์

เปลี่ยนในคราวซ่อม เมื่อ พ.ศ. 2371 หรือ พ.ศ. 2391 มิได้แจ้งไว้

โลกปัจจุบัน เป็นโลกของความทุกข์ เป็นไปตาม "ไตรลักษณ์" คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหตุนี้จึงเกิดการทำนายทายทักตามแบบของโหราจารย์ โดยเฉพาะการผูกดวงชะตาในโอกาสนี้ขอนำดวงชะตาประเทศไทย ซึ่งผูกดวงตามแบบ

"โหรานภาศาสตร์" โดยพลเรือตรี ประสาท พรหมประวัติ มาแสดงไว้

ดวงชะตาของประเทศไทย เมื่อได้คำนวณและกำหนดตำแหน่งของวัตถุท้องฟ้าตามทรรศนะโหรานภาศาสตร์ ระบบนิรายนะแล้ว มีดังนี้

ดวงชะตานี้ได้คำนวณตามเวลาขณะที่ทำพิธีฝังหลักเมือง ในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 ตรงกับวัน 1 $\frac{10}{}$ 6 ปีขาล วัน กลียุคศักราช 1,783,568 วัน ดวงอาทิตย์อุทัย เวลา 0602

ดาวอาทิตย์ หมายถึงพระมหากษัตริย์ ผู้นำประเทศ อธิปไตย นายกรัฐมนตรี ฯลฯ ดวงอาทิตย์เป็นเจ้าเรือนเกษตร สถิตอยู่ในตำแหน่ง ปรมะอุจจ ซึ่งเป็นเรือนเกษตรของดาวอังคาร และร่วมกับลัคนาในราศีเมษ ได้รับแสงจากดาวพฤหัส และอยู่ในตำแหน่งภาวะการกะเรียกว่า ลัคนาการกะ มีความหมายว่า ประเทศไทยจะต้องมีพระมหากษัตริย์ มีผู้นำประเทศและอธิปตัยอย่างแน่นอนและมั่นคง เป็นที่ยอมรับนับถือของประเทศทั่ว ๆ ไป และโดยที่ดวงอาทิตย์เป็นเจ้าเรือนภพที่ 5 ด้วย แสดงว่าการสืบพระราชสันตติวงศ์ก็ดี การที่จะมีผู้นำประเทศก็ดี ย่อมจะต้องมีติดต่อเรื่อยไปโดยไม่มีการขาดตอน และจะได้รับการสนับสนุนจากผู้ทรงคุณวุฒิ สมณชีพราหมณาจารย์ตลอดจนประชาชน และโดยที่ดวงอาทิตย์อยู่ในตำแหน่งภาวะการกะ ซึ่งหมายความว่า เป็นประเทศที่รักศักดิ์ศรีถือเกียรติเป็นต้น

ดาวจันทร์ หมายถึง หลักทรัพย์ อัตราการ์เกิด ฯลฯ ดวงจันทร์เป็นเจ้าเรือนอุจจภพที่ 2 นับจากลัคนา และสถิตย์อยู่ในตำแหน่งเกษตร ภพที่ 4 เป็นดาวโทน ไม่ได้รับแสงจากดาวดวงใดทั้งสิ้น แต่ตนเองมีแสงมากพอสมควร และอยู่ในตำแหน่งภาวะการกะเรียกว่า มาตฤการกะ มีความหมายว่า ประเทศไทยจะต้องมีหลักฐานของตนเองอย่างมั่นคง มีพระราชอาณาเขตเป็นที่แน่นอน ไม่มีทางที่จะเป็นเมืองขึ้น หรือถูกยื้อแย่งดินแดนไปเป็นของประเทศอื่น

ดาวอังคาร หมายถึง บุรุษในเครื่องแบบ แสนยานุภาพ อาวุธยุทธภัณฑ์ ฯลฯ ดาวอังคารเป็นเจ้าเรือนลัคนา เจ้าเรือนเกษตร ภพที่ 8 เจ้าเรือนอุจจภพที่ 10 เป็นดาวโทน สถิตอยู่ในภพที่ 2 ซึ่งเป็นเรือนเกษตรของดาวศุกร และไม่ได้รับแสงจากดาวดวงใดเลย แต่ดาวอังคารยังให้แสงถึงเรือนของตนเองอีกด้วย คือในภพที่ 8 นับจากลัคนา มีความหมายว่า ในยามสงครามก็ดี ในยามที่บ้านเมืองได้รับภยันตรายใด ๆ ก็ดี กำลังทหารที่มีอยู่นั้นสามารถป้องกันเอกราชและ

อธิปไตยของประเทศชาติได้เสมอ

ดาวพุธ หมายถึง การค้าขาย พ่อค้า วาณิชย์ ฯลฯ ดาวพุธเป็นเจ้าเรือนเกษตรภพที่ 3 และภพที่ 6 นับจากลัคนา แต่สถิตอยู่ในตำแหน่งนิจจในเรือนเกษตรของดาวพฤหัสซึ่งเป็นภพที่ 12 นับจากลัคนา เป็นดาวที่ได้รับแสงจากดาวศุกร์ซึ่งเป็นอุจจ และราหู ในสถานะที่สถิต อยู่เรือนเดียวกัน นอกจากนี้ดาวพุธยังเป็นโยคะมารกะของลัคนาราศีเมษ ดาวพุธเป็นดาวเคราะห์วงในมีระยะเชิงมุมถึง 25 องศา 49 ลิปดาซึ่งเกือบเพ็ญ และถูกตำแหน่งคือเป็นเทวะสนธยา มีความหมายว่าบรรดาพ่อค้าทั้งหลายจะไม่มีอำนาจควบคุมการบริหารงานหรือมีอำนาจควบคุมการบริหารงานหรือมีอำนาจเหนือรัฐบาล และโดยที่ดาวพุธเป็นนิจจอยู่ภพที่ 12 ด้วย ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่บรรดาพ่อค้าทั้งหลายไม่กล้าที่จะดำเนินการผิดศีลธรรมอันจะเป็นเหตุที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ประเทศ

ดาวพฤหัส หมายถึง อำมาตย์ผู้ใหญ่ พราหมณ์ปุโรหิต ผู้ทรงคุณวิชา ฯลฯ ดาวพฤหัสสถิต อยู่ในภพที่ 9 ได้ตำแหน่งเกษตรและเป็นเจ้าเรือนเกษตร ภพที่ 12 เป็นเจ้าเรือนอุจจภพที่ 4 ได้รับแสงจากดาวเสาร์ในสถานะที่อยู่ร่วมเรือนเดียวกัน ได้รับแสงจากดาวอังคาร และยังให้แสงถึงลัคนาและดวงอาทิตย์อีกด้วย นอกจากนี้ยังอยู่ในตำแหน่งภาวะการกะซึ่งเรียกว่า ศุภการกะและกำลังวักระหรือพักร มีความหมายว่า บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข ประชาชนจะอยู่ดีกินดี มีศีลธรรม มีมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสมกับสถานะของตนเอง ผู้ที่คิดก่อความไม่สงบต่อประเทศชาติหรือผู้ที่ไม่มีศีลธรรมจะต้องพ่ายแพ้ต่อฝ่ายธรรมะเสมอ

ดาวศุกร หมายถึง การเงิน งบประมาณ เงินกู้ ฯลฯ ดาวศุกรสถิต อยู่ในภพที่ 12 ได้ตำแหน่งอุจจในเรือนเกษตรของดาวพฤหัส เป็นเจ้าเรือนเกษตรภพที่ 2 และที่ 7 นับจากลัคนา ดาวศุกรได้รับแสงจากดาวพุธซึ่งเป็นนิจจ และราหู ในสถานะที่สถิตยร่วมเรือนเดียวกัน ดาวศุกรเป็นดาวเคราะห์วงใน มีระยะเชิงมุม 38 องศา 37 ลิปดา ซึ่งนับว่าอยู่ในอาณัติเพ็ญ แต่ผิดตำแหน่ง คือเป็นเทวะสนธยา มีความหมายว่า สถานะภาพทางการเงินค่อนข้างจะมั่นคงมากเป็นเงินตราสกุลแข็งสกุลหนึ่ง นอกจากจะมีเงินคงคลังเก็บสำรองไว้แล้วยังได้รับการช่วยเหลือทางด้านเงินจากต่างประเทศเสมอ ๆ

ดาวเสาร์ หมายถึง ชนชั้นกรรมาชีพ, ผู้ก่อการร้าย, การโฆษณาชวนเชื่อ ฯลฯ ดาวเสาร์สถิต อยู่ในภพที่ 9 ในเรือนเกษตรของดาวพฤหัส ร่วมกับดาวพฤหัส และได้รับแสงจากดาวอังคาร ดาวเสาร์เป็นเจ้าเรือนเกษตรภพที่ 10 ภพที่ 11 เป็นเจ้าเรือนอุจจภพที่ 7 นับจากลัคนา และยังให้แสงถึงภพที่ 11 ซึ่งเป็นเรือนเกษตรของตนเองอีกด้วย กำลังอยู่ในตำแหน่งวักระ มีความหมายว่า การโฆษณาชวนเชื่อก็ดี, การก่อการร้ายหรืออื่น ๆ ซึ่งจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศชาติแล้ว จะไม่มีหนทางที่จะเอาชัยชนะต่อฝ่ายรัฐบาลได้เลย และยังไม่สามารถจะเอาชนะจิตใจของประชาชนได้อีกด้วย การที่ดาวอังคารให้แสงถึง หมายความว่า แม้จะมีการก่อร้ายใด ๆ ก็ตามกำลังทหารของฝ่ายรัฐบาลสามารถปราบปรามได้สิ้น

ราหู หมายถึง ฝ่ายตรงข้ามกับประชาธิปไตย, ลัทธินอกแบบ ฯลฯ ราหูสถิตอยู่ในภพที่ 12 ร่วมกับดาวพุธ และดาวศุกร์ มีความหมายว่า **ลัทธินอกแบบก็ดี คอมมิวนิสต์ก็ดี ซึ่งเข้ามาแพร่ขยายในประเทศไทยจะต้องวินาศในที่สุด** นอกจากนั้นประเทศไทยไม่มีการแสวงหาเมืองขึ้น ไม่มีความปรารถนาในดินแดนของผู้อื่น สำหรับประเทศชาติใกล้เคียงกันแล้ว ประเทศไทยสามารถเสียสละบางประการให้ได้เสมอ

จากการพิจารณาดวงชะตาเดิมของประเทศไทยโดยสังเขปนี้จะเห็นได้ว่า **พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงพระปรีชาสามารถในการกำหนดฤกษ์ตั้งเสาหลักเมือง จึงเป็นเหตุให้ประเทศไทยยังคงดำรงอยู่รอดต่อไปได้ชั่วกาลนาน**[1]

จะหาชีวิตใครงดงาม เหมือนอย่างพระชนม์ชีพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกดูเหมือนจะหายากวงศ์ตระกูลของพระองค์เองนั่น ข้าพเจ้าอยากกล่าวที่สุดว่าสืบเนื่องมาแต่กษัตริย์วงศ์สุโขทัย แต่เมื่อยังไม่ทราบหลักฐานอันใด นอกจากราชทินนามที่ได้ทรงรับเมื่อครั้งเป็นสมเด็จเจ้าพระยา ดังกล่าวมาข้างต้นแล้วก็ยังไม่กล้าจะกล่าว แต่ถึงอย่างไรก็ยังมีหลักฐานว่า พระองค์สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาโกษาเหล็ก และเจ้าพระยาโกษาปาน ดังปรากฏในหนังสืออภินิหารบรรพบุรุษได้ลำดับให้เราเห็น ดังนี้

เจ้าพระยาโกษาปาน มีบุตรคนใหญ่ชื่อ ขุนทอง ได้เป็นเจ้าพระยาวรวงศาธิราชเสนาบดีคลัง

---

[1] ชาวไทยเราเป็นหนี้บุญคุณพระมหากษัตริย์บรมราชวงศ์จักรีมากเพียงใด ย่อมพิจารณาจากเหตุการณ์ทั้งภายในภายนอกประเทศได้เป็นอย่างดี และเมื่อได้พิจารณาคำทำนายแบบโหรานุภาศาสตร์ ของ พล.ร.ต.ประสาท พรหมประวัติ แล้ว ประชาราษฎรนอนตาหลับ แต่อย่าได้ประมาท จงประกอบความดี และร่วมใจมีสมานฉันท์ในสามัคคีธรรมในชาติให้สูงส่งยิ่งขึ้น

โกษาปาน

เจ้าพระยาวรวงศาธิราช มีบุตรคนใหญ่ชื่อ ทองคำ ได้เป็นพระยาราชนิกูล ปลัดทูลฉลองในกรมมหาดไทย

พระยาราชนิกูล มีบุตรคนใหญ่ชื่อ ทองดี ได้เป็นหลวงพินิจอักษร เสมียนตรา ในกรมมหาดไทย

หลวงพินิจอักษร เสมียนตราในกรมมหาดไทย

หลวงพินิจอักษร มีบุตร 5 คน คนที่หนึ่งเป็นหญิงชื่อ สา คนที่สองเป็นชาย นามเดิมไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าได้เป็นขุนรามณรงค์ ถึงแก่กรรมเสียแต่กรุงศรีอยุธยายังไม่เสียแก่พม่า คนที่สามเป็นหญิงชื่อ แก้ว คนที่สี่เป็นชายชื่อ ทองด้วง และคนที่ห้าก็เป็นชายชื่อ บุญมา

ทองด้วง คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และบุญมาคือ พระอนุชาคู่ชีพที่ได้ตำแหน่งสูงสุดในสมัยกรุงธนบุรี เป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ และได้ตำแหน่งพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ที่ว่าสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระชนม์ชีพอันงดงามนั้น ประการหนึ่งเพราะทรงสายโลหิตสืบเนื่องมาจากคนที่มีฐานะสูง อย่างน้อยก็ได้เป็นเจ้าพระยา 2 ชั่วคน และรับราชการด้วยความสามารถเรียบร้อยมาจนตลอดถึงพระองค์เอง แต่เมื่อมาถึงพระองค์เองนั้น พระองค์ไม่ได้ทรงกำเนิดในเปลทองเสียแล้วตำแหน่งฐานันดรอะไรต่าง ๆ ที่ได้ทรงรับเป็นลำดับมาตั้งแต่ครั้งเป็นหลวงถึงเป็นสมเด็จเจ้าพระยาและเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้นพระองค์มิได้ทรงได้ด้วยการยกย่องส่วนตัวจากใคร ๆ หรือด้วยเคราะห์ดีอย่างหนึ่งอย่างใด ทรงได้มาด้วยการทำงาน อาบเหงื่อต่างน้ำเอาหลังเข้ารอหวาย และเอาคอเข้ารอดาบ กว่าจะได้เลื่อนขึ้นไปทีละขั้นก็ต้องเอาชีวิตเข้าแลกทุกครั้ง แต่พระชนม์ชีพของพระองค์ดำเนินเป็นขั้น ๆ อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่โลดโผนเกินการและไม่ชักช้าเกินควร รับราชการ 3 ปีได้เป็นหลวง อีก 7 ปีได้เป็นพระ อีกปีหนึ่งได้เป็นพระยา อีก 2 ปีได้เป็นเจ้าพระยา อีก 6 ปีได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยา และอีก 5 ปีได้เป็นกษัตริย์ สมเด็จพระอนุชาธิราชเองยังโลดโผนมากกว่า ได้เป็นเจ้าพระยาแต่ยังหนุ่มที่สุด ส่วนสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้นพระชนม์ชีพได้ดำเนินเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างน่าดู

พระมหากษัตริย์ในมหาจักรีบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ ในระหว่างที่ปกครองประเทศ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น.ทุกพระองค์ ทรงมีน้ำพระทัยเป็นนักประชาธิปไตยเป็นที่ประจักษ์ ดังนั้นในแผ่นดินต่อมาจนถึงพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน จึงเป็นที่แน่นอนว่าประชาชนชาวไทยได้ดำรงวิถีชีวิตตามหลักของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยทุกประการโดยสมบูรณ์ โดยมีพระมหากษัตริย์พระองค์ปัจจุบันทรงประคับประคองอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ด้วยพระราชหฤทัยที่เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นสุดจะพรรณนาได้

ประชาธิปไตย ในแผ่นดิน รัตนโกสินทร์

บุรีรักษ์ นามวัฒน์

แผ่นดินรัตนโกสินทร์ซึ่งมีอายุยืนยาวมาถึง 200 ปีนี้ ประกอบด้วยรูปแบบของการปกครองสองลักษณะคือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือรูปแบบของการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองและบริหารกิจการของแผ่นดิน

การปกครองระบอบประชาธิปไตย คือรูปแบบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจจำกัดตามที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กิจการที่เกี่ยวกับการปกครองบริหารแผ่นดินนั้นเป็นเรื่องของราษฎรที่จะเลือกตั้งผู้แทนของตนขึ้นมาเพื่อจัดตั้งรัฐบาลบริหารราชการแผ่นดินในพระนามของพระมหากษัตริย์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ราษฎรเป็นเจ้าของอำนาจเด็ดขาดในการปกครองและบริหารแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศเท่านั้น

ในระยะเวลา 200 ปีนี้

เป็นระยะเวลาของ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ 150 ปี (พุทธศักราช 2325-2475)

เป็นระยะเวลาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย 50 ปี (พุทธศักราช 2475-2525)

คิดเป็นอัตราส่วนได้ 3 : 1

โดยข้อเท็จจริงที่กล่าวข้างต้น ถ้าพิจารณาโดยเผิน ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่าในแผ่นดินรัตนโกสินทร์นั้นน่าจะมีความเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าความไม่เป็นประชาธิปไตย แต่ถ้าหากจะพิจารณากันอย่างละเอียดถ่องแท้แล้ว จะมีความเห็นไปในทางตรงกันข้าม ผู้เขียนขอนำผู้อ่านไปสู่การพิจารณาเรื่องนี้จากปัจจัย สองประการ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเห็นได้ว่าในแผ่นดินรัตนโกสินทร์นั้นแม้รูปแบบของการปกครองจะเป็นลักษณะของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตามแต่ก็มีความเป็นประชาธิปไตยแทรกอยู่ในรัชสมัยต่าง ๆ ตลอดมา

ประการแรกคือ การพิจารณาลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย

ประการที่สองคือ เหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในกาลเวลาที่ผ่านมาในระยะเวลา 200 ปี ที่แสดงคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย

ลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย

คำว่า ประชาธิปไตยโดยคำศัพท์เป็นการสมาสคำระหว่างคำว่า "ประชา" กับ "อธิปไตย" แปลง่าย ๆ ก็คือ ประชา หมายถึง ประชาชน อธิปไตยหมายถึง "มีความเป็นใหญ่" ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงหมายความว่า ประชาชนมีความเป็นใหญ่

ในความเข้าใจโดยทั่วไป คำว่าประชาธิปไตย หมายถึงการปกครองในระบอบที่ประชาชนมีส่วนหรือมีบทบาทในการปกครองประเทศ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะหลายอย่างที่แสดงออกเป็นลักษณะหรือองค์ประกอบของประชาธิปไตย มิใช่เฉพาะที่รูปแบบของการปกครองที่กำหนดไว้เท่านั้น

คุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยบางประการได้แก่

- การที่ประชาชนมีโอกาสเลือกผู้ปกครองประเทศด้วยตนเอง
- การที่ประชาชนมีโอกาสแสดงออกซึ่งความเป็นอิสระในความคิดเห็น
- การที่ประชาชนมีสิทธิในการเลือกนับถือศาสนาตามศรัทธาของตน
- ความเป็นไทแก่ตัว
- การที่ประชาชนมีโอกาสเลือกที่อยู่อาศัยและอาชีพตามความสมัครใจ

เมื่อพิจารณาจากคุณลักษณะดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่า ประชาธิปไตยนั้นมิใช่เป็นเพียงรูปแบบของการปกครองประเทศเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยนั้นยังเป็นรูปแบบของวิถีชีวิตอีกด้วย ดังนั้นในสังคมที่ประชาชนมีความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตในลักษณะดังกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างนั้น ถึงแม้ว่ารูปแบบการปกครองจะไม่ได้เรียกว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ตาม จะถือว่าสังคมนั้นไม่ใช่สังคมประชาธิปไตยก็เห็นจะไม่ได้เพราะในสังคมบางแห่งถึงแม้ประกาศแก่ผู้อื่นว่าปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ว่าความเป็นอยู่ของประชาชนมิได้มีคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยดังกล่าวแล้ว โดยเนื้อแท้จะกล่าวว่า มีความเป็นประชาธิปไตยก็ไม่ถนัดนัก

ผู้เขียนเชื่อมั่นว่ามิได้เป็นการกล่าวเกินไป ที่ว่าคุณลักษณะของประชาธิปไตยมีอยู่ในแผ่นดินรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่เริ่มแรก ด้วยน้ำพระทัยของพระมหากษัตริย์พระองค์ต่าง ๆ ในมหาจักรีบรมราชวงศ์ ดังเหตุการณ์ และเรื่องราวที่ผู้เขียนใคร่ขอชวนให้ท่านผู้อ่านน้อมรำลึกถึงดังต่อไปนี้

เหตุการณ์ที่แสดงคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยในแผ่นดินรัตนโกสินทร์

● การเห็นชอบร่วมกันในการอัญเชิญเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ขึ้นครองราชย์

เมื่อพุทธศักราช 2323 แคว้นกัมพูชาซึ่งเป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงธนบุรีได้เกิดการจลาจลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพใหญ่ยกไปตีแคว้นกัมพูชาและปราบการจลาจล ในขณะที่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯตั้งทัพอยู่ที่เมืองเสียมราฐนั้น ทางกรุงธนบุรีเกิดความไม่สงบขึ้น พระยาสรรค์ร่วมกับขบถยึดกรุงธนบุรีบังคับให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงผนวชเป็นพระภิกษุและคุมขังไว้ปล่อยนักโทษจากที่คุมขังไว้ออกก่อกวนทำร้ายคู่

อริตามอำเภอใจ เมื่อเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯได้ทราบข่าวการจลาจลจึงได้มอบการบัญชาการกองทัพทั้งหมดให้เจ้าพระยาสุรสีห์แล้วยกทัพตรงมายังกรุงธนบุรี เมื่อประชาชนรู้ข่าวว่า เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯยกทัพกลับมาก็ชวนกันมีความยินดีทั่วกันด้วยเชื่อว่ายุคเข็ญจะสงบแล้ว บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป ในขณะเสด็จใกล้ถึงพระนครได้มีพระยาสุริยอภัยกับข้าราชการทั้งปวงคอยรับเสด็จเป็นอันมากและได้กราบทูลแถลงข้อราชการแผ่นดินทั้งปวง เมื่อเสด็จถึงพระนครเสด็จประทับบนศาลาลูกขุนมหาดไทยข้าราชการทั้งหลายก็มาเฝ้ากราบถวายบังคม ฝ่ายพระยาสรรค์และพรรคพวกเกรงกลัวพระเดชานุภาพเป็นกำลัง ก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมด้วยขุนนางทั้งปวง และในครั้งนั้นบรรดามุขมนตรี และราษฎรทั้งหลายก็พร้อมกันกราบทูลวิงวอนเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯขึ้นครองราชย์ เป็นพระมหากษัตริย์สืบต่อจากพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน 2325

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ เป็นคุณลักษณะหนึ่งที่ได้แสดงไว้ในตอนต้นว่าเป็นคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย เพราะการเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นไปตามคำอัญเชิญและเห็นพ้องต้องกันของบรรดาราษฎรทั้งปวง มิได้ทรงใช้กำลังเข้าปราบและยึดครองด้วยอำนาจกำลังอาวุธ จึงถือได้ว่า ประชาชนชาวไทยได้มีโอกาสเลือกผู้นำตั้งแต่เริ่มต้นแผ่นดินรัตนโกสินทร์ที่เดียว

● สิทธิเสรีภาพของสุนทรภู่กวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ถือได้ว่าเป็น "ยุคทองของวรรณคดี" ในยุคนี้มีวรรณกรรมที่หลากล้นด้วยรสศิลป์เกิดขึ้นหลายเรื่อง มีทั้งบทพระราชนิพนธ์ บทพระนิพนธ์ที่ชั้นเจ้านาย ขุนนาง และสามัญชนแต่งขึ้นเป็น บทละคร กลอนเสภา กลอนเพลงยาว โคลงนิราศ และกาพย์ต่าง ๆ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

สุนทรภู่ เป็นมหากวีคู่พระทัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นผู้หนึ่งที่เข้าประชุมในฐานะราชบัณฑิตพิจารณาบทพระราชนิพนธ์อย่างใกล้ชิด ถึงแม้ว่าสุนทรภู่จะเป็นสามัญชนแต่ได้เคยคัดค้าน และแก้ไขบทกวีพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) จนเป็นเหตุให้พระนั่งเกล้าฯทรงกริ้วสุนทรภู่มาก ตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ แต่งไว้ตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์อิเหนา ตอนนางบุษบาเล่นธารว่า

"น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา ว่ายแหวกกอบัวอยู่ไหวไหว" **สุนทรภู่แก้เป็น**

"น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา ว่ายแหวกปทุมาอยู่ไหวไหว" และอีกครั้งหนึ่ง พระนั่งเกล้าฯทรงแต่งเรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามลจะให้ลูกสาวเลือกคู่ ถวายพระพุทธเลิศหล้าฯว่า

"จำจะปลูกฝังเสียยังแล้วให้ลูกแก้วสมมาดปรารถนา" สุนทรภู่ถามขึ้นในที่ประชุมว่า *"ลูกปรารถนาอะไร"* พระนั่งเกล้าฯ ต้องแก้ตามที่สุนทรภู่หักห้วงเป็น *"ให้ลูกแก้วมีคู่เสน่หา"* พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯแม้ว่าไม่โปรดฯสุนทรภู่ และไม่ทรง "เรียกใช้"ในรัชสมัยของพระองค์ก็ตาม พระองค์ก็มิได้ทรงอาฆาตมาดร้ายถึงชีวิตแต่ประการใดสุนทรภู่ได้ออกบวชและแต่งบทกวีไว้อีกมากมาย เมื่อขึ้นรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ได้เข้ารับราชการอีกเป็นอาลักษณ์ในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว วังหน้ารัชกาลที่ 4 ได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ใหม่เป็น "พระสุนทรโวหาร" ในราชทินนามที่ถูกถอดเมื่อรัชกาลที่ 3 และรับราชการจนถึงแก่มรณภาพสิริชนมายุได้ 70 ปี

เรื่องของสุนทรภู่กวีเอกนี้ถึงแม้ว่าจะได้เคยคัดค้านพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 อย่างรุนแรงจนทรงกริ้วก็ตาม พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ก็มิได้ทรงมีพระทัยอาฆาตแค้นถึงขนาดจะลงอาญาจนถึงชีวิตแต่ประการใด เพียงแต่ทรงไม่โปรดฯ และในรัชกาลต่อมาก็ได้ทรงชุบเลี้ยงสุนทรภู่ พระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ทำให้สุนทรภู่ได้ผลิตบทกวีให้เป็นสมบัติของชนรุ่นหลังต่อมา

กรณีกวีเอก สุนทรภู่จึงเป็นตัวอย่างของสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การพูด การเขียน เรื่องขัดแย้งที่เกิดขึ้นทรงถือเป็นเรื่องส่วนพระองค์กับสุนทรภู่เท่านั้น กรณีของสุนทรภู่กับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง

● "พศกนิกรต่างบูชาและนับถือผิดแผกแตกต่างกัน"

หนังสือ Mongkut the King of Siam เขียนโดย Abbot Low Moffat (พันเอก นิจ ทองโสภิต เป็นผู้แปลเป็นภาษาไทยให้ชื่อว่า "แผ่นดินพระจอมเกล้า") บันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (รัชกาลที่ 4) ทรงประกาศว่า

"ไม่มีผู้ปกครองแผ่นดินผู้ใดที่จะบังคับไพร่บ้านพลเมืองของตนในการเลือกนับถือศาสนาตามใจชอบ เพื่อคนเราจะได้มีสุขมีหวังบรรลุซึ่งวิมุตติธรรมในบั้นปลายของชีวิตและในปรภพโน้น"

ในปี พ.ศ.2404 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชสาส์นถึงพระสันตปาปาปีอุสที่ 9 (Pope Pius IX) เป็นฉบับที่ 2 ได้มีคำกราบทูลตอนขึ้นต้นพระราชหัตถเลขาที่น่าสนใจดังความต่อไปนี้

"พระราชสาส์นสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยามผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและทรงได้รับพระพรชัยจากพระผู้เป็นเจ้าในจักรภพผู้มีพศกนิกรต่าง ๆ บูชาและเชื่อถือผิดแผกแตกต่างกันไปตามลัทธิตามศรัทธาและการศึกษาของตนมาทำนุบำรุงให้ได้เป็นเจ้าพระองค์ที่ 4 ในราชวงศ์ปัจจุบันและจรรโลงให้เป็นรัชสมัยที่มีสันติสุขในแผ่นดินที่ควรเรียกว่า สยาม ขอเจริญทางพระราชไมตรี คำนับมาถึงความบริสุทธิ์ของท่านนั้นปรากฏ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นามว่า ซาตูสปาปา ปีเยียดที่ 9 ผู้บิดาศักดิ์บริสุทธิ์ของโลกที่ถือศาสนาโรมันคาธอลิคคริสตางทั้งปวง ซึ่งได้ดำรงอยู่เย็นเป็นสุขในนครโรมแผ่นดินอิตาลีให้ทราบ

ในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงระบุถึงการที่ได้ทรงรู้จักรักใคร่กับท่านสังฆราชปัลเลกัวร์ พระองค์ยังได้ย้อนไปตรัสถึงกาลนานมาเกือบ 200 ปีแล้ว ซาตุสปาปา ณ เมืองโรม ได้ถวายสมณสาส์นถวายพระพรมายังสมเด็จพระนารายณ์มหาราช "ฝากศาสนาโรมันคาธอลิกคริสตาง รักขาวรณคุตความระวังรักษาแก่พวกถือศาสนาคริสตางบรรดาอยู่ในพระราชอาณาจักรแผ่นดินสยาม" พระองค์ได้ดำเนินความต่อไปว่า "พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทุก ๆ พระองค์สืบมานาน หาได้เป็นศัตรูแก่ศาสนาต่าง ๆ ของชนที่อยู่ในพระราชอาณาจักรนี้ไม่เลย ถึงศาสนาชนต่าง ๆ จะถือไม่ถูกต้องกันกับพุทธศาสนาซึ่งเป็นของดำรงสำหรับพระนครเป็นที่เชื่อของพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์นั้นก็ดี ก็ย่อมทำนุบำรุงให้คนทั้งปวงที่เชื่ออยู่ในศาสนานั้น ๆ ได้ทำตามความเชื่อและสั่งสอนผู้อื่นไปตามความรู้ ว่าโดยวิเศษไม่ได้เป็นศัตรูแก่ศาสนาคริสตางเหมือนอย่างเจ้าแผ่นดินจีน เจ้าแผ่นดินญวณ และอื่น ๆ กฎหมายอย่างธรรมเนียมดังนี้ กรุงสยามเห็นว่าเป็นกฎหมายอันดี เป็นที่เย็นอกของชนในพระราชอาณาจักรทั้งสิ้น เพราะทางความสุขใดในปรโลกเห็นได้ด้วยยากการต้องหย่อนให้ชนทั้งปวงแสวงหาทางความสุขในปรโลก ตามความเชื่อของตนจึงจะชอบ"

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีนักสอนศาสนาต่างประเทศเข้ามาเพื่อเผยแพร่ศาสนาเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงให้โอกาสแก่นักสอนศาสนาโดยเต็มที่ ในหลักที่ว่าทุก ๆ คนมีเสรีภาพที่จะนับถือศาสนาใดก็ได้ตามที่ตนมีศรัทธา ดังนั้นข้อความในพระราชหัตถเลขา ตามที่ยกมานั้นจึงมิได้เป็นข้อความที่กล่าวอ้างตามธรรมเนียมทางการทูตเท่านั้นแต่เป็นข้อความที่พระองค์ทรงแสดงออกซึ่งน้ำพระทัยอันแท้จริงในอันที่จะให้ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาใดก็ได้ตามศรัทธาความเชื่อถือ

บรรยากาศในการเลือกนับถือศาสนาตามที่หยิบยกมานี้เพื่อเป็นพยานหลักฐานสนับสนุนว่าในแผ่นดินรัตนโกสินทร์ในขณะที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาธิราชย์นั้น ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาซึ่งเป็นคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง

● "ความเป็นไทแก่ตัว"

จุดเด่นจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์คือการเลิกทาส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) หรือพระปิยะมหาราช ได้ทรงดำริที่จะพัฒนาและปฏิรูปประเทศไทยให้มีความเจริญก้าวหน้าสอดคล้องกับความเจริญของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปทรงเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงประเทศนั้นหมายถึงการเปลี่ยน

แปลงทางสังคม ในสังคมที่ยังมีผู้ที่ต้องตกเป็นทาสของผู้อื่นอยู่ย่อมเปลี่ยนแปลงปรับปรุงไม่ได้ ในสมัยนั้นประชาชนคนไทยมี 2 สถานะคือ ผู้ที่เป็นไท กับผู้ที่เป็นทาส ผู้ที่เป็นไทเท่านั้นที่มีสิทธิที่จะทำอะไรต่าง ๆ ได้เช่น การเข้ารับราชการ การเป็นทหาร หรือการค้าขาย มีสิทธิทางศาล สามารถฟ้องร้องใครต่อใครได้ สำหรับผู้ที่เป็นทาสนั้นไม่มีสิทธิอะไรเลย เพราะถือว่าทาสคือสมบัติอย่างหนึ่งของเจ้าของทาส อาจซื้อขายทาสได้เช่นเดียวกับการซื้อขาย ช้าง ม้า วัว ควาย พระปิยะมหาราชทรงตระหนักดีว่า ลักษณะของความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่ในสังคมไทยเช่นนี้เป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยะประเทศ

ลักษณะของทาสในสังคมสมัยนั้นมีอยู่ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ทาสเชลย คือ เชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนมาจากการสงครามโดยกองทัพที่ไปโจมตีเมืองที่เป็นศัตรูแล้วเมื่อได้ชัยชนะก็จะกวาดต้อนผู้คนของฝ่ายผู้แพ้มาเป็นทาสจำนวนมาก ทาสเชลยเหล่านี้ ถ้าหากพระเจ้าแผ่นดินไม่โปรดเมตตาให้อยู่เป็นหมู่เหล่าก็จะต้องตกเป็นทาสไปจนตาย แม้แต่ลูกที่เกิดขึ้นก็เป็นทาสจนตลอดชีวิตเช่นกัน

2. ทาสขายขาด ทาสประเภทนี้ไม่สามารถไถ่ตัวได้เลย ต้องตกเป็นทาสจนตลอดชีวิตเช่นกัน

3. ทาสสินไถ่ ได้แก่คนที่เป็นไทแต่ขายตัวลงเป็นทาสเนื่องจากมีหนี้สิน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีสาเหตุมาจากเสียการพนัน ในสมัยนั้นนอกจากจะขายตัวเองเป็นทาสแล้วก็ยังสามารถที่จะขายเมียขายลูกได้อีก แต่ผู้หญิงไม่อาจขายผัวหรือลูกจะขายพ่อแม่ไม่ได้ สำหรับนายเงินนั้น เมื่อมีความประสงค์จะขายทาสคนใดก็อาจขายต่อไปอีกได้ ลูกทาสที่เกิดขึ้นมาในเรือนของนายเงินก็จะเป็นทาสในเรือน

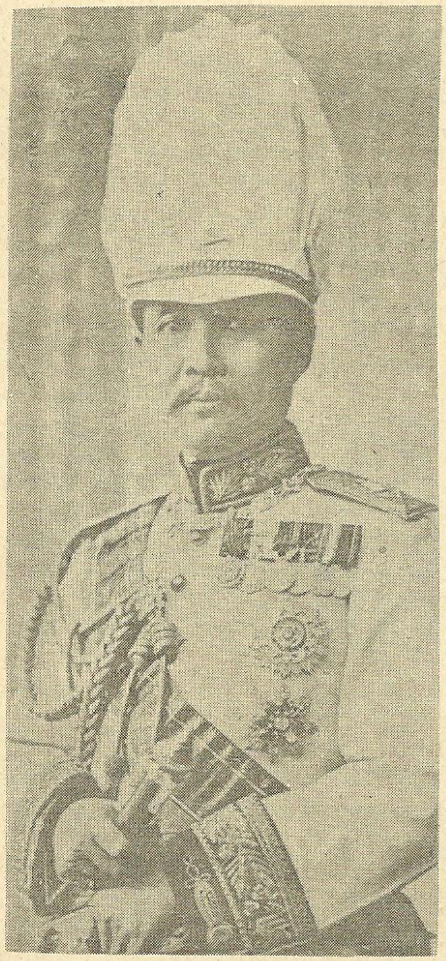

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เบี้ยถือเป็นสมบัติของเจ้าของทาสเช่นเดียวกัน ทาสสินไถ่นี้ถ้าหากไม่มีเงินไถ่ก็ต้องเป็นทาสจนตลอดชีวิตเช่นกัน สำหรับลูกทาสนั้นถ้าพ่อแม่จะไถ่ก็ได้ตามพิกัดอัตราเกษียณอายุของลูกทาส

ทาสเหล่านี้ผู้ใดได้นายที่มีความเมตตากรุณาก็จะอยู่เป็นสุขตามประสาทาส แต่ถ้าได้นายเงินเป็นคนดุร้ายเมื่อไม่พอใจก็จะทุบตีล่ามโซ่ จำขัง ถ้าเป็นทาสหญิงก็อาจถูกนำไปเป็นนางบำเรอเรียกว่า "เมียทาส" ความจริงแล้ว ตามกฎหมายหรือพระไอยการทาสให้อำนาจนายเงินเพียงการตีทาสให้ได้หลาบจำเท่านั้นแต่นายทาสส่วนใหญ่ลุแก่อำนาจทำเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ทาสไม่มีโอกาสฟ้องร้องหาความยุติธรรมได้ แม้แต่ญาติพี่น้องของทาสก็เกรงอำนาจราชศักดิ์ของนายเงินจึงไม่กล้าฟ้องร้อง

พระปิยะมหาราชทรงตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ที่จะจัดการเลิกทาสให้จริงจัง และให้สำเร็จในรัชกาลของพระองค์ ได้ทรงประชุมปรึกษากับคณะที่ปรึกษา โดยพระองค์ได้ประทับอยู่ในการประชุมด้วยตลอดเวลา เพื่อคิดหาหนทางที่จะเลิกทาสและเลิกระบบไพร่ให้เป็นไปด้วยความนุ่มนวลและเรียบร้อย เพื่อพระราชทานความเป็นไทให้แก่ราษฎรที่เป็นทาสโดยไม่ต้องมีข้อขัดแย้ง และเสียเลือดเนื้อของประชาชนในที่สุดก็ทรงดำริว่า "...การสิ่งไรซึ่งเป็นธรรมเนียมบ้านเมืองมาตั้งแต่โบราณแต่ไม่สู้ยุติธรรมก็อาจจะเลิกถอนเสีย แต่จะจู่โจมโหมหักเอาทีเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อยตัดรอนไปทีละเล็กละน้อยพอให้เบาบางเข้าทุกทีเพื่อเป็นอยู่อย่างนี้ การก็คงจะเป็นไปทีละน้อย ๆ เรียบร้อยไปตามเวลาตามกาล..."

พระองค์ทรงวางเกณฑ์ปลดปล่อยลูกทาส และให้ได้รับการศึกษาเมื่อมีอายุพอสมควรจะได้เข้ารับราชการหรือสามารถทำงานเลี้ยงตนเองได้ ได้ทรงโปรดให้ราษฎรซึ่งเกิดในปีมะโรง สัมฤทธิ์ศกจุลศักราช 1230 (พ.ศ.2411) เป็นต้นมาให้หลุดพ้นจากความเป็นทาส ต่อมาได้ออกพระราชบัญญัติพิกัดเกษียณอายุลูกทาสลูกไท ในวันที่ 21 สิงหาคม 2417 และค่อย ๆ จำกัดความเป็นทาสของคนไทยลงทีละน้อย โดยการออกพระราชบัญญัติทาส รัตนโกสินทร์ศก 124 (พ.ศ.2448) และออกพระราชบัญญัติลักษณะทาสรัตนโกสินทร์ศก 130 (พ.ศ.2454) อันเป็นการเลิกทาสโดยสิ้นเชิง

ตั้งแต่พุทธศักราช 2454 เป็นต้นมา ประชาชนชาวไทยปลอดจากภาวะความเป็นทาสด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระปิยะมหาราชอันมิอาจจะถวายคำพรรณนาให้เป็นที่สิ้นสุดได้

ความเป็นไทแก่ตัวอันเป็นคุณลักษณะ

ของความเป็นประชาธิปไตยประการสำคัญนี้ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ในมหาจักรีบรมราชวงศ์โดยแท้

● "ดุสิตธานี" เมืองประชาธิปไตยที่ใฝ่ฝัน

พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ประวัติศาสตร์จะต้องจารึกไว้ชั่วกาลนานอีกพระองค์หนึ่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) หลักฐานสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า พระมหากษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ทรงเป็นนักประชาธิปไตยและทรงพระราชทานประชาธิปไตยแก่บรรดาพสกนิกรของพระองค์เป็นลำดับและขั้นตอนของแต่ละพระองค์

ในตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีบุคคลคณะหนึ่ง ร่วมกันกระทำการเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยใน ร.ศ. 130 หรือ พ.ศ.2455 แต่การกระทำการครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากความลับรั่วไหลเสียก่อน จึงถูกจับและศาลพิพากษาให้ประหารชีวิตบ้าง จำคุกตลอดชีวิตบ้าง มีจำนวนผู้ต้องโทษทั้งหมด 21 คน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานอภัยโทษหมดทุกคน ด้วยพระองค์เองเคยดำริแล้วที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามที่ได้ทรงพบเห็นมาจากต่างประเทศในโอกาสที่พระองค์ทรงศึกษาศิลปวิชาการในประเทศประชาธิปไตยเหล่านั้น ทรงตระหนักดีว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด เป็นโอกาสที่ประชาชนจะได้มีส่วนร่วมในการปกครองและบริหารประเทศ สร้างความรู้สึกรักชาติ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของที่จะต้องหวงแหนพระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะสอนประชาธิปไตยให้ประชาชนได้รู้ถึงระเบียบและวิธีการของการปกครองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าใจถึงระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้หากประชาชนไม่เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของตนอย่างถ่องแท้แล้วก็จะเกิดผลเสียหายเปรียบ

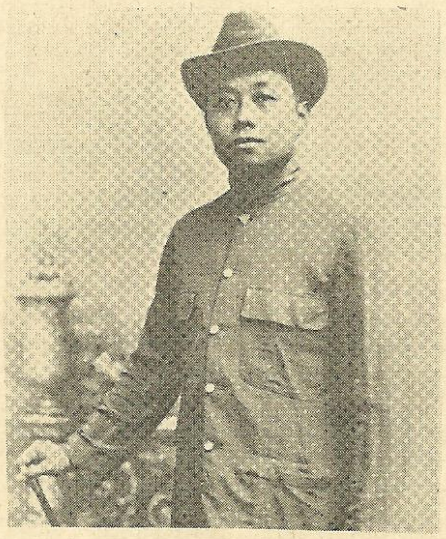

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสมือนดาบสองคม อาจเป็นภัยแก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวงเช่นเดียวกัน วิธีการจะเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุดก็คือ การให้การศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยแก่ประชาชนเพราะว่าประเทศไทยนั้นประชาชนมีความเคยชินกับการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาช้านานหากจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยกระทันหันในขณะที่ประชาชนยังไม่มีความรู้เรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้วอำนาจที่พระมหากษัตริย์ทรงสละให้แก่ประชาชนจะตกไปอยู่ในมือของผู้ที่ไม่สมควร และบทบาทของประชาชนในสังคมนั้นก็อาจไม่สอดคล้องกับบทบาทของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย อันจะนำมาซึ่งความยุ่งเหยิงยากแก่การแก้ไข

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีปณิธานที่ทรงมุ่งจะให้การศึกษาและปลุกใจให้ประชาชนรักชาติ ทรงจัดให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยทรงจัดตั้งเมืองสมมติชื่อ "ดุสิตธานี" ขึ้นในพระราชวังดุสิต เมืองดุสิตธานีที่ตั้งขึ้นนี้ มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองเรียกว่า **ธรรมนูญลักษณะการปกครองนคราภิบาล** จัดการปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาล แบ่งเขตการปกครองออกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ ภายในเมืองดุสิตธานีมีบ้านเรือนราษฎร วัด วาอาราม สถานที่ทำการของรัฐบาล เช่น หอทะเบียน การไปรษณีย์ ตำรวจ ธนาคาร การสาธารณสุข การสาธารณูปโภค พร้อมทั้งได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ มีนคราภิบาลปกครองมีผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเรียกว่า เชษฐบุรุษ มีการประชุมเป็นครั้งคราว

พระองค์ทรงสร้างเมืองดุสิตธานีขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2461 โดยตัดถนนเล็ก ๆ วางผังเมืองดุจเป็นเมืองในฝัน ลักษณะของดุสิตธานีนั้นตั้งอยู่ในเนื้อที่ประมาณหนึ่งไร่ ใจกลางมีถนนชื่อประชาธิปไตยทรงสอนประชาธิปไตยโดยการชุมนุมประชาชนโดยทรงชี้แจงวิธีการปกครองแบบมีการเลือกตั้ง โดยใช้คำว่า "นคราภิบาล" มีการเลือกตั้งหัวหน้ากลุ่มคนใช้ชื่อว่า เชษฐบุรุษ เชษฐบุรุษจะไปเลือกนคราภิบาลอีกต่อหนึ่ง ขั้นต่อไปทรงเรียกประชุมอีกและอธิบายถึงการเลือกตั้งแบบที่มีพรรคการเมือง ทรงใช้นามพรรคการเมืองในเวลานั้นว่า "พรรคโบว์สีแดง" กับ "พรรคโบว์สีน้ำเงิน" ผู้แทนพรรคการเมืองพรรคใดที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นเชษฐบุรุษมาก ๆ ก็มีโอกาสเลือกตัวนคราภิบาลที่เป็นพรรคตนเองได้ ฝ่ายที่เลือกไม่ได้ก็จะเป็นฝ่ายค้าน ฝ่ายค้านมีหน้าที่ซักถาม คัดค้านการบริหารบ้านเมือง

ในการสาธิตประชาธิปไตยโดยการจำลองเมืองประชาธิปไตย "ดุสิตธานี" นั้น มีการออกหนังสือขึ้นมา 2 ฉบับคือ "หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย" และหนังสือพิมพ์ "ดุสิตรีคอตเดอร์" พิมพ์จำหน่ายทั้งภายในและ

พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายนอกดุสิตธานีด้วย ภายหลังพระองค์ทรงออกหนังสือพิมพ์ "ดุสิตสมิต" ขึ้นมาอีกฉบับหนึ่งบางครั้งพระองค์ทรงบทความหรือภาพล้อเลียนการเขียนโจมตีกันของหนังสือพิมพ์สองฉบับก่อน ทรงแสดงข้อเตือนใจแก่บรรดาข้าราชการผู้ใหญ่หรือแม้พระประยูรญาติในลักษณะของการ บอกใบ้ให้ทราบเอาเอง

ภายหลังเมืองดุสิตธานีได้ย้ายจากพระราชวังดุสิตไปสร้างขึ้นในที่แห่งใหม่คือพระราชวัง พญาไท เมื่อปี พ.ศ.2463 ปัจจุบันคือ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า แล้วเมืองดุสิตธานีอันเป็นต้นกำเนิดแนวทางของประชาธิปไตยก็สูญสลายไปตามกาลเวลาจนหมดสิ้น ทิ้งไว้แต่ความทรงจำในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงดำริแนวทางประชาธิปไตยเพื่อพสกนิกรของพระองค์

● พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ (รัชกาลที่ 7) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ใฝ่พระทัยที่จะพัฒนาการเมืองของไทยไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของแนวความคิดทางการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2 แนว คือ ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและระบอบสาธารณรัฐประชาธิปไตยประธานาธิบดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการศึกษาอบรมในประเทศอังกฤษ ทรงเข้าพระทัยในแนวความคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี และทรงยอมรับในข้อบกพร่องของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งไม่สามารถมีหลักประกันว่า จะมีพระมหากษัตริย์ที่ดีได้เสมอไป แต่สภาพบ้านเมืองขณะนั้นทรงเห็นว่ายังไม่พร้อม จึงทรงหันมาปรับปรุงแก้ไขขั้นต้นคือ ตั้งอภิรัฐมนตรีขึ้น 5 คน เป็นที่ปรึกษา แทนที่จะทรงใช้สิทธิขาดในการบริหารประเทศเพียงพระองค์เดียว

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อรักษาพระจักษุในเดือน มีนาคม 2473- ตุลาคม 2474 ได้ทรงพระราชทานสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ในหลายโอกาสว่าทรงตระเตรียมจะให้ประชาชนของพระองค์มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากขึ้น โดยจะให้มีการเลือกตั้งในเขตของสภาเทศบาลเสียก่อน เมื่อเสด็จกลับจากต่างประเทศแล้ว ทรงมีพระบรมราชโองการให้กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ดำเนินการเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อจะพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 150 ปี และปรากฏว่าบุคคลที่เตรียมร่างรัฐธรรมนูญ คือพระยาศรีวิศาลวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ และ

นายเรมอนด์ บี สตีเวนส์ (Raymond B. Stevens) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกัน ซึ่งได้ทูลเกล้าฯ ถวายบันทึก "An Outline of Changes in the Form of the Government" เมื่อเดือนมีนาคม 2474 เป็นเค้าโครงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งหลักการส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475 แต่บุคคลผู้ร่างเค้าโครงการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้นได้เสนอความเห็นไว้ว่ายังไม่สมควรจะเปลี่ยนแปลงการปกครองในขณะนั้น เพราะประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการที่จะปกครองประเทศด้วยตนเอง ควรให้การศึกษาเสียก่อน บันทึกความเห็นประกอบของบุคคลทั้งสองยังให้ความเห็นด้วยว่า ความไม่พึงพอใจรัฐบาลในขณะนั้น ปัญหาสำคัญเกิดจากภาวะทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่การปกครอง เพราะประชาชนยังคงจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และแนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยก็ยังไม่แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป

แต่แล้วในที่สุด "คณะราษฎร์" ก็ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญในวันที่ 10 ธันวาคม 2475

นับเป็นบุญของประเทศไทยที่มีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐสุด ผู้ทรงเสียสละเพื่อบ้านเมือง การปฏิวัติครั้งยิ่งใหญ่ในพุทธศักราช 2475 จึงไม่ได้เสียเลือดเนื้อประหัตประหารกันแต่อย่างใด นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่คนไทยทั้งชาติที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงถือทิษฐิและยอมมอบอำนาจการบริหารประเทศแก่

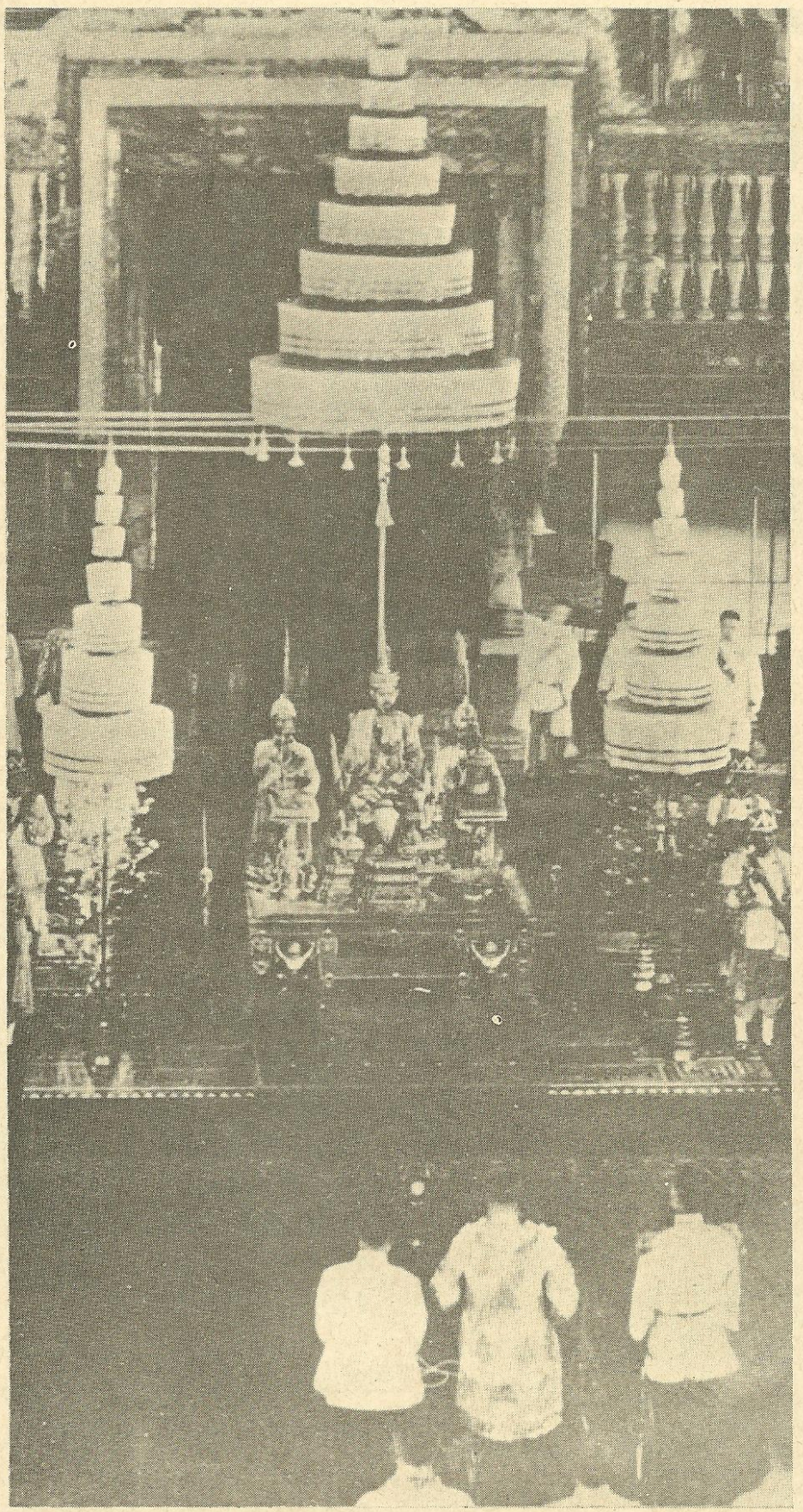

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475

ประชาชน

แม้ในวาระสุดท้ายแห่งการดำรงพระอิสริยยศเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ก็ยังทรงห่วงใยประชาราษฎร์ตามข้อความในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ตอนหนึ่งซึ่งจะฝังอยู่ในจิตใจของพสกนิกรชาวไทยตลอดชั่วกาลนาน คือ

"ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร"

พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย

พระมหากษัตริย์ในมหาจักรีบรมราชวงศ์ทุกพระองค์ในระหว่างที่ทรงปกครองประเทศในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นทุกพระองค์ทรงมีน้ำพระทัยเป็นนักประชาธิปไตยเป็นที่ประจักษ์ ดังนั้นในแผ่นดินต่อมาจนถึงพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันนั้น จึงเป็นที่แน่นอนว่าประชาชนชาวไทยได้ดำรงวิถีชีวิตตามหลักของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยทุกประการโดยสมบูรณ์ โดยมีพระมหากษัตริย์พระองค์ปัจจุบันทรงประคับประคองอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ด้วยพระราชหฤทัยที่เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นสุดจะพรรณาได้

ผู้เขียนขอเชิญชวนชาวไทยทุกท่านได้ตั้งจิต ถวายบังคมแด่พระมหากษัตริย์แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ทุกพระองค์ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมาตั้งแต่ต้นแผ่นดินรัตนโกสินทร์ กอปรด้วยพระปรีชาสามารถที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกราชแห่งชาติสืบมาจนเท่าทุกวันนี้ นับเวลาได้ 200 ปี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

พ.ต. หญิง คุณหญิง
ผะอบ โปษะกฤษณะ

ในโอกาสที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 ประชาชนชาวไทยทุกคนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นในพระผู้สร้างกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์และด้วยพระบารมีของพระองค์และพระบรมราชจักรีวงศ์ ชาวไทยทุกผู้และผู้ที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจึงได้รับความร่มเย็นเป็นสุขตลอดมาจนทุกวันนี้ จึงควรที่จะได้ทราบพระราชกรณียกิจในขณะที่พระองค์ได้ทรงพาประเทศไทยให้พ้นวิกฤติกาลมาสู่ความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชองค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยอัญเชิญของข้าราชการ พระองค์ได้ทรงพยายามแก้ไขสถานการณ์ทุกวิถีทางนอกจากการทัพศึก ได้ทรงป้องกันประเทศไทยให้พ้นอำนาจข้าศึกซึ่งยังยกมาประชิดอยู่เสมอมาแล้ว พระองค์ยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในด้านพลเรือนเป็นอย่างดียิ่งโดยเฉพาะด้านวัฒนธรรม ทรงเห็นความสำคัญว่าจะเป็นหลักความมั่นคงของชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะได้รับการฟื้นฟูโดยด่วน พระองค์จึงได้ทรงฟื้นฟูทุกด้าน อาทิการศาสนา ขนบธรรมเนียม ราชประเพณี ศิลปะ อักษรศาสตร์ พระธรรมศาสตร์ ในที่นี้จะขอกล่าวถึงแต่ขนบธรรมเนียมประเพณีก่อน

ขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นมีทั้งเกี่ยวกับพระองค์พระมหากษัตริย์ หรือเนื่องแต่เรื่องที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และขนบธรรมเนียมสำหรับประชาชนทั่วไป ความสัมพันธ์ระหว่างองค์พระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนคนไทยนั้นมีอยู่อย่างใกล้ชิด

เขาเหล่านั้น เทิดทูนพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใดมาแต่โบราณกาลและถือว่าเป็นเจ้าชีวิตแห่งตน เพราะพระมหากษัตริย์ทรงปกป้องคุ้มครอง ดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร ขนบธรรมเนียมราชประเพณีต่าง ๆ ที่ได้ทรงปฏิบัติมาก็เพื่อผลที่จะเกิดแก่ราษฎรทั้งปวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงพยายามที่จะสืบพระราชประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยา สิ่งใดที่บกพร่องก็แก้ไขและปรับปรุงสิ่งใดดีงามอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น

ขนบธรรมเนียมราชประเพณีที่พระองค์ทรงฟื้นฟูและปรับปรุงเป็นเรื่องแรกก็คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่สุด ซึ่งสืบต่อกันมาสมัยสุโขทัยและศรีอยุธยา เพราะเป็นการรับรองผู้ที่จะครอบบ้านครองเมือง ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่สมณชีพราหมณาจารย์และอาณาประชาราษฎร์ได้พร้อมใจกันอัญเชิญให้ครองราชย์เพื่อดับทุกข์บำรุงสุขราษฎร พระองค์ก็ยังทรงเห็นความสำคัญของพระราชพิธีนี้ เมื่อพระองค์ขึ้นเสวยราชย์ทรงพระราชดำริที่จะทำให้ถูกต้องตามแบบแผนประเพณี แต่ด้วยเหตุที่บ้านเมืองยังไม่เรียบร้อย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำอย่างลัด ๆ พอเป็นสวัสดิมงคลแก่บ้านเมืองและแก่พระองค์เองก่อน มีงานสวดมนต์ 3 วันแล้วสรง ทรงเครื่องต้นเสด็จเลียบเมือง

ต่อมาเมื่อมีเวลาสงบราชการอื่น ๆ ลงบ้าง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการผู้ใหญ่สี่ท่านที่เคยแก่แบบแผนราชประเพณีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาช่วยกันวางระเบียบ พระราชพิธีนี้ถวายและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีนี้ใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2328 ตามระเบียบที่ข้าราชการคณะนั้นทูลเกล้าฯถวาย เพื่อให้ถูกต้องตามโบราณราชประเพณี พระราชพิธีนี้ก็ได้กระทำสืบต่อมาทุกรัชกาล

พระราชพิธีที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ทำสืบต่อมาแต่ได้ปรับปรุงใหม่คือ **พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา** ซึ่งสืบทอดมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในสมัยนั้นเริ่มด้วยการถวายบังคมพระเชษฐบิดร คือ พระรูปพระเจ้าอู่ทองหรือพระรามาธิบดีผู้สร้างกรุงศรีอยุธยาก่อน แล้วจึงไปสักการะพระรัตนตรัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเห็นว่าเป็นการกระทำที่มิถูกมิควรเพราะจะทำให้เห็นว่ารูปท้าวพญาเทวดาประเสริฐกว่าพระรัตนตยาธิคุณ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทนมัสการพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระสารีริกธาตุเจดีย์ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วจึงรับพระราชทานดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้วจึงออกมาอุทิศส่วนกุศลแผ่ให้เทวารักษ์และอากาศเทวดาทั้งหลาย ฯลฯ พระราชพิธีนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปกครอง โดยเฉพาะในเวลาก่อร่างสร้างเมืองใหม่

นอกจากนี้ก็มี**พระราชพิธีโสกันต์** ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้มีพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี โปรดให้ทำเป็นพิธีใหญ่ตามแบบอย่างเจ้าฟ้าพินทุมดีพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นการรักษาโบราณราชประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลหลัง ๆ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้มีพระราช

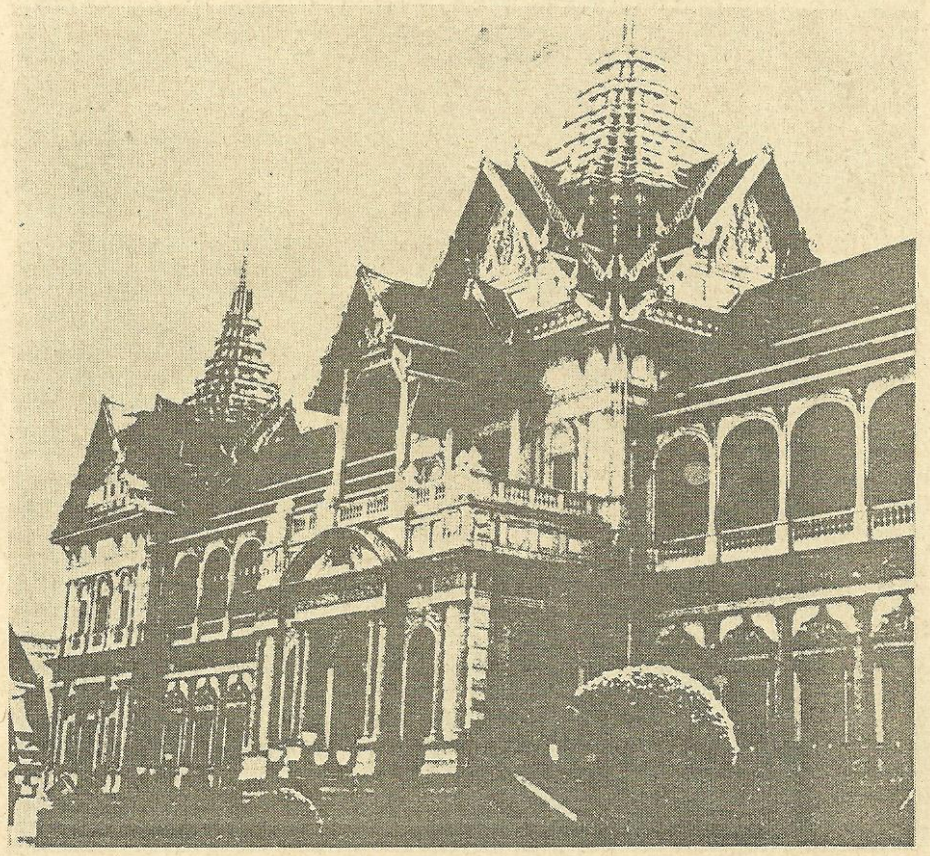

พิธีโสกันต์ พระราชโอรสและพระราชธิดา สืบต่อมาจนถึงรัชกาลที่ 5

พระราชพิธีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเพื่อประโยชน์สุขแก่ราษฎร ก็คือ **พระราชพิธีพืชมงคล** ซึ่งมีความสำคัญยิ่งแก่ ชาวนา ชาวสวน ซึ่งเป็นราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะเป็นพระราชพิธีที่เป็นสวัสดิมงคลแก่การเพาะปลูก เป็นการบำรุงขวัญให้ชาวนา ชาวสวน ให้มีความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพ พระราชพิธีนี้ยังมีความสำคัญต่อบ้านเมืองไทยที่มีการกสิกรรมเป็นหัวใจของชาติมาจนบัดนี้

นอกจากพระราชพิธีดังกล่าวมาแล้ว ยังทรงริเริ่มพระราชพิธี อีกมากมายล้วนแต่เป็นประโยชน์ต่อราชการแผ่นดิน และเพื่อประโยชน์สุขแก่ราษฎร ทั้งที่ทรงปฏิบัติเป็นประจำและปฏิบัติเฉพาะกาล เฉพาะเหตุการณ์ เช่น **พิธีสมโพชพระเศวต-กุญชร** อันถือว่าเป็นสวัสดิมงคลแก่พระองค์และบ้านเมือง มีการรับและสมโภชตามแบบแผนราชประเพณี พระราชทานนามพระเศวตกุญชรนั้นว่า "พระเทพกุญชร"

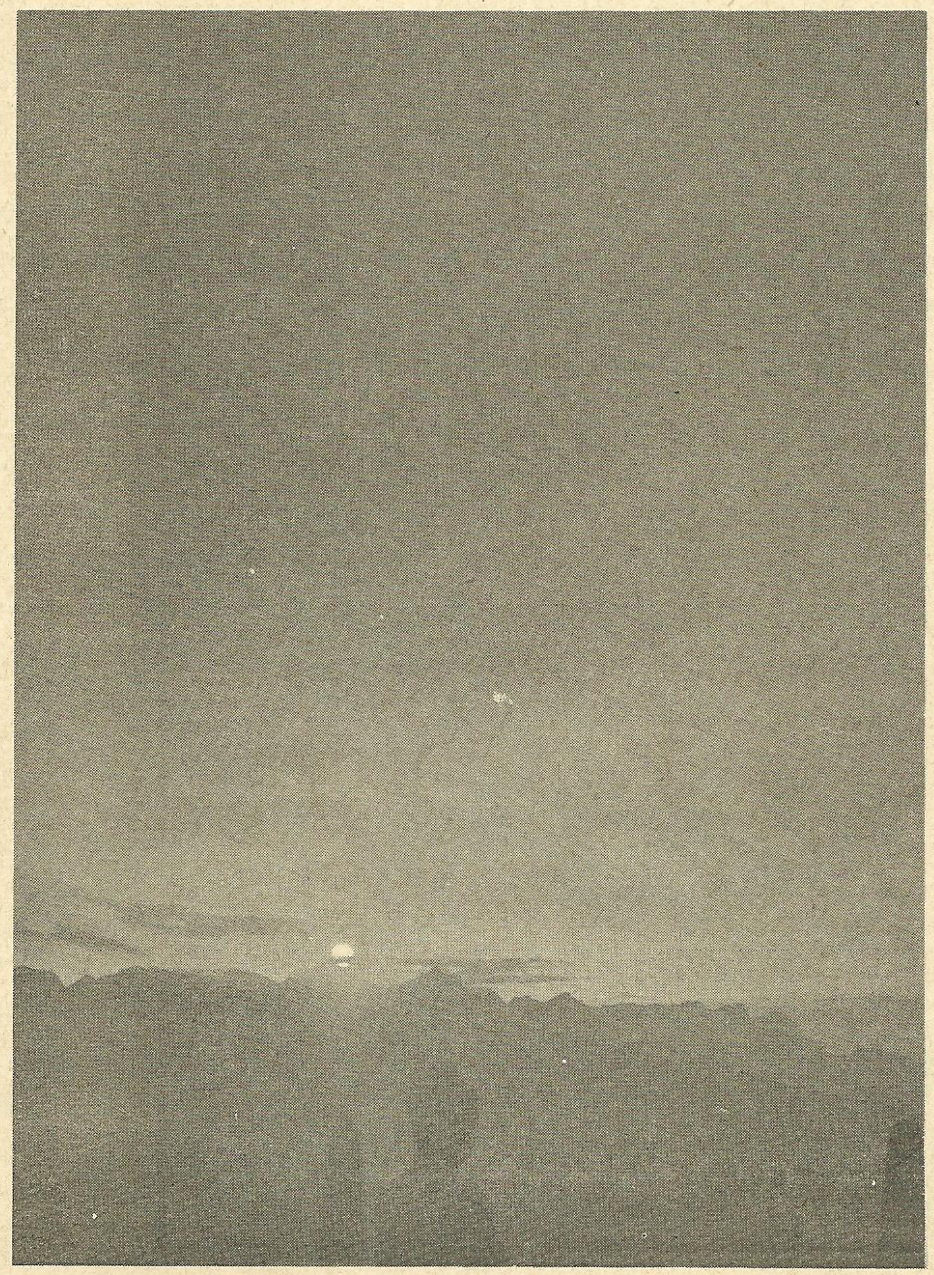

พระราชพิธีที่ทรงเห็นว่าพระมหากษัตริย์ควรจะกระทำเป็นแบบอย่างให้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะก่อให้เกิดความสุข ความเจริญ ทั้งส่วนตัวและบ้านเมืองก็คือ **ประเพณีในทางศาสนา** อันเป็นทางให้ผู้ประพฤติอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ยึดมั่นในพระรัตนตรัยอันเป็นมหามงคลล้ำเลิศ พิธีทางศาสนาในรัชสมัยของพระองค์มีมากมาย จะกล่าวเฉพาะที่สำคัญ และที่สืบต่อมาจนปัจจุบัน กล่าวคือ

พระราชพิธีสมโภชพระ-แก้วมรกต ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีสงฆ์เป็นงานใหญ่ มีพระสงฆ์สวดมนต์ถึง 2,000 รูป ของหลวง 1,000 รูป ของพระวงศานุวงศ์และข้าราชการ 1,000 รูป และมีศาลาฉันทานหาอาหารเลี้ยงราษฎร มีกัลปพฤกษ์ 8 ต้น โปรยทานและมีละคร 3 วัน

พระราชพิธีทรงผนวชเจ้านาย คือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอโอรสสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและโอรสสมเด็จพระเจ้ากรุงกัมพูชาซึ่งโปรดเกล้าฯให้เชิญมาประทับในพระราชสำนักในกรุงเทพฯแต่ยังเยาว์ พิธีนี้สืบต่อมาจนทุกรัชกาลปัจจุบัน เรียกกันว่าพิธีอุปสมบทนาคหลวง

พระราชพิธีเทศน์มหาชาติ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2350 ตรัสบอกบุญเจ้านายข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทำกระจาดไทยทาน ถวายพระเทศน์ดังประกาศ ".....จึงมีพระ-

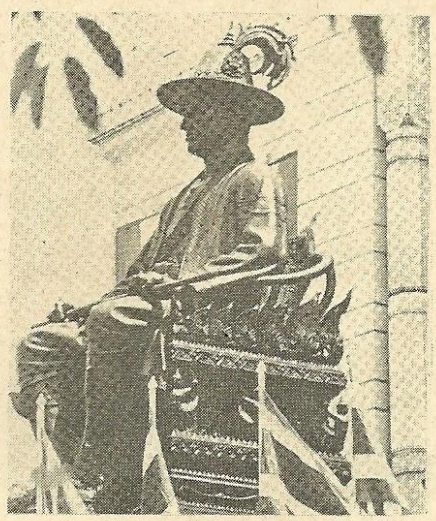

พระปฐมบรมราชาณุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ราชบริหารดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งสมเด็จพระอัคราโชรสและสมเด็จพระอัครราชนัดดาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงให้แจกรับปันซึ่งกันฑ์พระมหาชาติ...พระองค์ที่เป็นทานาธิบดีมีอารมณ์ผ่องใสในพระราชกุศลศรัทธาให้อลังการประดับขจิตรบรรจงต่าง ๆ กัน....." กล่าวกันว่าผู้ที่มาชมงานกระจาดทั้งนี้ต่างแซ่ซ้องสาธุการอนุโมทนาผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวว่าแต่เบื้องโบราณมามิเคยมีดั่งนี้

พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีแห่พระกฐินพระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า "พระราชวงศานุวงศ์และขุนนางข้าราชการ ทำเรื่องแห่ต่าง ๆ ตามแต่ปัญญาทำเป็นจระเข้บ้าง เป็นหอยบ้าง เป็นปลาบ้าง เป็นสัตว์น้ำต่าง ๆ และมีเครื่องเล่นไปในนั้นด้วย แห่รอบพระนครแล้วจึงได้เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินตามธรรมเนียมเป็นการเอิกเกริกมาก"

การที่ทรงฟื้นฟูพระราชประเพณีทางศาสนานี้จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชศรัทธาอันแรงกล้าในพระศาสนา และทรงฟื้นฟูศิลปประดิษฐ์ไปในขณะเดียวกันด้วย ดังเช่นทรงโปรดให้ผจงจัดกระจาดถวายไทยทานเป็นรูปต่าง ๆ กัน การจัดขบวนแห่พระกฐินเป็นรูปต่าง ๆ ดังกล่าว

นอกจากขนบธรรมเนียมราชประเพณีที่ยกมาบ้างดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังทรงห่วงใยประชาราษฎร ที่จะให้ดำเนินชีวิตในทางที่ดีที่ชอบและมีสุขร่วมกัน ได้ทรงตรากฎหมายและพระราชกำหนดต่าง ๆ เพื่อรักษาจารีตประเพณีนิยมสืบมา จึงออกพระราชกำหนด (ข้อ 36) ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน และข้าราชการทหารพลเรือนสังวร และยึดมั่นในศีลห้า ศีลแปด ศีลสิบ ตามควรเพราะศีลห้า เป็นรากฐานของความสงบในสังคม ส่วนศีลแปดและศีลสิบจะมีประโยชน์ทั้งในส่วนตัวด้วย แต่ทั้งนี้ทรงเห็นว่าการสมาทานถือศีลอย่างมั่นคงนั้นจะต้องรู้จักรู้เนื้อความและเข้าใจในศีลทุกสิกขาบทจึงจะมีผล ในพระราชกำหนดเมื่อจุลศักราช 1144 จึงมีอรรถาธิบายอย่างละเอียดในพระราชกำหนดมีว่า "แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าให้ข้าทูลละอองฯ ข้างหน้า ข้างใน ฝ่ายทหาร พลเรือนทั้งปวง อันอยู่ในราชอาณาจักรนั้น ให้รู้จักลักษณะศีลห้า ศีลแปดและศีลสิบ ให้รู้เนื้อความภาษาไทยในพระบาฬีมีนั้นจงทุกสิกขาบท.....(รายละเอียดคำอธิบายศีลห้า ศีลแปด ศีลสิบ) ....แลลักษณะศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ดั่งพรรณนาโปรดมา ทั้งนี้ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงพิจารณาดูให้ขึ้นปาก ขึ้นใจ ไถ่ถามให้สิ้นความสงสัย แล้วจึงให้สมาทานศีล 5 เป็นนิจศีล สมาทานศีล 8 ในวันอุโบสถ ถ้าศรัทธาจะสมาทานศีล 10 ก็ได้..."

พระราชกำหนดข้อ 42 เรื่องห้ามชนไก่ชนนก กัดปลามีข้อความว่า "ทุกวันนี้ตั้งพระทัยที่จะทนุบำรุง วรพระพุทธศาสนาไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุขอยู่ในคติธรรมทั้ง 4 ดำรงจิตจตุรัสบำเพ็ญศีลทานจะได้สุขติภูมิ มนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ เป็นประโยชน์แก่ตน....." ทรงถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการทำอกุศลทุจริตจิตเป็นพาลกอปรด้วยบาปจึงทรงห้ามมิให้กระทำดังนี้

ขนบประเพณีอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมอันสูงส่งของไทย ก็ทรงรักษาไว้มิให้ผิดกรอบประเพณี โดยการตรากฎหมายเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเสียทั้งส่วนตัวและส่วนรวม อาทิทรงเห็นเป็นการผิดคิดมิชอบในการที่ผู้ที่มีสายโลหิตโดยตรงและใกล้ชิดจะเป็นสามีภรรยากันกล่าวคือ พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง ยาย หลาน ตา หลาน ลุง น้า หลาน ถ้าทำผิดก็ถือว่าเป็นอุบาทว์จังไร ทำแพลอยสู่ทะเล ผู้ที่รู้ว่าลูกหลานทำมิชอบ ก็ต้องมีผิดด้วย ดังกฎหมายตราสามดวง ลักษณะผัวเมีย มาตรา 36 เป็นต้น

แม้องค์พระมหากษัตริย์เองก็ได้ทรงโปรดให้ตรากฎหมายป้องกันความผิดพลาด ดังกฎมณเฑียรบาล มาตรา 113 ว่า "อนึ่ง ทรงพระโกรธแก่ผู้ใด และตรัสเรียกพระแสงอย่าเพิ่ง ให้เจ้าพนักงานยื่น ถ้ายื่นโทษถึงตาย" ธรรมเนียมนี้แสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยพระกรุณาคุณ เพราะพระมหากษัตริย์ย่อมทรงพระราชอำนาจเหนือคนทั้งปวงแต่ไม่ใช้พระราชอำนาจนั้นในขณะที่ลุ่มหลงอยู่ในโทสจริต

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎรอย่างยากที่จะหาคำใดมากล่าวได้ โดยเฉพาะในด้านขนบประเพณีที่สืบต่อมาจนทุกวันนี้ ทำให้ชาวไทยได้ยึดถือปฏิบัติมา จนเกิดความสุขกันทั่วหน้ามาเป็นเวลา 200 ปีแล้ว และจะคงอยู่คู่ชาติไทยไปชั่วกาลนาน

พบกับ นายแพทย์ประเวศ วะสี

แพทย์ไทยผู้ได้รับรางวัลแมกไซไซ

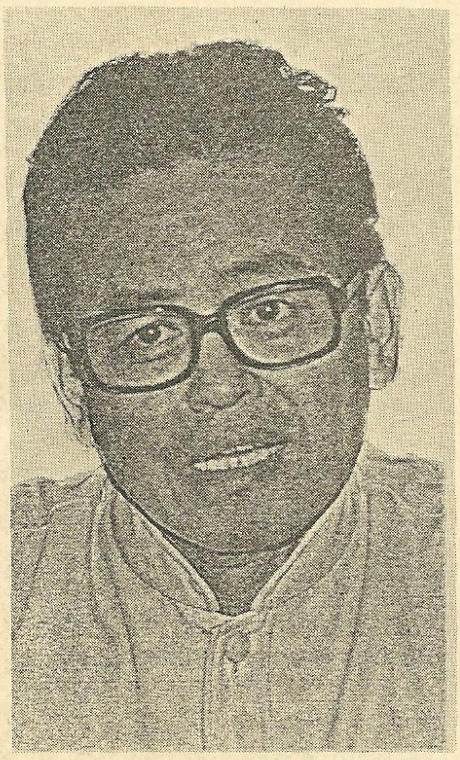

ปัญหาสาธารณสุขในบ้านเรา

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยและการสาธารณสุขในบ้านเรามีอยู่ 2 ประการคือ ประการแรกประชาชนคนไทยเจ็บป่วยมากเกินความจำเป็นที่จะต้องป่วย ประการที่ 2 บริการทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขยังไม่ดีพอและไม่เพียงพอ ซึ่งปัญหาทั้ง 2 ประการนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

สำหรับปัญหาแรกที่ว่าคนไทยเจ็บไข้ได้ป่วยมากเกินไปนั้น ถึงแม้ความเจ็บไข้ได้ป่วยในคติทางพุทธศาสนาจะบอกว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น คนเรามีเกิด มีเจ็บ มีแก่เป็นธรรมดา แต่ว่าการป่วยไข้บางส่วนเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ ไม่จำเป็นจะต้องเจ็บป่วย คือโรคภัยไข้เจ็บที่คนไทยเป็นกันนั้นประมาณ 90% เป็นเรื่องที่ป้องกันได้ เป็นเรื่องที่ไม่ควรเป็น แต่ที่เป็นขึ้นมาเพราะสาเหตุบางประการ เช่นเกิดจากความยากจน จึงนำมาซึ่งความเจ็บไข้ได้ป่วยทำให้รับประทานอาหารไม่เพียงพอ ร่างกายขาดอาหารที่เรียกว่าภาวะทุโภชนาการซึ่งเด็กในชนบทของเราที่มีภาวะทุโภชนาการมีประมาณ 70% เด็กในสลัมมีประมาณ 50–60% พอขาดอาหารแล้วร่างกายก็ไม่แข็งแรง การที่จะต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บก็น้อยลง จะเป็นโรคติดเชื้อมากกว่าธรรมดา เป็นโรคนิวมอเนีย ไทฟอยด์ เป็นต้น

เด็กก่อนวัยเรียนที่ต้องตายไปเพราะโรคต่าง ๆ เนื่องจากได้รับอาหารไม่เพียงพอ ในปีหนึ่ง ๆ มีจำนวนหลายหมื่นคน นอกจากความยากจนจะนำไปสู่โรคติดเชื้อแล้ว โรคติดเชื้อยังนำไปสู่โรคอื่น ๆ ด้วยเช่นโรคหัวใจรั่ว โรคไตวัณโรค ฯลฯ คนที่ยากจนจะอยู่กันแออัด ในสภาพที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นโรคติดต่อต่าง ๆ ได้ง่าย อย่างวัณโรค ก็ชอบเป็นในคนยากคนจน พวกโรคหัวใจรั่วก็เป็นกับคนยากจน คือถ้าแก้ปัญหาความยากจนไม่ได้ จำนวนคนที่เป็นโรคเหล่านี้ก็คงไม่ลดลงในบ้านเรามีคนเป็นโรคหัวใจรั่วกันเป็นแสน ๆ คนซึ่งก็ลำบากลำบนมาก เพราะขนาดที่ไม่มีคนเจ็บป่วยในครอบครัวคนจน ก็ทำแทบไม่พอกินกันอยู่แล้ว ใครต้องมาเจ็บป่วยลงไปสักคนหรือหลายคนในครอบครัว โดยเฉพาะยิ่งเป็นพ่อบ้าน ก็จะลำบากมาก หรือแม้แต่แม่บ้านซึ่งเป็นคนที่ไม่ได้ออกไปทำงาน ทำให้ชีวิตครอบครัวต้องกระทบกระเทือนมาก

ทราบว่าโรคโลหิตจางกับโรคพยาธิคนไทยก็เป็นกันมาก โรคเหล่านี้จะมีสาเหตุมาจากความยากจนหรือเปล่าครับ

ครับ เป็นกันมาก ทั้ง 2 โรคนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นกับคนยากจน โดยเฉลี่ยชาวนาไทยร้อยละ 40 เป็นโรคโลหิตจาง ซึ่งจากการสำรวจพบว่า

ไม่มีนักศึกษาแพทย์คนใดเป็นโรคโลหิตจางเลย เพราะส่วนใหญ่เขามาจากครอบครัวที่มีฐานะดี นักเรียนพยาบาลมี 11% ที่เป็นโรคโลหิตจาง ชาวนาแถวนครชัยศรี อยุธยา เป็นกันประมาณ 40% แต่ถ้าเป็นชาวนาทางภาคอีสานเช่นที่จังหวัดอุบลราชธานี มีบางอำเภอที่ไปสำรวจพบว่ากว่า 90% เป็นโรคโลหิตจาง จึงเห็นได้ว่าโรคนี้เป็นตามสัดส่วนของเศรษฐฐานะ คือถ้าไม่จนก็ไม่จาง ถ้ายิ่งจนมากก็ยิ่งจางมาก เรื่องทรัพย์จางกับโลหิตจางนี้มันเกี่ยวกันเป็นแล้ว ทำให้ร่างกายแข็งแรงน้อยลง ทำงานได้น้อย ความกระปรี้กระเปร่าก็ลดน้อยลงการที่จะเรียนรู้อะไรต่าง ๆ ก็น้อยลงด้วย

สำหรับโรคพยาธิเป็นกันประมาณ 60% พอยากจนลงทางเลือกก็มีน้อย ต้องกินต้องอยู่ไปตามมีตามเกิด

ในทางการแพทย์ จะวัดความจนได้อย่างไร คงจะไม่วัดในแง่ตัวเงินอย่างเดียว

ถูกแล้วครับความจนไม่อาจวัดในแง่เงินอย่างเดียว อย่างเช่นในชนบทเขามีส่วนดีกว่าคนในเมืองเยอะ ถ้าพูดถึงทางด้านมนุษยธรรม คนมีน้ำจิตน้ำใจที่จะช่วยเหลือต่อกัน เพราะในเมืองเป็นเรื่องของตัวใครตัวมัน ความกดดันทางด้านจิตใจอะไรต่าง ๆ มีมากกว่า โอกาสที่จะแพ้สารเคมีอะไร ๆ มันก็มีมาก ชีวิตในชนบทดีกว่าแน่ แต่ว่าควรจะให้เขามีรายได้มากกว่าที่เป็นอยู่นั้นซักหน่อย ไม่จำเป็นต้องไปเปลี่ยนวิถีชีวิตของเขา ให้เป็นชีวิตในเมือง

เรื่องความจนหรือความไม่จนนี่ จึงคงจะวัดไม่ได้ด้วยตัวเลขที่เป็นเงิน แต่มันจะขึ้นอยู่กับว่ามีปัจจัยสี่หรือเปล่ามีสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพหรือเปล่า สมมติว่าคนที่ไม่ค่อยมีเงิน แต่ว่าเขามีข้าวกิน มีบ้านอยู่ อย่างนั้นก็ไม่เรียกว่าจนแต่ตัวเลขทางการแพทย์ มันจะบอกคนจนจริง เพราะว่ามีการขาดอาหาร

ปัญหาอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากความจน

ก็มีปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน เช่นเรื่องของสุขาภิบาล ปัญหาน้ำสะอาด เพราะคนไทยเราเป็นโรคจากทางปากหรือเกี่ยวกับการกินกันมาก เช่นโรคท้องร่วง โรคบิด โรคไทฟอยด์ โรคตับอักเสบ โรคพยาธิ ซึ่งมักจะพบว่าเป็นกันทั่วไปหมด เพราะว่าการสุขาภิบาลของเราไม่ดี ใช้น้ำที่ไม่สะอาด แหล่งน้ำอยู่ในที่ต่ำ น้ำได้ไหลผ่านของสกปรกต่าง ๆ ผ่านซากสัตว์แล้วลงสู่ที่ต่ำ ถ้าโรคอะไรมันระบาดทีก็เป็นกันทั่วไปหมด นี่ก็เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย การล้มตายต่าง ๆ เช่นเด็กเป็นโรคท้องร่วง ฯลฯ

โรคที่เกิดขึ้นนี้จะไม่มีทางป้องกันหรือครับ

โรคหลายอย่าง เราสามารถป้องกันได้ มีวัคซีนป้องกันได้ เช่นโรคคอตีบ โรคไอกรน โรคโปลิโอ โรคบาดทะยัก วัณโรค เป็นต้น อย่างวัณโรค ซึ่งบ้านเราเป็นกันประมาณล้านคน เป็นโรคที่แพร่กระจายได้ง่าย คนที่อยู่ในเมืองประมาณ 70% มักจะเป็นคนที่ได้รับเชื้อมาแล้ว เพราะความแพร่หลายของเชื้อ จึงเป็นปัญหาใหญ่ ทั้ง ๆ ที่เราสามารถสร้างภูมิคุ้มกันวัณโรคได้ที่เรียกกันว่าการฉีด บีซีจี.

วัคซีนเหล่านี้ราคาก็ไม่แพงเท่าไหร่ เป็นเรื่องที่เราต้องนำไปสู่ลูกหลานคนไทยทุกคน แต่ที่นี้ที่แล้วมาเราขาดการนำวัคซีนออกไปเพราะมันมาขึ้นอยู่กับปัญหาประการที่ 2 คือ ปัญหาโครงสร้างของการสาธารณสุข ขาดการใช้พลังของชุมชนเข้ามาร่วม

ปัญหาโครงสร้างของบริการสาธารณสุขมีรายละเอียดอย่างไรครับ

ที่จริงในเรื่องโครงสร้างของบริการทางสาธารณสุขในบ้านเรานั้น ถ้าเทียบกับบางประเทศ ของเราก็ค่อนข้างดี เช่นเรามีโรงพยาบาลจังหวัดครบทุกจังหวัด มีโรงพยาบาลใหญ่ ๆ ที่มีแพทย์เก่ง ๆ ทางด้านต่าง ๆ แต่โครงสร้างที่เรามี ยังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหา อันนี้เราดูได้จากโรงพยาบาลใหญ่ ๆ ในกรุงเทพฯ ซึ่งมีอยู่หลาย 10 แห่ง ดูคนไข้ที่มาตรวจ เขาลำบากมาก ประมาณครึ่งหนึ่งของคนไข้ที่มาตรวจมาจากต่างจังหวัด ที่เขามาก็เพราะเขาได้รับบริการไม่พอ เมื่อมา ก็ลำบากมิใช่น้อย ต้องขึ้นรถลงเรือมา เสียเงินเสียทอง มาคนเดียวก็ไม่พอ ต้องมีญาติมาเป็นเพื่อน เพราะบางคนอาจจะไม่เคยมากรุงเทพฯเลย บางคนไปพักตามบ้านคนที่รู้จัก บางคนนอนตามวัด บางคนพักที่โรงแรม อย่าว่าแต่คนต่างจังหวัดเลยที่ลำบาก แม้แต่คนกรุงเทพฯก็ลำบากในการที่จะมาตรวจ เพราะต้องมาแต่เช้า ลูกป่วยขึ้นมาก็พาลูกขึ้นรถเมล์ สภาพในรถเมล์ก็เบียดเสียดเยียดยัด ลูกก็คงบอบช้ำกว่าจะมาถึงโรงพยาบาล มาถึงโรงพยาบาลแล้ว ก็ต้องมาเข้าคิวทำบัตร รอตรวจอีก ที่โรงพยาบาลคนไข้ก็แน่นมากดังสภาพที่เราเห็น พอเข้าตรวจเวลาตรวจก็อาจจะเหลือสักนาทีเดียวหรือสองนาที ยังไม่ทันเล่าประวัติรายละเอียด หมอก็สั่งยาแล้วคุณภาพของการตรวจก็ไม่ดี เพราะเวลาตรวจมีน้อยเหลือเกิน เรื่องการแนะนำการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพก็ทำไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่แพทย์ควรจะรู้ว่าคนไข้คนนี้ ปัญหาเขาเป็นยังไง เกิดจากอะไร เพื่อจะได้แนะนำเขาวันหลังจะได้ไม่เป็นอย่างนี้อีก ญาติเขา ลูกหลานเขาทำอย่างไรจึงจะไม่ให้เป็นโรค จะถามเขาว่าลูกเขาฉีดวัคซีนหรือยัง จะได้แนะนำเขาได้ ซึ่งก็ทำไม่ได้เลย

ทีนี้ถ้าเราไปดูตัวเลขคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยจริง ๆ ในแต่ละวัน มีมโหฬาร ที่ไหนมีคน 100 คนอย่างน้อย 1 คนจะป่วยใน 1 วัน บางคนก็ไปเก็บตัวเลขมาว่าคนที่เจ็บป่วยมีประมาณ 5% ต่อวัน แต่ถ้าคิดเพียง 1–2% ของคน 48 ล้านคน ก็จะตกประมาณวันละ 500,000 คน ในขณะที่ขีดความสามารถในการรับคนไข้ของโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนทั่วประเทศมีได้เพียงวันละ 100,000 คนเท่านั้นที่เหลืออีกวันละ 400,000 คน จึงเป็นพวกที่ต้องรักษาตัวเอง ไปหาพระรดน้ำมนต์ให้บ้าง หาหมอผีปัดเป่า ไปทรงจ้าวเข้าทรงบ้าง จึงเป็นปัญหาที่ว่าในบ้านเรานั้น คนส่วนใหญ่ที่เจ็บไข้ได้ป่วยไม่สามารถเข้ารับการรักษาตามโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลต่าง ๆ ได้ และสำหรับคนที่ไปโรงพยาบาล ก็มักจะได้รับบริการเพียง 1 นาที 2 นาที คือบริการที่มีคุณภาพต่ำ

อาจารย์คิดว่าโครงสร้างของการสาธารณสุขที่ดีควรจะเป็นอย่างไร

อันนี้ต้องเขียนรูปให้ดู คือการสาธารณสุขที่ดีควรจะเป็นรูปสามเหลี่ยมหัวตั้ง โดยมี 4 ระดับที่สัมพันธ์กัน ระดับล่างที่กว้างใหญ่ที่สุดเรียกว่า *สาธารณสุขมูลฐาน* ซึ่งหมายถึงการสาธารณสุขของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน แต่สนับสนุนโดยรัฐ คือไม่ใช่เรื่องที่ชุมชนทำกันเองโดยไม่มีหลักวิชา แต่

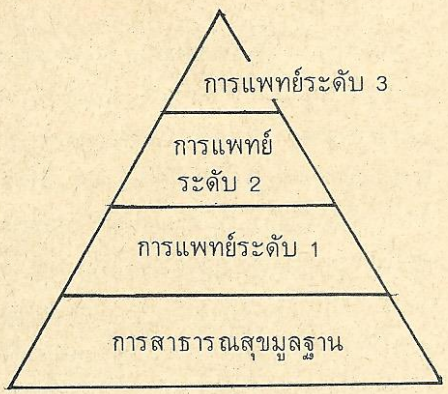

รัฐจะต้องเข้ามาสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ตามความจำเป็น ถัดมาก็เป็นเรื่องการแพทย์ระดับ 1 อันนี้หมายถึงศูนย์บริการสาธารณสุขขนาดเล็ก อาจจะเป็นสถานีอนามัย สาธารณสุขหรือโรงพยาบาลขนาดเล็ก แต่ต้องมีมากพอ และต้องอยู่ใกล้บ้านใกล้ประชาชน

การแพทย์ระดับ 2 หมายถึงโรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลประจำจังหวัด โรงพยาบาลใหญ่ ๆ ต่าง ๆ

การแพทย์ระดับ 3 หมายถึงโรงพยาบาลที่รักษาโรคเฉพาะทาง เช่น โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคปอด เป็นต้น

การสาธารณสุขทั้ง 4 ระดับนี้ จะต้องให้ได้สัดส่วนกันเป็นรูปปิรามิด โดยเน้นที่บริการสาธารณสุขขั้นมูลฐานให้มากที่สุด ที่แล้วมามีปัญหาเพราะรูปสามเหลี่ยมกลับหัวกัน ซึ่งการที่จะทำได้ จะต้องอาศัยองค์กรของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม จะต้องจัดให้มีการพัฒนาบุคคล การวิจัย การพัฒนาเทคโนโลยี่ต่าง ๆ การจัดองค์กรและการจัดการที่ดี เพื่อให้ชาวบ้านช่วยตนเอง รักษาตนเองได้ โดยรัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและกำลังงบประมาณตามความจำเป็น

อาจารย์พอจะให้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสาธารณสุขขั้นมูลฐานได้ไหมครับ

ครับ การสาธารณสุขมูลฐานมีองค์ประกอบอยู่ 8 อย่างคือ

- อาหารและโภชนาการ
- การจัดหาน้ำสะอาดและสุขาภิบาลที่ดี
- การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคให้ทั่วถึง
- การอนามัยแม่และเด็ก
- การควบคุมโรคติดต่อที่พบบ่อย

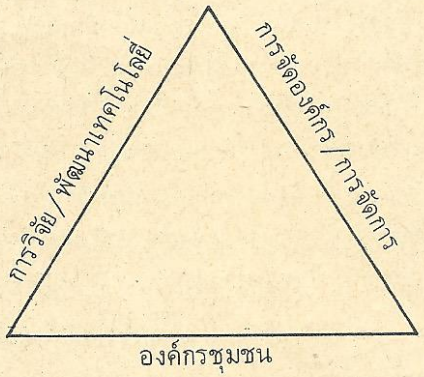

- ให้ชุมชนมีความสามารถในการรักษาโรค
- ต้องมียาจำเป็นใช้อย่างเพียงพอ
- รู้จักหลักสุขศึกษาแผนใหม่

เรื่องสาธารณสุขมูลฐานนี้ ถ้าพูดโดยสรุปแล้วก็เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั่นเอง แต่ว่าคุณภาพชีวิตจะดีขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง อาศัยองค์กรของชุมชนซึ่งจะต้องเข้มแข็งต้องมาช่วยกันคิด ช่วยกันทำงาน ทำอย่างไรจึงจะให้ชุมชนดีขึ้นกว่านี้ ทุก ๆ คนในตำบล ในหมู่บ้านจะต้องช่วยกันไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว ครู พระ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ

อีกประการหนึ่ง ต้องคิดหาวิธีที่จะทำให้สำเร็จ ต้องมีการศึกษา วิจัย ค้นคว้า พัฒนาเทคโนโลยี่ พัฒนาบุคคลและกลไกฝ่ายต่าง ๆ ที่จะเข้ามาส่งเสริมงานอันนี้ให้สำเร็จต้องจัดหาหยูกยาต่าง ๆ ที่จำเป็นจะต้องใช้ ทำอย่างไรจึงจะผลิตสร้างขึ้นมาใช้เอง โดยไม่ต้องสั่งจากนอก ต้องหันมานิยมไทย ใช้ของไทย ใช้ยาไทย อย่างยาถ่ายขณะนี้เราต้องสั่งจากเมืองนอกถึงปีละ 420 ตัน ทั้ง ๆ ที่ไม่ควรจะต้องสั่งเข้ามาเลย เพราะว่าเรามีตัวยาถ่ายสาระพัดอย่าง ปัญหาท้องผูกมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา แต่ยังไม่เคยปรากฏหลักฐานว่า คนไทยต้องไปซื้อยาถ่ายมาจากต่างประเทศเลย ทั้ง ๆ ที่คนไทยมีการศึกษาดีขึ้น อันนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงการศึกษาของเราว่า ไม่ได้เน้นให้เราช่วยตัวเอง ขณะนี้จึงเป็นจุดใหญ่ที่เราจะต้องหันมาสนใจ*การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง* เพราะเรื่องการสาธารณสุขมูลฐานนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับประเทศ ทำอย่างไรจึงจะสามารถพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด ซึ่งมันก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดการ ซึ่งเรื่องนี้คนไทยเรายังขาด ต้องจัดให้มีการฝึกอบรมกันอีกมาก

การสาธารณสุขมูลฐานจึงมิได้ตัดขาดอยู่โดยตัวของมันเอง ไม่ใช่ปล่อยให้ชาวบ้านทำกันไปเอง เพราะมันจะกลายเป็นการสาธารณสุขแบบล้าสมัย แต่ควรจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนและโดยการแพทย์ในระดับต่าง ๆ ที่แล้วมาเราสอนว่าประชาชนไม่ควรทำอะไรด้วยตนเอง ซึ่งผิดหลักธรรมะพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า "อัตตาหิ อัตตโนนาโถ" ทำอะไรได้ ช่วยตัวเองได้มากที่สุดเท่าไร ยิ่งเดือดร้อนน้อยลง ในทางการแพทย์เมื่อชาวบ้านช่วยตัวเอง รักษาตัวเองได้ ก็จะช่วยได้มาก ความรู้ทางการแพทย์จึงต้องกระจายไปสู่ประชาชนให้ได้มากที่สุด

ทราบว่าอาจารย์ทำโครงการหมอชาวบ้าน

เราออกหนังสือ*หมอชาวบ้าน* โดยมูลนิธิหมอชาวบ้านแรก ๆ ก็เป็นเรื่องแปลก เป็นเรื่องตลก เพราะเดิมเขาไม่เคยสอนให้ชาวบ้านช่วยตัวเอง แต่พอออกมาชาวบ้านก็ชอบ เพราะอะไรที่เขาช่วยตัวเองได้มันเข้ากับหลักธรรมะ ทำให้ชีวิตดีขึ้น

มูลนิธิหมอชาวบ้านมีความมุ่งหมายอย่างไร

ก็เพื่อที่จะกระจายความรู้เกี่ยวกับการป้องกันรักษาโรคไปสู่ประชาชนให้มากที่สุด เราได้ทำหนังสือหมอชาวบ้าน ซึ่งได้ออกเป็นรายเดือน ก็เพื่อที่จะดึงเอาวิชาการจากนักวิชาการต่าง ๆ เอามาแปรรูปเป็นวิชาการเพื่อชาวบ้าน ให้ชาวบ้านปฏิบัติได้ ความรู้และวิทยาการต่าง ๆ อย่าให้ลอยตัวหรือเป็นของเฉพาะกลุ่ม เป็นของลึกลับทางด้านสาธารณสุข เราอยากเห็นประชาชนทุกคนทุกบ้านเป็นหมอได้ อยากเห็นวัดทุกวัด โรงเรียนทุกโรงเรียนเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ไม่ใช่เรียนสุขศึกษาแบบเก่าที่เรียนแล้วไปท่องเอาคะแนนกัน แต่อยากให้รู้และปฏิบัติได้จริง เราอยากเห็นการสร้างศูนย์สาธารณสุขเล็ก ๆ ใกล้บ้านประชาชน จะได้ไม่ลำบาก อย่างในกรุงเทพฯ น่าจะมีสัก 1,200 ศูนย์

ในต่างจังหวัดเราอยากเห็นอำเภอและกิ่งอำเภอทุกแห่ง มีโรงพยาบาล เพราะขณะนี้มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น สิ่งเหล่านี้คือความมุ่งหมายของมูลนิธิหมอชาวบ้าน

นอกเหนือจากมูลนิธิหมอชาวบ้าน

ก็มีมูลนิธิเด็ก เพราะปัญหาเด็กเป็นเรื่องใหญ่ เรามักจะพูดกันอยู่เสมอ ๆ ว่าเด็กคืออนาคตของชาติ ปัญหาของเด็กมีมาก เริ่มตั้งแต่เรื่องการขาดอาหาร เรื่องการศึกษาของเด็ก เพราะเด็กที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าอย่างน้อยต้องมี 3 ลักษณะด้วยกันคือต้องเติบโตขึ้นมาอย่างเฉลียวฉลาด ที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เพราะปัญหาที่เขาจะต้องเผชิญต่อไปในอนาคตจะมากยิ่งกว่าคนรุ่นเราเสียอีก เราจึงต้องเตรียมพร้อมทั้งทางด้านความคิด ความเข้าใจต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ประการที่ 2 ทำอย่างไรจึงจะให้เด็กทำอะไรที่มันจำเป็นแก่ชีวิตและแก่ชุมชนบ้าง และประการสุดท้าย ทำอย่างไร จึงจะให้เด็กเป็นคนที่มีจิตใจที่มีความสุข มีใจกว้าง และสามารถทำให้คนอื่นเป็นสุขด้วย

ที่นี้เราจะทำอย่างไร เพราะระบบการศึกษาของเรามันขาด ไม่ได้เป็นไปเพื่อสนับสนุนลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ เพราะเราเน้นที่การท่องจำขาดภาคปฏิบัติที่จะทำอะไร ๆ ด้วยตนเองเป็นไม่ได้สอนให้คนใจกว้างเห็นอกเห็นใจคนอื่น พอโตขึ้น ก็มีปัญหาเรื่องใจแคบ ความคิดเห็นไม่ตรงกัน ก็ทำงานกันไม่ได้แล้ว แยกกันเป็นพวก ๆ

ในเรื่องเด็กนี้ เรายังทำได้น้อย ที่ทำอยู่มีเรื่อง *บ้านทานตะวัน* คือเอาเด็กที่ป่วยแล้วต้องไปอยู่โรงพยาบาล ซึ่งบางที่ต้องออกจากโรงพยาบาลโดยที่ยังอยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ เช่นยังขาดอาหาร ยังมีปัญหาต่าง ๆ เราก็รับเอามาเลี้ยงไว้ที่บ้านทานตะวัน ให้มากินอยู่ เอาแม่มาด้วย ให้มาอบรมเลี้ยงดูลูกของตัวเอง โครงการนี้ต้องใช้เงินมาก

นอกจากนี้ก็ไปตั้งโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า *โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก* ที่ไทรโยค กาญจนบุรี คือมีครูอยู่คนหนึ่งที่เขาอยากทำโรงเรียน บ้านเดิมเขาอยู่เมืองกาญจน์ ต่อมามีชาวบ้านบริจาคที่ดินให้สร้างโรงเรียน เราจึงสร้างโรงเรียนขึ้น รับเด็กมาจากที่ต่าง ๆ ประมาณ 40–50 คน คัดมาจากสลัมก็มี คือเราคิดกันว่าอยากให้มีโรงเรียนที่จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่จะมีความสุข โดยไม่คำนึงถึงว่าเขาจะเป็นอะไร เขาไม่จำเป็นต้องเป็นสกอล่าร์หรือนักปราชญ์ ขอให้เขาเป็นคนขยัน ซึ่งแบบนี้จะทำได้ก็ด้วยการให้ความรัก ให้เสรีภาพ เพราะเด็กที่ถูกเก็บกดจากที่ต่างๆ มักจะมีปัญหา เช่นเด็กสลัม ซึ่งมีอะไรไม่พอกิน บุคคลิกจะออกมาเป็นคนตะกละ เราจะไปตีเขาบังคับให้เขาหายนั้นคงจะไม่ได้ แต่ทำได้ด้วยความรัก ให้เขามีความหวังว่าเขาจะมีกิน ไม่ต้องไปแย่งใครกิน หรือบางคนไปอยู่ในที่ที่เห็นความรุนแรง ความก้าวร้าว ก็มักจะเป็นเด็กที่ก้าวร้าว ชอบแกล้งคนอื่น มีนิสัยโหดร้าย ถ้าได้นำมาอยู่ในที่ที่มีความรัก ใจกว้างเด็กอาจเปลี่ยนบุคคลิกได้ แต่ถ้านำไปเข้าโรงเรียนที่ต้องเรียนเหมือนกัน สอนเหมือนกัน มันก็แก้ปัญหาเรื่องบุคคลิกไม่ได้

เราจึงอยากทำเป็นโรงเรียนเล็ก ๆ เพื่อให้เป็นตัวอย่าง เน้นการสอนในเรื่องอาชีพ เพราะถ้าเราดูระบบการศึกษาของเรา จบ ป.4 ก็ไม่รู้จะไปทำอะไรกิน ต้องเรียนต่อไป บางคนเรียนไม่ได้ ก็ต้องออกไป ทั้ง ๆ ที่เป็นลูกชาวนา จบ ม.6 ก็ไม่รู้จะไปทำอะไรกิน ต้องเรียนต่ออีก ต้องไปสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งก็มีเพียงคนส่วนน้อยที่เข้าได้ ทุกปีก็จะมีคนที่สอบเข้าไม่ได้ร้องห่มร้องไห้กระจองอแงกัน ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นในโรงเรียนของเรา เราต้องการให้ทุกคนลงมือทำอะไรต่ออะไรด้วยตนเอง ทั้งครูและนักเรียน โดยเฉพาะในเรื่องอาชีพจะเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู หัดเป็นช่างอะไรต่าง ๆ ก็ทำได้ และเราเชื่อว่าวิธีนี้จะช่วยให้เด็กแต่ละคนได้แสดงความสามารถตามความถนัดของตนออกมา แต่ถ้าเอาเด็กมาเรียนในห้องเรียน ระบบการศึกษามันจะทำลายความสามารถเฉพาะตัวเพราะเด็กจะต้องมาเรียนเหมือน ๆ กัน ท่องจำเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่เด็กมีธรรมชาติที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่เขาชอบ ที่เขาถนัด ซึ่งถ้ามีงานเยอะ ๆ ให้เด็กเลือกทำ เด็กจะเลือกทำไปตามความถนัดของตัว

ทราบว่า เมื่อปีที่แล้วอาจารย์เพิ่งได้รับรางวัลแมกไซไซ

ครับ รางวัลแมกไซไซที่ได้รับเป็นทางด้านสาขาข้าราชการ ที่เขาเรียกว่า Government Service ทางมูลนิธิเขาอ้างว่าที่ให้รางวัล ก็เนื่องจากการค้นคว้าทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์กับความพยายามที่ต้องการจะเห็นบริการทางการแพทย์การสาธารณสุขกระจายไปเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในชนบทสำหรับในเรื่องของการค้นคว้าที่ว่านี้ ผมทำเรื่องโรคเลือดที่สืบทอดกันได้ทางกรรมพันธุ์ที่เรียกกันว่าทาลาสซีเมีย (Thalassemia) ซึ่งพบมากในเมืองไทย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอิยิปต์ตอนใต้ เป็นต้น ที่จริงโครงการที่ค้นคว้านี้ก็ได้ร่วมกันทำกับเพื่อนๆ ที่เป็นหมอหลายคนด้วยกัน

ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี อาจารย์มีข้อคิดอะไรจะฝากถึงผู้อ่านวารสารไทยบ้าง

ผมคิดว่าสิ่งสำคัญที่สุดที่บ้านเมืองของเราต้องการในขณะนี้คือเรื่องทางด้านปัญญา ให้เกิดความคิดที่จะแก้ไขปัญหาของประเทศในด้านต่าง ๆ การที่เราจะมีปัญญาที่จะคิดได้ส่วนหนึ่งก็ต้องเล่าเรียนจากอดีตว่าอดีตของเราได้เคยทำอย่างไร เชื่อมโยงกับปัญหาปัจจุบัน เพราะมีหลายสิ่งที่บ้านเมืองเรารับอารยธรรมจากประเทศตะวันตกเข้ามา ซึ่งก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย เราจึงควรจะมีปัญญาที่จะคิดว่าข้อดีมีอะไรบ้าง ข้อเสียมีอะไรบ้าง ทุกอย่างมักจะมีสองด้านเสมอ อารยธรรมตะวันตกอาจจะสร้างสิ่งที่เราไม่คุ้นเคย เรายังไม่พร้อมไม่มีคนพอที่จะแก้ส่วนเสียอะไรต่าง ๆ ได้ ก็เกิดเป็นปัญหามักหมมขึ้น และโดยเฉพาะคนไทยเราซึ่งอยู่กันมาแต่โบราณ พอมาเจออิทธิพลของฝรั่งซึ่งเน้นเรื่องทางวัตถุมากเมื่อเราไม่เข้าใจมัน เราก็เสียความมั่นใจไป เราจึงจะต้องพัฒนาประเทศด้วยความเป็นตัวของเราเองอย่างเป็นคนไทย เราอาจจะเรียนรู้ว่า มันมีการเปลี่ยนแปลงอะไรในโลก แต่เราไม่จำเป็นต้องไปเอาอย่างใคร เราพัฒนาไปด้วยความเป็นไทย *ซึ่งผมเชื่อว่าประเทศไทยของเรา เรามีทรัพยากรธรรมชาติ สติปัญญาที่เรามีอยู่แล้ว และที่จะพัฒนาขึ้นได้ ที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาประเทศของเราให้พอมีพอกิน ให้ทุกคนทุกบ้านมีปัจจัยสี่ มีความเมตตารักใคร่ มีความก้าวหน้าทางวิทยาการตามสมควร ซึ่งผมคิดว่าเราทำได้แน่ ถ้าเรามาร่วมกันคิด และน่าจะใช้โอกาสแห่งการฉลอง 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ได้มาช่วยกันคิดทบทวนในเรื่องเหล่านี้*

ภาษาไทย

"จักรี"

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า "ภาษา" นั้น ไม่ว่าภาษาใด ของชาติไหน ย่อมหมายถึงเครื่องสื่อความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในชาตินั้น ไม่ว่าจะสื่อสารกันด้วยคำพูดที่กล่าวออกมาทางปาก หรือเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน ทั้งฝ่ายผู้พูดหรือผู้เขียน กับฝ่ายผู้ฟังหรือผู้อ่าน ไม่ว่าจะพูดหรือเขียนด้วยเรื่องอะไร คำที่พูดหรือเขียนจะต้องใช้ให้ตรงความหมายและที่มาของมัน จึงจะได้ชื่อว่าพูดหรือเขียนโดยถูกต้อง ด้วยภาษาที่มีเอกลักษณ์

ว่าเฉพาะภาษาไทยของคนชาติไทยในปัจจุบันนี้ คำไทยแท้ ๆ ที่เรามีมาแต่สมัยพ่อขุนนั้น สังเกตง่าย เป็นคำโดด ๆ เช่น ในน้ำ มี ปลา ใน นา มี ข้าว พูดง่ายและฟังง่าย คุ้นหู พูดเมื่อใดก็เข้าใจเมื่อนั้น คำที่มักจะเป็นปัญหาเป็นคำที่มีรากมาจากภาษาอื่น เช่น บาลี สันสกฤต เขมร มอญ แม้กระทั่งภาษาฝรั่งมังค่า ก็มี ซึ่งทำให้เราต้องพูดถึงเค้าเงื่อนที่มาของมันอยู่เสมอ สำหรับคราวนี้ ผู้เขียนขอนำคำว่า "จักรี" มาเล่าสู่กันฟัง

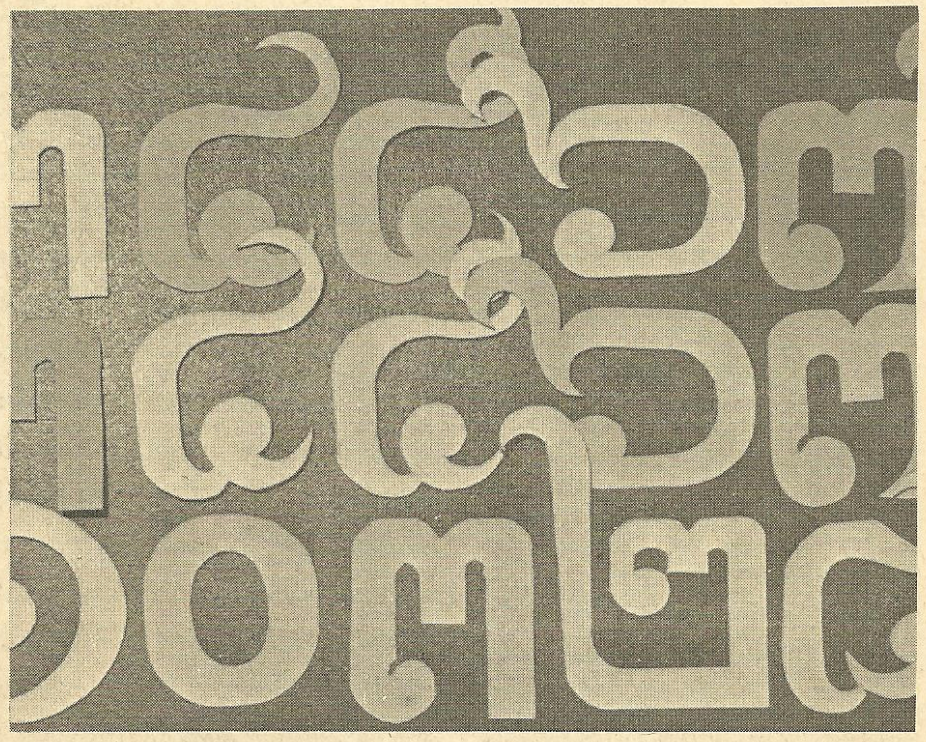

คำว่า "จักรี" นี้อ่านว่า จัก-กรี แปลตามรูปคำว่า "ผู้มีจักร" ที่น่าคิดก็คือว่า คำว่า มีจักร นั้นจักรอะไร เพราะคำว่า "จักร" เองนั้นมีความหมายมากมายก่ายกอง ขออธิบายคำว่าจักรให้รู้ความหมายเสียก่อน ดังนี้

คำว่า "จักร" นี้สร้างขึ้นมาจากคำบาลี-สันสกฤตว่า "จกฺก-จกฺร" แปลงมาเป็น จักร ซึ่งอ่านว่าจักร คำ จักร นี้มีความหมายหลายอย่าง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ให้บทนิยามไว้ว่า "ล้อ รถ กงรถ อาวุธมีรูปเป็นวงกลมมีคมเป็นแฉก ๆ แปลว่าวงกลม ก็ได้ หรือแปลว่าบรรจบรอบแห่งปีหรือแห่งฤดู ก็ได้ เช่น พฤหัสบดีจักร เป็นต้น แปลว่าเขตแคว้น ก็ได้ เช่น อาณาจักร เป็นอาทิ แปลว่าสิ่งที่มีรูปเป็นวงกลมมีฟันเฟืองหมุนด้วยกำลังต่าง ๆ ก็ได้" พจนานุกรมฉบับของ อัปเตส์ ให้คำแปลคำว่า **จักร** ไว้ถึง 22 ความหมาย ดังนี้

(1) แปลว่า ล้อ เช่น ล้อรถ ล้อเกวียน

(2) หมายถึง ภมร เครื่องจักรปั้นหม้อ

(3) หมายถึงจักราวุธ จักรสำหรับขว้างใส่ศัตรู

(4) หมายถึง เครื่องบีบ หรือ โม่น้ำมัน

(5) หมายถึงวงกลม วงแหวน สังเวียน

ของเรา

สังคม ศรีราช

(6) หมายถึงหมู่ กลุ่ม กอง จำนวนมาก ฝูงชน

(7) หมายถึงอาณาจักร ประเทศ

(8) หมายถึงจังหวัดหรือมณฑล

(9) หมายถึงวงกลมที่ร่างกาย ขวัญ

(10) หมายถึงการจัดทหารเป็นวงกลม

(11)หมายถึงรอบ วง พฤหัสบดีจักร -รอบ 60 ปีของชาวฮินดู

(12) หมายถึงขอบฟ้าหรือ ขอบเขต เช่น ในคำว่า ขอบฟ้าถึงไหน ก็เป็นแผ่นดินของเราถึงนั้น

(13) หมายถึงกองทัพราชการทหารบก

(14) หมายถึง ตอนของหนังสือ

(15) หมายถึง น้ำวน

(16) หมายถึง คุ้งแม่น้ำ

(17) หมายถึงราศี จักร หรือจักร-ราศรี

(18) หมายถึงการบินร่อนวนเวียนของนก

(19) หมายถึงดาวกลุ่มหนึ่งซึ่งมีรูปเป็น 6 เหลี่ยม

(20) หมายถึง วง เทือกเขา แนว กรม กอง แผนกทั่วไป

(21) หมายถึง วง รอบขดที่ศาลิคราม หรือ หินที่เป็นรูปพระวิษณุ

(22)หมายถึง อุบายคดโกงหรือหลอกลวง

ที่มาจากคำภาษาบาลี ท่านให้ความหมายไว้ถึง 10 อย่าง คือ

(1) หมายถึงสมบัติ เช่น จักร 4 คือ สมบัติ 4 อันได้แก่ การอยู่ในประเทศอันสมควรอย่างหนึ่ง การคบหาสัตบุรุษอย่างหนึ่ง การตั้งตนไว้ชอบอย่างหนึ่ง และ ความเป็นผู้ได้ทำบุญไว้ในปางก่อนอีกอย่างหนึ่ง ผู้ประกอบด้วยสมบัติ 4 ประการนี้ ย่อมถึงความเป็นใหญ่ถึงความไพบูลย์ด้วยโภคทรัพย์ในไม่ช้า

(2) หมายถึงลักษณะ คือลายพระบาทมีรูปเหมือนล้อใต้ฝ่าพระบาทของพระมหาบุรุษ เช่น พระพุทธเจ้า

(3) จักรหมายถึงล้อรถ เช่น ในคำว่า ธรรมทั้งหลาย (สิ่งทั้งปวง) มีใจเป็นหัวหน้า (เป็นประธาน) มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วด้วยใจ บุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว (มีใจชั่วแล้ว) พูดก็ดี ทำก็ดี (ก็ย่อมเป็นกรรมชั่วไปด้วย) เพราะกรรมชั่วนั้นย่อมหมุนไปตามเขา ดุจ**ล้อรถ**หมุนตามเท้าโคที่ลากเกวียนไปฉะนั้น

(4) จักรหมายถึงอิริยาบถ เช่น ในคำว่า มหาวีระ (ผู้มีความเพียรใหญ่) สรีระอัน**มีจักร 4** (คือ **อิริยาบถ** 4 ได้แก่ ยืน เดิน นั่ง นอน) มีทวาร 9 (ตา 2 หู 2 จมูก 2 ปาก 1 ทวารหนัก 1 ทวารเบา 1) เต็มไปด้วยอสุจิ (สิ่งที่ไม่สะอาด) ประกอบด้วยความโลภ (คือตัณหา) เกิดแล้วในโคลนตม การไป (คือความพันทุกข์) ของสรีระนั้น**จักร**มีได้อย่างไร

(5) จักร หมายถึงทาน เช่นในคำว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งโกศลรัฐ ขอพระองค์จงทรงทำทานแล้วจึงเสวย อย่าทรงประมาท (ในทาน) ขอจงทรง**ยังจักร** (คือทาน) ให้เป็นไป (เป็นคำที่มเหสีทูลเตือนพระเจ้าพรหมทัต บรมโพธิสัตว์ เมื่อได้ทรงฟังพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระสวามีทรงอรรถาธิบายเพลงที่พระองค์ทรงขับเนือง ๆ)

(6) จักร หมายถึงรัตนะ เช่น ในคำว่า **จักรรัตน-อันเป็นทิพย์** มีซี่กำพันหนึ่งพร้อมด้วยกง พร้อมด้วยดุม บริบูรณ์ด้วยการทั้งปวง ได้ปรากฏแล้วแต่พระเจ้ามหาสุทัศนะในนครนี้ ผู้ทรงสรงสนานพระเศียรแล้ว สมาทานอุโบสถศีลในวัดอุโบสถดิถี 15 ค่ำ แล้วเสด็จขึ้นบนปราสาทอันประเสริฐ

(7) จักร หมายถึงธรรม คือ ธรรมจักร เช่น ในคำว่า ดูก่อนเสลพราหมณ์ ธรรมจักรอันเราให้เป็นไปแล้ว สารีบุตรผู้เป็นอนุชาติบุตรของตถาคต (หรือผู้เกิดเพราะพระตถาคต) ย่อมยัง**ธรรมจักร**อันประเสริฐให้เป็นไปตาม

(8) จักรหมายถึง จักรมีคม หรือจักรกรด เช่น ในคำว่า ท่านละทิ้งนางเวมานิกเปรต 4 มาได้นางเวมานิกเปรต 8 ละทิ้งนางเวมานิกเปรต 8 มาได้นางเวมานิกเปรต 18 ละทิ้งนางเวมานิกเปรต 16 มาได้นางเวมานิกเปรต 32 ปรารถนาไม่รู้จักพอ จึงมาได้ประสบ**จักร**นี้ จักร (กรด) จึงผัดอยู่บนกระหม่อมของท่านซึ่งเป็นที่ถูกความอยากครอบงำ

(9) จักรหมายถึงเครื่องประหาร คือ จักราวุธ เช่นในคำว่า แม้หากผู้ใดจะใช้**จักร** ซึ่งเป็นคมโดยรอบเหมือนมีดโกน สังหารสัตว์ทั้งหลายบนปฐพีนี้ให้เป็นลานมังสะอันเดียวกัน ให้เป็นกองมังสะอันเดียวกัน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ หามีแก่ผู้ทำเช่นนั้นไม่ บาปหาได้มาถึงผู้ทำเช่นนั้นไม่

(10) **จักร** หมายถึง **อสนิจักร** (ขวานฟ้า หรือสายฟ้า) เช่น ในคำว่า บุคคลผู้มีตบะย่อมรุกรานสมณะ หรือ พราหมณ์อื่น แต่ที่ไหน ๆ ว่า ก็ไฉนผู้นี้เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายอย่าง กินวัตถุหลายอย่าง คือ พืชเกิดแต่เง่า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ด เป็นที่ครบห้า ปลายฟันของผู้นี้คมดุจขวานฟ้า และในคำว่า "ขวานฟ้าตกถูกใคร ลาภสักการะและชื่อเสียงย่อมตามถึงพระเสขะ ผู้ยังไม่บรรลุพระอรหัตผล" คำว่า "ขวานฟ้า" นี้ เป็นชื่อลาภสักการะและชื่อเสียง (คำว่า อสนิจักร หมายถึงสายฟ้าที่ปรากฏเป็นจักรอันเดียว หมายความว่าไม่มีเฟืองไม่มีคม แต่เป็นอันเดียวตลอด)

เมื่อคำว่า "จักร" มีความหมายมากมายดังกล่าวแล้ว ผู้มีจักร หรือจักรี ในที่นี้น่าจะมีความหมายจำเพาะ ยิ่งกว่ามีจักรทั้งหมดที่สาธกมาข้างต้น จึงขอหันมาพิเคราะห์จากคำอื่นดูบ้าง

ที่น่าสังเกตก็คือ คำ "จักร" นี้ เดิมทีเดียวเขียนเป็น "จักรกรี" ดังปรากฏอยู่ในเอกสารทางราชการหลายแห่ง กล่าวคือ

ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับวันอาทิตย์ แรม 11 ค่ำ เดือน 6 จุลศักราช 1237 เล่ม 2 หน้า 55 "ว่าด้วยการตั้งกรม" มีข้อความว่า

"ศุภมัศดุ พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วงหน้า 2417 พรรษา ปัตยุบันกาลวราหสัมผัจฉระไพสาขมาศสัตมีดิถี พุฒวารปริจเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุศยรัตนราชรวีวงษวรุตมพงษบริบัตร วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรัตนบรมมหาจักรพัดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติ สังสุทธเคราหณี **จักรกรีบรมนารถ**"

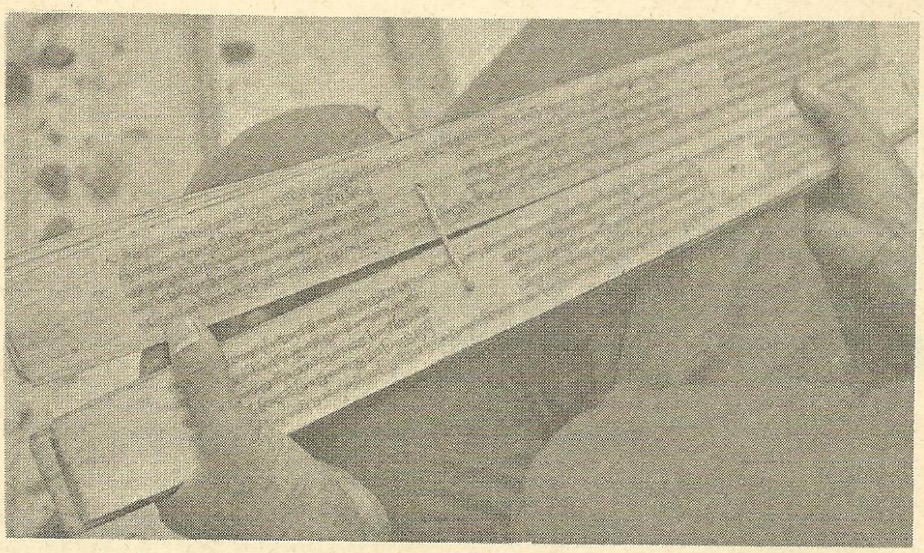

ภาษาเป็นสื่อความเข้าใจของคนในชาติแม้ในศาสนาจักรก็มีภาษาเป็นการเฉพาะ

ในสร้อยพระบรมนามาภิไธย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงที่ว่า "จักรกรีบรมนารถ" นั้น ใช้คำว่า "จักร" กับ "กรี" ต่อกันไว้อย่างชัดแจ้ง

ในประกาศพระบรมราชโองการเรื่อง "การตั้งกรม กรมหมื่นพิชิตปรีชากร" ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ "ราชกิจจานุเบกษา" เล่มที่ 3 นำเบอร์ 65 วันอาทิตย์ เดือน 6 แรม 14 ค่ำ ปีชวด อัฐศก 1238 แผ่นที่ 9 ก็ยังคงใช้คำว่า "จักรกรีบรมนารถ" อยู่เช่นเดิม

นอกจากสร้อยพระบรมนามาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ. 2417-2419 จะใช้คำว่า "จักรกรีบรมนารถ" โดยตลอดแล้ว แม้ชื่อเรือพระที่นั่ง และพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังที่ในปัจจุบันใช้คำว่า "จักรี" นั้น เดิมก็ใช้ว่า "จักรกรี" ทั้งสิ้น ดังปรากฏในหนังสือ "เสด็จกลับจากประเทศยุโรป" มีข้อความตอนหนึ่งในหน้า 98 ว่า

"นอกจากที่ท่านผู้นี้แล้ว คือ พระราชวรินทร, หลวงศักดินายเวร (พระยาประเสริฐศุภกิจ) และพระยาราชานุประพันธ์ ซึ่งเป็นอรรคราชทูตสยามประจำกรุงโตกิโอในเวลานั้น แล้วเชิญเสด็จประทับ **เรือพระที่นั่งมหาจักรกรี** เรือรบนานาประเทศที่จอดเรียงรายอยู่ก็ยิงปืนสลุตถวายคำนับตลอดทาง..."

อีกตอนหนึ่งในหน้า 103 มีข้อความว่า "อาหารเย็นบน**เรือพระที่นั่งจักรกรี** ซึ่งเวลานั้นจอดทอดอยู่ที่เมืองโกเบ อรรคราชทูตสยามประจำประเทศญี่ปุ่นดื่มถวายพระพรไชยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและบรมราชินีนารถ และโปรดให้ดื่มถวายไชยมงคลแก่พระเจ้ากรุงญี่ปุ่นด้วย

"ในงานเฉลิมพระชนม์พรรษานี้ บรรดาเรือรบญี่ปุ่นที่อยู่ใกล้เคียงได้ติดธงทิวและจุดโคมไฟทั่วกันเป็นพระเกียรติยศแห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และพระเจ้ากรุงญี่ปุ่นได้มีพระราชโทรเลขถวายพระพรไชยมงคล รุ่งขึ้นเวลา 8 ก.ท.กัปตันเรือชาวเอ๊าสเตรียที่จอดอยู่ในท่าได้เข้าเฝ้า ณะ **เรือพระที่นั่งมหาจักรกรี** กัปตันออกจากเฝ้าแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงได้เสด็จขึ้นท่าเรือเมืองโกเบ เรือรบญี่ปุ่นยิงปืนสลุตถวาย....."

และในหน้า 108 ได้กล่าวถึงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แต่ใช้คำว่า **"จักร์กรี** มหาปราสาท" ดังนี้

"วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์แต่งเครื่องเต็มยศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เครื่องทหารบก ผู้ที่ได้มารับพระราชทานเลี้ยงนั้นรวมทั้งที่ประทับด้วย 42 ที่ด้วยกัน วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พระราชทานเลี้ยงบรรดาอัครราชทูตและผู้แทนนานาประเทศกับข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน ณ **พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท** ผู้ได้รับพระราชทานเลี้ยงมีราว 80 ด้วยกัน....."

ในหนังสือ "เสด็จกลับจากประเทศยุโรป" นี้ ชื่อเรือใช้ว่า "เรือพระที่นั่งจักรกรี" บ้าง "เรือพระที่นั่งมหาจักกรี" บ้าง แต่ไม่ว่าจะมีคำว่า "มหา" นำหน้าหรือไม่ก็ตาม คำว่า "จักรกรี" คงเขียนแบบเดียวกันทุกแห่ง คือ จักร + กรี" และชื่อพระที่นั่งจักรีก็เขียนเป็น "จักร์กรี" ที่ "จักร" มีไม้ทัณฑฆาตที่ "ร" ด้วย

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า คำว่า "จักรี" เดิมไม่ว่าจะเป็นสร้อยพระบรมนามาภิไธย หรือชื่อเรือพระที่นั่ง หรือชื่อพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง ล้วนใช้ว่า "จักรกรี" คือ "จักร" กับ "กรี" ผสมกันทุกแห่ง

นอกจากนั้นที่อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อยู่หลังหอไตรวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้ว ที่จารึกแผ่นที่ 1 ด้านทิศเหนือก็มีข้อความว่า

"พระมณฑปนี้ ประดิษฐานเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎสุทธิสมมติเทพยพงษวงษาดิศวรกระษัตริย วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรนตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราหณี **จักกรีบรมนารถ** อดิศวราชรางกูร สุจริตมูล สุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบูลยบุรพาดูลยกฤษดาภินิหาร...พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"

และที่อนุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งอยู่หลังหอไตรวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วเช่นกัน ที่จารึกแผ่นที่ 1 ด้านทิศเหนือ ก็มีข้อความว่า

"ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเป็นอดีตภาคล่วงแล้ว 2424 พรรษา จุลศักราช 1244 ปรัตยุบันกาล ดุรงคสังวัจฉวิสาขมาศ ชุษณปักษปาฏิบท ภุมวารปริเฉท กาลกำหนดพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษรัตนราชวรวิวงษ วรุตมพงษบริพัตร วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติ สังสุทธเคราหณี **จักรกรีบรมนารถ** มหามงกุฎราชวรังกูร สุจริตมูลสุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบูลย บุรพดูสกฤษดาภินิหาร...พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"

นอกจากนั้นในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 16 รัตนโกสินทรศก 118 หน้า 162 ก็มีข่าว "สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ สิ้นพระชนม์" ว่า

"มีเหตุเป็นที่เศร้าโศกยิ่งนัก เกิดขึ้นแก่พระบรมวงษานุวงษแลข้าราชการเป็นอันมาก ด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงษ์วโรทัย สตสมัยมงคลเขตร บรมนฤเบศร**จักรกรี**วงษ์ จุฬาลงกรณนารถนรินทร์ สยามินทรราชวโรรส อุกฤษฐวรยศอุภัยปักษ์ วิสุทธิศักดิ์อรรควิมลรัตนขัตติยราชกุมาร กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ...สิ้นพระชนม์"

ในประกาศตั้งกรม สมัยรัชกาลที่ 5 คำว่า "จักรี" ล้วนใช้ว่า "จักรกรี" ทั้งสิ้น เช่น

ในประกาศตั้งกรม กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3 จุลศักราช 1238 หน้า 65 ก็ดี ในประกาศตั้งกรม กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3 จุลศักราช 1238 หน้า 67 ก็ดี ในประกาศตั้งกรม กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 4 หน้า 4 จุลศักราช 1239 ก็ดี ในประกาศตั้งกรม พระเจ้าราชวรวงษ์เธอ กรมขุนเจริญผลภูลสวัสดิ์ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 5 หน้า 178 จุลศักราช 1240 ก็ดี ในประกาศตั้งกรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 6 หน้า 304 ร.ศ. 108 (จ.ศ. 1251) ก็ดี ล้วนใช้คำว่า "จักรกรี" ทั้งสิ้น

ในหนังสือ "กฎหมายรัชกาลที่ 5" เล่ม 3 จุลศักราช 1244 ที่เกี่ยวกับพระราชปรารภในการเฉลิมฉลอง 100 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ปรากฏว่ามีคำว่า "จักรกรี" ทั่วไปทุกแห่ง เช่น

"ล่วงมาถึงปีจุลศักราช 1244 อันเป็นมหามงคลสมัยที่กรุงเทพมหานคร ได้สถาปนามาครบ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

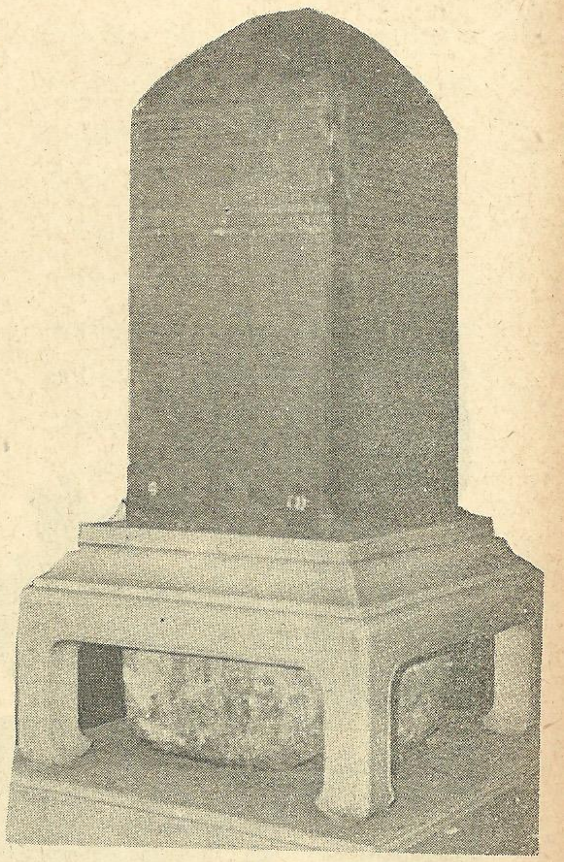

หลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

บำเพ็ญ พระราชกรณียกิจอันหนึ่งขึ้น ด้วยพระราชประสงค์ให้เป็นบรมราชานุสรณ์ถึงสมเด็จพระปรโมรุราชา**มหาจักรกรีบรมนารถ** พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์" คือได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้สร้างเครื่องขัตติยราชอิศริยยศอันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่ง ตรา**มหาจักรกรี**บรมราชวงษ์" มีความว่า

"ศุภมัศดุ พระพุทธศาสนายุกาลเป็นอดีตภาคล่วงหน้า 2424 พรรษา จุลศักราช 1244 ดุรงคสังวัจฉระ วิสาขมาศชุษณปักษ์ จตุตถดิถีสุกรวาร ปัตยุบันกาลปัณณรสมพรรษา ปริจเฉทกาลกำหนด ซึ่งเป็นวันมงคลสมัยมหุติวารที่บันจบครบร้อยปีครั้งแรกนับตั้งแต่วันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ประฐมบรมกระษัตริยในพระบรมราช**จักรกรีวงษ์** ปัตยุบันนี้ ได้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา บางกอกบรมราชธานีนี้มา" (หน้า 892)

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ในความตอนต่อไป ได้ทรงพระราชปรารภว่า ในการเฉลิมฉลอง 100 ปี แห่งพระนครนี้ พระองค์ได้ทรงสร้างอนุสาวรีย์เป็นที่ระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้ามหาราช ไว้ดังนี้

"เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา ประทับที่พลับพลาจตุรมุข ณ ท้องสนามหลวงทรงประดิษฐานศิลาก่อพระฤกษพระมณฑปปฐมบรมราชานุสสาวรีย์ที่สถิตยพระบรมรูปสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิราช คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมราชาธิบดีที่ 4 ซึ่งปรากฏพระนามว่า สมเด็จพระปรโมรุราชามหา**จักรกรี**บรมนารถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" (หน้า 894)

ในตอนต่อไปยังทรงพระราชปรารภอีกว่า

"ถึงฉนั้นก็ยังย่อหย่อน ยังหาสมกับพระบารมีที่ดำรงค์พระคุณ ควรนับว่าเป็นเชฐชนกาธิบดี ของพระราชอาณาจักรไม่ ควรจะต้องสร้างเครื่องราชอิศริยยศขึ้นไว้สนองพระองค์ แลเฉลิมพระนามมหา**จักรกรี**บรมราชวงษ์นี้ มีเครื่องหมายล้วนเป็นของแสดงพระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย สำหรับเป็นของทรงยินดี แจกพระราชทานแก่พระราชวงษานุวงษ ที่เนื่องแต่ในพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย แลท่านผู้อื่นบ้างที่สมควรจะได้รับพระราชทานเป็นแผนกนอกในจำนวน

ให้ประดับแต่งกายให้ เป็นที่หมายเชิดชูเฉลิมพระเกียรติ ยศแล ระลึกถึงพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จ พระบรมมหาไปยกาธิราช ให้แพร่หลายไพบูลยเจริญรุ่งเรืองถาวรอยู่สิ้นกาลนาน" (หน้า 985-6) ความอีกตอนหนึ่งมีว่า "เราดำริห์เหนว่า ในเวลาวันนี้เปนวันมงคลสมัย ซึ่งบันจบครบรอบร้อยปีที่หนึ่ง นับตั้งแต่สมเด็จพระบรมไปยกาธิราช คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ปฐมบรมกระษัตริยในมหาจักรกรีบรมราชวงษ คือ บรมราชวงษปัตยุบันนี้ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา เป็นพระบรมราชธานีมหานครใหญ่ แลเสด็จดำรงค์รัตนราไชมหัยสวริย สืบบรมราชสันตติวงษเนื่องมาจนกาลบัดนี้ ควรเปนที่ยินดีชื่นชมทั่วกัน" (หน้า 897-8) และอีกตอนหนึ่งว่า "การซึ่งพระบรมราชวงษ ได้ดำรงแผ่นดินเรียบร้อยราบคาบมาทั้งภายนอกภายในได้ถึงร้อยปีดังนี้ มิได้เคยมีปรากฏในสยามราชพงษาวดารแต่ก่อน ๆ มาเลย ควรเปนมหัศจรรย์ เพื่อจะให้เปนสำคัญในการพิเศศของพระบรมราชวงษ อันนี้ เราจึ่งได้สร้างเครื่องราชอิศริยยศ อันประดับลวดลายล้วนแล้วด้วยที่หมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประฐมบรม**มหาจักรกรี**บรมราชวงษ เปนเครื่องประดับสำหรับพระบรมวงษานุวงษทั้งฝ่ายน่าฝ่ายในเพื่อจะได้แจกให้ประดับพระองค์ในมหามงคลสมัยทุกเมื่อ จะได้เป็นที่ระลึกถึงพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปฐมบรมราชวงษ ดุจหนึ่งว่าพระองค์ได้พระราชทานแต่พระราชวงษของพระองค์ผู้ได้ดำรงค์รักษาราชประเพณี แลรักษาความสามัคคีในราชตระกูลให้ปรากฏยืนยาว เปนพระเกียรติยศ มาได้ถึงเพียงนี้ เครื่องราชอิสริยยศกระกูลนี้ ขอตั้งนามว่า เครื่องขัตติยราชอิศริยยศอันมีเกียรติรุ่งเรืองยิ่ง มหา**จักรกรี**บรมราชวงษ สำหรับเปนเครื่องประดับพระบรมวงษานุวงษในบรมราชกระกูลนี้" (หน้า 897-8) และในตอนต่อมา มีข้อความว่า "เครื่องประดับสำหรับคณาภยันดรฝ่ายน่า...1 ชื่อ**มหาจักรกรี**ข้างน่าเป็นรูปจักร 8 กลีบ ลงยาราชาวดีศรีขาว มีรูปตรีศูลเงิน

ตามหว่างกลีบจักร...**จุลจักรกรี** 2 ดวง **จุลจักรกรี** . เป็นรูปจักรกรีขัดกันข้างบน เป็นเครื่องหมายอัษฎาวุธ แลเครื่องพิไชยสงครามไขว่กัน ทำด้วยทองคำแลมีคาถาภาษิตในวงจักร ด้วย" (หน้า 904, 906)

ความในพระบรมราชโองการนั้นดำเนินต่อไปว่า

"เมื่อคณาภยันตรล่วงลับไปแล้ว เจ้าพนักงานจะได้จาฤกวันที่ล่วงลับไปไว้เปนที่ระฤกต่อไปสิ้นกาลนาน แลแผ่นทองแดงนี้ให้ติดที่เก้าอี้สำหรับนั่งใน**จักรกรีสภา**และ และเมื่อคณาภยันตรล่วงลับไปแล้วเจ้าพนักงานจะได้ปลดไปติดที่ห้องเหลือง พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ในจังหวัดพระที่นั่ง**จักรกรี**มหาปราสาท ซึ่งเปน**จักรกรีสภา**"

จากข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษาก็ดี ในหนังสือกฎหมายรัชกาลที่ 5 ก็ดี ล้วนใช้คำว่า "จักรกรี" ทั้งสิ้น โดยเฉพาะในเรื่องเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์นั้นบอกไว้ชัดว่า มีรูปจักรกับตรี โดยมีตรีศูลอยู่หว่างกลีบจักร แม้แต่พระที่นั่งจักรี เดิมก็เขียนว่า "จักรกรี" เช่นกัน แม้ที่ "จักรกรีสภา" คำว่า "จักรกรี" ก็เขียนแบบเดียวกัน คือ จักร กับ กรี คู่กัน

เรื่องคำว่า "จักรี" หรือ "จักรกรี" นี้ เป็นที่น่าสนใจศึกษาอยู่มากว่าทำไมเดิมก็เขียนว่า "จักรกรี" แล้วมาเขียนเป็น "จักรี" เรื่องนี้ผู้รู้หลายท่านให้อรรถาธิบายโดยนัยต่าง ๆ ซึ่งพอสรุปได้ก็คือ คำ "จักรกรี" เดิมคงจะหมายถึง "จักรตรี" "จักร+ตรี" เพราะเครื่องหมายพระราชวงศ์จักรีมีรูปจักรกับตรี (ตรีศูล) คู่กันโดยด้ามตรีสอดอยู่ในรูกลม ๆ ตรงกลางของจักรและเพราะคนไทยโดยเฉพาะคนเก่า ๆ มักออกเสียงคำ "ตร" กล้ำเป็น "กร" เสมอเช่น "ผ้าไตร" เป็น "ผ้าไกร" "เตรียมตัว" เป็น "เกรียมตัว" ฯลฯ ฉะนั้นคำว่า "จักรตรี" จึงออกเสียงเป็น "จักรกรี" และต่อมาก็เลยรวมกันเป็น "จักรี" ซึ่งก็ออกเสียงว่า "จักร-กรี" เหมือนกันทั้ง ๆ ที่เขียนไม่เหมือนกัน สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ตรัสอธิบายว่า กรี กับ ตรี เป็นอันเดียวกัน (ตรีนั้นเกินไปด้วยไม่รู้หนังสือ กรี กับ ตรี เห็นผิดกันไม่ได้) เมื่อเป็นอันเดียวกัน จึงมีท่านผู้รู้ให้ความสันนิษฐานอีกว่า "จักรกรี-จักรตรี" แล้วมาเป็น "จักรี" แปลว่าผู้มีจักรแล้วทำเครื่องหมายแห่งราชวงศ์จักรีเป็นรูปจักรและตรี (ตรีศูล) ไว้ด้วยกันนั้นเนื่องมาจากคำว่า "จักร" ใช้เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ หมายความได้เป็น 3 อย่าง คือ ทำเป็นจักรรถ (คือล้อรถ) ตั้งเป็นจักร-พรรดิ เพราะท่านมีอำนาจไปบนรถ ทำเป็นจักราวุธ ตั้งใจจะเป็นพระนารายณ์ เพราะท่านถืออาวุธอย่างนั้น และอาณาจักร หมายถึงอำนาจปกครองภายในขอบเขตนั้น ๆ จักรที่ทำเป็นรูปจักราวุธนั้นมีทำอยู่เป็น 2 อย่าง อย่างหนึ่งทำเป็นฟันอย่างเลื่อยวงเดือน อีกอย่างหนึ่งทำเป็นคมเกลี้ยงอย่างฉาบหรือบางทีก็ทำเป็นวงกลมเกลี้ยงอย่างจาน แต่มีลายครำทองข้างในเป็นฟันเลื่อยก็มี ที่ทำเป็นฟันเลื่อยนั้น บางแห่งก็ทำเวียนขวา บางแห่งก็ทำเวียนซ้าย ส่วนที่มีตรี (ตรีศูล) อยู่ด้วย ก็หมายถึง ตรีศูล อันเป็นอาวุธประจำประจำหัตถ์อีกข้างหนึ่งของพระนารายณ์เทพเจ้า

อย่างไรก็ดี คำว่า"จักรี-จักรกรี-จักรตรี" มีข้อยุติเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทยในปัจจุบันแล้วโดยเขียนว่า "จักรี" อ่านว่า "จักกรี" แปลตามตัวว่าผู้มีจักร เป็นนามแห่งพระราชวงศ์จักรีของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ทรงเป็นพระประมุขแห่งประเทศไทยในสมัยที่มี กรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี และมีความเจริญรุ่งเรืองมาจนครบ 200 ปี ในวันที่ 6 เมษายน 2525 นี้ เอกลักษณ์ของคำนี้สืบเนื่องมาจากมูลความหมาย 2 สถาน คือ

1. สืบเนื่องมาจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเคยทรงมีบรรดาศักดิ์ข้าราชการเป็นเจ้าพระยาจักรีในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และใน พ.ศ. 2318 เมื่อคราวทรงเป็นแม่ทัพต่อต้านทัพพม่าของอะแซหวุ่นกี้ที่ยกมาตั้งล้อมพิษณุโลก อะแซหวุ่นกี้ได้ประจักษ์และยกย่องฝีมือเจ้าพระยาจักรีมากถึงกับขอพบรู้จักตัว กล่าวคำสรรเสริญและทำนายว่า "ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแน่แท้" เมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ คงจะทรงระลึกถึงคำทำนายและที่ได้รับคำทำนายนั้น ทรงดำรงบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาจักรีอยู่ พระองค์ท่านจึงทรงถือเป็นมงคลนามและโปรดให้ใช้เป็นพระนามพระราชวงศ์ซึ่งทรงเป็นปฐมกษัตริย์ว่า "บรมราชจักรีวงศ์"

2. สืบเนื่องมาจาก คำว่า "จักรี" แปลว่าผู้มีจักร นิยมตามคติแห่งลัทธิศาสนาพราหมณ์ว่าสมเด็จพระราชาธิบดีแห่งตน คือ สมมติเทพ สืบเนื่องมาจากวงศ์วิษณุหรือนารายณ์ ซึ่งอวตารลงมาปราบยุคเข็ญในโลกมนุษย์ พระวิษณุหรือพระนารายณ์นั้นทรงมีจักรเป็นอาวุธคู่พระหัตถ์ข้างหนึ่ง พระนารายณ์อวตารปางที่ไทยรับนับถือ คือ ปางอวตารเป็นพระราม ราชธานีของพระราม คือ อโยธยา ซึ่งก็ตรงกับอโยธยาเก่าของไทย ซึ่งได้รับการดัดแปลงและแผ่ขยายออกเป็นกรุงศรีอยุธยาราชธานีนั้น สมเด็จพระเจ้าอู่ทองพระปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรี-อยุธยา ก็ทรงใช้พระนามว่า "สมเด็จพระรามาธิบดี" โดยอาศัยพระนาม "ราม" อยู่มาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังคงรักษาเป็นราชประเพณีนิยมเดิม ดังสังเกตได้จากพระนามขององค์พระปฐมกษัตริย์ว่า "พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาจักรีบรมนาถพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก"

บทความนี้เป็นผลจากความพยายามของผู้เขียนที่ได้ศึกษาวิจัยการใช้ที่ดินของกรุงเทพมหานครในระยะเวลาต่าง ๆ ในช่วง 200 ปีที่ผ่านมา ทำให้ผู้อ่านได้เห็นภาพการพัฒนาเมืองหลวงของเราเป็นระยะ ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เราจะทำอย่างไรที่จะให้กรุงเทพฯของเราเป็นที่น่าอยู่ น่าชื่นชมในศตวรรษหน้าที่จะมาถึงนี้

สร้างบ้านแปงเมือง รัตนโกสินทร์

บุปผณาฏ สุวรรณมาศ

การสร้างบ้านแปงเมืองรัตนโกสินทร์นี้ เริ่มต้นเมื่อพ.ศ. 2325 เมื่อรัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนากรุงเทพเป็นนครหลวง โดยย้ายจากทางฝั่งธนบุรีมาด้านตรงข้าม

แต่เดิมกรุงเทพเป็นหมู่บ้านการประมงเล็ก ๆ อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาประมาณ 25 ก.ม. จากปากแม่น้ำ ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ได้มีนักภูมิศาสตร์จากราชสำนักฝรั่งเศส ได้ทำแผนที่เส้นทางที่อยุธยา และได้กล่าวถึงเมืองบางกอกในค.ศ. 1686 (พ.ศ. 2229) ว่า "ป้อมปราการบนฝั่งแม่น้ำตอนปากอ่าวมี 2 แห่ง คือ ป้อมตละแก้วและป้อมบางกอกเป็นเสมือนด่านหน้าของราชอาณาจักร เมื่อถึงบางกอกแม่น้ำนี้แยกออกเป็นสองสาขา สาขาทางตะวันออกไหลเชี่ยว ส่วนสาขาทางตะวันตกมีสันดอนขวางทางเรือไว้ และใช้เป็นที่พักจอดเรือได้อย่างเหมาะสม" ฉะนั้น กรุงเทพหรือบางกอกจึงเป็นแหล่งการค้ามาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

สภาพภูมิศาสตร์

กรุงเทพตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมแม่น้ำเจ้าพระยา มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำขังเฉอะแฉะ กรุงเทพมหานครอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณเมตรครึ่งเท่านั้น ซึ่งทำให้ปัญหาระบายน้ำเป็นปัญหาใหญ่มาก สภาพใต้พื้นดินไวต่อการสั่นสะเทือน เพราะว่าโครงสร้างใต้ดินของกรุงเทพประกอบด้วยชั้นของดินเหนียวและกรวดทรายหลายชั้น และดินเหนียวชั้นบนซึ่งหนุนโครงสร้างทางกายภาพของเมืองนั้นไวต่อการสั่นสะเทือน ซึ่งมีผลต่ออาคารก่อสร้างของกรุงเทพด้วย

นอกจากนี้ แต่เดิมกรุงเทพมหานครเต็มไปด้วยแม่น้ำ ลำคลอง คูน้ำมากมาย จนได้ชื่อว่าเป็นนครเวนิสตะวันออก แต่ต่อมาเพื่อเป็นการขยายถนนหนทาง ก็มีการถมคลองโดยใช้ท่อระบายน้ำขนาดเล็กกว่าลำคูเดิม ทำให้กรุงเทพมีระบบระบายน้ำที่ไม่ดี รวมทั้งการที่กรุงเทพอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเพียงเมตรครึ่ง ฉะนั้น เวลาฝนตกชุกจะทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นได้ เพราะน้ำฝนระบายลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาไม่ทัน ในตอนหน้าน้ำขึ้น ระดับน้ำในแม่น้ำถูกน้ำทะเลหนุน ก็ยิ่งจะทำให้น้ำท่วมเป็นปัญหามากขึ้น บางแห่งแม่น้ำลำคลองถูกรุกล้ำด้วยการปลูกสร้างบ้านเรือน และคลองบางแห่งก็ไม่มีการขุดลอก ทำให้ตื้นเขิน ก็ยิ่งทำให้น้ำท่วมเป็นปัญหามากยิ่งขึ้น

การเติบโตของกรุงเทพ

การเติบโตของกรุงเทพ ในระยะ 200 ปีที่ผ่านมานี้ เราอาจจะจัดโครงสร้างทางด้านประโยชน์ใช้สอยได้ดังต่อไปนี้

ระยะแรก : สร้างกรุง (2325-2352) หรือ (ร.ศ. 1-ร.ศ. 28)

ระยะที่สอง : กรุงเก่า (2352-2394) หรือ (ร.ศ. 28-ร.ศ. 70)

ระยะที่สาม : เมืองการค้า (2394-2411) หรือ (ร.ศ. 70-ร.ศ. 87)

ระยะที่สี่ : เมืองเริ่มพัฒนา (2411-2489) หรือ (ร.ศ. 87 - ร.ศ. 165)

ระยะปัจจุบัน : เมืองเอก (2489-.....) หรือ (ร.ศ. 165-.....)

ระยะแรก : สร้างกรุง (2325- 2352)

เป็นระยะที่รัชกาลที่ 1 โปรดให้ย้ายพระนครจากฝั่งธนบุรีมาทางด้านฝั่งตรงข้าม เนื่องจากกรุงธนบุรีมีแม่น้ำเจ้าพระยาผ่ากลาง มีลักษณะเป็นเมืองอกแตกไม่เหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์ ยากที่จะรักษาเมืองไว้ หากพม่ายกทัพมาประชิดเมือง พระราชวังเดิมตั้งอยู่ในที่ ๆ มีวัด 2 วัดขนาบอยู่ ไม่สามารถ

จะขยายพระราชวังได้อีก อีกทั้งกรุงธนบุรีตั้งอยู่บนส่วนที่แม่น้ำถูกกัดเซาะ จึงโปรดให้ย้ายพระนครมาทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา

สถานที่เป็นพระราชวังหลวงนั้น เดิมเป็นที่อยู่ของชุมชนชาวจีน ซึ่งเป็นที่ดอน จึงโปรดให้พระยาราชเศรษฐีย้ายชุมชนจีนนี้ไปอยู่ที่สำเพ็งทางใต้ของพระราชวังประมาณ 3 ก.ม.

เนื่องจากรัชกาลที่ 1 ทรงมีภารกิจทางด้านการป้องกันประเทศและภัยของกรุงเทพในขณะนั้นก็คือ ความคิดที่ว่า พม่าอาจจะยกทัพใหญ่ลงมาตีกรุงเทพก็อาจเป็นได้ ฉะนั้นในรัชกาลนี้ โครงสร้างของเมืองกรุงเทพจึงเน้นหนักในทางเสริมความแข็งแกร่งทางด้านการป้องกันพระนคร โปรดให้คลองหลอดเป็นคูเมืองชั้นใน และคลองบางลำภูและคลองโอ่งอ่างเป็นคูเมืองอีกชั้นหนึ่ง เรียกชื่อว่า คลองรอบกรุง คลองนี้มีความยาวประมาณ 7.20 ก.ม. และโปรดให้สร้างกำแพงเมืองสูง 3.60 เมตร และหนา 2.70 เมตร มีประตูเมืองเป็นระยะ ๆ 16 ประตู พร้อมด้วยป้อมอีก 16 ป้อม ปัจจุบันคงเหลือแต่ป้อมพระกาฬ และป้อมพระสุเมรุเท่านั้น

การก่อสร้างพระราชวังหลวงและวัดพระแก้ว เสร็จสิ้นในปีพ.ศ. 2328 และการก่อสร้างต่าง ๆ ในกรุงเทพระยะนี้ เป็นการเลียนแบบกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น เพื่อรักษาขวัญและสร้างกำลังใจให้กับประชาชนอาจกล่าวได้ว่า กรุงเทพในสมัยเริ่มแรกตั้งเป็นเมืองหลวงนี้ มีอาณาเขตภายในคูเมืองและกำแพงเมืองเท่านั้นมีเนื้อที่ประมาณ 2,163 ไร่ นอกกำแพงเมืองเป็นที่เปลี่ยวเป็นป่ามีสัตว์ป่าอาศัยอย่ด้วย

ระยะที่สอง : กรุงเก่า (2352–2394)

เมืองเก่านี้เจริญเติบโตอยู่ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ในระยะนี้กรุงเทพจัดเป็นเมืองการปกครองและเป็นระยะที่ฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีและอารยธรรมเดิมที่สูญหายไปในคราวที่เสียกรุงแก่พม่า การค้าทำกันน้อยมาก ยกเว้นพวกคนจีน การอุตสาหกรรมยกเว้นหัตถกรรมยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าไรนัก พระเจ้าแผ่นดินทรงให้ความสำคัญกับการสร้างวัดและการปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ เช่น วัดอรุณฯ วัดสุทัศน์ฯ วัดบวรฯ เป็นต้น ฉะนั้นในระยะนี้ กรุงเทพมหานครจึงมีสิ่งก่อสร้างสูง ๆ ของเจดีย์ วัด ประตูเมือง และป้อมปราการต่าง ๆ ตัดกับแนวขนานของลำคลอง แม่น้ำ และถนนหนทาง ซึ่งในขณะนั้นเป็นเพียงทางเดินแคบ ๆ เท่านั้น

อาณาบริเวณของกรุงเทพอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 2 ฝั่ง มีความยาวทั้งหมดเพียง 2.5 ไมล์ (4 ก.ม) มีความกว้าง 1.5 ไมล์ (2.4 กม.) มีประชากรเพียง 50,000 คน (จากการประมาณของ ดร.จอห์น ครอเฟิร์ด ซึ่งเป็นทูตจากผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่อินเดียมาเจริญพระราชไมตรีในปีพ.ศ 2365) ซึ่งทำให้เราเห็นสภาพของกรุงเทพมหานครในขณะนี้ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือประชาชนอาศัยอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนใหญ่ และทางฝั่งขวานั้น มีผู้คนอาศัยอยู่เฉพาะเป็นแนวแคบ ๆ ตามลำน้ำ ด้านหลังของที่ที่มีคนอยู่อาศัย เป็นสวนผลไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีการปลูกข้าวใด ๆ ใกล้ ๆ ในบริเวณกรุงเทพ

บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนแพอยู่ริมน้ำ และการคมนาคม ในขณะนั้นเป็นการคมนาคมทางน้ำทั้งสิ้นริมแม่น้ำมีเรือสัญจรไปมาทุกรูปแบบ ถนนหนทางไม่มีเลย ยกเว้น ทางเดินเท้าแคบ ๆ คลองบางหลวงทางฝั่งธนบุรี เป็นแหล่งที่สำคัญที่นำเกลือ ไม้สัก มาสู่กรุงเทพ

แหล่งการค้าของกรุงเทพ . นอกจากตลาดน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา และลำคลองต่าง ๆ ซึ่งมีแม่ค้าพ่อค้านำสินค้ามาขายแล้ว ยังมีแหล่งการค้าที่ตลาดท้ายวัง และตลาดที่สำเพ็งซึ่งมีทางเดินทำด้วยอิฐมีร้านอยู่สองข้างทาง พ่อค้าเป็นชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ขายพวกผ้าแพรจีน ผ้าแขก และผ้าจากเมืองอังกฤษ

ไม่ไกลจากตลาดที่สำเพ็งนี้มีโรงงานทำกระสุนปืนขนาดใหญ่ด้วย และบริเวณใกล้เคียงเป็นเขตคุกหลวง สำหรับขังพวกพม่าที่ถูกกวาดต้อนมากรุงเทพในสมัยต้นรัตโกสินทร์นี้

ระยะที่สาม : เมืองการค้า (2394-2411)

กรุงเทพมหานครเริ่มเติบโตเป็นเมืองการค้าในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 และสนธิสัญญากับนานาประเทศที่ตามมาที่หลัง

เมื่อเริ่มแรกสร้างพระนครศูนย์กลางของนครในตอนนั้นอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง และมีบ้านเรือนของพวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่และเจ้านายชั้นสูงรายล้อมพระราชวังอยู่ทั้ง 2 ฝั่งน้ำ ขุนนางผู้น้อยและประชาชนธรรมดาจะตั้งบ้านเรือนห่างออกมาตามฐานะของตน แต่ต่อมาเนื่องจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น รูปแบบโครงสร้างนครอันนี้ก็เปลี่ยนไป เนื่องจากบรรดาเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ออกมาสร้างที่อยู่อาศัยไกลจากพระราชวังออกมา ทำให้เมืองมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น เมืองขยายออกไปนอกกำแพงเมืองตามฝั่งแม่น้ำและลำคลอง ดังนั้น จึงต้องมีการขุดคลองเป็นราชอาณาเขตใหม่ขึ้น ในพ.ศ. 2394 มีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมใหม่อยู่ล้อมรอบคลองรอบกรุง ทำให้เนื้อที่เมืองกรุงเทพเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่าของของเดิม คลองนี้ยาวราว 120 เส้น และทุก ๆ 30 เส้นมีป้อมปราการใหญ่อยู่โดด ๆ โดยไม่มีกำแพงเมืองมีทั้งหมด 5 ป้อมด้วยกัน คือ ป้อมทำลายแรงปรปักษ์ ป้อมหักกำลังดัสกร ป้อมผลาญไพรี

ราบ ป้อมปราบศัตรูพ่ายป้อมปิดปัจจนึกฮึกเหี้ยมหาญ

สภาพบ้านเมืองของกรุงเทพในระยะนี้ จะเห็นได้จากหนังสือ ราชอาณาจักรและชาวสยามเล่ม 1 ของเซอร์จอห์น เบาว์ริง ซึ่งเป็นราชทูตจากอังกฤษมาเจริญพระราชไมตรีในพ.ศ. 2398 ดังนี้

พลเมือง เบาว์ริง เชื่อตามการคาดคะเนของบาทหลวงปาเลอกัวซ์ ว่า กรุงเทพมีประมาณ 400,000 คน และในกรุงสยามขณะนั้นมีทาสอยู่ด้วย ซึ่งเบาว์ริง ประมาณว่าคิดเป็น 1 ใน 3 ของจำนวนพลเมืองทีเดียว พวกทาสนี้มี 3 แบบด้วยกัน พวกแรกคือ พวกเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนมา และพระเจ้าแผ่นดินจะพระราชทานให้เป็นทาสแก่ผู้ใดก็ได้ พวกที่สอง พวกทาสที่ไถ่คืนเป็นไทได้ คือพวกที่เป็นหนี้สิน และใช้แรงงานแทนการเสียดอกเบี้ย และเมื่อมีเงินมาไถ่ถอนคืนก็จะพ้นจากสภาพการเป็นทาส ส่วนพวกที่สามคือพวกที่ไถ่ถอนคืนไม่ได้ ได้แก่พวกเด็ก ๆ ที่พ่อแม่ขายเป็นทาส โดยเซ็นสัญญาซื้อขาย อย่างไรก็ตามสภาพของทาสในกรุงเทพนั้น บาทหลวงปาเลอกัวซ์ได้บรรยายสภาพของทาสโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะได้รับความเมตตากรุณาจากนาย และมีสภาพดีกว่าคนรับใช้ในยุโรปเสียอีก

เบาว์ริงกล่าวถึงพวกทาสในกรุงเทพมหานครนั้นว่า มีพวกทาสเดินล่ามโซ่อยู่ตามถนนหนทางในกรุง มีทั้งผู้หญิงและผู้ชายเดินเป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มเล็ก มีผู้คุมถือไม้อันใหญ่คอยควบคุมไปส่งนายที่ตนจะไปเป็นทาส ซึ่งเบาว์ริง คาดว่าพวกนี้เป็นทาสประเภทสองเป็นส่วนใหญ่

บ้านเรือน ลักษณะบ้านเรือนของกรุงเทพสมัยนั้นส่วนใหญ่คนจะอาศัยอยู่ตามเรือนแพริมแม่น้ำ ซึ่งเจ้าของจะย้ายที่อยู่ไปตามแต่จะสะดวก เรือนแพเหล่านี้บางหลังก็สร้างด้วยไม้ บางหลังก็สร้างด้วยไม้ไผ่ หวาย หรือใบจาก หากเรือนใดใช้เป็นร้านขายของก็จะรื้อด้านหน้าออกเพื่อตั้งสินค้าไว้ให้แลเห็น

อาคารบ้านเรือนน้อยหลังที่จะก่ออิฐถือปูน ส่วนที่อยู่อาศัยของพวกชนชั้นกลางทำด้วยไม้ และในขณะที่ผู้มีรายได้น้อยปลูกบ้านด้วยไม้ไผ่ มุงด้วยหลังคาจาก จึงทำให้มีไฟไหม้ในกรุงบ่อยมากทีเดียว แต่หลังจากไฟไหม้แล้ว เพื่อนบ้านใกล้เคียงก็จะมาช่วยซ่อมและสร้างใหม่

ลักษณะของตัวบ้าน โดยทั่วไปแล้วมีที่อยู่ 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนหนึ่งสำหรับเจ้าของบ้านผู้ชายและอีกส่วนเป็นของเจ้าของบ้านผู้หญิง บ้านจะมีใต้ถุนสูงประมาณ 6-8 ฟุต เพื่อกันน้ำท่วม และเสาเรือนฝังอยู่ในดินประมาณ 3-4 ฟุต มีบันไดขึ้นทางหน้าบ้าน

บ้านพวกคนจีนในเขตสำเพ็งจะเป็นเรือนแถว สร้างบนดินตามลักษณะธรรมเนียมจีน เรือนแถวนี้จะอยู่ 2 ข้างทางเดินที่ปูด้วยอิฐ ทำการค้าขายสินค้า พวกผลไม้และผ้าแพรพรรณนานาชนิด

อุตสาหกรรม เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทอผ้าใช้เอง ซึ่งพวกเจ้านายและขุนนางชั้นสูงนิยมมาก และถือว่านุ่งผ้าที่ทอเองมีเกียรติกว่าการสั่งซื้อจากต่างประเทศ มีการทำภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ จากดินเหนียว ทองเหลืองและเหล็ก นอกจากนี้ยังมีโรงงานทำกระดาษทางเหนือของกรุงเทพ ตามเส้นทางไปอยุธยา กระดาษทำจากเปลือกไม้แช่น้ำให้โซกแล้วตีเป็นเยื่อกระดาษใส่ในแบบพิมพ์ซึ่งเป็นกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า สูงประมาณ 14 × 20 นิ้ว มีผ้ารองข้างล่าง เพื่อไม่ให้กระดาษหดตัว และตากแดดให้แห้งก่อนเอาออกจากแม่พิมพ์ เมื่อแห้งดีแล้วก็ใช้เขียนได้โดยใช้หินไม่แข็งนักเขียน กระดาษนี้หยาบมากใช้หมึกเขียนไม่ได้

หลังจากที่ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงแล้ว จะเห็นว่า กรุงเทพมีการค้าต่างประเทศดีขึ้นมาก ในพ.ศ. 2365 ครอเฟิร์ดบันทึกว่ามีเรือสำเภามาค้าขายในกรุงเทพเพียง 70 ลำ ต่อมาบาทหลวงปาเลอกัวซ์บันทึกไว้ว่าในปี 2395 มีพ่อค้าชาวตะวันตกเพียง 3 คนเท่านั้น คือ คนอังกฤษ 1 คนฮอลันดา 1 คน คนโปรตุเกส 1 คน แต่ใน พ.ศ. 2399 มีเรือต่างชาติมาจอดที่ท่าเรือกรุงเทพถึง 200 ลำ สินค้าออกที่เราส่งไปขายต่างประเทศมี พริกไทย ข้าว น้ำตาล น้ำมันมะพร้าว ดีบุก ตะกั่ว งาช้าง เขาสัตว์ สัตว์เลี้ยง ฝ้าย ซุง และรังนก ส่วนสินค้าเข้าที่เราสั่งเข้ามาจำหน่ายคือ เครื่องมือ เครื่องใช้ ทำด้วยเหล็ก อาวุธพวกมีคม ผ้าแพรจีน สบู่ เครื่องแก้ว เหล้าองุ่น น้ำชา ฝิ่น และของมีค่าอื่น ๆ ฯลฯ มีการสร้างโกดังเก็บสินค้า สำนักงานชิปปิ้ง และท่าเรืออยู่บริเวณที่เรือการค้าต่างประเทศมาจอด

การขยายตัวของกรุงเทพเป็นเมืองการค้าในรัชกาลนี้ จะเห็นว่ามีตลาดใหญ่อยู่ทางใต้ของนครในบริเวณสำเพ็ง ซึ่งเป็นศูนย์การค้าของคนจีนนั่นเอง มีอาณาเขตตั้งแต่ริมคลองโอ่งอ่างมาจนถึงริมคลองผดุงกรุงเกษม แถว ๆ บริเวณวัดกะละหว่า เป็นแหล่งขายผลไม้จากต่างประเทศบ้างสินค้าผ้าแพรพรรณจากประเทศต่าง ๆ และสินค้าอื่นเป็นจำนวนมาก มีคนนับพันไปซื้อขายสินค้าในบริเวณนี้ตลอดเวลา

จากการที่กรุงเทพเป็นเมืองการค้าในสมัยนี้ทำให้รัฐบาลของรัชกาลที่ 4 มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก และสามารถจะทะนุบำรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยได้ทั้งในสมัยของพระองค์เองและในรัชกาลต่อมา

การคมนาคม ในสมัยรัชกาลที่ 4 การคมนาคมส่วนใหญ่ยังคงเป็นการคม-

นาคมทางน้ำอยู่ และบาทหลวง ปาเลอกัวซ์ ได้เขียนไว้ว่า "...ไม่มีรถเลยสักคันในเมืองหลวง ใช้เรือกันหมด แม่น้ำและลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมทางเดียวเท่านั้น..." อาจจะมีทางบ้างก็เป็นตรอก ซอกเล็กซอกน้อยสำหรับเดิน ฉะนั้นในปี 2404 โปรดให้ตัดถนนตรงริมวังเจ้าเขมรไปคลองพระโขนงสายหนึ่ง แยกไปข้ามคลองข้างวัดแก้วฟ้า อีกสายหนึ่ง ตัดตรงหลังบ้านกงสุลฝรั่งเศส และขุดคลองบางรักมาตลอดถึงคลองถนนตรง เอามูลดินขึ้นถมเป็นถนน คือ ถนนสีลมนั่นเอง ถนนนอกโปรดให้ชื่อว่า ถนนเจริญกรุง ในปีเดียวกันมีการสร้างสะพานข้ามคลองทั้งหมด 17 สะพานด้วยกัน เป็นสะพานไม้บ้าง เหล็กบ้าง พอถึง พ.ศ. 2405 โปรดให้ตัดทางใหม่ภายในกำแพงพระนคร ตั้งแต่มุมวัดพระเชตุพนไปถึงกำแพงพระนครตรงวังเจ้าเขมรข้ามประตูใหม่ แล้วให้ก่อตึกตลอดทั้ง 2 ฟากถนน ให้เช่า ให้ชื่อถนนเจริญกรุงเช่นกัน (แต่เป็นตอนภายในกำแพงเมือง) ต่อมา พ.ศ. 2406 โปรดให้สร้างถนนบำรุงเมือง และเฟื่องนครขึ้นอีก ในระยะนี้จะเห็นว่า โครงสร้างของกรุงเทพเปลี่ยนไป ผู้คนเริ่มย้ายแหล่งที่อยู่อาศัยจากริมแม่น้ำลำคลอง มาอยู่ตึกแถว ริมถนนเจริญกรุงบ้าง และเริ่มการก่อสร้างที่อยู่บนดินมากขึ้นเรื่อย ๆ

ระยะที่สี่ : เมืองเริ่มพัฒนา

(2411-2489) กรุงเทพตั้งแต่ พ.ศ. 2411 เป็นต้นมาในรัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 8 มีสภาพเป็น เมืองเริ่มพัฒนา คือเป็นเมืองขนาดไม่ใหญ่นัก ศูนย์กลางของเมืองไม่ได้อยู่ที่การค้า แต่อยู่ที่ศูนย์กลางทางการปกครองหรือวัฒนธรรม โครงสร้างเมืองภายในไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินที่แน่นอนไม่มีระบบการค้าและอุตสาหกรรมที่ได้มาตรฐานแบบเดียวกับเมืองอุตสาหกรรมทางตะวันตก ถนนบางสายหรือเมืองบางส่วนมีการค้าเฉพาะอย่าง ถนนหนทางไม่มีประชาชนใช้กันมากนัก และยังใช้สัตว์เป็นแรงงานในการลากพาหนะ

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่ากรุงเทพตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นไปนั้น จะมีสภาพที่เป็น เมืองที่เริ่มพัฒนา อย่างแท้จริง แม้ว่าจะเริ่มมีความเจริญแบบตะวันตกเข้ามาในกรุงเทพหลายอย่างก็ตาม ในสมัยเริ่มแรกของรัชกาลที่ 5 มีผู้คนอยู่ในเขตคลองผดุงกรุงเกษมเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้น พวกฝรั่งซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และทางใต้ของนคร ในเขตเมืองเก่าภายในคลองรอบกรุงนั้น จะเห็นว่ามีบ้านเรือน และวังของเจ้านายชั้นสูงสลับกับตึกแถวเป็นระยะ ๆ ซึ่งเป็นภาพพจน์ที่เน้นให้เห็นว่าพลเมืองย้ายที่อยู่อาศัยจากริมคลองมาอยู่ที่ริมถนน ตึกแถวนั้นบางแห่งก็ใช้ค้าขายด้วย อยู่อาศัยด้วย แต่บางแห่งก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยอย่างเดียว

ลักษณะตึกแถว ตึกแถวในสมัยนั้น ก็มีทั้ง 2 ชั้น 3 ชั้น อยู่ติดกันเป็นพรืดไปหมดตั้งแต่ 3-20 ห้องก็มี บางแห่งก็เป็นเรือนไม้ บางแห่งก็เป็นตึก บ้างก็เป็นการก่อสร้างแบบง่าย ๆ แต่บ้างก็มีอิทธิพลของยุโรป เช่น ตึกแถวของวังกรมหลวงสรรพสาตร์ "ตึกนี้ทำรูปร่างดูเปรียว ๆ งาม ๆ ตรงที่เป็นชายคาเห็นกระเบื้องยื่นออกมาทำเป็นขอบซีเมนต์ยาวตลอด มีเสาซีเมนต์โตขนาดลำแขน สูงสัก 12-13 นิ้ว ตั้งเรียงเป็นแถวในช่วงห้องหนึ่ง ๆ ราว 4-5 เสา แล้วก็เป็นเสาซีเมนต์มียอดเหมือนบัวตูม เท่ากับเป็นที่กำหนดขนาดของห้องหนึ่ง ๆ เวลามองขึ้นไปไม่เห็นกระเบื้องและดูงามเข้าทีดี.... ส่วนประตูวังทำเป็นช่วงกว้างใหญ่สูงขนาดตึก 2 ชั้น ข้างบนทำเป็นกรอบโค้งครึ่งวงกลม กรุด้วยกระจกสีต่าง ๆ ใต้กรอบลงมาทำเป็นตุ๊กตาแหม่มโตเกือบเท่าคนถือคบไฟชู" (จากหนังสือ กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน : กาญจนาคพันธ์) ซึ่งตึกแถวนี้ตั้งอยู่ที่ถนนตะนาว

ตึกแถวบางแห่งก็มีลักษณะแตกต่างออกไป เช่น บริเวณใกล้ ๆ กับถนนบ้านหม้อ และถนนจักรเพชรนั้นเป็นตึกชั้นเดียว เป็นบล็อค ๆ ต่อกันหลายบล็อค ทำอย่างดีมีสวนดอกไม้เล็ก ๆ หน้าห้อง และรั้วกั้นอย่างดีทุกห้อง ซึ่งก็มีคนนิยมไปเช่ามาก เพราะเป็นห้อง ๆ อิสระไม่เป็นอย่างตึกแถวทั่ว ๆ ไป

ตึกแถวที่ถนนตีทอง บริเวณเสาชิงช้าเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงบ้าง เตี้ยบ้าง ปลูกเยื้องไปเยื้องมาไม่เป็นระเบียบแบบที่อื่น ส่วนวังเจ้านายหรือบ้านขุนนางชั้นสูง ก็จะเป็นเรือนไม้หลังใหญ่ หรือตึกแบบยุโรปมีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายครบแบบยุโรปด้วย มีสนามกว้างขวางและมีสวนดอกไม้ประดับบริเวณบ้านเรือน ในเขตที่ลุ่มริมแม่น้ำ จะเป็นเรือนไม้สัก สร้างบนเสาสูงเพื่อให้พ้นความชื้นและน้ำท่วมซึ่งมีทุกปี พื้นดินใต้เรือนเป็นที่ทิ้งขยะ มีสุนัขมาคุ้ยขยะ และขยะก็จะเป็นอาหารของหมูที่คนจีนแถบนั้นเลี้ยงไว้

จะเห็นว่ามีแหล่งการค้าอยู่ปะปนในเขตที่อยู่อาศัยของคนสมัยนั้นด้วย กล่าวคือ ถนนบำรุงเมืองซึ่งเป็นถนนเด่นมีห้างดี ๆ อยู่บนถนนนี้ เช่น มีห้างแบดแมนขายของฝรั่ง มีห้างแขกเปอร์เซีย ซึ่งมีอยู่หลายร้าน มีห้างคนจีนขายพวกเครื่องลายคราม โต๊ะหมู่บูชา ฯลฯ และมีวังเจ้านายหลายองค์อยู่สลับกันไป ในสมัยต่อมาบริเวณนี้ก็คลายความสำคัญลง ห้างฝรั่งและห้างจีน ห้างเปอร์เซียเลิกกิจการ กลายเป็นร้านขายกาแฟบ้าง ร้ายขายยาบ้าง ฯลฯ และที่น่าสังเกตก็คือ ในถนนนี้ต่อกับถนนเฟื่องนคร มีโรงพิมพ์เกิดขึ้นมากมาย เช่น บางกอกบรรณกิจ โรงพิมพ์ศรีกรุง โรงพิมพ์อักษรนิติ โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ ฯลฯ

แหล่งการค้า แหล่งการค้าที่เป็น

ตลาดน้ำเริ่มน้อยลง และนอกจากการค้าของกรุงเทพจะอยู่ปะปนในเขตที่อยู่อาศัยอย่างที่อธิบายมาแล้ว ยังมีบางแห่งเป็นตลาด เช่น ตลาดเสาชิงช้า แถว ๆ ตึกแถวบริเวณโบสถ์พราหมณ์ มีร้านค้าของเครื่องทองรูปพรรณ เช่นสายสร้อย แหวน ตุ้มหู กำไล ทำด้วยทองเหลือง เรียกว่า ทอง เสาชิงช้า ส่วนตัวตลาดนั้น อยู่ภายในตึกแถวล้อม 4 ด้าน เป็นตลาดใหญ่ สินค้าจัดเป็นระเบียบเรียบร้อยและสะอาด มีแท่นก่ออิฐถือปูนสูงราว 2 ศอก สำหรับเป็นที่นั่งวางขายของสดสารพัดชนิดเป็นช่วง ๆ ไป

ตลาดปากคลองตลาด เป็นแหล่งรับของสวนที่มาจากคลอง เช่น คลองบางหลวง และทางริมแม่น้ำใต้ลงไปเป็นตลาดปลา ซึ่งนำมาจากแม่น้ำท่าจีน แม่กลอง

ตลาดท่าเตียน เป็นตลาดใหญ่มาก ติดต่อกับตลาดท้องน้ำ ซึ่งเต็มไปด้วยสินค้าน้อยใหญ่จากคลองบางหลวงและคลองบางกอกน้อย และใกล้ ๆ กันมีตลาดท้ายวังอยู่ไม่ไกลนัก

ตลาดบำเพ็ญบุญ ซึ่งอยู่ค่อนมาทางสะพานถ่าน อยู่ตรงข้ามกับโรงภาพยนต์เฉลิมกรุงปัจจุบันนี้ บริเวณนี้เคยเป็นวังของกรมพระยาเทววงศ์ เป็นตึกสูงใหญ่ ข้างล่างขายอาหาร ข้างบนเป็นโรงมหรสพ มีระบำนายหรั่งหัวแดงให้ชมด้วย นอกจากนี้ก็มี ตลาดน้อย (จีนเรียกตลาดเกียะ) บนถนนเจริญกรุง ตลาดหลวงนาวา (ตลาดบางรักปัจจุบัน) ตลาดยอดที่บางลำภู เป็นต้น

แหล่งการค้าอีกแห่งหนึ่งที่น่าจะกล่าวถึงคือ แหล่งการค้าที่พาหุรัดเป็นบริเวณแขกขายผ้า แต่แรกเป็นถิ่นที่คนไทยอยู่ แต่ต่อมากลายเป็นแขกฮินดูขายผ้าจนปัจจุบัน ต่อจากพาหุรัดถึงสะพานหัน ข้ามประตูสะพานหันเป็นตรอกใหญ่ ๆ มีห้างร้านค้าซึ่งเป็นคนจีน ติดต่อกันตลอดไปจนถึงแม่น้ำที่วัดกะละหว่า แถวนี้เป็นแหล่งคนจีนอยู่เต็มหมดถึงเยาวราช เรียกว่า สำเพ็ง บริเวณนี้เริ่มมีตั้งแต่เริ่มตั้งกรุงเทพเป็นเมืองหลวงแล้ว

แหล่งการค้าของพวกฝรั่งที่เข้ามาดำเนินธุรกิจประกอบการค้าขายเป็นจำนวนมากนั้น จะมีที่ตั้งเป็น 2 ส่วน คือ

ในกำแพงพระนคร มีห้างฝรั่งมาตั้งร้านขายของอยู่หลายแห่ง ทั้งที่เป็นตึกขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก รวมทั้งที่เป็นตึกแถวก็มีเป็นอันมาก เป็นการก่อสร้างแบบตะวันตกและภายในก็จัดตกแต่งอย่างสวยงามเป็นระเบียบ เป็นที่ดึงดูดลูกค้าในสมัยนั้นมาก เช่น ห้างบีกริมแอนด์โก ซึ่งเดิมอยู่ที่ปากคลองตลาดห้างสรรพสินค้าเอ. แบดแมน ที่ถนนบำรุงเมืองเชิงสะพานช้างโรงสี ห้าง เอฟ.กราเสิร์ท ริมถนนตะนาว เป็นช่างทองชาวเยอรมัน ห้างเฮสทิสแมน ขายนาฬิกาต่าง ๆ ที่ถนนเฟื่องนคร ห้างย.ร. อันเดรเยอรมันและห้างแอล.ยี.ริกันตี ที่สี่กั๊กพระยาศรี ห้างโฮวาร์ดเอสกินที่พาหุรัด ห้างโรเบิตเลนซ์ที่สี่แยกถนนเจริญกรุง ห้างเอส-สุมิธแอนซันที่ริมคลองโอ่งอ่าง ห้างปิกเกนปักที่เชิงสะพานมอญห้างบัตเลอร์อยู่ถนนเฟื่องนครใกล้สี่กั๊กพระยาศรี ห้างบาโรบราวน์อยู่เชิงสะพานหัวตะเข้ (อุบลรัตน์) รุ่นแรก ๆ เป็นของเยอรมัน รุ่นหลัง ๆ เป็นของอังกฤษ

นอกกำแพงเมือง มีห้างยอนแซมสันอยู่ที่เชิงสะพานผ่านฟ้าขายผ้าฝรั่งและตัดสูท ห้างเอส.เอ.บี.ขายนาฬิกา ห้างเฟรเซอร์แอนนีฟ ทำน้ำโซดาลีมอมเนด น้ำขิง ที่สี่พระยา ห้างไวท์อเวย์เลดลอ เป็นห้างสรรพสินค้า อยู่หน้ากรมไปรษณีย์ ห้างฟอกแอนด์ไบ่เด็ก (ห้างสิงห์โตไทยเรียกห้างมิสฟัก) ห้างคล๊าก (ไทยเรียกห้างมิส-กลัก) ห้างหลุยส์ทีเลียวโนเวนส์ (ไทยเรียกมิสหลุยทำป่าไม้) อยู่แถวตรอกซาเตอร์แบงค์ ห้างพวกที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ขายข้าวและไม้สักมาแต่เดิม รวมทั้งเครื่องจักรด้วย

การค้าใหญ่ ๆ ที่คนไทยทำในสมัยนั้นก็มี

1. ห้างสิทธิพันธอยู่ที่ถนนเฟื่องนคร รับตกแต่งบ้านเรือนและเป็นร้ายขายของด้วย เป็นที่เชื่อถือของเจ้านายและขุนนางมากมาย

2. ห้างสันตโภชน์ เป็นที่รู้จักในยุโรป ทำกิจการค้าด้านทำขนม ผลไม้ดอง ผลไม้แห้ง เป็นที่นิยมมากในหมู่คนไทย ต่อมามีการตั้งโรงงานทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ จึงส่งไปขายต่างประเทศเป็นที่นิยมมากในอเมริกา และได้รับรางวัลเหรียญทองในการแสดงสินค้าที่เมืองเซนต์หลุยในพ.ศ. 2451 ได้มีการขยายกิจการและเปิดร้านอีก 2 ร้าน ที่ถนนเจริญกรุง ทำเป็นร้านอาหารที่ทันสมัย, บาร์เลาจน์ และร้ายขายสรรพสินค้าซึ่งที่นิยมในหมู่ผู้ดีชาวไทยในขณะนั้นมาก ต่อมาก็ทำกิจการเสื้อผ้าของสตรีและร้านขายยาด้วย

เจ้าของบริษัทเป็นคนไทยทั้งหมด มีเจ้าพระยาภาสกรวงษ์และคุณหญิงนายทูเอย์และพี่ชาย

3. หลวงสุวรรณกิจชำนาญ เป็นช่างเงินช่างทองที่ถนนวรจักร ทำการค้าเพชรพลอย เคยเป็นพนักงานของบริษัทกราเสิร์ทมาก่อน

4. โรงพิมพ์อักษรนิติ ของพระศิริไอสวรรย์ได้เปิดโรงเรียนสอนศิลปการทำหนังสือแก่พนักงานเพื่อยกระดับมาตรฐานการพิมพ์ด้วย

5. วิรัตน์จันทร์ ดิสเปนซารี่ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2444 โดยมีคุณวิรัตน์เป็นเจ้าของ มีประสบการณ์ทางด้านการแพทย์มา 20 ปี ที่โรงเรียนแพทย์ศิริราช ภายใต้การดำเนินการของดร.โคเวน นอกจากเป็นร้านขายยาแล้วยังเป็นช่างตัดสูทด้วยของพระเจ้าแผ่นดิน

6. โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ พิมพ์หนังสือราชการเป็นส่วนใหญ่ และเป็นโรงพิมพ์ที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพในสมัยนั้น เจ้าของคือ

เมืองไทยสมัยก่อน

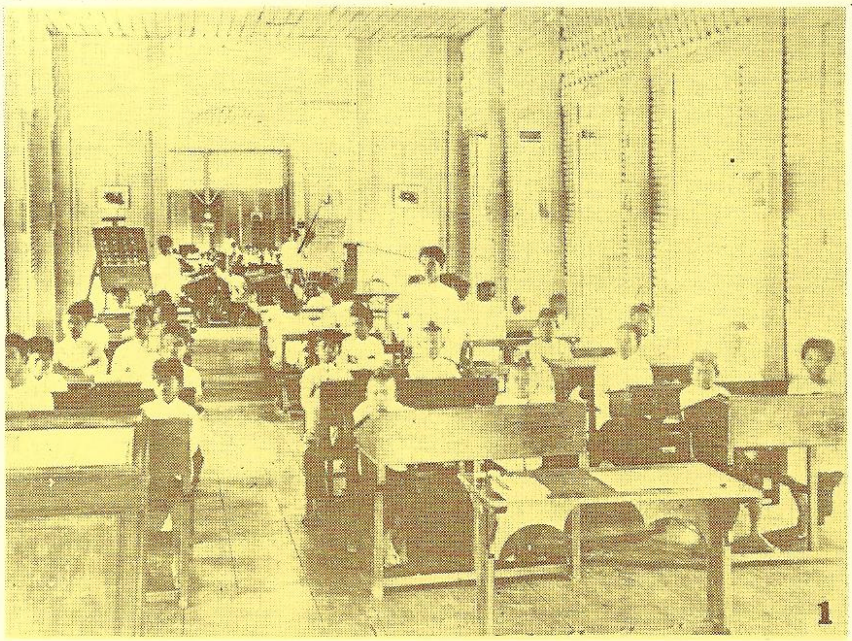
1

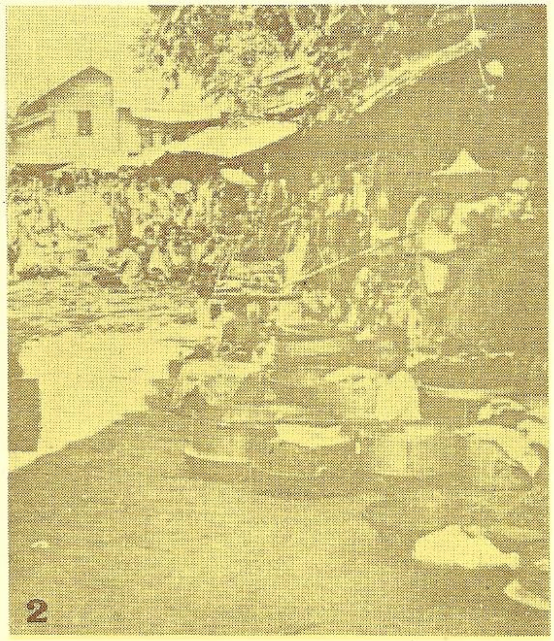
2

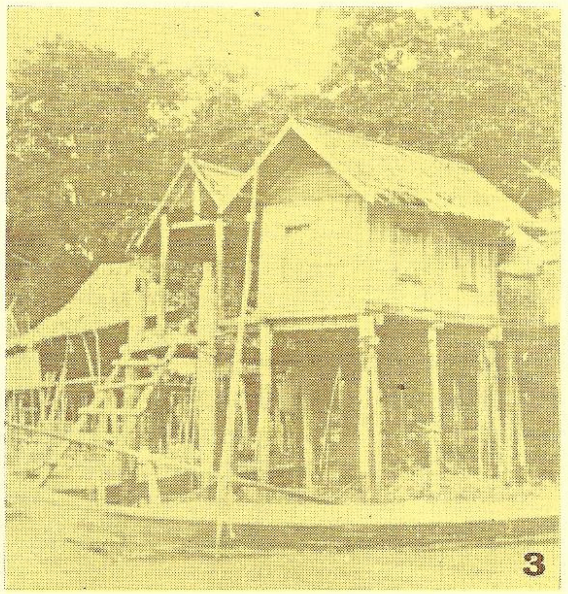
3

4

1. ครูและนักเรียนภายในห้องเรียน
2. บริเวณตลาดเมืองเพชรบุรี
3. ลักษณะบ้านไทยที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ
4. สภาพคลองโอ่งอ่างในสมัยรัชกาลที่ 5

เมืองไทยสมัยก่อน

1. งานประชุมรถมอเตอร์คาร์ ใน ร.ศ. 127
2. พิธีเปิดรถรางสายรอบเมือง ของ บริษัทรถรางไทย เมื่อ พ.ศ.2448
3. ถนนเจริญกรุง ถนนสายแรกของ กรุงเทพฯ
4. สะพานฝ่านพิภพลีลา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นเชื่อมถนนราชดำเนิน ในและราชดำเนินกลาง

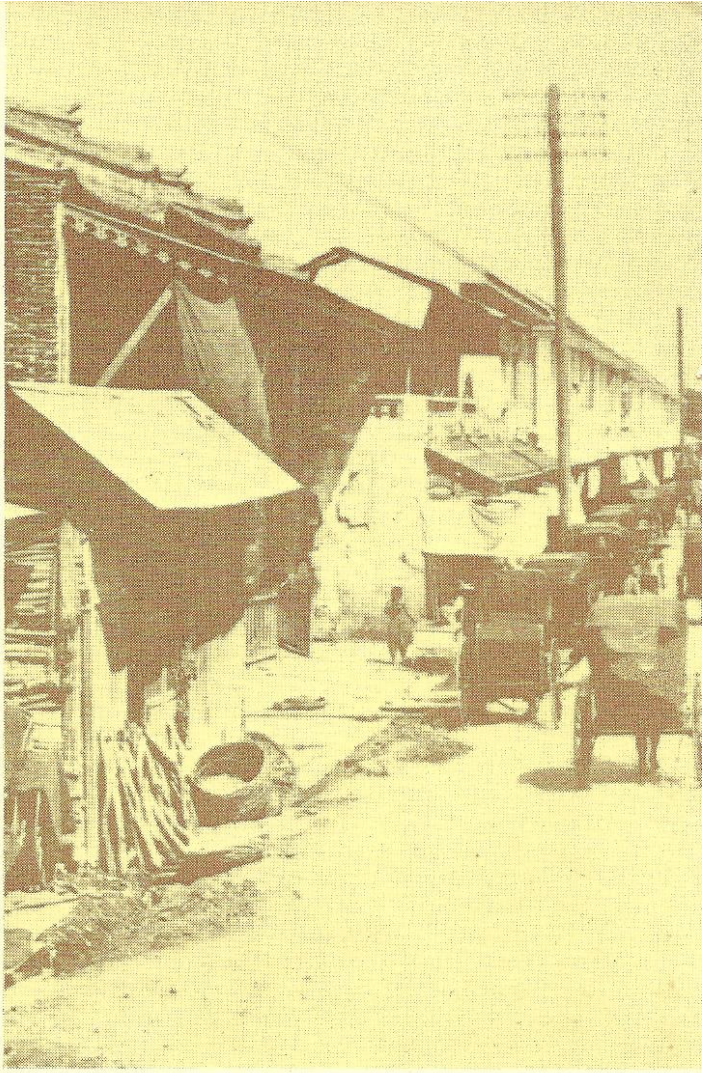

1

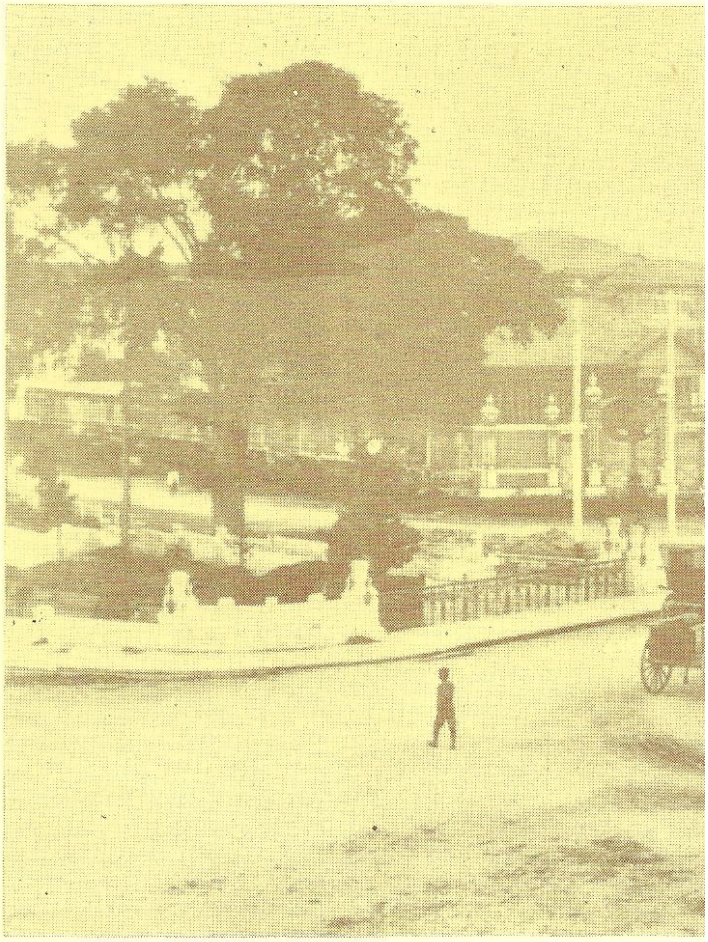

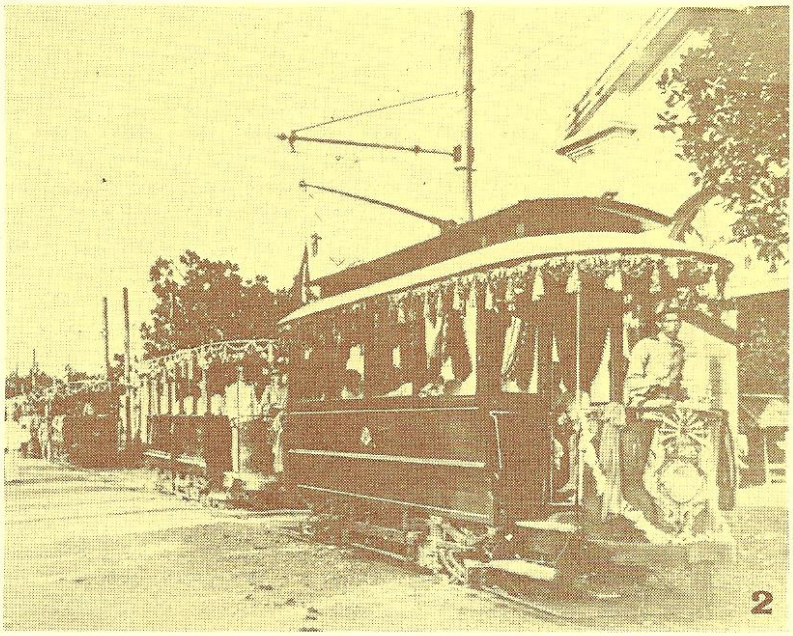

2

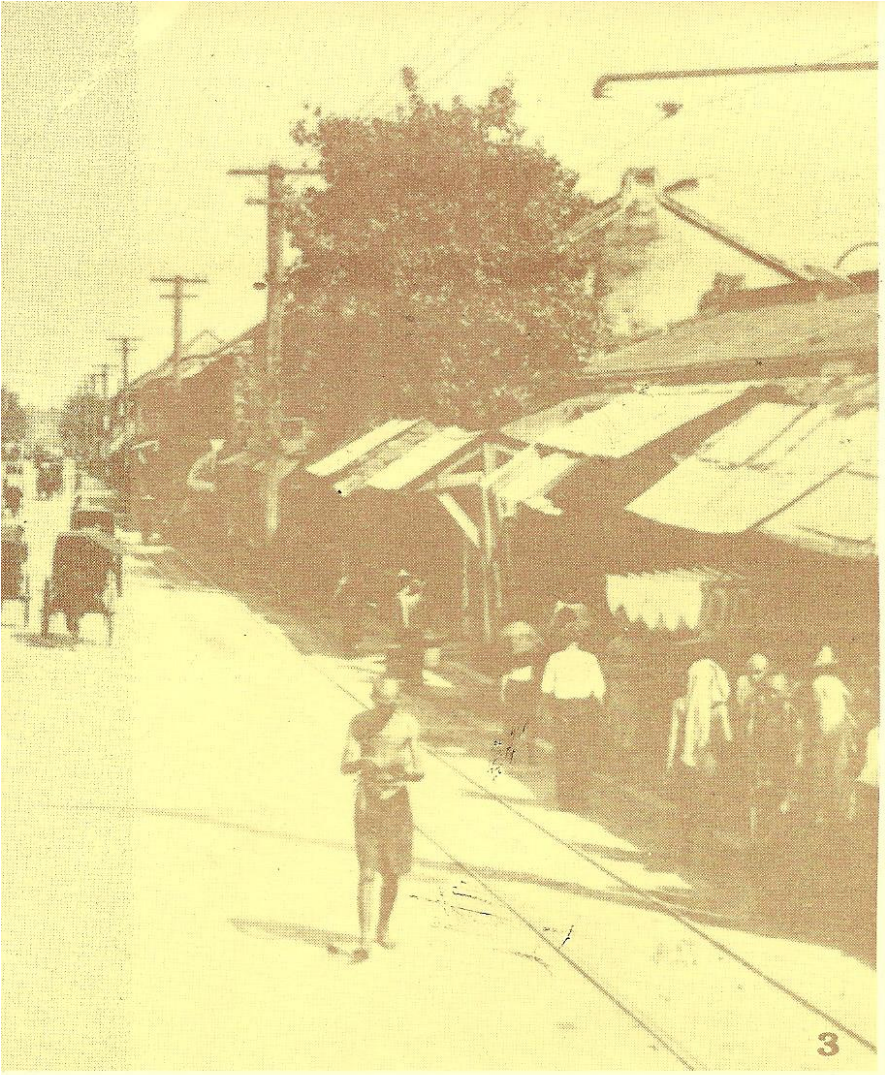

3

5. ย่านการค้าแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ
6. บุรุษไปรษณีย์ ส่งจดหมายให้ชาวบ้าน

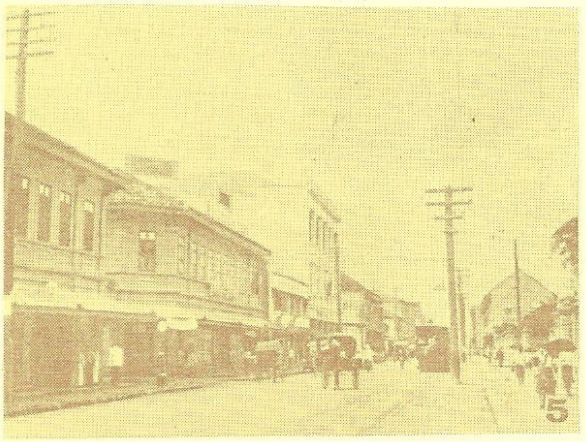

5

4

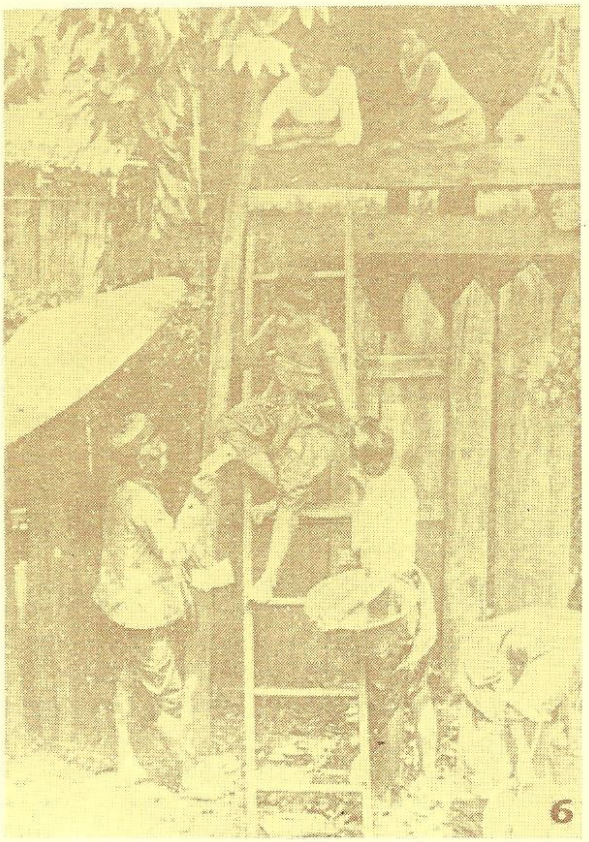

6

เมืองไทยสมัยก่อน

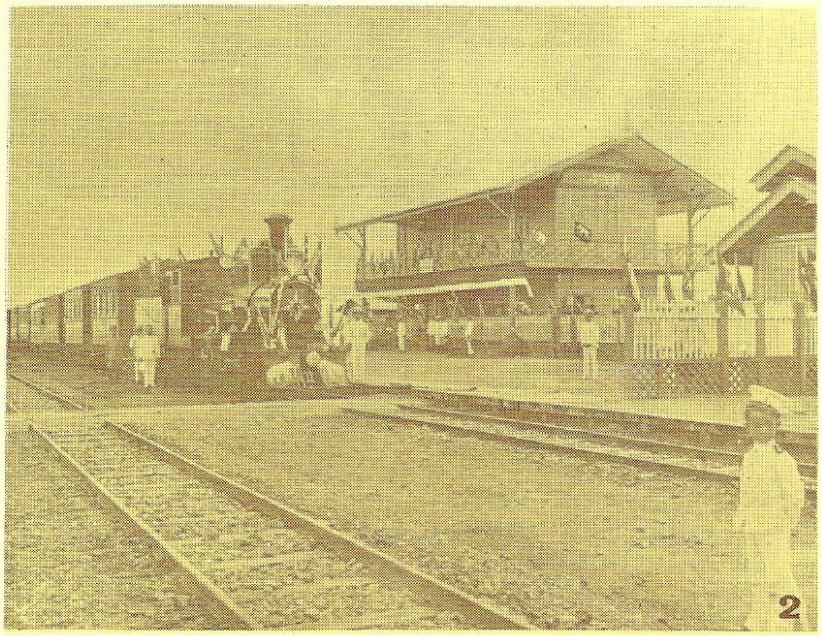

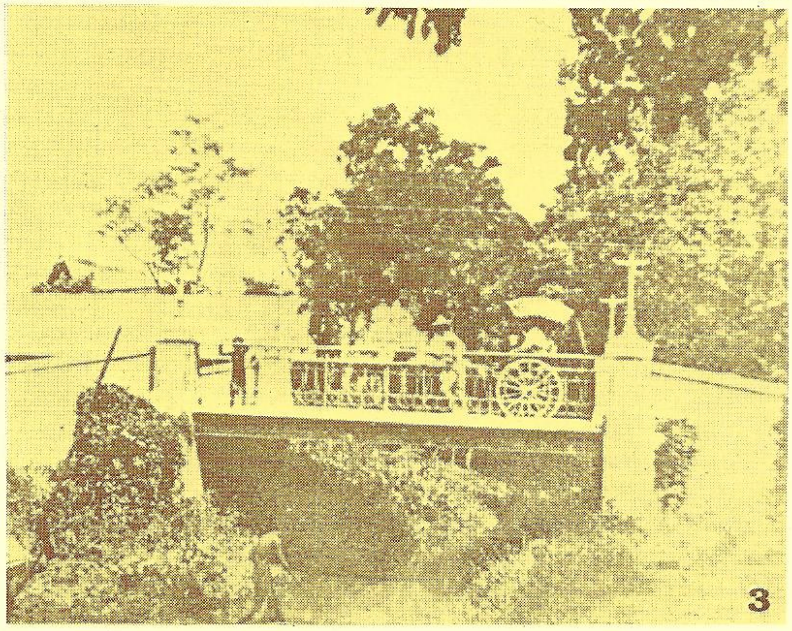

1. พระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย
2. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเปิดสะพานรถไฟราชบุรี
3. สะพานเฉลิมยศ 45 ข้ามคลองวัดพิเรนทร์
4. รถในขบวนรถแห่ เฉลิมพระเกียรติในพิธีรัชมังคลาภิเษกเมื่อปี พ.ศ. 2451 อันเป็นปีที่ ร.5 ทรงครองราชย์ครบ 40 ปี

หลวงดำรงธรรมสาร

7. บริษัทสุวรรณกิจ ตั้งขึ้นโดยนายผัน สุวรรณกิจ ทำกิจการด้านค้าเพชรพลอย ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุงเดิมรับจ้างทำที่บ้าน ต่อมาก็ตั้งร้านเองจึงเป็นที่นิยมมากถึงกับต้องจ้างพนักงานถึง 40 คน

ธนาคาร ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีทั้งหมด 5 ธนาคารด้วยกันในสมัยนั้นคือ

1. สยามกัมมาจลแบงค์ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2449 ดำเนินกิจการโดยพระสโมสร - สรรพการณ์

2. ธนาคารจูเซ่ง เฮง เห็นสถาบันการเงินของคนจีนที่สิงคโปร์ประสบความสำเร็จ จึงมาเปิดธนาคารที่เมืองไทยด้วย

3. บังค์ เดอ ลา อินโด-จีน เป็นของฝรั่งเศส

4. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ บนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เคยออกธนบัตรเอง แต่ต่อมาพอรัฐบาลไทยมีธนบัตรใช้ก็เลิกไป

5. ชาร์เตอร์แบงค์ ออฟ อินเดีย, ออสเตรเลีย และจีน ตั้งอยู่ติดกับโรงแรมโอเรียนเตล

การอุตสาหกรรม นอกจากโรงงานทำขนมของพระยาภาสกรวงษ์ที่มีชื่อเสียงไปถึงอเมริกา จนได้รับรางวัลเหรียญทองแล้วนั้น ยังมีโรงงานทำบุหรี่อียิปต์ที่กรุงเทพโดย มร.ซี.ปาปาญาโนปูลอส ตั้งโรงงานที่ถนนเจริญกรุง โดยสั่งใบยาสูบมาจากต่างประเทศ ทำบุหรี่ชั้นดีเท่านั้น มีเครื่องจักรใช้ในโรงงานและมีคนทำงานในโรงงานหลายคน รวมทั้งโรงงานทำกระเบื้องด้วย

แหล่งสำราญของคนสมัยนั้น ทางด้านประตูสามยอดมีโรงหวย ก.ข. โรงยี่เกหม่อมสุภาพ โรงละครปราโมทัย ข้ามสะพานเหล็กไปมีโรงบ่อน โรงหนังญี่-ปุ่น ฯลฯ

อีกแห่งหนึ่ง คือ ที่ริมถนนมหาชัยมีบาร์ซ่วนหลี ขายเหล้าและอาหาร มีแตรวงเล่นบรรเลงและการแสดงเบ็ดเตล็ดทุกคืน คนหนุ่มชอบเที่ยวมาก มีนางเสริฟ มีระบำมีเต้นรำด้วย และการแสดงแปลก ๆ หลายอย่าง

ส่วนคลับหรือสโมสร ในสมัยนั้นมีบริติชคลับ, บางกอกยูไนเต็ดคลับ, เยอรมันคลับ, สยามโซไซอะตี้, โรแยลบางกอกสปอร์ตคลับ และคลับของคนไทย คือ สโมสรทวีปัญญา อยู่ที่สวนสราญรมย์

การสุขาภิบาล

1. น้ำกินน้ำใช้ จะมีสระน้ำใสสะอาดซึ่งโบกซีเมนต์อย่างดี สำหรับคนนำถังผูกเชือกไปตักมาอาบหรือเป็นที่ที่พวกคนจีนมาตักน้ำใส่ปีบส่งไปขายตามบ้าน สระน้ำนี้มีที่แพร่งภูธร ตรอกกำปะนี และตรอกพระยานานาและอื่น ๆ ตอนนั้นไม่มีน้ำประปาใช้ นอกจากสระน้ำที่คลองวัดสุทัศน์ น้ำใสมาก คนก็จะไปตักมาอาบและใช้เช่นกัน หรือไม่คนก็ลงไปอาบน้ำในคลองตลาด ซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก

2. การสุขา ของประชาชนในตอนนั้นที่ริมถนนตะนาว ซึ่งเป็นที่ค่อนข้างใหญ่ เป็นที่ต้นไม้ขึ้นรกเต็มไปหมด เป็นที่ตั้งเว็จหรือส้วมสาธารณะโตพอควร รูปเป็นสี่เหลี่ยมฝาข้างในขวางตัดกันเป็น 4 ห้อง มีบันไดขึ้นทั้ง 4 ด้าน หลังคาเหมือนกระโจม

ที่หลังตลาดเสาชิงช้า ทำเป็นห้องแถวไม้ยาวกั้นเป็นห้อง ๆ ราวสัก 5-6 ห้อง

ยังมีบริษัทดำเนินธุรกิจทางด้านนี้เรียกว่า "บริษัทสะอาด" เป็นของพระศิริไอศวรรย์ อยู่ที่บางขุนพรหม เป็นที่ว่างโล่งโถงใหญ่มาก เป็นที่รถบรรทุกอุจจาระและวัวที่ลากรถจอดอยู่มากมาย บริษัทนี้รับจ้างขนเกือบทุกถนน คือ มีถังจ่ายให้ตามตึกแถวทุกถนนไป วิธีการของบริษัทสะอาดก็คือเมื่อจ่ายถังไปตามตึกแถวหรือบ้านแล้ว เวลาราว 2 ยาม ก็ไปเก็บโดยใช้รถทั้ง 4 ด้าน ทำด้วยสังกะสีแผ่น ด้านหลังเป็นบานประตูเปิดได้ จุถังราวสัก 30-40 ถัง มีวัวสองตัวลากเอาถังเปล่ามาเปลี่ยนถังที่ใช้แล้วทุกคืน คนเปลี่ยนถังหิ้วโคมใบหนึ่งไปเคาะประตูเข้าไปเอาถังใหม่ไปเปลี่ยนถังเก่ามาใส่รถ จึงมีศัพท์ว่า ไปบริษัท หรือไปทุ่ง ต่อมาอีก 20 ปี บริษัทสะอาดเลิกกิจการเปลี่ยนเป็นบริษัทออนเหวงทำต่อไป คนจึงเรียกว่า ถังออนเหวง จนมาเลิกเมื่อมีส้วมซึมแล้ว

อีกประการหนึ่ง คนมักจะไปทุ่งที่คลองตลาด เพราะมีเขื่อนซีเมนต์สองฝั่งตลอด กลางคืนคนก็ไปนั่งริมเขื่อน ทำธุระตามสบาย

แถวฝั่งธนบุรีที่คลองบางหลวง ทุกบ้านจะตั้งเว็จไว้หลังบ้านหรือในสวน หากจำเป็นจะไปก็พูดว่าไปเว็จหรือเลี่ยงพูดว่าไปหลังบ้าน ทำธุระเสร็จแล้วก็เอาขี้เถ้าโปรยลงไปก็นับว่าสะอาดดี

3. การระบายน้ำ ไม่มีระบบทางระบายน้ำที่ดี ในกรุงเทพสมัยนั้น ส่วนใหญ่ใช้ลำคูคลองเป็นที่ระบายน้ำ คนที่อยู่ไกลคลองออกมา น้ำโสโครกก็ไหลลงสู่ท่อระบายน้ำ ซึ่งอยู่ริมถนนเป็นท่อทำด้วยคอนกรีตและอิฐ บางแห่งติดต่อเชื่อมกับคลองโดยมีประตูน้ำโสโครก เพื่อให้เวลาน้ำขึ้นจะได้ช่วยระบายของโสโครกออกไปแม่น้ำ

สำหรับขยะจากบ้านต่าง ๆ มีเจ้าหน้าที่ทางการมารับขนตามบ้านด้วยรถลาก และไปกองทิ้งไว้ที่ข้างถนนหรือบริเวณที่ไม่มีคนอาศัยอยู่ เคยมีการเสนอให้สร้างเตาเผา แต่ก็ไม่ได้ทำเช่นกัน

การคมนาคม ในสมัยนี้ การคมนาคมเปลี่ยนรูปแบบจากการคมนาคมทางน้ำมาเป็นการคมนาคมทางบกมากขึ้น มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นหลายสาย เช่น ราชดำเนินใน ราชดำเนินกลาง และราชดำเนินนอกตามแบบถนนใหญ่ ๆ ในกรุงปารีส ลอนดอน

และเบอร์ลิน มีต้นมะฮอกกะนีเป็นแถว และริมถนนก็มีรั้วภู่ระหงษ์ไปตลอดทาง ซึ่งในตอนนั้นถนนนี้กว้างและเปลี่ยวมาก นาน ๆ จึงจะมีรถม้าวิ่งผ่านมาสักคัน หลังจาก พ.ศ. 2475 แล้ว มีการตัดต้นมะฮอกกะนีทิ้งและกลางถนนทำเป็นเกาะกลางปูกระเบื้องลายสี ส่วนสองฟากของถนนก็ทำเป็นอาคารให้เช่า

ถนนในกรุงเทพในขณะนั้นยังไม่ใช้คอนกรีตอย่างปัจจุบัน หน้าฝนก็เป็นโคลน และหน้าแล้งก็มีฝุ่นเต็มจนต้องคอยรดน้ำเพื่อให้ฝุ่นน้อยลง

สำหรับยวดยานพาหนะที่ใช้ก็มี 3 แบบด้วยกันคือ

1. รถเจ็กมีมากที่สุด รถเจ็กนี้พระยาโชดึกราชเศรษฐี นำมาจากเมืองจีนใน พ.ศ. 2414

2. รถม้ามีอยู่ 3 แบบ ด้วยกันคือ รถประทุนกางและหุบได้อย่างหนึ่ง มีหลังคาประจำที่เรียกว่ารถกูบอย่างหนึ่ง และรถกะบะสำหรับขนของอีกอย่างหนึ่ง

3. รถราง ในสมัยนั้นเรียกว่า "รถไอ" เริ่มแรกที่นำเข้ามาก็ใช้ม้าลาก (พ.ศ. 2431) ต่อมาก็เดินด้วยไฟฟ้าในปี พ.ศ. 2435

4. ราว ๆ พ.ศ. 2445 เริ่มมีรถยนต์เข้ามาเป็นครั้งแรก หลังจากที่มีรถจักรยานแล้ว

วิทยาการสมัยใหม่

เนื่องจากสมัยนี้เป็นสมัยที่อารยธรรมแบบตะวันตกเข้ามาในกรุงเทพมากมาย จะเห็นว่ามีวิทยาการสมัยใหม่ เช่นการนำไปรษณีย์มาใช้ในกรุงเทพเริ่มใน พ.ศ. 2424 และ พ.ศ. 2447 มีการส่งสถานีวิทยุเป็นครั้งแรก

การพิมพ์เริ่มเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 และหลังจากนั้น ก็มีการออกหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เช่น บางกอก ไทมส์ (ภาษาอังกฤษ) โดย มร.เจ.เฮช. ชานเดอร์ และ บางกอก รีคอร์เดอร์ ซึ่งหมอบรัดเลทำต่อจาก มร. เอน.เอ. แมคโดนาลด์ ฯลฯ หนังสือพิมพ์ที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคือ สยาม วีคลี่ แอดเวอไทเซอร์ ซึ่งอยู่นานถึง 17 ปี นอกนั้นก็ได้เพียงหนึ่งหรือสองปีบ้าง นอกจากนี้ก็มีหนังสือพิมพ์ไทมส์, สยามออบเซร์พเวอร์ สยามฟรีเพรสส์ ซึ่งหนังสือทั้งสามฉบับนี้อยู่ได้นานก็เพราะว่าเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาล ลงข่าวราชการบ้าง และสุดท้ายก็มีการเปิดเผยว่า ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลด้วย ทั้งหนังสือพิมพ์ไทมส์และสยามออบเซร์ฟเวอร์ มีฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทยด้วย และในการที่สยามออบเซร์ฟเวอร์ เริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมเพราะลงข่าวฝรั่งเศสยกเรือมาที่น่านน้ำไทยในกรณีพิพาทระหว่างไทยและฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2446

ส่วนหนังสือพิมพ์จีนก็มี ไชโน-สยาม มิส เดลินิวส์ มีทั้งฉบับภาษาจีนและภาษาไทย

การขยายตัวของกรุงเทพ

ในสมัยที่เป็นเมืองเริ่มพัฒนา (Pre-Industrial City) ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 8 นี้ กรุงเทพมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางมาก ใน พ.ศ. 2440 (ร.ศ. 116) พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเรือกสวนไร่นา แม้บริเวณสี่พระยา สุรวงศ์ สีลม ก็เป็นสวน หาได้เป็นชุมชนแออัดอย่างปัจจุบันไม่ เขตที่มีคนอาศัยมากคือ ตามแนวแม่น้ำลำคลอง ตอนที่ถนนราชดำเนินยังไม่มี ถนนสำคัญคือ ถนนสนามไชย เลียบกำแพงพระบรมมหาราชวัง ถนนเจริญกรุงตั้งแต่มุมวัดโพธิ์ถึงถนนตก ถนนบำรุงเมืองตั้งแต่พระบรมมหาราชวังถึงวัดสระปทุม และถนนเฟื่องนครตัดผ่านกลางเมืองจากเหนือไปใต้ตั้งแต่วัดบวรนิเวศจนจดแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนสีลม สุรวงศ์ ปรากฏบนแผนที่ พ.ศ. 2449 (ร.ศ. 125) ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนราชดำเนินใน ราชดำเนินกลาง และราชดำเนินนอกแล้ว ก็มีการสร้างสวนดุสิต และวังพญาไทขึ้นที่ทุ่งพญาไท ซึ่งทำให้กรุงเทพขยายตัวไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้บริเวณนั้นมีพวกเจ้านายและขุนนางชั้นสูง มาสร้างวังหรือบ้านเรือนตามด้วย ทำให้บริเวณนั้นเริ่มมีผู้คนอาศัยอยู่และจัดเป็นย่านชานเมืองของกรุงเทพ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 - รัชกาลที่ 8 จะเห็นว่ามีการขยายตัวของกรุงเทพมากขึ้น ในแผนที่ พ.ศ. 2453 (ร.ศ. 125) มีชุมชนหนาแน่นเพิ่มขึ้น มีถนนทางรถยนต์เพิ่มหลายสาย เช่น ถนนพระราม 4 ถนนสาธร ถนนพญาไท มีโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์แล้ว บริเวณใกล้เคียงแถบสนามม้ายังเป็นสวนและทุ่งนาเป็นหย่อม ๆ จนถึงพระโขนง สถานที่ราชการทหารอยู่ทางทิศเหนือทางเขตดุสิต เลยไปก็เป็นสวนและทุ่งนาเช่นกัน ส่วนทางทิศใต้บริเวณถนนสาธรมีสถานทูตเยอรมันและอิตาลี รวมทั้งบริเวณสีลม สี่พระยาและสุรวงศ์ ก็ปรากฏมีบ้านคนเริ่มอาศัยอยู่โดยย้ายมาจากเขตเมืองเก่า ส่วนใหญ่ก็เป็นพวกขุนนางและเจ้านายต่าง ๆ พ้นจากทิศใต้ก็เป็นทุ่งนา ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยามีคนอยู่หนาแน่น โดยเฉพาะแถบบางรักมีห้างร้านและโรงงานมากมาย ด้านฝั่งธนบุรีเป็นพื้นที่สวนเป็นส่วนใหญ่ และมีศิริราชพยาบาลบนแผนที่นี้ด้วย

ในแผนที่ พ.ศ. 2464-2469 (ร.ศ. 140 - ร.ศ. 145) ปรากฏที่ตั้งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกตรงบริเวณที่เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเดิม มีการย้ายสถานทูตอังกฤษจากริมแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ที่ถนนเพลินจิต ถนนเพชรบุรีมีไปตัดกับถนนราชปรารถ และถนนราชดำริที่เรียกว่าบริเวณประตูน้ำ มีโรงงานกรมรถไฟที่มักกะสัน ที่ถนนนครไชยศรีมีกรมยาฝิ่นหลวง โรงพยาบาลวชิระตั้งอยู่ที่ถนนจักรพงษ์ ทางฝั่งธนบุรีมีโรงพยาบาลโรคจิต

มีถนนประชาธิปก ถนนลาดหญ้า ถนนสมเด็จเจ้าพระยา วงเวียนเล็ก วงเวียนใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นเขตสวน มีคนอยู่หนาแน่น, เฉพาะแถบแม่น้ำเจ้าพระยา ทางทิศใต้อำเภอราษฎร์บูรณะเป็นเขตสวนทั้งหมด ทางเหนืออำเภอบางซื่อเป็นเขตทุ่งนา มีสวนเป็นหย่อม ๆ

แผนที่ พ.ศ. 2479 จะเห็นการขยายตัวของเมืองมากขึ้น มีแนวถนนทางรถยนต์มากขึ้น ด้านธนบุรีมีถนนพระเจ้าตากสิน ถนนอินทรพิทักษ์ ถนนจรัญสนิทวงศ์ ทางเหนือมีถนนพหลโยธิน ถนนพระยาปฏิพัทธ์ (ปัจจุบันเรียกประดิพัทธ์) มีถนน ณ ระนอง 1 ณ ระนอง 2 (ปัจจุบันระนอง 1, 2) ถนนประชาราษฎร์ ทิศใต้มีถนนสาธุประดิษฐ์ ถนนตรอกจันทร์

แผนที่เฉพาะบริเวณประกอบในแผ่นเดียวกันนี้ แสดงที่ตั้งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองแถวบริเวณวังหน้าเป็นครั้งแรก

กล่าวโดยสรุป หากพิจารณาโครงสร้างกรุงเทพแล้วจะเห็นว่ากรุงเทพขยายตัวอย่างกว้างขวางมากจากเริ่มแรกสร้างกรุง พ.ศ. 2325 (ร.ศ. 1) ดังนี้

การขยายเนื้อที่และพลเมืองของ
กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2325 – พ.ศ. 2523
(ร.ศ. 1 – ร.ศ. 199)

พ.ศ.	*เนื้อที่: ไร่ (โดยประมาณ)*	*พลเมือง (โดยประมาณ)*
2325-2394 (ร.ศ. 1-70)	*2,163*	*50,000*
2394 (ร.ศ. 70)	*6,489*	*400,000*
2443 (ร.ศ. 119)	*8,125*	*600,000*
2479 (ร.ศ. 155)	*26,875*	—
2501 (ร.ศ. 177)	*56,250*	*1,602,461*
2511 (ร.ศ. 187)	*143,750*	*2,600,000*
2523 (ร.ศ. 199)	*264,191*	*5,200,000*

ระยะปัจจุบัน : เมืองเอก

(2489.....) การขยายตัวของกรุงเทพในสมัยปัจจุบัน เริ่มในสมัยรัชกาลนี้ตั้งแต่ทรงครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2489 (ร.ศ. 165) เป็นต้นมา อาจจะกล่าวได้ว่าในช่วง 30-40 ปีนี้ กรุงเทพเจริญเติบโตขึ้นในทุกด้าน มีลักษณะเป็นเมืองเอกเมืองเดียว (Primate City) ของประเทศไทย นั่นก็คือ จำนวนความเติบโตของกรุงเทพทิ้งห่างเมืองขนาดรอง ๆ ลงมาอย่างเห็นได้ชัด เช่น ในขณะที่กรุงเทพมีประชากร 5,200,000 คน ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งใหญ่กว่าเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อันดับ 2 ของไทยถึง 30 เท่า กรุงเทพเป็นศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่างทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นที่ตั้งของรัฐบาล ศูนย์กลางธุรกิจการค้า การศึกษา ตลาดแรงงาน สถาบันการบันเทิงทั้งหลาย กล่าวได้ว่ากรุงเทพเป็นศูนย์รวมของระบบเศรษฐกิจสังคมและการเมืองแห่งเดียวของประเทศอย่างแท้จริง และจากที่กรุงเทพมีลักษณะเป็นเมืองเอกเช่นนี้ ทำให้ยิ่งมีปัจจัยดึงดูดชาวชนบทย้ายเข้ามาทำงานในกรุงเทพมากขึ้น ประกอบกับชนบทไทยมีแรงผลักดันหลายประการทำให้กรุงเทพยิ่งขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้น และเป็นการขยายตัวอย่างรวดเร็วผิดปกติ ทำให้เกิดปัญหานานาชนิดยากที่จะแก้ไขให้เป็นผลดีได้

อาจจะกล่าวได้ว่าในช่วง 30-40 ปีหลังนี้กรุงเทพขยายตัวอย่างรีบรุดทั้งในทางด้านประชากร ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการเกิดตามธรรมชาติและอีกส่วนหนึ่งเนื่องจากการหลั่งไหลของคนชนบทมาตั้งถิ่นฐานในเมือง การขยายตัวตามพื้นที่ก็เป็นไปอย่างตามยถากรรมขาดการควบคุมวางกำหนดมาตรฐานและขาดมาตรการในทางปฏิบัติที่จะให้เป็นไปตามกฎหมายผังเมือง และในการควบคุมการใช้ที่ดิน จึงทำให้มีการปลูกอาคารกันตามชอบใจ

การขยายพื้นที่ชุมชนของกรุงเทพมหานครเป็นการขยายตัวอย่างกระจัดกระจายไปสู่เขตชานเมืองที่อยู่รอบ ๆ โดยอาศัยเส้นทางคมนาคมเป็นส่วนใหญ่ เดิมใน พ.ศ. 2501 ชุมชนกรุงเทพมีเนื้อที่ประมาณ 90 ตารางกิโลเมตรและการขยายตัวเป็นการขยายตัวทางด้านกรุงเทพเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากขาดสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่พอเพียงและถนนหนทางในทางธนบุรียังมีไม่มากพอ ทำให้ประชาชนกระจุกอยู่ตามลำน้ำเจ้าพระยาและตามถนนที่มีเท่านั้น ต่อมาในพ.ศ. 2511 มีการขยายตัวไปทางฝั่งธนบุรีมากขึ้นและมีอิทธิพลแผ่เนื้อที่เมืองติดต่อกันเข้าไปในจังหวัดสมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานีมากขึ้นตามลำดับ พ.ศ. 2523 การขยายตัวทางจังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการและปทุมธานีจะเห็นเด่นชัดมากขึ้นแม้ว่าเนื้อที่การขยายตัวในกรุงเทพมหานครจะมีมากกว่าก็ตาม

สิ่งที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งก็คือกรุงเทพมหานครมีศูนย์กลางเมืองหลายแห่งด้วยกัน แห่งแรกก็คือศูนย์กลางทางวัฒนธรรมซึ่งอยู่รอบ ๆ พระบรมมหาราชวัง อีกแห่งหนึ่งคือศูนย์กลางทางด้านธุรกิจการค้า

สำหรับศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของกรุงเทพนี้ ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางของสังคมของคนกรุงเทพเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของคนทั้งประเทศด้วย เนื่องจากเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต มีศาลหลักเมือง วัดโพธิ์และสนามหลวง บริเวณนี้จึงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และมีความสำคัญอย่างมาก ในฐานะเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่แท้จริงของประเทศไทย ส่วนศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญก็มีอยู่หลายแห่ง เช่นที่เยาวราช สีลม ประตูน้ำ ราชประสงค์ ฯลฯ ซึ่งก็มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจการค้าของประเทศเป็นอย่างมาก

สองร้อยปี แห่ง

ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา

เมื่อเจ้าพระยาบรมมหากษัตริย์ศึกทรงทราบข่าวการจลาจลในกรุงธนบุรีว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถูกควบคุมพระองค์ และมีการต่อสู้กันวุ่นวาย จึงรีบกรีธาทัพกลับจากราชการศึกประเทศกัมพูชา ถึงกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 ข้าราชการ ประชาชน ตลอดจนสมณชีพราหมณ์ ก็มาอัญเชิญให้ปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ระงับความเดือดร้อนวุ่นวาย ถัดจากนั้นเพียง 2 วัน ก็ดำรัสสั่งให้ขุนนาง 2 ท่าน เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ทางฝั่งตะวันออกของกรุงธนบุรี และทำพิธียกเสาหลักเมืองเมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 เมษายน ศกนั้น เวลา 06.54 นาฬิกา

จากข้อความดังกล่าวเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะทรงใช้เวลาเพียง 2 วัน ตัดสินพระทัยย้ายเมืองหลวง ข้อเท็จจริงน่าจะเป็นว่าแนวความคิดสมควรสร้างราชธานีถาวรทางฝั่งตะวันออกของกรุงธนบุรีฝั่งเดียวแทนของเดิมซึ่งมีทั้ง-2 ฝั่งนั้น ได้ถกเถียงกันมาหลายปีแล้ว ที่ตัดสินใจไม่ได้ก็เพราะคลื่นแห่งมติมหาชนชาวไทย ยังอาลัยอาวรณ์จดจ่ออยากจะกลับไปที่พระนครศรีอยุธยาราชธานีเดิม แต่เนื่องจากเหตุผลที่ว่า กำลังของไทยในขณะนั้นยังน้อย ไม่สามารถจะป้องกันราชธานีอันใหญ่โตนั้นได้ พระประถมบรมกษัตริย์แห่งมหาจักรีราชวงศ์ จึงตัดสินพระราชหฤทัยมาปักหลักสู้ตายอยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์ การทำพิธียกเสาหลักเมืองจึงมีเหตุผลสำคัญทางรัฐศาสตร์ เพื่อระดมขวัญและกำลังใจของประชาชน ให้มารวมกันสร้างชีวิตใหม่ของชาติที่ตำบลบางกอกนี้

การสร้างพระนครใช้เวลาถึง 3 ปีจึงเสร็จเรียบร้อย โปรดให้รื้อป้อมวิชาเยนทร์ ซึ่งเป็นบริเวณโรงเรียนราชินีในปัจจุบัน และรื้อกำแพงกรุงธนบุรีฟากตะวันออกคือแนวถนนราชินีเพื่อขยายพระนครให้กว้างออกไป ขุดคลองคูพระนครตั้งแต่บางลำพูบนมาออกแม่น้ำเจ้าพระยาด้านใต้ตรงเหนือวัดสามปลื้ม พระราชทานชื่อว่า “คลองรอบกรุง” ปัจจุบันเรียกทางเหนือว่าคลองบางลำพูและทางใต้ว่าคลองโอ่งอ่างทั้ง ๆ ที่เป็นคลองเดียวกัน ทางราชการน่าจะได้รื้อฟื้นนำชื่อ “คลองรอบกรุง” ซึ่งเป็นชื่อพระราชทานมาใช้อีกครั้ง เมื่อขุดคลองตระเตรียมอิฐปูนตัวไม้ได้พร้อมแล้ว ก็ลงมือขุดรากก่อกำแพงพระนคร มีความยาวถึง 7,200 เมตร ตัวกำแพงสูง 3.60 เมตร

กรุงรัตนโกสินทร์

กว้าง 2.70 เมตร มีประตูใหญ่ 14 ประตู ป้อม 14 ป้อม อิฐที่ใช้ในการสร้างกำแพงสร้างป้อมนั้น บางส่วนก็ทำใหม่ บางส่วนรื้อมาจากกำแพงพระนครศรีอยุธยา เพราะเป็นเวลาเร่งรีบและประสงค์จะมิให้คนร้ายหรือข้าศึกไปยึดกำแพงกรุงเก่าเป็นที่มั่นได้ ในปัจจุบันเหลือแนวกำแพงพระนครอยู่เพียงเล็กน้อย และเหลือป้อมเพียง 2 ป้อมเท่านั้น คือป้อมมหากาฬเชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และป้อมพระสุเมรุอยู่ระหว่างท่าช้างวังหน้ากับบางลำพู คงเหลือชื่อป้อมเป็นชื่อถนนไว้เป็นอนุสรณ์บางสายคือ ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระจันทร์ ถนนพระสุเมรุ ถนนมหาไชย และถนนจักรเพชร เท่านั้น

ความจริงกำแพงเมืองและคูเมืองมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้กำแพงเมืองบางแห่งจะพังทะลายลงด้วยอำนาจของกาลเวลาชาติที่เจริญแล้วเขาก็สงวนที่ดินแปลงนั้นไว้ ดัดแปลงเป็นสวนสาธารณะหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจชนิดเปิดโล่งไม่ยอมให้ปลูกสร้างอาคารใด ๆ ลงเป็นอันขาด ดังนั้นเนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบสองร้อยปีใน พ.ศ. 2525 ทางรัฐบาลหรือกรุงเทพมหานครน่าจะได้รื้อฟื้นโครงการปรับปรุงป้อมมหากาฬและป้อมพระสุเมรุเป็นสวนสาธารณะ โดยเวนคืนที่ดินต่อเนื่องกันจัดทำบริเวณให้เปิดโล่งสวยงามก็จะเป็นการตรงเป้าหมายของการบูรณะกรุงรัตนโกสินทร์มากที่สุด

ส่วนบริเวณตัวเมืองนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าพยายามลอกผังเมืองพระนครศรีอยุธยามาใช้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่นสร้างพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้า ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวังเหมือนวัดพระศรีสรรเพชร์อยู่ในวังโบราณกรุงเก่า สร้างวิหารพระโตคือวิหารพระศรีสากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม ให้เหมือนวิหารพระโตวัดพนัญเชิง ขุดคลองมหานาคให้ประชาชนไปชุมนุมลอยเรือเล่นในหน้าน้ำ เหมือนคลองมหานาคที่กรุงเก่า แบ่งที่ดินออกเป็นย่านต่าง ๆ ตามประโยชน์ใช้สอย เช่นบ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านหม้อ บ้านพานถม บ้านตีทอง บ้านช่างหล่อ บ้านบุ บ้านนางเลิ้งขายโอ่งขายตุ่ม การพยายามจำลองผังพระนครศรีอยุธยามาใช้อาจสันนิษฐานความประสงค์ได้อยู่ 2 ประการคือ ผังเมืองกรุงเก่าเป็นผังเมืองที่ใช้ได้ผลดีและมีความเคยชินอยู่แล้ว ประการที่สองเป็นเหตุผลทางรัฐศาสตร์ที่ประสงค์จะให้ข่าวเลื่องลือไปยังประเทศใกล้เคียงว่า บัดนี้ประเทศไทยตั้งตัวติดแล้ว สามารถรวบรวมสรรพกำลังสร้างบ้านเมืองให้บริบูรณ์ดุจเดิมได้ เป็นการดำเนินสงครามจิตวิทยาทางหนึ่ง ดังนั้นคำขวัญที่ว่า “สร้างพระนครให้เหมือนสมัยบ้านเมืองดี” จึงเป็นอุดมการณ์ของชาติที่ถือปฏิบัติมาร่วมร้อยปี

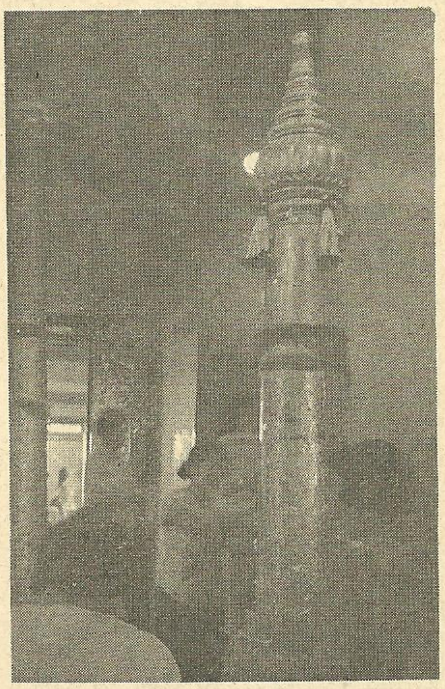

ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 2 ศตวรรษนี้ ขอให้เราชาวไทยมารู้จักบรรพบุรุษของเราให้ดีขึ้น เข้าใจว่าท่านทำอะไร ทำอย่างไร และทำทำไม รู้จักความสำคัญในมรดกของชาติ และร่วมกันรักษามรดกนั้นให้ยืนยาวต่อไป

อนึ่ง น่าจะเล่าข้อสันนิษฐานถึงเรื่องทำไมพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงพระราชทานชื่อเมืองว่า "กรุงรัตนโกสินทร์" เหตุสืบเนื่องมาจากการที่พระองค์ทรงนับถือบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าพระแก้วมรกต ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บุญบารมีของพระองค์ ทรงถือเป็นสัญญลักษณ์ของบ้านเมือง และเพราะพระพุทธรูปองค์นั้นมีสีเขียวเหมือนกับสีกายพระอินทร์ จึงใช้รูปพระอินทร์เป็นสัญญลักษณ์แทนพระแก้วมรกตอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นพระนครของพระองค์จึงเป็นนครของพระอินทร์ โกสินทร์ก็คือพระอินทร์ ชื่อปราสาทพระราชวังก็เกี่ยวข้องกับพระอินทร์ เช่น พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งอินทราภิเษก วัดสุทัศน์ซึ่งอยู่ตรงกลางใจเมือง ก็เป็นชื่อเมืองของพระอินทร์ แปลว่ามองดูแล้วสวยงาม เหตุนี้หน้าวิหารพระศรีสากยมุนี จึงเป็นรูปพระอินทราทรงช้างสามเศียร การที่กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นนครหลวง ใช้ตรารูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณและถือเอาสีเขียวเป็นสีของหน่วยงาน จึงเป็นการสอดคล้องกับปรัมปราคติความเป็นมาของเมืองควรแก่การอนุโมทนา

ความงดงามของพระมหานครนั้นอยู่ที่วังและวัดซึ่งเป็นแหล่งรวมของงานศิลปกรรมที่ดีเด่นฝีมือชั้นครู เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยสามารถอวดชาติอื่นได้ว่าเรามีความรู้ความสามารถไม่แพ้ใคร พระบรมมหาราชวังนั้นถ้าจะเปรียบเทียบกับปัจจุบันก็คือทำเนียบรัฐบาล เป็นศูนย์กลางของการบริหารราชการแผ่นดินและเป็นสถานที่ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง กลุ่มอาคารที่สำคัญในพระบรมมหาราชวังอันสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 คือพระมหามณเฑียร ประกอบไปด้วยพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นที่บรรทมของพระเจ้าแผ่นดินต่อเมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ต่อเนื่องมาข้างหน้าเป็นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เป็นที่ประทับทรงพระสำราญในเขตชั้นในและถัดไปคือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมไหสูรยพิมาน เป็นท้องพระโรงเสด็จออกขุนนาง ออกมหาสมาคม และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ เหนือพระทวารเทวราชมเหศวร์ซึ่งเป็นประตูเชื่อมระหว่างพระที่นั่งไพศาลทักษิณกับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ มีพระวิมานเล็ก ๆ ประดิษฐาน "พระสยามเทวาธิราช" ซึ่งเป็นเทวรูปทองคำทรงเครื่องต้น ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ช่างหล่อขึ้นไว้บูชา

อาคารสำคัญถัดมาคือ พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท เดิมเป็นไม้ทั้งองค์โปรดให้ลอกแบบพระที่นั่งสรรเพชรปราสาทของกรุงศรีอยุธยามาสร้าง และใช้เป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อ พ.ศ. 2328 พร้อมกับการสมโภชพระนครเมื่อสร้างแล้วเสร็จบริบูรณ์ ต่อมาพระที่นั่งองค์นี้ถูกฟ้าผ่าเกิดเพลิงไหม้ใน พ.ศ. 2332 จึงโปรดฯ ให้รื้อออกสร้างใหม่เป็นอาคารจตุรมุข ด้านหน้าเป็นมุขเด็จยื่นออกมาเป็นที่เสด็จออกให้ข้าราชการเฝ้าที่ชาลาหน้าพระที่นั่ง พระราชทานนามใหม่ว่าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ และเป็นที่ตั้งพระบรมศพบำเพ็ญพระราชกุศลก่อนที่จะถวายพระเพลิง

อาคารที่งดงามอีกกลุ่มคือพระราชมณเฑียรสถานหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประกอบไปด้วยพระที่นั่งต่าง ๆ รวม 10 องค์ ที่สำคัญคือพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นสถาปัตยกรรมแบบผสมผสานระหว่างตะวันตกกับตะวันออก คือตัวอาคารเป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรปยุคสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย เป็นตึกสามชั้น แต่หลังคาเป็นยอดปราสาทแบบไทยเรียงกัน 3 ยอด ชั้นบนของพระที่นั่งองค์นี้เป็นหอพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4-5-6-7-8 และพระบรมอัฐิสมเด็จพระอัครมเหษีรัชกาลที่ 4 และ 5 มีท้องพระโรงกลางเป็นที่เสด็จออกรับคณะทูตานุทูตเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระราชสาส์นตราตั้งหรือเข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสต่าง ๆ นอกจากนั้นก็ยังมีพระที่นั่งอื่น ๆ อีกหลายองค์ในพระบรม-

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง

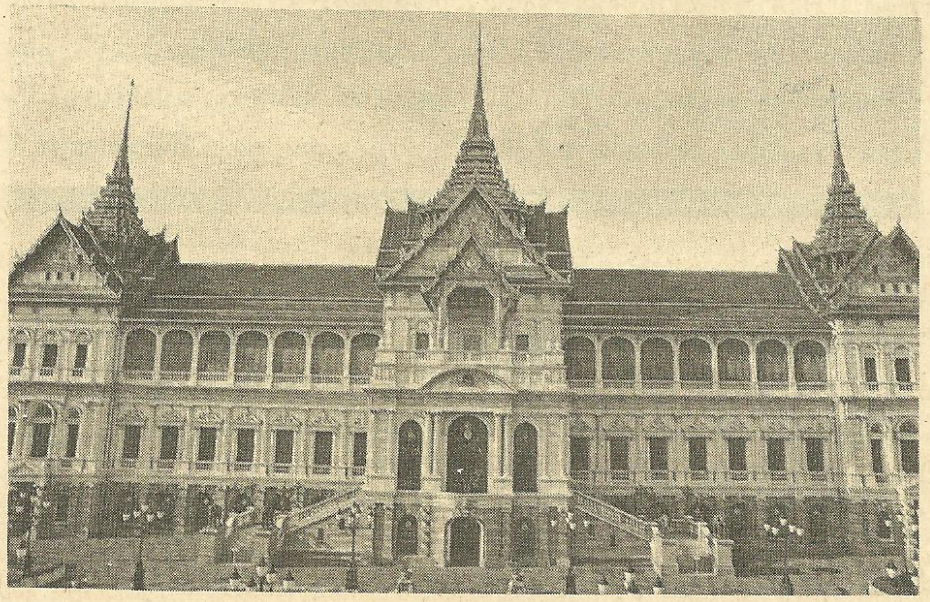

มหาราชวัง

ส่วนศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมสำคัญที่สุดของชาติได้แก่วัดพระศรีรัตนศาสดารามในบริเวณพระบรมมหาราชวังชั้นนอก เช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชรในวังหลวงสมัยกรุงศรีอยุธยา วัดนี้ได้รับการสถาปนาพร้อมกับกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบรมมหาราชวัง มีเขตวิสุงคามสีมาเป็นเอกเทศ มีระเบียงคดเป็นขอบเขตของวัด อาคารที่สำคัญที่สุดคือพระอุโบสถขนาดใหญ่ หลังคาลดสามชั้นเป็นชั้นปีกนก นับเป็นสถาปัตยกรรมสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่ต่อเนื่องกับสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา ทรวดทรงงามเป็นพิเศษ มีพระทวารทางขึ้นทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละ 3 ช่อง บานทวารเป็นลายประดับมุกงามเป็นยอดของประเทศไทย ภายในพระอุโบสถได้อัญเชิญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร จากหอพระแก้วในพระราชวังเดิมมาประดิษฐานเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2327 พระพุทธรูปองค์นี้เป็นหยกสีเขียวทึบทั้งองค์ไม่มีร้าวราน หน้าตักกว้าง 48.3 เซนติเมตร สูงจากฐานเฉพาะทับเกษตรถึงพระเมาฬี 46 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่บนบุษบกทองคำ ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ 3 ได้โปรดฯ ให้ยกสูงขึ้น ทำฐานรองรับลดหลั่นกันลงมารับกับความสูงของพระอุโบสถ ทำให้งดงามยิ่งขึ้น

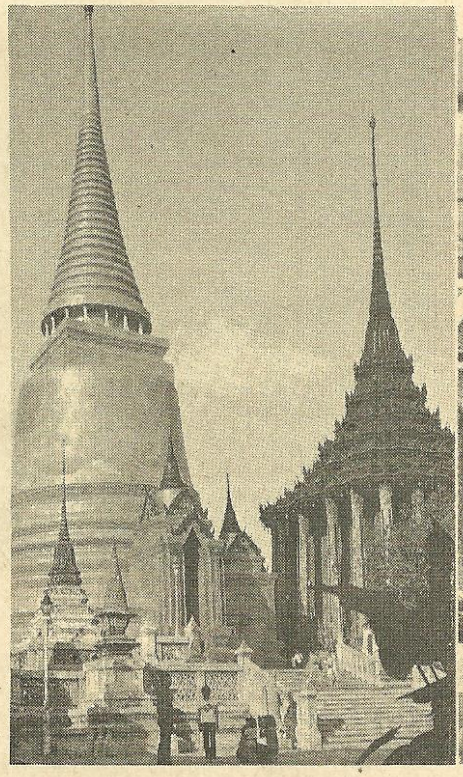

พระศรีรัตนเจดีย์และพระมณฑป

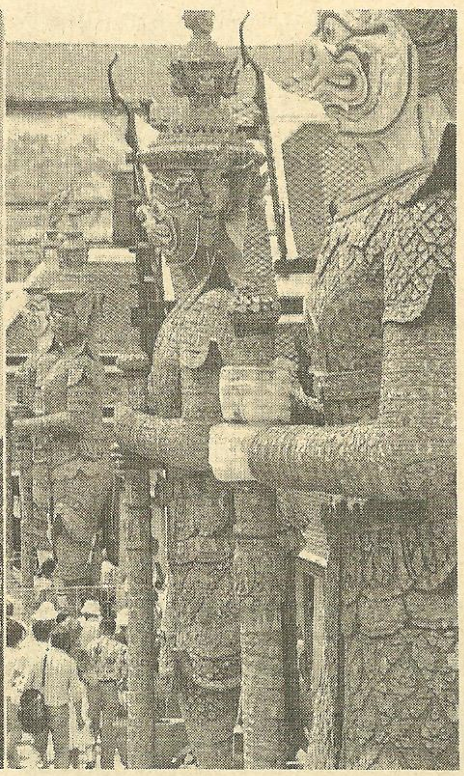

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

อาคารสำคัญ ๆ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีมากมาย อาทิพระมณฑปเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกซึ่งอยู่ในตู้มุกทรงมณฑปเช่นกัน พระมณฑปหลังนี้ฝีมือประณีตวิจิตรบรรจงยิ่ง การประดับมุกก็นับว่าเป็นงานศิลปกรรมสูงสุดของประเทศ ด้านหลังพระมณฑปได้แก่พระศรีรัตนเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงลังกาขนาดใหญ่ได้สัดส่วน ประดับด้วยกระเบื้องสีทองอร่ามไปทั้งองค์ ด้านหน้าพระมณฑปคือปราสาทพระเทพบิดร เป็นปราสาทจตุรมุขยอดปรางค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างครั้งแรกว่าจะให้เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต แต่ปรากฏว่าคับแคบกว่าเดิมจึงไม่อัญเชิญออกมา ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระมหาบูรพกษัตราธิราชเจ้าในมหาจักรีบรมราชวงศ์ ซึ่งพระบรมรูปทุกพระองค์บรรจุพระบรมทนต์ ดวงชาตา พระบรมราชสมภพ บรมราชาภิเษก และสวรรคต พร้อมด้วยพระบรมนามาภิไธยไว้ด้วย นอกจากนั้นยังมีอาคารที่งดงามได้สัดส่วนสวยมากอีกแห่งคือหอระฆัง ทำเป็นทรงบุษบก หนุนด้วยฐานแบบฐานปรางค์ย่อเหลี่ยมไม้สิบสองต่อจากฐานปรางค์ลงมาเป็นฐานสี่เหลี่ยม นับว่าเป็นหอระฆังที่งดงามที่สุดของกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งถือว่าเป็นวัดของแผ่นดินแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังได้ทรงสถาปนาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามขึ้นเป็นวัดประจำรัชกาล ทรงทุ่มเทเงินทองใช้ในการสร้างพระอารามนี้เป็นอันมากถึง 5,811 ชั่ง ใช้เวลาก่อสร้างถึง 7 ปี 8 เดือน กับ 25 วันจึงเรียบร้อยบริบูรณ์ พระอารามนี้มีอาณาเขตถึง 50 ไร่ 38 ตารางวา ในเขตพุทธาวาสซึ่งแยกจากสังฆวาสโดยเด็ดขาด มีพระอุโบสถเป็นประธานประกอบไปด้วยพระวิหารทิศทั้ง 4 เชื่อมด้วยพระระเบียงวางผังย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมพิเศษเป็นเอกลักษณ์ของวัดนี้ นอกจากนั้นก็มีมหาเจดีย์ เจดีย์ราย เจดีย์หย่อม ศาลาราย และวิหารคด เหตุที่วัดมีพระเจดีย์น้อยใหญ่อยู่ถึง 95 องค์จึงได้รับนามว่าเป็นอาณาจักรแห่งเจดีย์ และทุกองค์ล้วนแต่ย่อมุมไม้สิบสอง ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงก่อสร้างเพิ่มเติมพระอารามนี้อีกมาก ใช้เวลาถึง 16 ปี คือรื้อพระอุโบสถลงแล้วสร้างใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิม สร้างพระมหาเจดีย์ขึ้นอีก 1 องค์ สร้างวิหารพระพุทธไสยาสน์ และที่สำคัญคือโปรดฯ ให้จารึกสรรพวิชาการต่าง ๆ รวม 8 หมวดไว้บนแผ่นศิลา แล้ว

ประดับตามอาคารต่าง ๆ เพื่อให้มหาชนที่สนใจได้มาศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศก็ว่าได้

เหตุที่วัดเป็นสถานที่อบรมขัดเกลาจิตใจของประชาชน เป็นสถานศึกษา เป็นศูนย์รวมของศิลปวิทยาการทุกด้านทุกสาขา พระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมาจึงได้โปรดให้สถาปนาก่อสร้างปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงไว้เป็นสมบัติของชาติเป็นจำนวนมาก อาทิ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดอรุณราชวราราม วัดราชโอรส วัดเทพธิดา วัดราชนัดดา วัดสระเกศ วัดสุทัศน์ วัดมกุฏกษัตริย์ วัดโสมนัส วัดราชประดิษฐ์ วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทร์ และวัดเบญจมบพิตร วัดต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่ใหญ่โตวิจิตรงดงามเป็นมรดกแก่ลูกหลานไทยในปัจจุบัน ทุกคนจึงต้องมีความสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษ และทะนุบำรุงรักษาไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังสืบไป

การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในยุคแรกเป็นการสร้างเพื่อการยุทธศาสตร์เป็นสำคัญ หัวใจของเมืองจึงได้แก่ค่ายคูประตูหอรบ ภายในเมืองมีอาคารบ้านเรือนเป็นไม้ยกพื้นสูงและทางเดินเท้าคดเคี้ยว ผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำลำคลองหรือเป็นชุมชนชาวน้ำ ทุกคนไม่เคยเดือดร้อนเรื่องน้ำท่วมเลย แต่กลับเร่งวันเร่งคืนให้ถึงหน้าน้ำ น้ำจะได้เอิบอาบทั่วไปหมด ไม่ว่าหนุ่มสาวหรือผู้มีอายุก็ลอยเรือเล่นสนุกต่าง ๆ รวมไปทั้งการทำบุญสุนทานทอดกฐินทอดผ้าป่า ซึ่งจะทำกันในหน้าน้ำท่วมทุ่งเช่นนี้ สังฆราชปาละกัวซ์ซึ่งเดินทางเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. 2373 สมัยรัชกาลที่ 3 บันทึกไว้ว่า ในกรุงฯ ไม่มีรถสักคัน ใครจะไปไหนก็ใช้เรือในกลางเมืองหรือในย่านการค้า นาน ๆ จะพบทางเดินปูด้วยอิฐแผ่นใหญ่ ๆ บ้าง

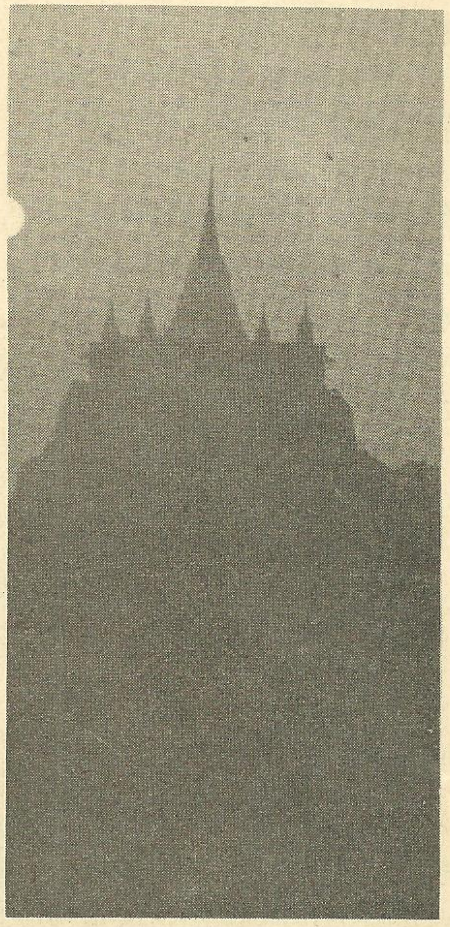

ภูเขาทองวัดสระเกศ

ความกว้างขวางของกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มีถึง 2,163 ไร่นั้น เริ่มจะคับแคบไปเสียแล้วในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าทุกวันนี้บ้านเมืองเจริญขึ้น ผู้คนก็มากกว่าเมื่อแรกสร้างกรุงหลายเท่าควรที่จะขยายพระนครให้กว้างใหญ่ออกไปอีกชั้นหนึ่ง จึงโปรดฯ ให้จ้างจีนขุดคลองคูเมืองทางตะวันออกเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาทะลุถึงกันอีกคลองหนึ่ง ใช้เวลาขุดถึง 10 เดือน หมดเงินค่าจ้างไป 392 ชั่ง หรือ 31,360 บาท ซึ่งเป็นสมัยนี้ซื้อเครื่องเล่นเสียงดี ๆ สักชุดก็ยังไม่พอ พระราชทานนามว่าคลองผดุงกรุงเกษม แล้วโปรดฯ ให้สร้างป้อมปีกกาขึ้น 7 ป้อมปัจจุบันเหลืออยู่แต่ป้อมป้องปัจจามิตร

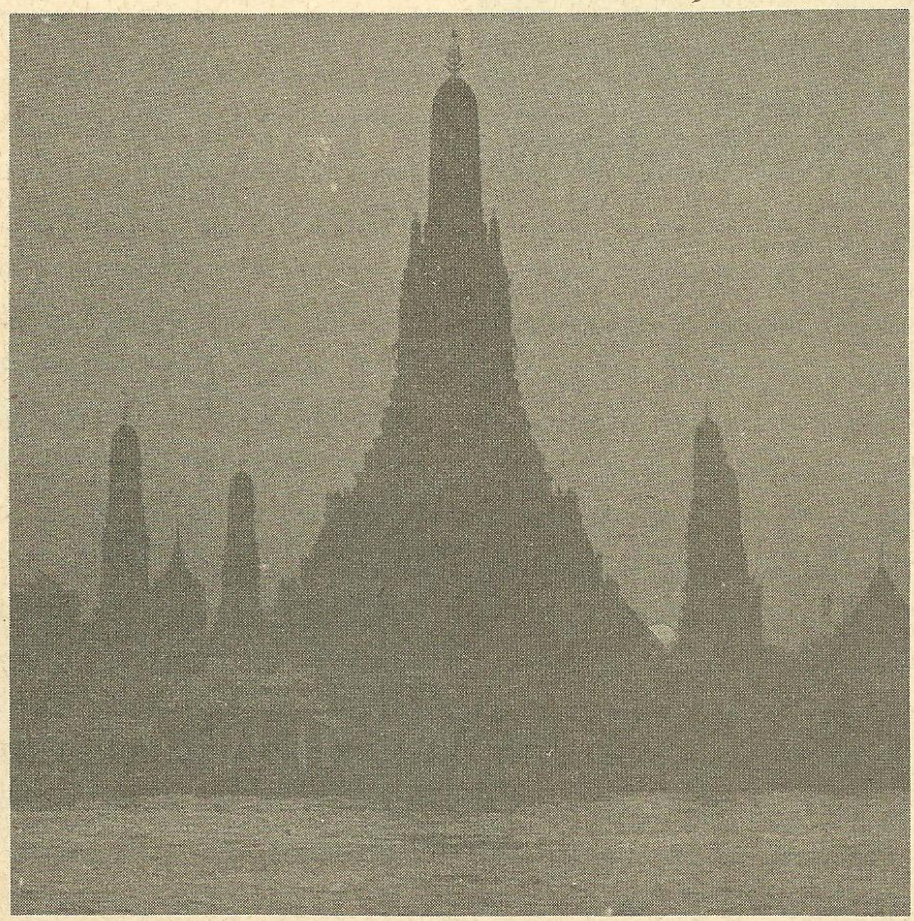

พระพุทธปรางค์วัดอรุณราชวราราม

หลังที่ว่าการเขตคลองสาน ถูกปิดล้อมไปด้วยอาคารสมัยใหม่ และเชื่อว่าคงตกสำรวจไม่ได้บูรณะในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปีกับเขา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ทรงพยายามปรับปรุงประเทศให้เข้ายุคทันสมัยเช่นชาติตะวันตก บ้านเมืองจึงเริ่มเปลี่ยนสภาพอาคารบ้านเรือนและเส้นทางคมนาคม กล่าวคือได้ตัดถนนเจริญกรุงขึ้นเป็นสายแรกเมื่อ พ.ศ. 2404 เพราะพวกกงสุลเข้าชื่อกันขอให้มีถนนไว้ขับรถม้าไปเที่ยว ต่อจากนั้นก็มีถนนบำรุงเมืองและถนนเฟื่องนคร มีการขุดคลองจากคลองผดุงกรุงเกษมไปออกบางนาเพื่อให้ฝรั่งไปตั้งห้างค้าขายกันไกล ๆ กรุง ดินที่ขุดจากคลองถมเป็นถนนชื่อถนนตรงปัจจุบันคือถนนพระรามที่ 4 ในรัชกาลเริ่มสร้างตึกแถวริมถนนเจริญกรุงบำรุงเมือง เฟื่องนคร แบบตึกแถวในสิงคโปร์ แต่การเอาอย่างตะวันตกนั้นทำด้วยความระมัดระวัง รับแต่สิ่งดีงามเข้ามาใช้ เช่นตึกแถวก็ยังมีหลังคาพาไลยื่นคลุมทางเดินต่อเชื่อมกันตลอดแนว หรือมีที่ว่างหลังคาพอปลูกต้นไม้ใบหญ้าให้ร่มรื่นได้บ้าง เมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว ผู้เขียนยังทันเห็นตึกแถวที่มีสนามเล็ก ๆ หน้าบ้าน ที่ใกล้ห้าแยกพลับพลาชัย ที่ถนนดินสอข้างวัดบวรนิเวศ และที่หลังถนนอัษฎางค์กับถนนบ้านหม้อแถวห้างสามเหลี่ยม การตัดถนนส่วนใหญ่จะร่มรื่นไปด้วยต้นไม้สองฟากทาง มีลำคลองขนาบในการระบายน้ำ การก่อสร้างสะพานก็จะยกระดับโค้งสูงหรือหักหันได้โดยสอดคล้องกับระบบคมนาคมทางน้ำของเดิม เป็นการผสมผสานเก่ากับใหม่เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

ชุมชนที่น่าสนใจแห่งใหม่ของกรุงรัตนโกสินทร์ คือชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมลงไปถึงยานนาวา มีกำเนิดตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดฯ ให้ เดอ ซิลไวรา กงสุลโปรตุเกสตั้งสถานกงสุลที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตรงตรอกกัปตันบุชปัจจุบันนี้ นับแต่นั้นมาสถานกงสุลฝรั่งชาติอื่น ๆ ก็ขอรับพระราชทานที่ดินตั้งอยู่ใกล้เคียงกงสุลโปรตุเกส เช่นกงสุลเยอรมัน อังกฤษ อเมริกัน และฝรั่งเศส พวกพ่อค้าวานิชชาวตะวันตกจึงนิยมมาปลูกสร้างอาคารในบริเวณใกล้เคียงเพื่อให้ใกล้ชิดกับสถานกงสุลของเขาเช่นธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ธนาคารชาเตอร์ และธนาคารอินโดจีน ตัวอาคารสร้างแบบตะวันตกใหญ่โตสวยงามและมั่นคง นอกจากนั้นก็มีอาคารที่ทำการและคลังสินค้าของบริษัทต่าง ๆ เช่น บริษัทอีสต์เอเชียติก ห้างหลุยส์ ที โนเวนส์ และบริษัทบางกอก ด๊อก เป็นต้น ชุมชนนั้นจึงเป็นย่านฝรั่งอยู่กันอย่างคับคั่ง

บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์มาขยายตัวและเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างสวนดุสิตขึ้นทางเหนือของพระนคร เพื่อแปรพระราชฐานจากพระบรมมหาราชวังที่เริ่มคับแคบแออัด ในการนี้ได้ตัดถนนราชดำเนินเป็นทางเชื่อม พร้อมทั้งสร้างวังและสวนต่าง ๆ สำหรับพระราช-

บ้านเรือนริมน้ำในสมัยก่อน

วงศ์และข้าราชบริพาร เช่น สวนจิตรลดา สวนสุนันทา สวนปารุสกวัน เป็นผลให้เจ้านายและข้าราชการ ได้โดยเสด็จมาปลูกบ้านทางด้านทิศเหนือของพระนครกันมากราย เท่ากับเป็นการขยายผังเมืองออกไปอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนด้านทิศใต้ของพระนครก็เจริญก้าวหน้าไม่แพ้ทางทิศเหนือ โดยมีการจัดสรรที่ดินเป็นการใหญ่สองฝั่งคลองสาธร และบริเวณถนนสุรวงศ์ ถนนสีลม และถนนสี่พระยา เกิดตึกรามบ้านช่องงาม ๆ แบบยุโรปหนาตา และในรัชกาลนี้ได้เริ่มกิจการสาธารณูปโภคสาธารณูปการขึ้นตามลำดับ เช่นการเดินรถราง การไฟฟ้า การประปา การไปรษณีย์โทรเลข โรงพยาบาล และสถานปรุงยา นักผังเมืองหลายท่านได้ยืนยันว่า กรุงรัตนโกสินทร์มีสภาพงดงามน่าอยู่อาศัย มีจำนวนประชากรได้สัดส่วนกำลังเหมาะกับการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

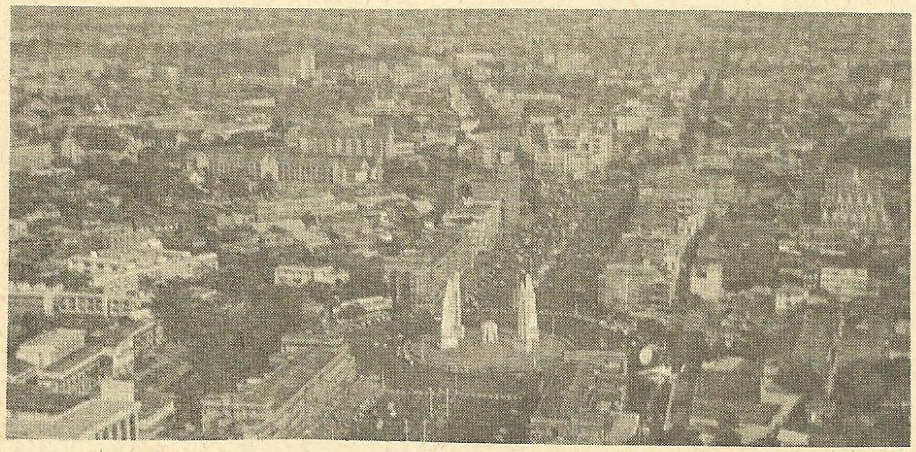

สภาพของกรุงเทพฯในปีที่สองร้อย

ต่อจากนั้นมาการขยายตัวของกรุงรัตนโกสินทร์ก็เกิดขึ้นอย่างควบคุมไม่ได้ กล่าวคือใน พ.ศ. 2475 กรุงเทพฯ มีพื้นที่ 40 ตารางกิโลเมตร ประชากรเพียง 100,000 คน พอถึง พ.ศ. 2501 ได้ขยายพื้นที่ออกไปเป็น 97 ตารางกิโลเมตร ประชากร 1.6 ล้านคน อีก 10 ปีต่อมาคือ พ.ศ. 2511 มีพื้นที่ 290 ตารางกิโลเมตร ประชากร 2.7 ล้านคน และปัจจุบันได้ขยายเขตพื้นที่เต็มจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีเดิม รวมกันเป็นกรุงเทพมหานคร 1,549 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 5 ล้านคน แต่เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างที่ทุกคนสามารถสัมผัสผลร้ายได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอ่านจากรายงานการค้นคว้าวิจัยต่าง ๆ ปัญหาดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า เกิดจากการขาดสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดอยู่แล้ว กับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเริ่มจากการทำลายธรรมชาติ เช่นตัดโค่นสวนผลไม้สร้างตึกแถว ต่อจากนั้นก็หันมาทำลายตัวเองในที่สุด ปัญหาจึงเกิดจาก ประการที่ 1 ไม่รู้ว่าบรรพบุรุษท่านเจตนาสร้างบ้านเมืองที่ตำบลบางกอกนี้ก็ด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์ ไม่มีเจตนาจะให้ขยายใหญ่โตกันอย่างทุกวันนี้ ประการที่ 2 ไม่ยอมรับข้อเท็จจริงของธรรมชาติ คือพื้นที่เป็นลุ่มแต่จะพัฒนาปลูกสร้างอาคารอย่างที่ดอน ประการที่ 3 ไม่รู้จักพอ ไม่มีขีดจำกัด ปล่อยให้ขยายเมืองกันออกไปไม่มีที่สิ้นสุด ขณะนี้ตึกแถวได้เกิดขึ้นจากในกำแพงเมืองออกไปเกือบจะยันสมุทรปราการแล้ว ถ้าปล่อยต่อไปก็คงจะถึงชลบุรีในที่สุด ประการที่ 4 การไม่ยอมรับนับถือระเบียบข้อบังคับของสังคม คือการวางผังเมืองและการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ผู้มีอิทธิพลสามารถแหวกข้อบังคับต่าง ๆ ได้ตามใจปรารถนา และประการสุดท้ายประการที่ 5 คือความไม่เข้าใจหรือไม่จริงใจในการแก้ปัญหาของผู้รับผิดชอบในการบริหารบ้านเมือง ดุจมีผู้กล่าวว่า ผู้มีอำนาจก็มักไม่มีวัฒนธรรม และผู้มีวัฒนธรรมก็มักจะไม่มีอำนาจ

ดังนั้นในโอกาสปีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ประชาชนคนไทยจึงมีหน้าที่ต้องรู้จักตนเอง รู้จักบรรพบุรุษ เข้าใจว่าท่านทำอะไร ทำอย่างไร และทำทำไม รู้จักความสำคัญในมรดกของชาติและร่วมกันรักษามรดกนั้นให้ยืนยาวต่อไป ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนาบดีสภา เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2451 ถึงความสำคัญของพระพุทธปรางค์วัดอรุณราชวราราม ความตอนหนึ่งว่า "พระปรางค์องค์นี้เป็นเครื่องระลึกสำหรับชาติ" (เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ แฟ้มวัดอรุณ ปึก 1/10 หน้า 7) และพร้อมกันนั้นเราก็มีหน้าที่รักษากรุงรัตนโกสินทร์เพื่อชีวิตที่สุขสบายของตนเองและลูกหลาน ด้วยการสร้างสรรค์ของใหม่ที่ดีงาม จัดระเบียบสิ่งแวดล้อมให้เป็นสุข ด้วยความเสียสละและเคารพต่อกติกาของสังคม โดยปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด เพื่อกรุงรัตนโกสินทร์ที่รักและหวงแหนของชาวไทยทุกคน

กฎหมายและศาลไทยสมัยรัตนโกสินทร์อยู่ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ จากระบบโบราณมาเป็นระบบสมัยใหม่ควบคู่ไปกับความระทมขมขื่นของชาวไทยที่ยาวนานถึง 83 ปีที่ต้องเสียเอกราชทางศาลให้แก่ชาวต่างชาติ ความเรื่องนี้มีมาอย่างไร ท่านจะได้ทราบต่อไป

กฎหมายและศาลไทย สมัยรัตนโกสินทร์

สถิตย์ เลิงไธสง

ตราสามดวง

ท่านผู้อ่านที่รัก คราวนี้เรามาพบกันในโอกาสสมโภช 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ นับว่าเป็นโอกาสดีและโอกาสเดียว ผมจึงขอเล่าเรื่องกฎหมายและศาลในช่วงเวลา 200 ปีนี้ให้ท่านฟังแต่พอหอมปากหอมคอ

กฎหมายและศาลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เราแบ่งได้เป็นสองสมัย คือ สมัยเก่า กับ สมัยใหม่ กฎหมายและศาลสมัยเก่านั้นเรามีมาตั้งแต่เริ่มตั้งกรุงเทพฯ ส่วนแบบใหม่เริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ขอเล่าเป็นสองเรื่องดังนี้

เรื่องกฎหมาย

กฎหมายเก่านั้นส่วนใหญ่ได้มาจากกรุงศรีอยุธยา แต่ที่ประกาศใช้ในรัชกาลต่าง ๆ ก็มีอยู่บ้าง เมื่อคราวเสียกรุงเก่าครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2310 นั้น ท่านผู้อ่านคงทราบแล้วว่าเราแพ้อย่างยับเยิน ข้าศึกมันเผาเมืองจนสิ้นดี ราวกับว่าจะให้เราวอดวายกลับฟื้นขึ้นมาอีกไม่ได้ หนังสือกฎหมายก็พลอยถูกเผาไปด้วย ดีว่ายังหลงเหลืออยู่บ้าง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ได้ทรงรวบรวมเอาที่พออ่านออกมาคัดลอกใส่สมุดไทยใช้เป็นกฎหมายสืบต่อมา เห็นว่าได้ถึง 123 เล่ม กฎหมายนี้ประทับด้วยสามดวงตรา คือ ตราราชสีห์ ตราคชสีห์ และตราบัวแก้ว จึงมีชื่อเรียกใหม่ว่า กฎหมายตราสามดวง ต่อมาเมื่อมีโรงพิมพ์ หมอสอนศาสนาคนหนึ่งชื่อบรัดเลได้นำกฎหมายนี้มาพิมพ์รวมเป็นเล่มได้ 2 เล่ม เลยมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากฎหมายสองเล่มหรือกฎหมายหมอบรัดเล ซึ่งมีทั้งแพ่ง อาญา และวิธีพิจารณาความ หลายลักษณะ มีชื่อเรียกดังนี้ คือ ลักษณะธรรมศาสตร์ (ซึ่งเป็นหลักความยุติธรรม) อินทภาษ (ซึ่งเป็นเรื่องคุณสมบัติของตุลาการ) ธรรมนูญ (ว่าด้วยระเบียบของศาลในการชำระความ) วิวาท รับฟ้อง พรมศักดิ์ (เกี่ยวกับเบี้ยปรับตามฐานะ) พลเรือน (เกี่ยวกับฐานะของพลเรือนและการปรับตามศักดินา)

ผัวเมียหรือครอบครัว โจร ทาส เบ็ดเสร็จ ซึ่งเป็นลักษณะเบ็ดเตล็ด มีหลายเรื่อง ที่คุ้นกันมากก็คือบทที่ 42 ว่าด้วยที่ดิน ที่ดินตามกฎหมายนี้ได้แก่ที่บ้านที่สวน ซึ่งมีมาแต่โบราณ แม้ไม่มีโฉนดที่ดินก็ถือว่าเป็นที่มีกรรมสิทธิ์ ผู้ใดจะครอบครองปรปักษ์ต้องครอบครองถึง 10 ปีจึงจะได้กรรมสิทธิ์ นอกจากนั้นก็มีลักษณะพยาน มรดก ตระลาการ อุทธรณ์ มูลคดีวิวาท โจรห้าเส้น กฎสามสิบหกข้อ (วิธีพิจารณาคดี) พระราชบัญญัติ ซึ่งมีหลายเรื่องปน ๆ กันอยู่ การพิสูจน์คู่ความด้วยวิธีดำน้ำลุยเพลิง กฎมณเฑียรบาล กฎหมายพระสงฆ์ กฎหมายอาญาหลวง อาญาราษฎร์ ขบถศึก พระราชกำหนดเก่าใหม่ นี้ผมพูดตามที่เปิดดูเห็นด้วยตาในฉบับที่พิมพ์รวมเล่ม หากจะมีคลาดเคลื่อนบ้างก็อย่าได้ใส่ใจ ผมจะนำมาเล่าสู่ฟังแต่บางเรื่อง พอให้เห็นแนวความคิดของคนโบราณ ดังนี้

1. เรื่องไร่แตง เป็นมูลหรือบทเริ่มต้นของลักษณะพระธรรมศาสตร์ เรื่องมีว่า บุรุษสองคนทำไร่แตงติดกัน เอาดินพูนเป็นถนนกลาง แตงก็เลื้อยข้ามถนนเข้าไปติดเนื่องกัน เมื่อเป็นผลบุรุษทั้งสองต่างก็เก็บแตงในไร่ของตน เกิดกรณีวิวาทกันขึ้นเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในผลแตงที่เก็บ จึงพากันไปหามโนสารอำมาตย์ซึ่งทำหน้าที่ชำระความแทนสมเด็จเจ้ามหาสมมติราช มโนสารตัดสินว่า ไร่แตงมีถนนกลาง แตงอยู่ในไร่ของผู้ใดก็เป็นของผู้นั้น บุรุษผู้หนึ่งไม่พอใจจึงไปหาสมเด็จเจ้ามหาสมมติราช เจ้ามหาสมมติราชให้อำมาตย์ผู้หนึ่งไปเลิกยอดแตงกลับมาไว้ตามต้น บุรุษทั้งสองก็สรรเสริญสมเด็จเจ้ามหาสมมติราชว่าบังคับคดีเป็นธรรม มโนสารอำมาตย์เกิดความอับอายจึงหนีไปบวชเป็นฤาษีจนได้อภิญญา 5 สมาบัติ 8 แล้วเหาะไปยังกำแพงจักรวาฬ พบคำภีร์พระธรรมศาสตร์ที่กำแพงนั้นเท่ากายคชสาร

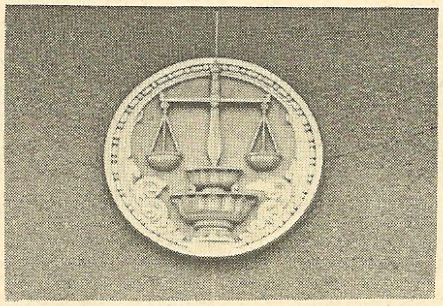

ศาลสถิต ยุติธรรม

จึงกำหนดจำมาเขียนเป็นคำภีร์พระธรรมศาสตร์ เนื้อหาของคำภีร์พระธรรมศาสตร์นี้กล่าวถึงหลักความยุติธรรม ส่วนใหญ่เกี่ยวกับคุณสมบัติของตุลาการ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ปราศจากอคติ 4 เหตุแห่งตุลาการ 24 มูลคดีแห่งตุลาการ 10 และประกอบด้วยคุณธรรมตามหลักอินทภาษ นอกจากนั้นก็กล่าวถึงพระธรรมนูญซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาล ลักษณะพยาน การรับฟ้อง การแก้ต่างว่าต่าง และการประวิงความ

พึงสังเกตด้วยว่า ความยุติธรรมนั้นเป็นเหตุผลตามกฎหมายซึ่งอาจเห็นกันได้หลายทาง มโนสารถือหลักครอบครองทรัพย์โดยสุจริต แม้ทรัพย์นั้นไม่ใช่ของตนผู้ครอบครองก็ได้ดอกผลของมัน ส่วนเจ้ามหาสมมติราชถือหลักดอกผลของทรัพย์ คือถือว่าดอกผลที่เกิดจากแม่ทรัพย์ใด ก็เป็นของเจ้าของทรัพย์นั้น

2. การกำหนดโทษจำคุก ตามกฎหมายเก่าผิดกับสมัยนี้ คือผู้ใดต้องโทษจำคุกก็จะต้องอยู่ในคุกไปเรื่อย ๆ ไม่มีกำหนดออก ต้องขอพระราชทานพระกรุณาให้ทรงกำหนดโทษ ซึ่งต้องผ่านผู้ว่าราชการเมืองแสนจะประดักประเดิด ถ้าผู้ว่าราชการเมืองไม่นำพาก็หมดหวัง และอีกอย่างหนึ่ง พระราชภาระของพระเจ้าอยู่หัวก็มากมาย เป็นเหตุให้มีนักโทษล้นคุก ทางแก้สมัยนั้นก็คือประกันตัวออกมาอยู่นอกคุก เรียกว่า **ประกันเชิงลา** การกำหนดโทษโดยศาลเพิ่งมีในระยะหลัง โดยเฉพาะก็คือเมื่อมีการจัดการศาลหัวเมือง ร.ศ. 115 อันเป็นระยะเริ่มปฏิรูปการศาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันนี้ โทษสำหรับการกระทำผิด อันมี ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ และริบทรัพย์สินนั้น กฎหมายบัญญัติไว้ตามความเหมาะสม และให้ศาลเป็นผู้กำหนดตามพฤติการณ์แห่งคดีความผิด จำเลยไม่มีทางต่อรองร้องขอ หากไม่พอใจก็อุทธรณ์ฎีกาไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความ

3. ข้อสังเกตเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว ซึ่งเดิมเรียกว่ากฎหมายผัวเมีย กฎหมายเก่าอนุญาตให้ชายมีภริยาได้หลายคน แต่ฝ่ายหญิงต้องรักเดียว การทำชู้ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง การเป็นผัวเมียสมัยนั้น ถือตามความเป็นจริง ไม่ต้องจดทะเบียนเหมือนดั่งสมัยนี้ สมัยนั้น เมื่อได้ทำพิธีสมรสกันตามประเพณีแล้วก็ถือว่าเป็นผัวเมียกันแล้ว และการหย่าก็ไม่ยาก เพียงแต่ชายลงเรือนไปใช้มีดฟันเสาเรือนสามทีก็ถือว่าขาดจากสามีภริยากันได้ เมียนั้นมีหลายประเภท เมียที่บิดามารดายกให้เรียกเมียกลางเมือง เมียที่ชายขอมาเลี้ยงเป็นอนุภริยาหลั่นเมียหลวงเรียกว่าเมียกลางนอก เมียที่ชายไถ่มาจากเจ้าหนี้เรียกว่าเมียกลางทาสี การแบ่งทรัพย์ก็ถือคติชายหาบหญิงคอน คือชายได้ 2 ส่วน หญิงได้ส่วนเดียว ไม่เสมอภาคกันเหมือนสมัยนี้ กฎหมายนี้ใช้มาจนกระทั่งประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 ตั้งแต่นั้นมา สามีภริยาต้องจดทะเบียนสมรส จึงจะเป็นสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย การแต่งงานไม่สำคัญ แม้จะได้ทำพิธีสมรสกันใหญ่โต ถ้าไม่มีการจดทะเบียนอยู่ตราบใดก็ยังถือว่าไม่เป็นผัวเมียกันตามกฎหมายอยู่ตราบนั้น ทำให้ลูกที่เกิดมาไม่เป็นลูกที่ชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี แต่เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงผู้เป็นแม่ สมมติว่าลูกถูกทำร้าย พ่อก็ไม่มีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องแทนลูก

ต้องให้แม่เป็นผู้ฟ้องแทน กรณีเช่นนี้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมากเวลานี้

4. วิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายแบบจารีตนครบาล เป็นวิธีพิจารณาความอาญาสมัยก่อน ซึ่งต่างกับสมัยนี้มาก สมัยก่อนนั้นสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ร้าย ผู้ต้องหาจะถูกทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ เมื่อต้องหาว่ากระทำผิดแล้วจะถูกขังไว้บางทีนานจนลืม แล้วจะถูกตบ ถูกตี ถูกเฆี่ยน เพื่อให้ผู้ต้องหารับว่าได้กระทำผิด เป็นการบังคับเอาหลักฐานจากผู้ต้องหานั้นเอง ผู้ต้องหามีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่สมัยนี้สันนิษฐานว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ความผิดให้ศาลเห็น เมื่อผู้ต้องหาถูกจับก็มีสิทธิที่จะขอให้เจ้าหน้าที่หรือศาลปล่อยชั่วคราว และมีสิทธิที่จะปรึกษากับทนายของตนด้วย วิธีพิจารณาแบบเก่านี้นับว่าล้าสมัย ใช้มาจนกระทั่งถูกยกเลิกเมื่อ ร.ศ. 115 ปัจจุบันเราใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 ซึ่งห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐาน อันได้มาจากการบังคับขู่เข็ญหรือโดยมิชอบประการอื่น อย่างเวลานี้ถ้าตำรวจ **ซ้อม** ผู้ต้องหา จนผู้ต้องหารับสารภาพ คำรับสารภาพของผู้ต้องหานั้นศาลจะไม่รับฟังเลย แม้จะเป็นความจริงก็ตาม

5. การพิสูจน์โจทก์–จำเลย ซึ่งเป็นการพิสูจน์หาความจริงจากคู่ความเอง มีดังนี้ คือ ล้วงตะกั่ว สาบาน ลุยเพลิงด้วยกัน ดำน้ำด้วยกัน ว่ายขึ้นน้ำแข่งกัน และว่ายข้ามฟากแข่งกัน ปัจจุบันนี้การพิสูจน์เช่นนี้ไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่เรื่องท้าสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง และมีแต่เฉพาะในคดีแพ่ง ส่วนคดีอาญานั้นเป็นหน้าที่ของโจทก์ผู้กล่าวหาที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยจนสิ้นสงสัย จะว่าคนโบราณงมงายนั้นไม่ถูกนัก เพราะในสมัยนั้นมีความเชื่อกันอย่างนั้น และพิสูจน์ได้จริง ๆ ด้วย การพิสูจน์นั้นไม่ใช่ว่าอยู่ ๆ ก็พิสูจน์กันได้ จะต้องมีพิธีอยู่กรรม มีเครื่องอยู่กรรมหลายรายการ ให้คู่ความนุ่งขาวห่มขาว อยู่กรรมในความควบคุมของผู้พิพากษา เป็นเวลา 3 วัน โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้หุงข้าวให้กิน คู่ความจะไปไหนไม่ได้ คู่ความฝ่ายที่ไม่สุจริตมักจะร้อนรน ถ้าคู่ความฝ่ายไหนหนีออกจากกรรมไปถือเอาผู้นั้นเป็นแพ้ และถ้าฝ่ายไหนด่าตีอีกฝ่ายหนึ่ง ถือว่ามีพิรุธให้ถือเอาผู้ด่าผู้ตีนั้นเป็นแพ้ ซึ่งนับว่าเหมาะสมในสมัยนั้น แม้จะเป็นภาระหนักสำหรับผู้พิพากษาไปสักนิดก็ตาม ก่อนจะดำน้ำก็จะต้องทำพิธีบวงสรวงเทพยดาด้วย

6. เกี่ยวกับความรู้สึกผิดชอบในการกระทำผิด ก็คล้ายกับสมัยนี้อยู่เป็นบางอย่าง เช่น เด็กอายุไม่เกิน 7 ปี กระทำผิด สมัยนั้นก็ไม่ต้องรับโทษเหมือนอย่างสมัยนี้ แต่ต่างกับสมัยนี้ในเรื่องคนแก่อายุ 70 ปี สมัยนั้นถือว่าเป็นคนไหลหลง กระทำผิดกฎหมายไม่เอาโทษเช่นเดียวกัน ส่วนสมัยนี้ไม่ยกเว้นโทษให้เลย แม้จะแก่จนอายุร่วมร้อยปีก็ตาม

7. โจร ตามกฎหมายเก่ามีหลายประเภท คือโจรปล้น ต้องประกอบด้วยคน 10-20-30 คน และจะต้องเข้าปล้นบ้านปล้นเรือนด้วย ถ้าไปกระทำการโจรกรรมตามถนนหนทางเรียกว่าโจรตีชิง ไม่ใช่ปล้น ซึ่งต่างกับปัจจุบันนี้ ถ้ามีจำนวนคนร้ายตั้งแต่สามคนขึ้นไปกระทำการชิงเอาทรัพย์ ไม่ว่าจะได้กระทำตามถนนหนทางหรือในบ้านเรือนเคหสถาน ก็นับว่าเป็นปล้นทรัพย์ แต่ถ้าคนร้ายไม่ถึง 3 คน กระทำการอย่างเดียวกันเรียกว่าชิงทรัพย์ โจรสมัยเก่า นอกจากนั้นก็มีโจรย่องสะดมซึ่งเป็นพวกที่มีคาถาเสกให้เจ้าทรัพย์หลับก่อนเก็บเอาทรัพย์ไป โจรฉกฉวยเป็นโจรอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งเทียบได้กับวิ่งราวทรัพย์เวลานี้ นอกจากนั้นก็มีโจรลักเล็กขโมยน้อย เป็นพวกที่เอาสิ่งของท่านไป พอเจ้าของพบเห็นแล้วว่าหยอกยืม ปัจจุบันถือเป็นเพียงลักทรัพย์

8. โจรห้าเส้น เป็นข้อกำหนดของกฎหมายให้ราษฎรซึ่งอยู่ภายในระยะ 5 เส้น จากที่เกิดเหตุมีหน้าที่ตีเกราะบอกกล่าวให้คนอื่นรู้ แล้วช่วยกันออกติดตามจับผู้ร้าย มิฉะนั้นจะต้องแบ่งส่วนช่วยกันใช้ทรัพย์แก่เจ้าของที่เป็นดังนี้ก็เพราะเจ้าหน้าที่ตำรวจสมัยนั้นขาดแคลน ประชาชนต้องช่วยเหลือกัน สำหรับปัจจุบันนี้ข้อกำหนดเช่นนี้มีอยู่บ้าง เช่น บุคคลใดพบเห็นผู้อื่นตก

ตรุษสงกรานต์

● หน้าแล้งลมแล้งทุ่งโล่ง
ฟ้าโปร่งปลอดฝนหนหาว
อากาศสดชื่นยืนยาว
ฤดูเล่นว่าวสนุกครัน

● เทศกาลวันตรุษสุดฉนำ
สงกรานต์ต่อนำสุขสันต์
ประเพณีจารีตปวงบรรพ์
เข้าวัดจัดสรรอินทรีย์

● ศรัทธาเลื่อมใสชาวพุทธ
บริสุทธิ์บริบูรณ์พูนศรี
ศีลธรรมดำรงทรงดี
วัฒนธรรมคลี่แย้มบาน

● พักผ่อนร้อนเร่าเนาว์ร่ม
อบรมบ่มจิตอธิษฐาน
ขอพืชพันธุ์ธัญญาตระการ
แทบพื้นสุธาธารบ้านไทย

● วันยามเดือนปีที่ระลึก
สำนึกอยู่ทุกวัยขัย
ระเบียนชีวาคณาลัย
หมู่ชนชอบใช้รุ่งเรือง

"ภวันตร"

อยู่ในภยันตรายที่ตนพอจะช่วยได้แล้วไม่ช่วย กฎหมายเอาโทษ แต่โทษเล็กน้อย

9. โทษถึงญาติ ตามกฎหมายเก่านั้น โทษไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัวผู้กระทำผิดอย่างเวลานี้ เช่น บุตรหลานไปปล้นทรัพย์ เขา บิดามารดา ญาติพี่น้อง ป้าน้าอาว์ อาจถูกปรับไหมด้วย ถ้าเป็นความผิดฐานขบถมีโทษถึงโคตร์ แต่ปัจจุบันนี้การลงโทษเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้กระทำผิด บิดามารดาจะรับผิดร่วมกับบุตรก็เฉพาะบุตรนั้นเป็นผู้เยาว์และเฉพาะเรื่องละเมิดในทางแพ่ง แต่ในทางอาญาหาต้องรับผิดไม่ เช่นบิดามารดายอมให้บุตรพกปืนไปโรงเรียน บุตรใช้ปืนนั้นยิงเพื่อนนักเรียนตาย บิดามารดาอาจต้องรับผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่บิดามารดาของผู้ตายร่วมกับบุตร แต่ไม่ต้องติดคุกร่วมกับบุตรซึ่งเป็นเรื่องอาญา

เท่าที่กล่าวมา ท่านผู้อ่านก็พอเห็นแนวความคิดของคนโบราณซึ่งมีภาวะและสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนสมัยปัจจุบัน

ศาลสมัยเก่ากับศาลสมัยใหม่

ศาลสมัยเก่าเมื่อแรกตั้งกรุงเทพฯ มีลักษณะอย่างเดียวกับศาลสมัยกรุงศรีอยุธยา คือเป็นศาลที่มีผู้พิพากษาเป็นผู้พิจารณาตัดสินคดีอย่างเดียวกับเวลานี้ ผิดกับสมัยกรุงสุโขทัยที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้ชำระความของราษฎร การที่ศาลสมัยกรุงเทพฯ เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาก็เพราะเรารับมรดกกฎหมายและระบบศาลมาจากกรุงเก่า ศาลสมัยเก่านั้นมิได้แยกเป็นศาลโดยอิสระอย่างในเวลานี้ แต่ศาลเป็นเพียงส่วนหนึ่งของฝ่ายปกครองบางกรณีศาลเป็นโจทก์ชำระความโจรผู้ร้ายเสียเอง โดยไม่ต้องให้อัยการฟ้องอย่างในปัจจุบันนี้ การปกครองสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพฯ ของเรานี้ ก็ทำนองเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือแบ่งการปกครองออกเป็นกรม อันมีกรมเวียง กรมวัง กรมคลัง กรมนา กรมมหาดไทย และกรมพระกลาโหม และศาลก็สังกัดอยู่กับกรมต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนจำนวนผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาตัดสินคดีนั้น เข้าใจว่ามีเพียงนายเดียว ศาลสมัยปัจจุบันซึ่งต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อย 2 คนในศาลชั้นต้น (เว้นแต่ศาลแขวง) เป็นองค์คณะตัดสิน เว้นแต่คดีเล็ก ๆ น้อย ๆ นายเดียวก็พิจารณาตัดสินได้ ส่วนศาลอุทธรณ์อย่างน้อยต้องมีผู้พิพากษาสองนายพิจารณาตัดสิน แต่ในทางปฏิบัติร่วมกันถึงสามนาย และศาลฎีกาต้องมีผู้พิพากษาร่วมกันถึงสามนายตัดสินแต่ละคดี สมัยนั้นยังไม่มีศาลอุทธรณ์อย่างเวลานี้ เมื่อศาลตัดสินแล้วคู่ความเห็นว่าไม่เป็นธรรมก็ทูลเกล้าฯถวายอุทธรณ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวเลยทีเดียวเรียกว่าถวายฎีกา อย่างในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็มีกลองวินิจฉัยไภรีไว้ที่หน้ากรมวัง ให้ราษฎรมาตีร้องทุกข์ที่เรียกว่าตีกลองร้องฎีกาต่อมาบ้านเมืองเจริญ และมีผู้คนมากขึ้น มีคดีมากขึ้น มีกระทรวงมากขึ้น ก็มีศาลมากขึ้น อย่างในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรมก็ปรากฏว่ามีศาลในกรุงเทพฯและในหัวเมืองขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทย กลาโหม และกรมท่า ชำระทั้งความแพ่งและอาญาเหมือนศาลจังหวัดเวลานี้ และมีศาลนครบาลในกรุงเทพฯว่าแต่ความอาญาซึ่งกลายมาเป็นศาลอาญาเวลานี้ ส่วนความแพ่งในกรุงเทพฯ อยู่ในอำนาจศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งกระเษม ซึ่งไม่ได้สังกัดอยู่ในกระทรวงใดเลย ภายหลังกลายมาเป็นศาลแพ่งที่เรามีอยู่เวลานี้ นอกจากนั้นยังมีศาลในกรมพระคลังมหาสมบัติชำระความภาษีอากรและหนี้หลวง ศาลราชตระกูล และศาลกรมสุรัสวดีด้วย

ก่อนปฏิรูปการปกครองแผ่นดินนั้น ระบบศาลมีความสับสนพอสมควร โดยเฉพาะศาลในสมัยพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 นั้น มีอยู่หลายศาล คือศาลนครบาล ศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งกระเษม ศาลมหาดไทย ศาลกลาโหม และกรมท่า ไม่ได้รับฟ้องเอง ทำหน้าที่ชำระคดีอย่างเดียว โจทก์จะต้องไปยื่นคำฟ้องที่กรมรับฟ้องแล้วกรมรับฟ้องจะนำฟ้องนั้นเสนอลูกขุนให้ตรวจฟ้อง ซึ่งอยู่อีกกรมหนึ่ง ลูกขุนจะเป็นผู้แจกจ่ายฟ้องไปตามศาลเหล่านี้ สุดแต่ว่าฟ้องนั้นจะตกอยู่ในอำนาจของใคร เว้นแต่ความอาญาบางรายที่ศาลนั้น ๆ เอามาซักไซ้เป็นโจทก์ชำระเอง เพราะไม่มีโจทก์ เป็นการปราบปรามโจรผู้ร้าย สมัยโบราณนั้นราษฎรเองก็ไม่ค่อยจะเจนจัดในเรื่องถ้อยเรื่องความอยู่แล้ว และศาลเองก็ไม่มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน การดำเนินคดีล้ำบากกว่าสมัยปัจจุบันมาก ที่นี้เมื่อศาลได้รับฟ้องจากลูกขุนไว้แล้วก็จะทำการพิจารณาพยานหลักฐาน เสร็จแล้วต้องส่งเรื่องให้ลูกขุนชี้ขาดว่าผู้ใดผิดไม่ผิด แล้วลูกขุนจะส่งคดีนั้นต่อไปยังผู้ปรับเพื่อวางบทมาตราต่อไป ซึ่งยุ่งยากสับสนพอสมควรความไม่สะดวกและความสับสนนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบศาลเก่ามาสู่ระบบปัจจุบันในสมัยของพระองค์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มีศาลอุทธรณ์เกิดขึ้นแล้ว สังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย เรียกว่าศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์ คู่ความไม่พอใจในคำตัดสินของศาลชั้นต้นก็อุทธรณ์ไปยังศาลนี้ ไม่ต้องทูลเกล้าฯถวายอุทธรณ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวเหมือนในกาลก่อนที่เรียกว่าถวายฎีกา สำหรับการถวายฎีกานั้นเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เฉพาะเรื่องคดีความ คดีความเป็นฎีกาส่วนหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน จนเกินกว่าที่จะทอดพระเนตรเองอย่างในปีจุลศักราช 1248 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นอธิบดีตรวจฎีกาแทน การพิจารณาความฎีกานี้ ต่อมากลายเป็นศาลฎีกา สมัยนั้นเรียกว่าศาลอุทธรณ์คดีหลวง

อนึ่ง ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา มีชาวต่างประเทศเข้ามาทำมาค้าขายในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะพวกฝรั่งซึ่งไม่ขึ้นศาลไทย เขามีศาลไว้ชำระความของเขาเองเรียกว่า **ศาลกงสุล** ศาลกงสุลนี้ไม่ใช่ศาลไทย เรามีศาลไทยไว้ชำระคดีสำหรับชาวต่างประเทศในระยะหลัง เรียกว่าศาลต่างประเทศ ซึ่งมีผู้พิพากษาชาวต่างประเทศร่วมพิจารณาพิพากษากับผู้พิพากษาศาลไทย เราอยู่ในภาวะเช่นนี้เป็นเวลากว่า 80 ปี ซึ่งจะได้เล่าให้ฟังในตอนต่อไป เพื่อปลดเปลื้องภาระอันหนักหน่วงนี้ ไทยเราต้องปรับปรุงการศาลและกฎหมายของเราให้ทันสมัย เหมือนอย่างนานาอารยะประเทศเริ่มในรัชกาลที่ 5 ควบคู่ไปกับการปรับปรุงการปกครองในด้านอื่น

ในหลวงรัชกาลที่ 5 นั้น ทรงพระปรีชาสามารถมาก ได้ทรงปฏิรูปการปกครองแผ่นดินทุกด้าน เช่น การรถไฟ การสื่อสาร ไปรษณีย์โทรเลขติดต่อกับประเทศภายนอก การชลประทาน การเลิกทาส เลิกบ่อน จัดการศึกษาแบบตะวันตก ตลอดจนปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมตามแบบสมัยใหม่ สำหรับงานศาลนั้น ได้ทรงจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2434 รวมเอาศาลและงานกฎหมายมาไว้ในกระทรวงนี้ทั้งหมด โดยรวมเอาศาลในกรุงเทพฯมาไว้ในกระทรวงนี้ก่อน ส่วนศาลฎีกานั้นเป็นกรมตรวจฎีการับผิดชอบต่อในหลวงยังไม่เข้ามารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมจนกระทั่ง ร.ศ. 131 สมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้เข้ามา สำหรับศาลในหัวเมืองนั้นได้ทรงตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการปรับปรุงเอาเข้ามารวมไว้ในกระทรวงยุติธรรมในระยะหลัง ต่อมาได้ประกาศใช้กฎหมายสำคัญเกี่ยวกับศาลฉบับหนึ่ง ได้แก่พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 ตามกฎหมายฉบับนี้ ศาลถูกจำแนกเป็นสองประเภท คือศาลหัวเมืองและศาลในกรุงเทพฯ แต่ละประเภทแบ่งเป็น 3 ชั้น สำหรับศาลในกรุงเทพฯได้แก่ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุด ศาลอุทธรณ์ซึ่งเป็นศาลอุทธรณ์ชั้นแรก และศาลชั้นต้น ซึ่งมีศาลแพ่ง ศาลพระราชอาญา ศาลต่างประเทศและศาลโปริสภา (ศาลแขวงปัจจุบัน) ส่วนศาลในหัวเมืองนั้น มีศาลมณฑล ศาลเมืองคือศาลจังหวัดเวลานี้ และศาลแขวงซึ่งเป็นศาลต่ำสุด ศาลเมืองและศาลแขวงอุทธรณ์ไปยังศาลมณฑล ซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจชำระคดีชั้นต้นด้วย นอกจากศาลแล้วยังได้รวมเอากรมอัยการ กรมร่างกฎหมาย กรมราชทัณฑ์และโรงเรียนกฎหมายเข้ามาไว้ในกระทรวงนี้ด้วย กรมอัยการและกรมราชทัณฑ์ได้แยกไปสังกัดกระทรวงมหาดไทยเมื่อ พ.ศ. 2465 กรมร่างกฎหมายได้แยกไปขึ้นต่อคณะกรรมการราษฎรในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เวลานี้เป็นสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และโรงเรียนกฎหมายได้แยกไปเป็นคณะนิติศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2476

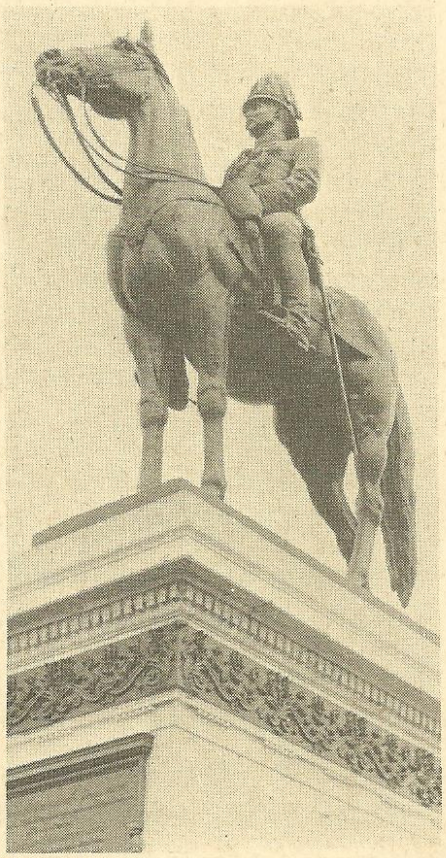

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศาลไทย

ต่อมา พ.ศ. 2477 ได้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ฉบับที่เราใช้อยู่เวลานี้ ตามกฎหมายฉบับนี้ ศาลถูกแบ่งออกเป็นศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ศาลชั้นต้นในกรุงเทพฯได้แก่ศาลแพ่งและศาลอาญา ศาลแพ่งธนบุรีและศาลอาญาธนบุรีตั้งขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งแยกกันทำหน้าที่ชำระความแพ่งและความอาญา นอกจากนั้นก็มีศาลแขวงอีกสามศาล ชำระความเล็ก ๆ น้อย ๆ ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ชำระคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน และศาลแรงงานกลาง ชำระคดีเกี่ยวกับข้อพิพาทแรงงานในเขตกรุงเทพฯ สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร และนครปฐม สำหรับต่างจังหวัด มีศาลจังหวัดตั้งอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีอำนาจชำระทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาศาลแขวงมีอยู่ตามเมืองใหญ่รวม 17 ศาล มีอำนาจอย่างเดียวกับศาลแขวงในกรุงเทพฯ กับมีศาลคดีเด็กและเยาวชน 5 แห่ง ที่เปิดทำการแล้วในต่างจังหวัดมี 4 แห่งคือ ที่เชียงใหม่ นครราชสีมา อุบลราชธานี และสงขลา และที่กำลังก่อสร้าง ซึ่งจะเปิดทำการในปี 2526 อีก 1 แห่งที่จังหวัดระยอง ศาลทั้ง 5 แห่งนี้ มีอำนาจเช่นเดียวกับศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางในกรุงเทพฯ ไม่มีศาลเมืองและศาลมณฑลเหมือนสมัยก่อน

การเสียเอกราชทางศาล

การเสียเอกราชทางการศาลนี้ไม่ใช่ว่าเราเพิ่งเสียในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เท่านั้น เราเคยเสียมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2207 (ค.ศ. 1664) ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา แต่ครั้งนั้นเป็นการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวต่างประเทศที่มี

สัมพันธไมตรีทำนองให้เกียรติ ไม่ใช่เรื่องระทมขมขื่นเหมือนสมัยกรุงเทพฯ คราวนั้นมีสนธิสัญญาให้สิทธิพิเศษเฉพาะลูกจ้างของบริษัทยูไนเตดอีสต์อินเดียกัมปนีของฮอลันดา ที่จะไม่ขึ้นศาลไทย ถ้าลูกจ้างเขาทำผิด ให้เจ้าหน้าที่ไทยเราจับตัวส่งให้หัวหน้าของบริษัทลงโทษตามกฎหมายฮอลันดา ถ้าหัวหน้าของบริษัททำผิดเสียเอง ก็ให้พระมหากษัตริย์ไทยจับตัวไว้แล้วแจ้งให้ผู้ว่าราชการอีสต์อินเดียของฮอลันดา (คืออินโดนีเซียปัจจุบัน) ทราบ เพื่อดำเนินการต่อไป และเมื่อปี พ.ศ. 2230 (ค.ศ. 1687) ในรัชกาลเดียวกันนั้น ไทยเราก็ได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส ให้สิทธิแก่คนในบริษัทฝรั่งเศสทำนองเดียวกัน แต่เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สิทธิพิเศษเช่นว่านี้ก็สิ้นไปด้วย คราวนั้นนับว่าเคราะห์ยังดี

เหตุที่เราเสียเอกราชทางการศาลสมัยกรุงเทพฯนี้ ไม่ใช่เพราะความโง่เง่าของเราเลย แต่เพราะความจำเป็นเช่นเดียวกับประเทศอื่นในแถบนี้ ไม่เสียเอกราชทั้งหมดก็นับว่าบุญแล้ว จีนเขาเสียเอกราชทางการศาลก่อนไทย คือพอสงครามฝิ่นสงบลง ขณะอยู่ในภาวะอ่อนเปลี้ยเพลียแรงนั้น อังกฤษก็ถือโอกาสบังคับทำสัญญากับจีน เมื่อ พ.ศ. 2385 และต่อมาจีนก็ได้ทำกับประเทศอื่นอีกหลายประเทศ เป็นเหตุให้จีนตกอยู่ในสภาพนอกราชอาณาเขต คือคนต่างชาติเขาไม่อยู่ในอำนาจศาลจีน แม้ญี่ปุ่นก็ไม่เว้น เมื่ออังกฤษทำกับจีนมาแล้วก็มาเกลี้ยกล่อมทำกับไทย ราชทูตคนสำคัญสมัยนั้นคือเซอร์จอห์นเบาริง ซึ่งเข้ามาในรัชกาลที่ 4 ในที่สุดไทยเราก็จำยอม ตกลงทำสัญญากับเขา เมื่อ พ.ศ. 2398 ใจความว่า บรรดาคนในบังคับอังกฤษที่เข้ามายังประเทศไทยจะได้รับยกเว้นไม่อยู่ในอำนาจศาลไทย และภาษีขาเข้าสำหรับสินค้าของอังกฤษไทยจะเก็บได้ไม่เกินร้อยละ 3 เมื่อทำสนธิสัญญากับอังกฤษแล้ว เราก็ไม่อาจปฏิเสธที่จะไม่ทำสนธิสัญญากับประเทศอื่นที่มีอำนาจ เพราะจะเป็นการเลือกที่รักมักที่ชัง ดังนั้นระหว่างปี พ.ศ. 2399 ถึง พ.ศ. 2413 ประเทศไทยจึงได้ทำสนธิสัญญาอย่างเดียวกันกับประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ค ปอร์ตุเกส เนเธอแลนด์ เยอรมนี สวีเดนและนอรเวย์ เบลเยี่ยม อิตาลี ออสเตรีย ฮังการี และสเปญ สนธิสัญญาเหล่านี้ไม่มีกำหนดอายุ ทำให้เราต้องค่อยปลดค่อยเปลื้องทีละเล็กละน้อย กว่าจะผ่านพ้นแอกอันหนักหน่วงนี้ได้ก็กินเวลาถึง 80 ปีเศษ เปลี่ยนแผ่นดินถึง 4 รัชกาล

เหตุใดชาวต่างประเทศเขาจึงไม่ขึ้นศาลไทย ไม่ใช่เพราะว่าเขาเห็นว่ากฎหมายและศาลไทยไม่ทันสมัยอย่างเดียวดอก แต่เพราะกำลังเราน้อยด้วย เมื่อคนของเขาไม่ขึ้นศาลไทย เขาก็มีศาลกงสุลชำระความสำหรับคนของเขาเอง ยิ่งกว่านั้น ยังตีความกันออกไปถึงกับว่า คนต่างประเทศเหล่านั้นไม่อยู่ในบังคับกฎหมายไทยที่เขาไม่ยอมรับอีกด้วย ซ้ำร้ายไปกว่านั้นก็คือ ตอนต้นเลยทีเดียว สนธิสัญญาเหล่านั้นมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองชาวยุโรปซึ่งเราก็เต็มกลืนอยู่แล้ว แต่ต่อมาบรรดาชาติตะวันตกเหล่านั้นกลับยืนยันที่จะให้คนเอเชียด้วยกัน ซึ่งเป็นอาณานิคมของเขาอยู่ในข่ายยกเว้นด้วย และชักนำคนในบังคับของตนให้มีความรู้สึกว่าถึงแม้ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไทยก็ได้ ใครจะทำไม มีอำนาจเสียอย่าง เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวมุสลิมที่มาจากมะลายูก็ดี ชาวทมิฬตัวดำ ๆ ที่มาจากอินเดียก็ดี ชาวพื้นเมืองที่มาจากเกาะชะวาก็ดี ชาวจีนจากเมืองมาเก๊าอาณานิคมของปอร์ตุเกสก็ดี ชาวพม่าจากอาณานิคมของอังกฤษ ชาวเขมร และญวนที่เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสก็ดี เหล่านี้ก็พลอยได้รับยกเว้นไม่ต้องขึ้นศาลไทย และไม่อยู่ในบังคับกฎหมายไทยด้วย แม้ว่าจะมีถิ่นที่อยู่ถาวรในประเทศไทยก็ตาม ปรากฏว่ามีคนจีนและคนไทยโดยกำเนิดจำนวนไม่น้อยที่ไปติดต่อกับสถานทูตต่างประเทศขอจดทะเบียนเป็นบุคคลในอารักขาของประเทศภาคีสนธิสัญญาเหล่านั้น เพื่อจะได้รับความคุ้มครองไม่อยู่ในอำนาจศาลและกฎหมายไทย สมมติว่า ที่บ้านของคนที่อยู่ในอารักขาที่ว่านั้นกระทำผิด ติดบ่อนการพนัน ตำรวจไทยก็หาอาจจะเข้าไปจับกุมได้ไม่ หรืออย่างนายเซ้งอยากจะขนฝิ่นเถื่อนก็ทำได้อย่างสบาย ขอแต่ให้มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวถือติดตัวไว้ใบเดียวตำรวจก็จับไม่ได้แล้ว มีกฎหมายที่ประกาศใช้หลายฉบับบังคับใช้ไม่ได้ เพราะประเทศภาคีสนธิสัญญาไม่ให้ความยินยอม บางฉบับกว่าจะใช้ได้ก็ต้องเสียเวลาล่าช้าอย่างน่าท้อใจที่สุด

เราจะแก้ไขสนธิสัญญาอย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่ยากมาก เพราะกำลังเราน้อย ไม่เหมือนญี่ปุ่นซึ่งทำสงครามชนะจีน แสดงพลานุภาพให้ประเทศตะวันตกเห็น เขาก็แก้สนธิสัญญาของเขาได้ไม่ยาก แต่เราสิใช้แต่เมตตากับไมตรี เพื่อจะไปเลิกสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ของเขา มันยากยิ่งกว่ากลิ้งครกขึ้นเขา คำร้องขอวิงวอนของเราไม่ผิดอะไรกับลมพัดเสาหิน ยากที่จะเขยื้อน เราพยายามอยู่ประมาณ 50 ปี จึงสามารถทำสนธิสัญญากับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสได้ในปี พ.ศ. 2452 ฝรั่งเศสยอมให้ชาวเอเชียในบังคับฝรั่งเศสเท่านั้นอยู่ในอำนาจศาลไทย แต่กงสุลฝรั่งเศสมีอำนาจถอนคดีไปพิจารณาเสียเองได้ทุกคดี และถ้ามีอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์จะต้องพิจารณาตัดสินโดยผู้พิพากษาชาวยุโรปไม่น้อยกว่า 2 คน ยิ่งไปกว่านั้นเราต้องแลกด้วยดินแดน 3 จังหวัดคือ พระตะบอง เสียมราฐ และ ศรีโสภณ ส่วนคนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งไม่ใช่ชาวเอเชียยัง

อยู่นอกอำนาจศาลไทยตามเดิม สำหรับอังกฤษนั้น ยอมให้ทั้งคนอังกฤษแท้ ๆ และคนเอเชียอยู่ในอำนาจศาลไทย แต่ให้อำนาจกงสุลที่จะถอนคดีไปชำระเองได้ทุกคดี และถ้าจำเลยมิใช่ชาวเอเชีย จะต้องมีชาวยุโรปมานั่งพิจารณาคดีด้วย การพิพากษาจะต้องอาศัยความเห็นและกฎหมายของเขา ยิ่งกว่านั้น เราต้องยกดินแดนรัฐกลันตันตรังกานู และปลิศให้แก่อังกฤษเป็นการแลกเปลี่ยนกัน

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 สงบลง ไทยเราในฐานะที่เป็นฝ่ายพันธมิตร ได้ส่งผู้แทนเข้าประชุมที่กรุงแวร์ซายส์ ผู้แทนไทยก็ได้หยิบยกเรื่องนี้ขึ้นพูดในที่ประชุม ซึ่งพวกนักการทูตทั้งหลายต่างก็พากันพูดบ่ายเบี่ยงไปมา นอกจากประธานาธิบดีวิลสันแห่งสหรัฐอเมริกาคนเดียวที่ให้ความหวังแก่ไทย ต่อมาในปี พ.ศ. 2463 เราก็ได้ทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา โดยเขายอมสละสิทธิที่มีอยู่เดิมทั้งหมด มีเงื่อนไขแต่เพียงว่า ในคดีที่ชาวอเมริกันเป็นคู่ความ ถ้าคู่ความชาวอเมริกันร้องขอ กงสุลอเมริกันมีสิทธิถอนคดีจากศาลไทยได้ จนกว่าประเทศไทยจะได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายฉบับสุดท้ายแล้วเป็นเวลา 5 ปี ส่วนเยอรมนีและออสเตรียซึ่งเป็นผู้แพ้สงครามนั้นเป็นอันยกเลิกสนธิสัญญาไปในตัว เหลือแต่ประเทศในยุโรปอื่นอีก 10 ประเทศ ซึ่งทำเป็นหูทวนลมไม่สนใจต่อคำเรียกร้องของไทยเอาเสียเลย ประเทศไทยต้องส่งผู้แทนออกไปเจรจากับเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อพูดให้เขาเข้าใจสภาพการณ์ของประเทศไทยอย่างแท้จริง ผู้แทนไทยคนสำคัญก็คือ พระยากัลยาณไมตรี หรือ ดร.ฟรานซีส บี. แซย์ร ฝรั่งชาวอเมริกันซึ่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศของเรา คณะผู้แทนไทยได้เริ่มออกเดินทางสู่ยุโรปในต้นปี พ.ศ. 2467 เพื่อเจรจาทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส อังกฤษ และเนเธอแลนด์ จากนั้นก็มุ่งหน้าสู่อิตาลี ปอร์ตุเกส สเปญ (แล้ววกขึ้นไปยังประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียและได้ทำสนธิสัญญากับเนเธอแลนด์ นอร์เวย์ และสวีเดนเป็นผลสำเร็จ แล้ววกกลับมาต่อสู้กับอิตาลีซึ่งยังเจรจาไม่เสร็จเป็นประเทศสุดท้าย ผู้แทนไทยต้องเข้าพบมุสโสลินีโดยตรงจึงได้เรื่องได้ราว และในที่สุดก็ได้ทำสนธิสัญญากันเหมือนกับประเทศอื่น

การปรับปรุงกฎหมาย

สนธิสัญญากับต่างประเทศนั้น เขายอมขึ้นศาลไทยก็จริง แต่เขาสงวนสิทธิที่จะถอนคดีไปพิจารณาเสียเองได้ โดยเกี่ยงให้ประเทศไทยเราจัดทำประมวลกฎหมายสำคัญ ๆ เสร็จก่อนระยะหนึ่ง เขาจึงจะสละสิทธิที่จะถอนคดีที่คนของเขาเป็นคู่ความ

กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวกับศาลได้แก่ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยระบบศาลดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนกฎหมายอื่นได้แก่ กฎหมายอาญา ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความผิดและโทษ กฎหมายแพ่ง ซึ่งว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคล เช่นเรื่องหนี้ การทำสัญญาค้าขาย การมีครอบมีครัวและมรดก เราเรียกกฎหมายสองเล่มนี้ว่ากฎหมายสารบัญญัติ ส่วนวิธีดำเนินคดีในศาล ตลอดจนการอ้างอิงพยานหลักฐานนั้น ต้องมีกฎหมายวางวิธีการไว้ เรียกว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความ ซึ่งมีสองเล่ม เช่นเดียวกัน คือ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่มหนึ่ง กับ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งทั้งสองเล่มนี้รวมเรียกว่ากฎหมายวิธีสารบัญญัติ กฎหมาย 5 เล่มนี้เป็นกฎหมายหลัก ซึ่งเขาต้องการให้เป็นไปตามหลักกฎหมายของนานาอารยะประเทศ เป็นการให้ความมั่นใจแก่เขาว่า เขาจะไม่ถูกบีบขมับทับเล็บ หรือถูกให้ดำน้ำลุยไฟในการพิสูจน์ความจริงตามกฎหมายเก่าที่เราใช้มาแต่เดิม เราจึงต้องเร่งรีบจัดทำประมวลกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้ให้สำเร็จลุล่วงไปโดยเร็ว เพื่อจะได้เอกราชทางการศาลกลับคืนมาโดยบริบูรณ์

ความจริง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้ทรงทำอยู่แล้ว นอกเหนือจากการปรับปรุงบ้านเมืองทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังได้ทรงปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยเสร็จในรัชกาลของพระองค์ก็มี ที่ทำแล้วเสร็จในภายหลังก็มีคือ

1. กฎหมายลักษณะอาญา

ร.ศ. 127 เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดโดยเฉพาะ ไม่มีกฎหมายแพ่งปนเหมือนกับกฎหมายเก่า ได้บัญญัติจัดหมวดหมู่ แยกลักษณะความผิด ตลอดจนบทนิยามและบททั่วไปในรูปที่เรียกได้ว่าเป็นประมวลกฎหมาย เหมือนดังกฎหมายของประเทศที่เจริญทั้งหลาย มีหลักเกณฑ์ที่ทันสมัย ผมเองก็ทันได้เรียน เพราะว่าเพิ่งเลิกใช้เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 นี้เอง คือกฎหมายอาญาที่ใช้อยู่เวลานี้ กฎหมายอาญาเก่าเทียบกับกฎหมายอาญาปัจจุบันมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน เช่นว่ากฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลังไปลงโทษบุคคลสำหรับการกระทำของเขาในอดีตที่ผ่านมาแล้ว เอาผิดเฉพาะบุคคลผู้กระทำการโดยเจตนา เว้นแต่กฎหมายจะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น ซึ่งเป็นข้อยกเว้น เช่นกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายหรือได้รับอันตรายสาหัส อย่างนี้เป็นต้น กฎหมายอาจจะให้เป็นความผิดก็ได้ คือปกติเอาผิดเฉพาะผู้กระทำโดยเจตนา เด็กเล็กหรือคนบ้าที่ไม่รู้ผิดชอบกระทำผิดไม่ต้องรับโทษ คนที่กระทำผิดโดยถูกยั่วโทสะหรือกระทำผิดด้วยความจำเป็นไม่ต้องรับโทษ คนที่

กระทำการเพื่อป้องกันพอสมควรแก่เหตุไม่มีความผิด ความผิดต่อส่วนตัว เช่น ฉ้อโกง ยักยอก ทำให้เสียทรัพย์ ให้ยอมความกันได้ มีต่างกันอยู่นิดหนึ่งที่ผมจำได้คือ การกระทำชำเราด้วยสัตว์ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ถือว่าเป็นความผิด แต่ตามประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันนี้ไม่ห้าม ระวังอย่าถูกมันกัดเอาก็แล้วกันกับอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามกฎหมายลักษณะอาญาเก่าดูเหมือนจะไม่มี แต่ตามประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันมี รวมความได้ว่า กฎหมายลักษณะอาญาฉบับนั้นเป็นกฎหมายที่มีหลักเกณฑ์ตามแบบสากลที่ฝรั่งยอมรับนับถือ

2. พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 เป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามแบบตะวันตก ยกเลิกวิธีพิจารณาคดีอาญาแบบจารีตนครบาลอันเป็นวิธีที่ทรมานผู้ต้องหาให้รับสารภาพดังได้กล่าวมาแล้ว กฎหมายฉบับนี้ยังไม่สมบูรณ์นัก เป็นเพียงกฎหมายชั่วคราว จึงได้มีคำว่า "สำหรับใช้ไปพลางก่อน" ใช้มาจนกระทั่งมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับสมบูรณ์ คือฉบับปัจจุบันนี้ ซึ่งประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2477

3. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีอยู่ 6 บรรพหรือ 6 ตอนด้วยกัน ทะยอยออกมาทีละบรรพ สองบรรพคือบรรพ 1 และ บรรพ 2 ประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2466 ครั้งที่ 2 ฉบับตรวจชำระใหม่ ประกาศใช้ใน พ.ศ. 2468 ในสมัยรัชกาลที่ 6 บรรพ 1 ว่าด้วยบุคคล ทรัพย์ และนิติกรรม บรรพ 2 ว่าด้วยหนี้ สัญญาจัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้ ละเมิด บรรพ 3 ส่วนใหญ่ เป็นกฎหมายพาณิชย์ ประกาศใช้ครั้งแรก พ.ศ. 2467 ครั้งที่ 2

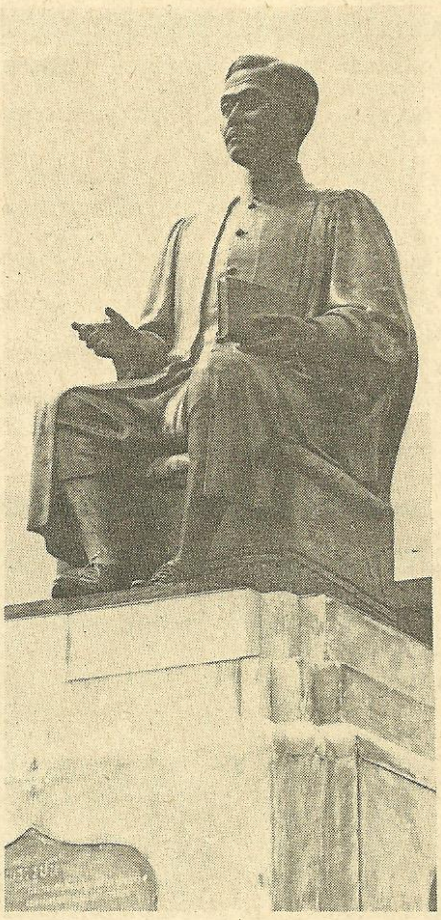

กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย

ฉบับตรวจชำระใหม่ใช้เมื่อพ.ศ. 2471 ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีเรื่องซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ จ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน กู้ยืม ฝากทรัพย์ ค้ำประกัน จำนอง จำนำ เก็บของในคลังสินค้า ตัวแทน นายหน้า ประนีประนอมยอมความ พนันขันต่อ บัญชีเดินสะพัด ประกันภัย ตั๋วเงิน หุ้นส่วนบริษัท บรรพ 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ในรัชกาลที่ 7 ฉบับนี้ว่าด้วยครอบครัวล้วน ๆ และ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดกประกาศใช้เป็นบรรพสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2478 ในรัชกาลที่ 8

4. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประกาศใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2478 เป็นกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีแพ่งในศาล ตั้งแต่เริ่มฟ้อง การพิจารณา การอ้างอิงพยานหลักฐาน การตัดสินของศาล ตลอดจนการอุทธรณ์ฎีกา และบังคับคดียึดทรัพย์สิน ก่อนหน้านั้นเราใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ซึ่งไม่สมบูรณ์นัก

นอกจากนั้นเรายังมีกฎหมายล้มละลาย ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายสำคัญอีกฉบับหนึ่ง ใช้มาตั้งแต่ ร.ศ. 130 มีหลักอย่างเดียวกับกฎหมายของประเทศฝ่ายตะวันตก

เป็นอันว่า ประเทศไทยของเรามีกฎหมายที่สำคัญ ๆ ครบบริบูรณ์แล้ว เป็นผลให้ต่างประเทศให้ความเคารพกฎหมายและศาลไทย ประเทศที่ทำสนธิสัญญากับไทยต่างก็สละสิทธิที่จะถอนคดีไปพิจารณาเสียเองตาม ๆ กัน ปอร์ตุเกสสละสิทธิเป็นประเทศสุดท้าย เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2481 หลังจากที่ไทยเราทนระทมขมขื่นมาเป็นเวลาถึง 83 ปี

ปัจจุบันนี้ เรามีศาลยุติธรรมอันเฉิดฉาย และมีกฎหมายต่าง ๆ ที่มีหลักเกณฑ์ทันสมัยเยี่ยงนานาอารยประเทศทุกประการ แต่ท่านผู้อ่านที่รัก อย่าได้ภาคภูมิใจจนเกินไป กฎหมายนั้น แม้จะดีสักปานใดก็หามีประโยชน์ไม่ ถ้าประชาชนขาดระเบียบวินัย ไม่เอาใจใส่ที่จะปฏิบัติตามกฎหมายกันอย่างจริงจัง ประเทศชาติก็ยากที่จะเจริญได้ ขอให้เทียบกับญี่ปุ่นก็แล้วกัน เขาพัฒนามาพร้อม ๆ กับเรา แต่เขาเจริญสูงสุด เพราะประชาชนของเขามีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ไม่ทำตามใจตัวเอง ผู้เขียนขอวิงวอนในที่สุดนี้ ขอให้ทุกท่านตั้งอยู่ในระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายโดยทั่วกัน หากไปศาลก็จงให้แต่ความจริงแก่ศาล ทั้งนี้เพื่อความเจริญของชาติไทย และความผาสุกของพี่น้องประชาชนชาวไทยที่รักทุกคน.

น้ำมันที่ลานกระบือ

ลานกระบือซึ่งเป็นตำบลเล็ก ๆ อยู่ในเขตปกครองของกิ่งอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร เริ่มเป็นจุดสนใจของประชาชนอย่างกว้างขวาง เมื่อประมาณเดือนตุลาคม 2524 ที่ผ่านมานี้เอง โดยสื่อมวลชนได้เสนอข่าวเกี่ยวกับการเจาะสำรวจพบน้ำมันดิบ ณ หลุมเจาะสำรวจลานกระบือ-1 ของบริษัทไทยเชลล์ เอ็กพลอเรชั่น แอนด์ โปรดักชั่น จำกัด การเจาะพบน้ำมันดิบในประเทศไทย ย่อมเป็นที่สนใจของประชาชนโดยทั่วไป เพราะน้ำมันดิบเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งชนิดหนึ่งในปัจจุบันที่จะนำมาใช้เป็นต้นกำเนิดของพลังงาน และประเทศไทยแทบจะไม่มีแหล่งพลังงานที่ได้จากน้ำมันดิบภายในประเทศ จะมีก็แต่ที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่สำรวจพบและนำขึ้นมาใช้แล้ว แต่ก็มีปริมาณน้อยมาก น้ำมันเกือบทั้งหมดที่ใช้อยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบันจึงต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ เฉพาะในปี พ.ศ. 2524 ประเทศไทยต้องสั่งซื้อน้ำมันดิบและน้ำมันสำเร็จรูปเข้ามาใช้เป็นมูลค่าประมาณ 60,000 ล้านบาท

การเจาะสำรวจพบน้ำมันดิบที่ลานกระบือ จึงเป็นความหวังใหม่ของคนไทยที่จะมีแหล่งพลังงานจากน้ำมันดิบเป็นของตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศทั้งหมดดังแต่ก่อน อันจะทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศมั่นคงยิ่งขึ้น

การสำรวจหาน้ำมันดิบในประเทศไทยเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2464 โดยหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานได้ทำการสำรวจฐานะน้ำมันดิบในวาระและโอกาสต่าง ๆ กัน สมัยนั้นรัฐบาลมีนโยบายที่จะสงวนน้ำมันดิบไว้สำรวจ และผลิตโดยหน่วยงานของรัฐเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เอกชนทั้งไทย และต่างชาติได้สิทธิสำรวจและผลิต ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 นโยบายของรัฐบาลเริ่มเปลี่ยนไป ทั้งนี้เพราะงบประมาณที่จะใช้สำรวจหาน้ำมันดิบมีมูลค่าสูงมาก และมีการเสี่ยงสูงอีกด้วย รัฐบาลจึงอนุญาตให้บริษัทเอกชนเฉพาะที่เป็นบริษัทซึ่งคนไทยถือหุ้นทั้งหมดได้สิทธิสำรวจและผลิตน้ำมันดิบ แต่ยังคงไม่ให้สิทธิต่างชาติ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2503 นโยบายของรัฐบาลได้เปลี่ยนไปจากเดิมโดยสิ้นเชิงกล่าวคือส่งเสริมสนับสนุนให้ทั้งบริษัทเอกชนคนไทย และต่างชาติมาลงทุนสำรวจหาปิโตรเลียม (น้ำมันดิบและก๊าซธรรมชาติ) โดยให้ยื่นขอสิทธิจากรัฐบาลอันมีกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นหน่วย

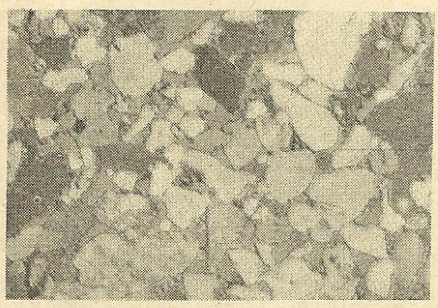

ภาพตัดขยาย แสดงการสะสมตัวของน้ำมันในชั้นทราย

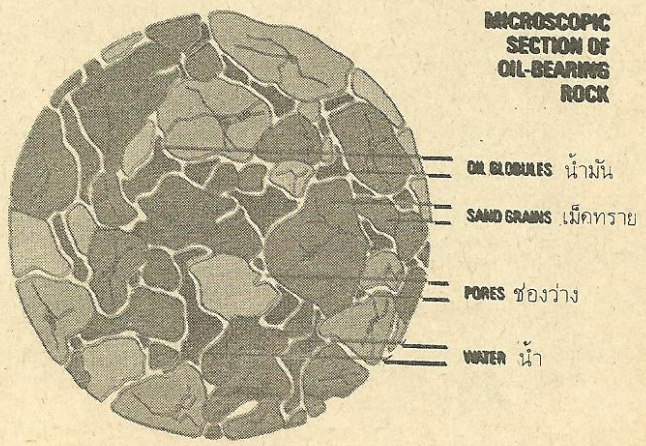

องค์ประกอบสำคัญที่จะก่อให้เกิดแหล่งสะสมตัวของปิโตรเลียมที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจได้ประกอบด้วยหลัก 3 ประการคือ

- มีหินที่เป็นต้นกำเนิดของปิโตรเลียม (Source Rock)
- มีหินกักเก็บปิโตรเลียม (Reservoir Rock) และ
- มีชั้นหินซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บปิโตรเลียม (Trap)

งานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ ทั้งนี้เพราะการสำรวจหาปิโตรเลียม โดยหน่วยงานของรัฐและบริษัทคนไทยเท่าที่ผ่านมาหลายสิบปี ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ประกอบกับรัฐบาลต้องการจะเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและเล็งเห็นว่าการสำรวจค้นหาปิโตรเลียมนั้น มีขั้นตอนยุ่งยากซับซ้อน ทั้งนี้เพราะปิโตรเลียมเกิดและสะสมตัวอยู่ใต้ดินระดับลึกภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม กล่าวคือจะต้องมีต้นกำเนิดของปิโตร-เลียม ซึ่งได้แก่ซากพืชและสัตว์ สะสมทับถมกันเป็นจำนวนมาก มีชั้นหินที่มีรูพรุนหรือรอยแตกรอยร้าว เพื่อให้ปิโตรเลียมแทรกซึมเข้าสะสมตัวเมื่อซากพืชและสัตว์แปรสภาพเป็นปิโตรเลียม และจะต้องมีชั้นหินเนื้อแน่นที่ไม่ยอมให้ของไหลใด ๆ ไหลผ่านปิดทับ หรือห่อหุ้มชั้นหินที่มีรูพรุนเพื่อปิดกั้นไม่ให้ปิโตรเลียมแทรกซึมหนีขึ้นผิวดิน มิฉะนั้น ระยะเวลานับเป็นล้านล้านปีปิโตรเลียมจะหนีหายและถูกทำลายหมดสิ้นไม่เหลือถึงปัจจุบัน เมื่อมีองค์ประกอบครบทั้งสามประการดังกล่าว จึงจะมีโอกาสพบปิโตรเลียมในชั้นหินที่มีรูพรุนหรือรอยแตกรอยร้าว ขั้นตอนการสำรวจที่ถูกต้องประหยัดทั้งเงินและเวลา จึงต้องเริ่มต้นจากการสำรวจทางธรณีวิทยาเพื่อหาหินต้นกำเนิดของปิโตรเลียม จากนั้นจะต้องสำรวจทางธรณีฟิสิกส์เช่นการวัดความไหวสะเทือนของชั้นหิน เพื่อศึกษาโครงสร้างของชั้นหินภายใต้ผิวดินและเลือกตำแหน่งเจาะสำรวจ เพื่อศึกษาและพิสูจน์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจธรณีวิทยาและธรณีฟิสิกส์ การเจาะสำรวจเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงมากและปัจจุบันมีเพียงวิธีนี้วิธีเดียวเท่านั้น ที่จะยืนยันได้ว่ามีปิโตรเลียมสะสมตัวอยู่ในชั้นหินที่มีรูพรุนหรือไม่ จำนวนมากน้อยเพียงใดในรัศมีจำนวนรอบ ๆ หลุมเจาะสำรวจ ฉะนั้นเมื่อเจาะสำรวจพบปิโตรเลียม ณ โครงสร้างใดแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเจาะสำรวจเพิ่มเติม เพื่อรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการคำนวณหาปริมาณปิโตรเลียมในแหล่งสะสมตัวนั้น ๆ ว่ามีปริมาณมากน้อยเพียงใด มีมูลค่าเหมาะสมแก่การจะลงทุนพัฒนาเป็นแหล่งผลิตหรือไม่ การด่วนประเมินผลโดยมีข้อมูลไม่เพียงพอเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการลงทุนพัฒนาแหล่งผลิต ด้วยเหตุผลดังกล่าวการสำรวจปิโตรเลียมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เงินลงทุนสูง ต้องใช้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงหลายสาขา และเสี่ยงต่อการล้มเหลว รัฐบาลจึงเปิดโอกาสให้บริษัททั้งไทยและต่างประเทศที่มีทุน มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง และพร้อมที่จะเสี่ยงลงทุนยื่นขอสิทธิสำรวจและผลิตปิโตรเลียมจากรัฐบาล

บริษัทไทยเชลล์ เอ็กพลอเรชั่น แอนด์-โพรดักชั่น จำกัด ได้รับสัมปทานปิโตรเลียมจากรัฐบาล เมื่อเดือนมีนาคม 2522 บริเวณที่ราบภาคกลางจำนวน 2 แปลง รวมพื้นที่ประมาณ 20,000 ตารางกิโลเมตร ในบริเวณ

บริเวณแหล่งน้ำมันและแก๊สของโลก

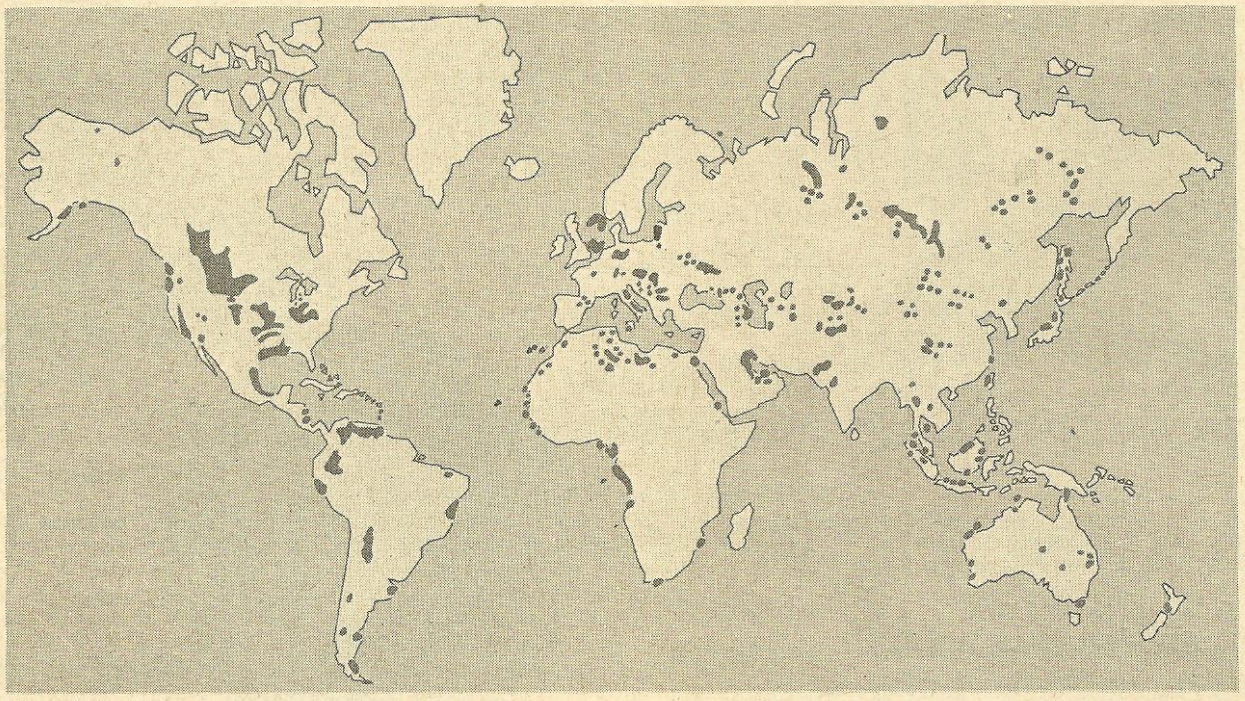

พื้นที่บางส่วนของจังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร พิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี สุพรรณบุรี อ่างทอง บริษัทฯ ได้เริ่มทำการสำรวจทางธรณีวิทยาและธรณีฟิสิกส์นับตั้งแต่ได้รับสัมปทานปี พ.ศ. 2522 ถึงปี พ.ศ. 2524 สิ้นค่าใช้จ่ายประมาณ 195 ล้านบาท จากผลของการสำรวจดังกล่าวคาดว่าน่าจะมีแหล่งกักเก็บปิโตรเลียม บริเวณเขตสัมปทานหลายโครงสร้าง จึงเริ่มทำการเจาะสำรวจเพื่อพิสูจน์ผลที่ได้จากการสำรวจทางธรณีวิทยาและธรณีฟิสิกส์โดยเจาะหลุมแรกชื่อหลุมประตูเต่า-1 อยู่ที่บ้านถ้ำไม้ไหล ตำบลกง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2524 และเจาะถึงความลึกสุดท้ายที่ 3,609 เมตร เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2524 ผลของการเจาะพบทั้งก๊าซธรรมชาติ และน้ำมันดิบในชั้นหินทรายที่มีความหนาประมาณ 9 เมตร จากการทดสอบหาอัตราการไหล พบว่าก๊าซธรรมชาติมีอัตราการไหลวันละ 2 ล้านลูกบาศก์ฟุต ส่วนน้ำมันดิบมีอัตราการไหลวันละ 290-600 บาร์เรล บริษัทฯ ได้ปิดหลุมประตูเต่า-1 ไว้ชั่วคราว เพื่อนำเครื่องเจาะไปเจาะสำรวจหลุมที่ 2 ณ โครงสร้างใหม่ตามแผนงานที่กำหนดไว้ในข้อผูกพันของสัมปทาน

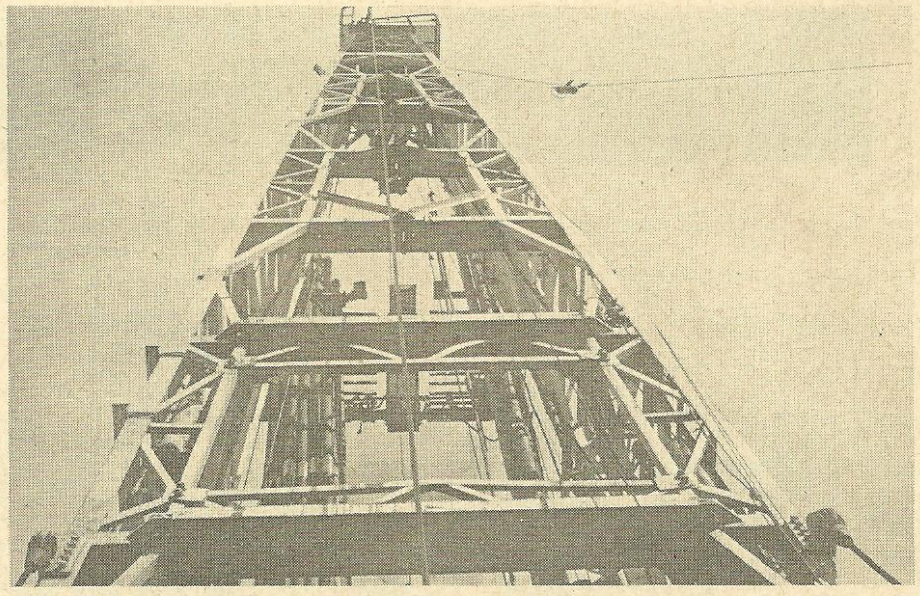

หอเจาะ

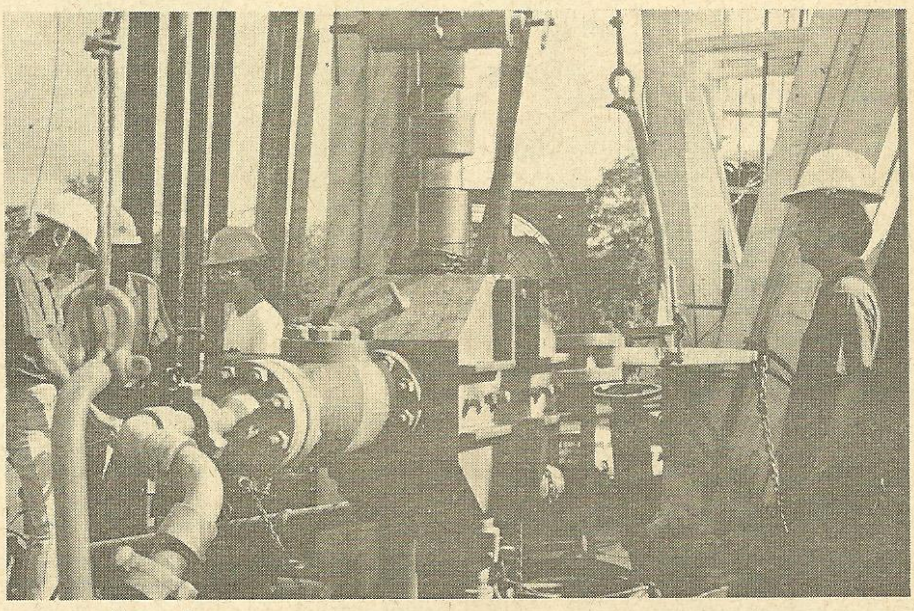

หลุมเจาะน้ำมันที่หลุมลานกระบือ 1-2

บริษัทฯ ได้เจาะสำรวจเพื่อพิสูจน์ผลที่ได้จากการสำรวจทางธรณีวิทยาและธรณีฟิสิกส์หลุมที่ 2 โดยให้ชื่อว่า หลุมลานกระบือ-1 อยู่ที่บ้านหนองปลือหัวแตก ตำบลลานกระบือ กิ่งอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ห่างจากจังหวัดสุโขทัยลงไปทางทิศใต้ประมาณ 40 กิโลเมตร เริ่มทำการเจาะเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2524 และเจาะถึงความลึกสุดท้ายที่ 1,957 เมตร เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2524 ผลของการเจาะพบทั้งก๊าซธรรมชาติและน้ำมันดิบ สำหรับชั้นก๊าซธรรมชาติ ซึ่งอยู่เหนือความลึก 1,600 เมตรขึ้นไป ไม่ได้ทำการทดสอบหาอัตราการไหล ส่วนชั้นที่พบน้ำมันดิบเป็นชั้นหินทราย มีด้วยกัน 3 ชั้นจากการทดสอบหาอัตราการไหลได้ผลดังนี้

ชั้นที่ 1 ที่ความลึก 1,810.5-1,822 เมตร น้ำมันดิบมีอัตราการไหลวันละ 120 บาร์เรล

ชั้นที่ 2 ที่ความลึก 1,645.5-1,651.5 เมตร น้ำมันดิบมีอัตราการไหลวันละ 730 บาร์เรล

ชั้นที่ 3 ที่ความลึก 1,603.5-1,614.5 เมตร น้ำมันดิบมีอัตราการไหลวันละ 1,200-4,600 บาร์เรล

น้ำมันดิบที่ได้จากการทดสอบมีความถ่วงจำเพาะ 0.825-0.815 (40 องศา เอ.พี.ไอ.-42 องศา เอ.พี.ไอ.) ลักษณะของน้ำมันดิบสีดำเป็นไขและจะเกาะแข็งตัวเมื่ออุณหภูมิต่ำกว่า 27 องศาเซลเซียส นอกจากนั้นยังมีก๊าซธรรมชาติที่ละลายอยู่ในน้ำมันดิบ ณ แหล่งสะสมตัว และสามารถแยกออกได้ที่ปากหลุม อัตราส่วนของก๊าซธรรมชาติต่อน้ำมันดิบประมาณ 730 ลูกบาศก์ฟุต

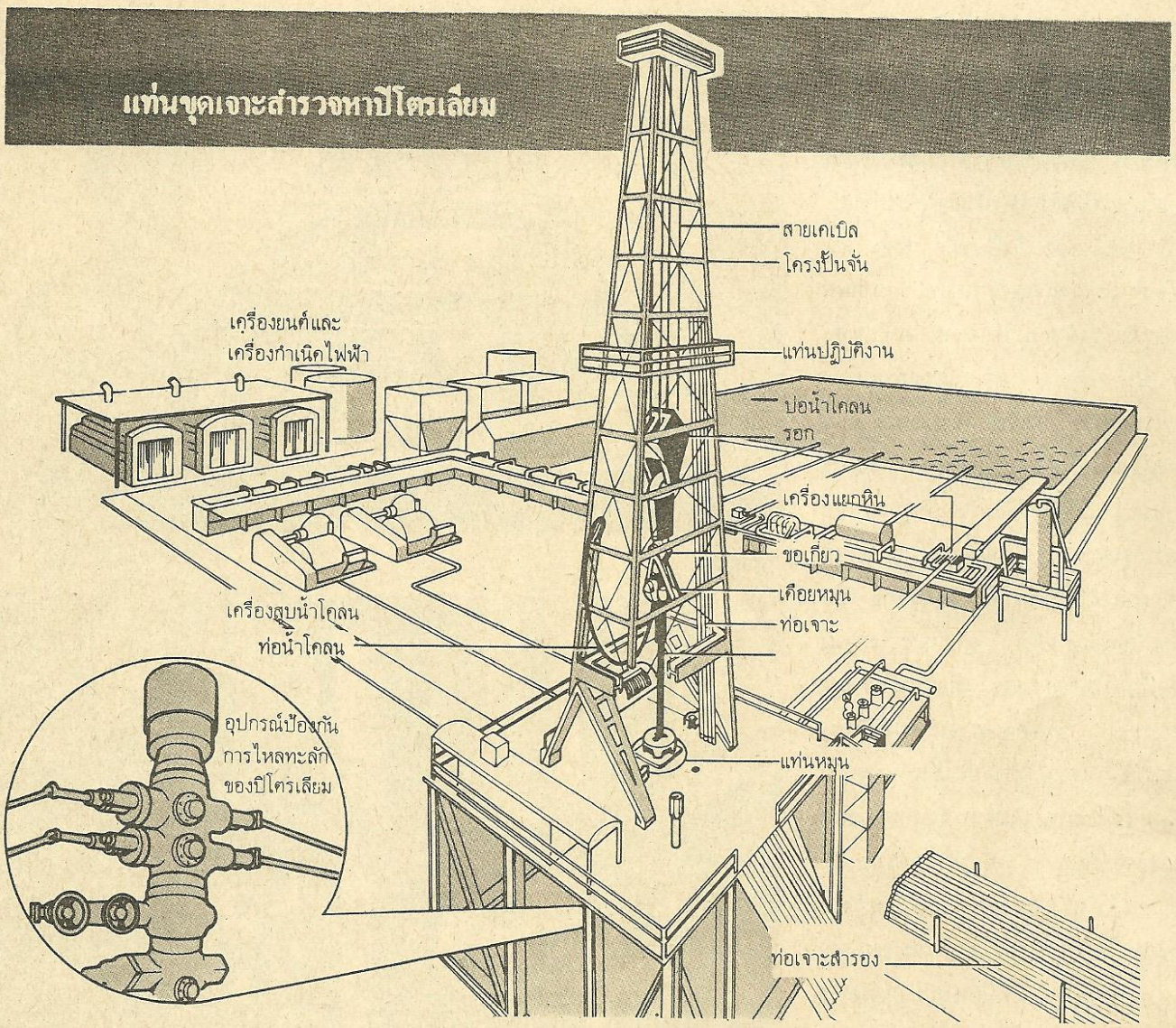

ต่อน้ำมันดิบ 1 บาร์เรล กล่าวคือ ถ้าผลิตน้ำมันดิบได้ 1 บาร์เรลจะได้ก๊าซธรรมชาติประมาณ 730 ลูกบาศก์ฟุต

การเจาะสำรวจพบน้ำมันดิบที่ลานกระบือ และจากผลของการทดสอบหาอัตราการไหล พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่จะทำการพัฒนาเพื่อผลิตน้ำมันดิบได้ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าปริมาณน้ำมันดิบในแหล่งสะสมตัว ณ โครงสร้างลานกระบือจะมีมากพอคุ้มค่าต่อการจะลงทุนพัฒนาเป็นแหล่งผลิตหรือไม่ ซึ่งขณะนี้ยังไม่สามารถจะตอบได้ เพราะเพิ่งเจาะสำรวจเพียงหลุมเดียวในโครงสร้างนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเจาะสำรวจเพิ่มเติมเพื่อหาข้อมูลใช้ในการคำนวณประเมินผล ปัจจุบันบริษัทฯ กำลังทำการเจาะสำรวจเพิ่มเติมหลุมลานกระบือ-2 ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหลุมลานกระบือ-1 และกำหนดแผนงานจะเจาะสำรวจเพิ่มเติมอีกประมาณ 2 หลุม อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของหลุมลานกระบือ-1 ถ้าผลของการเจาะสำรวจเพิ่มเติมเพื่อประเมินผลเหล่านี้ได้รับความสำเร็จตามที่คาดหมาย บริษัทฯ จะพิจารณาพัฒนาแหล่งลานกระบือเป็นแหล่งผลิตน้ำมันดิบต่อไป ในขณะเดียวกันจะได้ทำการสำรวจทางธรณีฟิสิกส์เพิ่มเติมเพื่อหาโครงสร้างใหม่ ภายในเขตสัมปทานบริเวณจังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร พิษณุโลก และพิจิตร จากนั้นจะทำการเจาะสำรวจในบริเวณดังกล่าว เมื่อพบว่าโครงสร้างเหล่านี้น่าสนใจพอจะเป็นแหล่งกักเก็บปิโตรเลียมได้ อย่างไรก็ตามตั้งแต่ได้รับสัมปทานจนถึงปัจจุบัน บริษัทฯ ได้ใช้จ่ายเงินไปแล้วทั้งสิ้นประมาณ 900 ล้านบาท สำหรับปี พ.ศ. 2525 บริษัทฯ ได้ตั้งงบประมาณ 1,000 ล้านบาท

ลานกระบือจะเป็นแหล่งพลังงานจากน้ำมันดิบ หรือไม่ คงจะทราบผลภายในปี พ.ศ. 2525 เป็นอย่างช้า

(บทความนี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากฝ่ายควบคุมการสำรวจ กองเชื้อเพลิงธรรมชาติ กรมทรัพยากรธรณี กรุณาจัดทำบทความนี้มาเผยแพร่เพื่อเป็นข้อมูลความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ซึ่ง "วารสารไทย" ใคร่ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้)

เหตุสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยให้ประเทศไทยดำรงเอกราชมาได้ตลอดเวลา 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก ก็คือ ความสามารถในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของผู้นำไทยในยุครัตนโกสินทร์ บทความนี้วิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยในยุคดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจ

นโยบายต่างประเทศสมัยรัตนโกสินทร์

ดร.ชัยโชค จุลศิริวงศ์

ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถครองความเป็นเอกราชมาได้โดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในขณะเดียวกันประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคแถบนี้กลับต้องตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตกที่ได้เข้ามารุกรานตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ความสามารถนี้ได้เป็นที่กล่าวขวัญถึงโดยทั่วไป โดยเฉพาะในหมู่เพื่อนบ้านของประเทศไทย ประเทศเหล่านี้ต่างแสดงความชื่นชอบและกล่าวชมการปฏิบัติงานของไทยต่อการก้าวร้าวของชาติตะวันตก และต่างพยายามศึกษาแนวทางการปฏิบัติของไทยในอดีต เพื่อที่จะได้นำมาใช้ในการวางแนวนโยบายต่างประเทศของตนต่อไป

ถ้าจะพิจารณาจากทฤษฎีของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมุ่งหวังที่จะปฏิบัติเพื่อให้ประเทศชาติได้รับผลสำเร็จอย่างแท้จริงแล้ว จะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของตนตลอดมา อย่างเช่น การดำเนินนโยบายเพื่อรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศชาติ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านการเมือง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าประวัติความสัมพันธ์กับต่างประเทศของไทยได้ยึดนโยบายข้อนี้ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินนโยบายทางด้านการทหาร เช่น การทำสงครามขยายอาณาเขตหรือการทำสงครามเพื่อป้องกันตนเองจากการรุกรานจากภายนอก ตลอดจนการดำเนินนโยบายทางด้านการทูต แล้วมีการติดต่อทางด้านไมตรีและพาณิชย์กัน ก็ล้วนเป็นไปเพื่อการรักษาเอกราชอธิปไตยและความมั่นคงของชาติทั้งสิ้น

สำหรับการดำเนินนโยบายเพื่อความอยู่รอดของประเทศชาตินั้น ประเทศไทยก็ได้ทำทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุผล การใช้นโยบายนี้จะเห็นได้ชัดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งไทยต้องเผชิญกับอันตรายอันเป็นผลมาจากการขยายตัวทางด้านการค้าและการเมืองของประเทศตะวันตก และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งต้องเผชิญกับลัทธิจักรวรรดินิยม ที่แผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาคแถบนี้อย่างกว้างขวาง และแม้แต่ในสมัยปัจจุบันซึ่งไทยต้องเผชิญกับปัญหาของการแทรกแซงของมหาอำนาจต่าง ๆ จนต้องนำประเทศเข้า

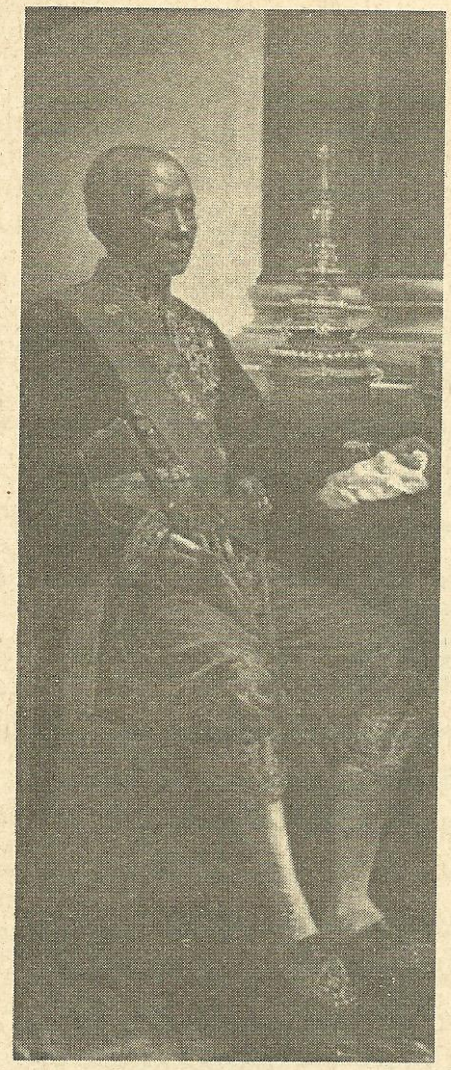

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้นโยบายต่างประเทศแบบผ่อนปรน เพื่อหลีกเลี่ยงนโยบายเรือปืนของชาติตะวันตก

แผนที่สยามประเทศซึ่งฝรั่งเศสได้จัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2229

ไปเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาเพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ เป็นต้น

ส่วนการดำเนินนโยบายเพื่อรักษาสถานะเดิมของตนไว้นั้น คือการกระทำเพื่อกันไม่ให้ชาติอื่น ๆ มีอำนาจอิทธิพลหรือได้ผลประโยชน์จากประเทศเรามากเกินไป ทั้งนี้เพราะเห็นว่าสภาพของชาติที่เป็นอยู่ขณะนั้นดีอยู่แล้ว เพราะถ้าปล่อยให้ชาติอื่นมามีอำนาจเหนือชาติตนมากเกินไปอาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงและความอยู่รอดของประเทศได้ ตามหลักการแล้วประเทศที่จะดำเนินนโยบายรักษาสถานะเดิมเช่นนี้ได้ ต้องเป็นชาติที่มีอิทธิพลทางด้านการทหารและมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร สำหรับประเทศไทยนั้น ถึงแม้จะเป็นประเทศที่ไม่มีอิทธิพลทางด้านการทหารอย่างประเทศมหาอำนาจและไม่ได้เป็นประเทศที่ร่ำรวยหรือฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงพอ แต่ถ้าจะพิจารณาในด้านการเมืองระดับโลก คือ ความพยายามที่จะต่อต้านอิทธิพลหรือการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตกหรือตะวันออกที่เข้ามาคุกคามประเทศในอดีตจนถึงปัจจุบัน ก็จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัยได้พยายามรักษาสถานะเดิมของประเทศได้ด้วยวิธีทางการทูตแบบผ่อนปรนต่อรองและถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างมหาอำนาจ ซึ่งก็ได้รับความสำเร็จอย่างดี

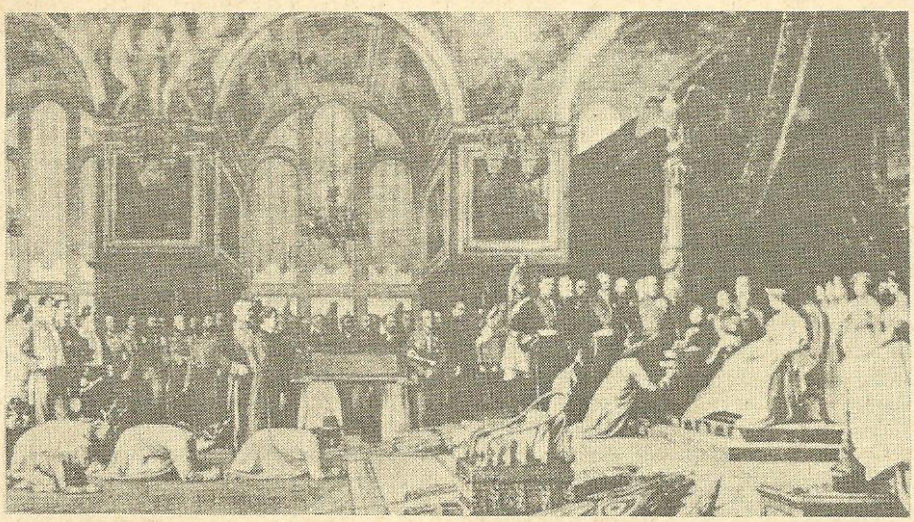

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไทยได้ ส่งราชทูตออกไปเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศส

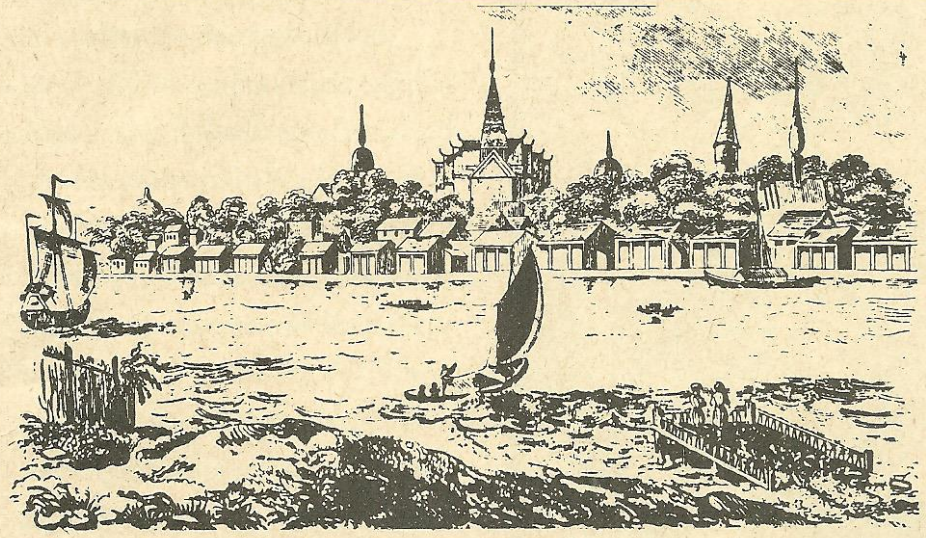

ในยุครัตนโกสินทร์เป็นราชธานีกรุงเทพฯเป็น ศูนย์กลางทางการค้าสำคัญกับต่างประเทศ

ราชทูตไทย

เพราะไทยเรา สามารถที่จะรักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศไว้ได้ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาในแง่ที่ว่าการรักษาสถานะเดิมของประเทศ คือ ความพยายามที่จะรักษาเอกราชอธิปไตยของประเทศไว้ ก็ย่อมจะแสดงให้เห็นได้ว่าประเทศไทยได้รับความสำเร็จเป็นอย่างดียิ่งในด้านนี้เพราะเราไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจตะวันตกเลย

การดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ดีควรจะดำเนินไปตามหลักทฤษฎีทั้ง3 ข้อดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นั่นคือ การรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศ การดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของประเทศและการรักษาสถานะเดิมของประเทศไว้ ในหัวข้อต่อ ๆ ไปที่จะพิจารณาถึงนโยบายต่างประเทศของไทยในอดีตและปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่าหลักทั้ง 3 ข้อนี้ จะถูกนำมาใช้หรือเป็นจุดมุ่งหมายของรัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัยในอันที่จะทำให้ประเทศชาติคงความเป็นไทยตลอดมา

นโยบายต่างประเทศในสมัยก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง (ก่อนปี 2398)

สำหรับการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ในช่วงสมัยก่อนที่ไทยจะทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 นั้น นับว่าประเทศไทยสามารถปฏิบัติตนเยี่ยงมหาอำนาจประเทศหนึ่ง กล่าวคือ ประเทศต่าง ๆ ที่เข้ามาติดต่อไทยหรือที่ไทยได้เดินทางไปติดต่อต่างให้ความเคารพยำเกรงและถือว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่สำคัญในภูมิภาคแถบนี้ ในสมัยที่กรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยายังเป็นเมืองหลวงของไทยอยู่ จะเห็นได้ว่า นโยบายต่างประเทศของไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านหรือชนชาติต่าง ๆ อย่าง เช่น พม่า มอญ ลาว และเขมร เป็นไปในรูปของการต่อต้านการขยายอิทธิพลของประเทศหรือชนชาตินั้น ๆ และการขยายอิทธิพลของไทยออกไปครอบงำด้วย การกระทำเช่นนี้ก็เพื่อรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศไทยและเพื่อเป็นการรักษาสถานะเดิมของประเทศไว้ด้วย มิฉะนั้นแล้วประเทศไทยอาจถูกย่ำยีและชนชาติไทยอาจถูกทำลายลงไปจนไม่มีประเทศเป็นของตนเองอย่างชนชาติมอญ นับว่านโยบายของไทยดังที่ได้กล่าวมานี้ได้รับความสำเร็จเป็นอย่างดียิ่ง เพราะจากการที่ได้ทำสงครามขับเคี่ยวกับประเทศต่าง ๆ จนนับครั้งไม่ถ้วน ไทยเราได้รับชัยชนะและ

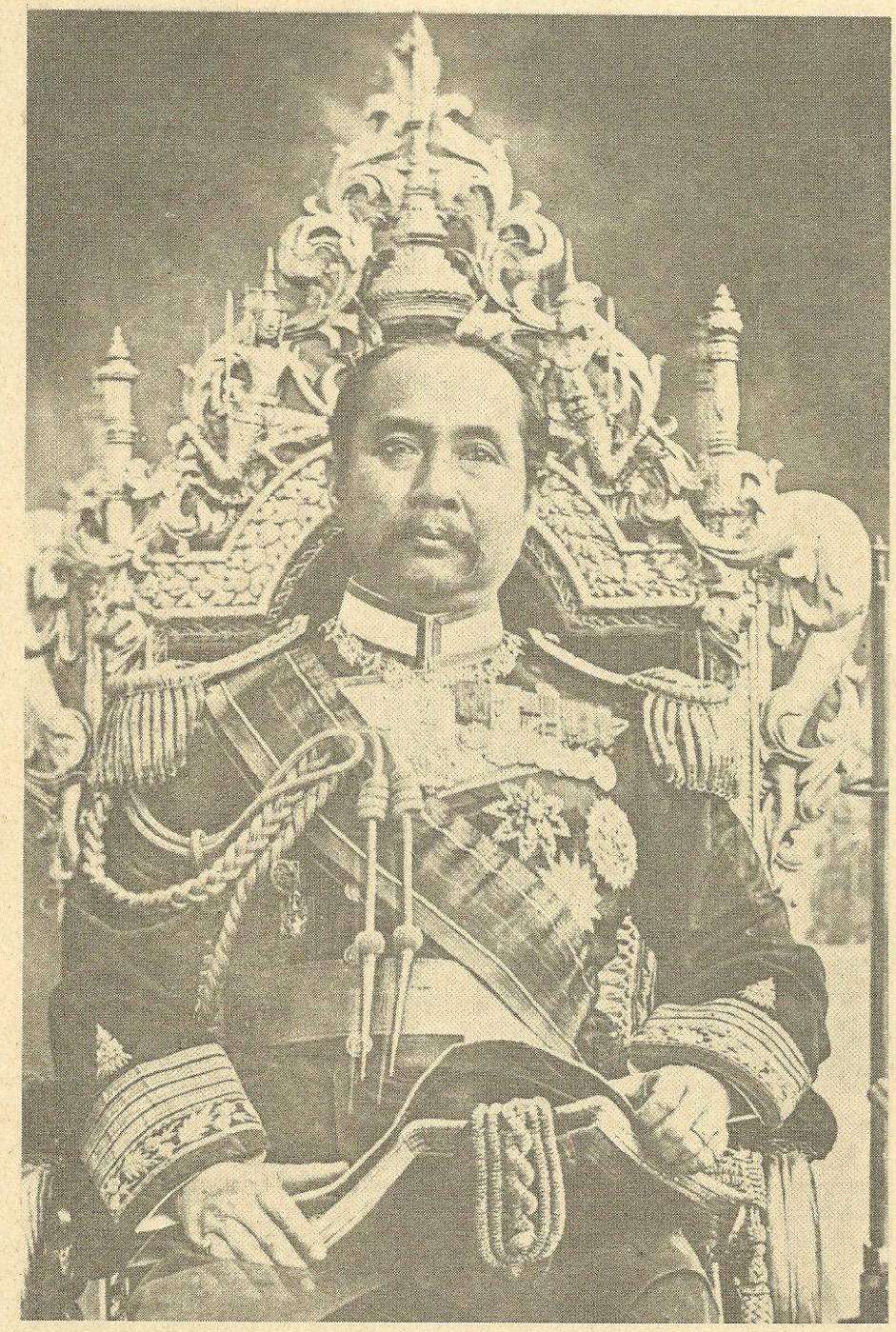

ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ของนโยบายต่างประเทศ

ได้เปรียบมาโดยตลอดยกเว้นเพียง 2 คราวที่ไทยได้เสียทีแก่พม่า แต่ในที่สุดก็สามารถกอบกู้เอาเอกราชคืนมาได้เช่นเดิมโดยเร็ว

ในอดีตการที่ไทยต้องขยายอิทธิพลเพื่อเข้าครอบงำประเทศเพื่อนบ้านหรือชนชาติต่าง ๆ ในแถบนี้นั้น จุดประสงค์ใหญ่ก็เพื่อความอยู่รอดและเพื่อรักษาสถานะเดิมไว้ทั้งสิ้น ไม่ได้เป็นการกระทำเพื่อจะสร้างตนให้เป็นมหาอำนาจแต่อย่างใด การเข้าครอบงำดินแดนอื่นก็เพื่อสร้างรัฐกันชนขึ้นตามพรมแดน เป็นการป้องกันประเทศมิให้ชนชาติอื่นเข้ามารุกรานโดยง่าย อีกประการหนึ่งก็เพื่อทำลายอำนาจของประเทศหรือชนชาติเหล่านั้นไม่ให้มาก่อความวุ่นวายให้กับประเทศไทยในยามคับขันหรือในขณะที่ไทยกำลังประสบกับการรุกรานของชาติเพื่อนบ้านที่อยู่อีกด้านหนึ่ง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือในช่วงทศวรรษที่ 2110 คือภายหลังจากที่ไทยได้เสียเอกราชให้แก่พม่า พระยาละแวกกษัตริย์เขมรก็ฉวยโอกาสส่งกองทัพเข้าตีซ้ำเติมไทย ฉะนั้น เมื่อประเทศไทยได้ฟื้นกำลังคืนมา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องโจมตีและยึดครองเขมรเพื่อทำลายอำนาจการก้าวร้าวของเขมรให้สิ้นลง

จากสนธิสัญญาเบาว์ริงถึงปลายรัชกาลที่ 5 (2398-2452)

เอกราชและความมั่นคงของประเทศไทยเมื่อชาติตะวันตกได้พากันเข้ามาค้าขายในประเทศไทยมากขึ้นเมื่อปี 2398 เซอร์จอห์น เบาว์ริง ซึ่งเป็นทูตอังกฤษที่ได้เข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้สร้างข้อจำกัดทางด้านการเก็บภาษีและการศาลไว้ให้แก่ไทยมากมาย จากสนธิสัญญาเบาว์ริงนี้ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถบังคับคนอังกฤษและผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแลของอังกฤษ และยังทำให้ประเทศไทยต้องเปิดประเทศรับบรรดาพ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้ามาทำการค้าขาย ต่อจากนั้นประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศส เดนมาร์ก อิตาลีและอื่น ๆ ต่างก็เข้ามาขอทำสัญญากับรัฐบาลไทยในลักษณะที่คล้ายคลึงกับของอังกฤษ สิ่งเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในสภาวะที่ขมขื่นที่สุด

เหตุที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องยอมรับสนธิสัญญาอันไม่เสมอภาค เช่นนี้ ก็เนื่องมาจากการที่กษัตริย์ไทย อย่างเช่น รัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่า ชาติตะวันตกเป็นมหาอำนาจมีอาวุธพร้อมมือ ถ้าจะขัดขืนต่อเงื่อนไขเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้ ก็อาจทำให้ประเทศชาติต้องตกอยู่ในสภาวะที่เลวร้ายกว่านี้ คือ อาจต้องเสียเอกราชไปด้วย ในช่วงนั้นก็เป็นยุค

แห่งการล่าเมืองขึ้นและมีการข่มขู่ที่เรียกว่า "นโยบายเรือปืน" เพราะฉะนั้นเพื่อให้ประเทศไทยรักษาเอกราชอันมีค่าไว้ได้จึงจำต้องยอมผ่อนปรนในลักษณะเช่นนี้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เรียกวิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยว่าเป็นการ "อ่อนลู่ตามลม"

ยุคหลังรัชกาลที่ 5 จนถึงการสิ้นสุดสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (2452-2475)

ปีสุดท้ายแห่งการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2452) นับว่าประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ของนโยบายต่างประเทศ กล่าวคือ หลังจากที่ได้เจรจากันอยู่หลายปีไทยก็ได้ลงนามในสนธิสัญญากับอังกฤษ เพื่อขจัดความไม่เสมอภาคในการเก็บภาษีและการศาล และเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการสร้างการยอมรับให้แก่ราชอาณาจักรในฐานะรัฐซึ่งถือว่าเป็น "ครอบครัวแห่งประชาชาติ"

ในระยะเวลาต่อมา หัวใจของนโยบายของไทยจึงได้แก่การสร้างเกียรติภูมิและขยายการยอมรับรัฐประชาชาติไทยในสังคมโลก นั่นคือ การมีอำนาจอธิปไตยเหนือผู้อาศัยอยู่ในประเทศ เพราะไทยได้สูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปเมื่อสมัยที่ต้องทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับประเทศอื่น ๆ

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6 ปี 2453-2468) รัฐบาลไทยได้พยายามทำ 2 เรื่อง คือ การสร้างลัทธิชาตินิยมในหมู่ประชาชนโดยการใช้บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 และการตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งนี้ไทยหวังว่าจะสามารถเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับมหาอำนาจได้ แต่ปรากฏว่ามหาอำนาจไม่ได้ให้การสนับสนุนเรื่องนี้มากนัก แม้กระนั้นรัฐบาลไทยก็ยังประสบความสำเร็จในการเจรจาอีกหลาย ๆ ครั้งต่อมา นอกจากนั้นรัชกาลที่ 6 ยังได้ทรงพยายามพัฒนากิจการภายในเพื่อให้เกิดความเป็นอารย ประเทศให้ชาติตะวันตกยอมรับว่าราชอาณาจักรไทยเป็นรัฐที่สมบูรณ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7, 2468-2478) ประเทศไทยได้เป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจของโลก ในฐานะรัฐอธิปไตยที่มีสิทธิในการตัดสินปัญหากิจการของตนเอง ภายใต้กรอบของกฎหมายระหว่างประเทศ

สมัยหลังการปฏิวัติจนถึงการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 (2475-2492)

หลังจากที่ได้มีการปฏิวัติและเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ก็นับว่าประเทศไทยได้ก้าวสู่อีกยุคหนึ่ง เพราะฉะนั้นนโยบายต่างประเทศจึงได้ถูกกำหนดให้เหมาะสมกับระบบการเมืองใหม่ อนึ่ง การเมืองระหว่างประเทศในทวีปเอเชียก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้วย กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นซึ่งได้พัฒนากำลังทหารและเศรษฐกิจกำลังเริ่มขยายอิทธิพลเข้าไปในตอนเหนือของประเทศจีน ผู้นำไทยในสมัยนั้นคือพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ จึงไม่ประสงค์ที่จะเป็นศัตรูกับญี่ปุ่น นอกจากนี้ ผู้นำไทยเห็นว่าการคบกับญี่ปุ่นอาจช่วยถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างมหาอำนาจตะวันตกด้วย ซึ่งก็นับว่าเป็นนโยบายเพื่อความอยู่รอดจากการถูกบีบคั้นจากตะวันตกดังที่ไทยได้ประสบมาตลอด

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นผู้นำของไทยในปี 2481 ก็ได้ดำเนินนโยบายที่เข้าไปสนิทชิดเชื้อกับญี่ปุ่นมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่ จอมพล ป. เองชอบลัทธิทหารนิยมซึ่งสอดคล้องกับญี่ปุ่น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างความเป็นชาตินิยมในหมู่ประชาชนและไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยอยู่ข้างฝ่ายพันธมิตร

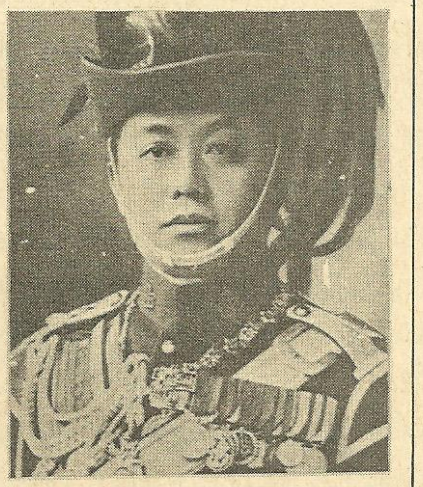

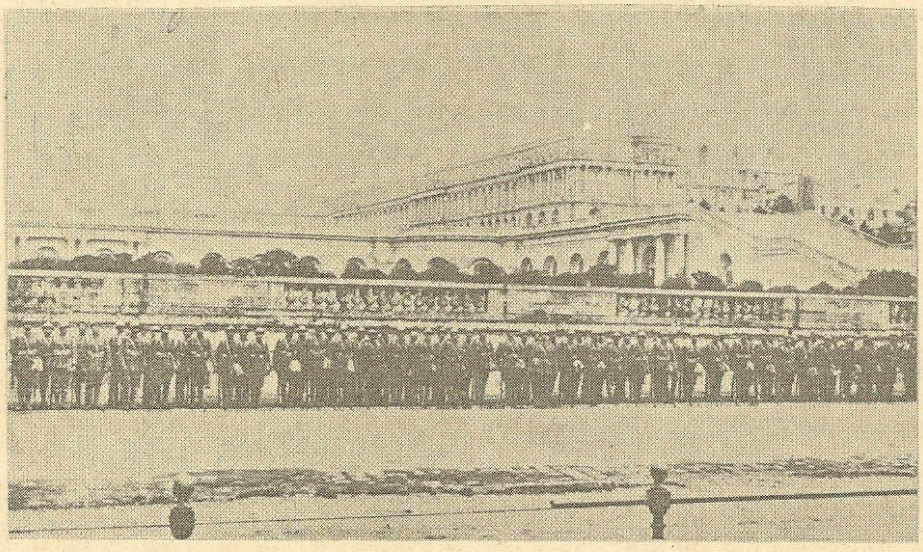

ในช่วงนั้น ลัทธิชาตินิยมแบบที่จอมพล ป. ส่งเสริมนั้นจะช่วยให้ไทยสามารถเรียกร้องดินแดนที่ไทยสูญเสียให้แก่ฝรั่งเศสในอดีตกลับคืนมา (ลาวและกัมพูชาบางส่วน) ถ้าไทยได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น

นอกจากนี้รัฐบาลไทยในสมัยนั้นยังประสงค์ที่จะขยายอิทธิพลของไทยออกไปในเขตต่าง ๆ ของภูมิภาคแถบนี้ อย่างเช่น การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก "สยาม" มาเป็น "ประเทศไทย" ทั้งนี้อาจจะช่วยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์รวมของชนเผ่าไทยทั้งหลายในเอเชีย รัฐบาลของ จอมพล ป. ยังได้ประกาศชักชวนเผ่าไทยเหล่านี้ให้เข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยรัฐจะให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านการเงินและที่อยู่อาศัยนโยบายต่างประเทศเช่นนี้จึงถูกนักวิชาการบางท่านขนานนามว่าเป็นนโยบาย "ไทยยิ่งใหญ่" ซึ่งก็นับว่าเหมาะสมมาก

ในสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยได้เข้ากับทางฝ่ายญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับฝ่ายตะวันตก แต่เมื่อญี่ปุ่นทำท่าว่าจะแพ้ ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล โดยให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้น เมื่อสงครามยุติลง ขบวนการเสรีไทย ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาในสมัยสงครามเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ก็ถือว่าประเทศไทยได้รับการ "ปลดปล่อย" มิใช่ "แพ้" ต่อมาไทยได้เจรจากับมหาอำนาจในขณะนั้นและจำต้องคืนดินแดนที่ยึดได้ระหว่างสงครามให้แก่เจ้าของประเทศเพื่อแลกกับการสนับสนุนให้ได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ นับว่าเป็นการกระทำเพื่อรักษาเอกราชของประเทศและเพื่อความอยู่รอดของไทย

นโยบายต่างประเทศตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงการสิ้นสุดของสงครามเวียดนาม (2492-2516)

นโยบายต่างประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ มีแนวโน้มไปในรูปแบบที่พยายามสร้างความเป็นพันธมิตรกับโลกเสรีอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้การเมืองระหว่างประเทศในยุคนั้นเป็นยุคของสงครามเย็น การปฏิวัติในประเทศจีนได้สิ้นสุดลงโดยที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะ การเริ่มต้นของสงครามเกาหลีและการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเวียดมินห์ในอินโดจีนได้เป็นเครื่องชี้ให้รัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความเชื่อว่าโลกเสรีกำลังถูกคุกคามซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย ฉะนั้นเพื่อความอยู่รอดและความมั่นคงของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยจะต้องร่วมมือกับสหรัฐในการยับยั้ง การแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้ยุติลง โลกได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ค่ายการเมืองใหญ่ โดยที่ค่าย "โลกเสรี"ซึ่งยึดมั่นในอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยมีสหรัฐเป็นประเทศผู้นำ ส่วนอีกค่ายคือ ค่าย "คอมมิวนิสต์" นั้นนำโดยสหภาพโซเวียต ประเทศผู้นำของทั้ง 2 ค่าย ต่างก็แสวงหาพันธมิตรเพื่อช่วยในการสะกัดกั้นและขัดขวางการขยายอิทธิพลของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งลักษณะการเมืองเช่นนี้เรียกว่า "สงครามเย็น"

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ได้เล็งเห็นว่านโยบายต่างประเทศของไทยควรจะต้องเข้าไปเกี่ยวพันกับโลกเสรีดีกว่าที่จะยุ่งเกี่ยวกับค่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้ นอกจากอุดมการณ์ทางการเมืองของโลกเสรีที่เน้นไปในรูปของเสรีนิยมแล้ว สหรัฐยังเป็นมิตรที่ดีที่สุดของประเทศไทยเมื่อมีการยุติสงครามใหม่ ๆ โดยที่สหรัฐได้ช่วยให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงครามกลับมาเป็นฝ่ายชนะและมีสิทธิเข้าร่วมกับองค์การสหประชาชาติด้วย นอกจากนี้วิกฤตการณ์ทั่วไปในโลกได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มคอมมิวนิสต์กำลังขยายอิทธิพลออกไปทุกแห่งหน ซึ่งการขยายอิทธิพลเช่นนี้ย่อมเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศไทยด้วย ความเป็นประชาธิปไตยในประเทศอาจจะถูกทำลายลงสิ้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นการเหมาะสมที่สุดที่นโยบายต่างประเทศของไทยควรจะหันเหเข้ากับฝ่ายโลกเสรี

การคุกคามความปลอดภัยของประเทศนั้น จะเห็นได้จากชัยชนะและความก้าวร้าวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่กำลังปรากฏอยู่โดยทั่วไป อย่างเช่น บนผืนแผ่นดินใหญ่จีนซึ่งมีอาณาเขตใกล้ชิดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาก ฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยการนำของ เหมา เจ๋อ ตุง ก็ได้รับชัยชนะและเข้ายึดครองแผ่นดินใหญ่จีนทั้งหมดจากฝ่ายก๊กมินตั๋งเมื่อปลายปี 2492 และในปีต่อมาประเทศจีนคอมมิวนิสต์ หรือ สาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับสหภาพโซเวียตโดยมีการทำสัญญามิตรภาพ 30 ปี ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยเห็นว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์กำลังผนึกกำลังกันแข็งแรงยิ่งขึ้น แต่เหตุการณ์ที่เป็นภัยและคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศไทยโดยตรงก็คือ ชัยชนะที่เวียดมินห์มีต่อฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟูในปี 2497 โดยที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณรัฐประชาชนจีน นี่ก็เท่ากับเป็นการพ่ายแพ้ของโลกเสรีด้วย จนถึงกับต้องมีการเจรจาที่เจนีวาและเพื่อที่จะยุติความรุนแรงในอินโดจีนต่อไป ที่ประชุมได้ตกลงให้แบ่งเวียดนามออกเป็นเวียดนามเหนือ ซึ่งปกครองโดยพวกเวียดมินห์และเวียดนามใต้ ซึ่งเข้ากับฝ่ายโลกเสรี ทั้งนี้การ

แบ่งได้ใช้เส้นขนานที่ 17 เป็นเส้นเขตแดน ชัยชนะที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รับในครั้งนั้น ได้เป็นเครื่องแสดงให้รัฐบาลไทยเห็นว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์มีความก้าวร้าวและชอบรุกราน ซึ่งในที่สุดอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ก็จะขยายเข้าไปในประเทศลาวและเขมรต่อไปตามทฤษฎีโดมิโน การดำเนินการในลักษณะเช่นนั้นย่อมจะคุกคามความปลอดภัยของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่นโยบายต่างประเทศของไทยจะต้องเน้นไปในรูปของการเป็นมิตรกับโลกเสรี นอกจากนี้เหตุการณ์ในคาบสมุทรเกาหลีได้ช่วยเสริมสร้างความเชื่อของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการก้าวร้าวของคอมมิวนิสต์ให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้นนั่นคือ เกาหลีเหนือซึ่งสหภาพโซเวียตกำลังให้การสนับสนุนอยู่ได้โจมตีเกาหลีใต้ซึ่งเป็นมิตรกับสหรัฐ เพื่อที่จะดึงให้ประเทศนั้นตกไปอยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ด้วย และในเวลาต่อมาเมื่อจีนคอมมิวนิสต์ได้เข้าร่วมสงครามกับเกาหลีเหนือด้วยก็เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์พยายามที่จะเข้าครอบครองเอเชียทั้งหมด ซึ่งก็เท่ากับเป็นภัยต่อความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศไทยโดยตรง

จากเหตุการณ์เหล่านี้ นโยบายของไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึงออกไปในลักษณะที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์และเป็นพันธมิตรกับค่ายโลกเสรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสหรัฐ ซึ่งผลที่ปรากฏออกมาคือประเทศไทยได้เข้าร่วมในองค์การซีโต้ (องค์การสนธิสัญญาแห่งประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ ส.ป.อ.) ตั้งแต่ปลายปี 2497 เป็นต้นมา โดยมีประเทศที่เข้าร่วมลงนามในสนธิสัญญามะนิลา คือ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อังกฤษ ฝรั่งเศส ปากีสถาน และฟิลิปปินส์ จุดมุ่งหมายใหญ่ขององค์การนี้คือการต่อต้านคอมมิวนิสต์นั่นเอง

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศสมาชิกในองค์การ ส.ป.อ. จะเป็นไปด้วยดี แต่ก็ไม่ได้สร้างความมั่นใจให้กับรัฐบาลไทยในขณะนั้น เพราะในปีเดียวกับที่ได้มีการก่อตั้งองค์การ ส.ป.อ. สาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้ให้การสนับสนุนกับการก่อตั้งอาณาเขตปกครองตนเองของไทยอิสระในตอนใต้ของมณฑลยูนาน นอกจากนี้องค์การ ส.ป.อ. ก็ไม่สามารถเข้าไปแก้ไขการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในลาวได้ เพราะเกิดการขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็นในหมู่สมาชิกขององค์การ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงพยายามที่จะยึดเอาสหรัฐอเมริกาไว้เป็นที่พึ่งในการปกป้องประเทศ จากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ และในปี 2505 รัฐบาลไทยโดยการนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ทำการตกลงกับรัฐบาลอเมริกันตาม "แถลงการณ์ร่วมรัสค์-ถนัด" ความสำคัญของแถลงการณ์ฉบับนี้ปรากฏอยู่ที่ว่า สหรัฐอเมริกาจะให้การสนับสนุนต่อเอกราชและบูรณภาพของเขตแดนไทย ซึ่งมีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาและต่อสันติภาพของโลก นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายืนยันที่จะป้องกันประเทศไทยจากการรุกรานและแทรกแซงจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในปีต่อมาไทยกับสหรัฐอเมริกาก็ได้ทำการตกลงเกี่ยวกับเรื่องการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในการส่งกำลังบำรุงทางทหารในประเทศไทย ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างสองประเทศนี้ก็ได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้น เมื่อสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินใจใช้กำลังทหารอเมริกันเข้าเผชิญหน้าโดยตรงกับเวียดนามเหนือ และได้ขอความร่วมมือจากประเทศไทยในการที่จะเข้ามาตั้งฐานทัพอากาศในประเทศไทยเพื่อใช้ในการทำสงคราม รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งได้เข้ามาปกครองประเทศตั้งแต่ปลายปี 2506 ได้ตกลงในหลักการนั้น และยังได้เพิ่มการตกลงในแบบทวิภาคีในด้านการช่วยเหลือทางทหารกับสหรัฐอเมริกา มากขึ้น

การปรับตัวของนโยบายต่างประเทศของไทยให้เข้าสภาพการเมืองโลกในปัจจุบัน (2516-ปัจจุบัน)

ถึงแม้การตกลงกับสหรัฐอเมริกาจะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้กับประเทศไทยในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ทั้งภายในและภายนอกประเทศก็ตามที แต่ตามสภาพการณ์ที่ปรากฏออกมากำลังของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยได้ขยายการต่อต้านรัฐบาลมากขึ้น ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและเวียดนามเหนือ สิ่งนี้เองที่ทำให้รัฐบาลไทยยังมีความเชื่อว่า ถ้าประเทศไทยให้การสนับสนุนแก่สหรัฐอเมริกาในการปราบเวียดนามเหนือให้สำเร็จ ภัยและการคุกคามจากคอมมิวนิสต์ในประเทศก็จะลดน้อยไป

ความเชื่อมั่นของไทยในการดำเนินนโยบายผูกพันกับสหรัฐอเมริกาได้เริ่มลดลงหลังปี 2511 เป็นต้นมา ก็เนื่องมาจากสาเหตุที่รัฐบาลสหรัฐตระหนักว่าตนไม่สามารถเอาชนะเวียดนามเหนือโดยเด็ดขาดได้ ฉะนั้นตั้งแต่ปีนั้นเป็นต้นมาสหรัฐก็เริ่มลดกำลังรบในเวียดนามใต้เป็นลำดับและหันมาใช้วิธีการการเจรจาปัญหาเพื่อนำสันติภาพมาสู่เวียดนามทั้งหมด นอกจากนี้รัฐบาลสหรัฐยังได้เปลี่ยนท่าทีที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนเสียใหม่อีกด้วย โดยจากการที่มีท่าทีแข็งกร้าวมาเป็นการใช้นโยบายผ่อนคลายความตึงเครียด เช่น การใช้ "การทูตปิงปอง" และการเดินทางไปเยือนเมืองปักกิ่งของประธานาธิบดีนิกสันในต้นปี 2515

ในปีต่อมาสหรัฐได้ยุติการรบในเวียดนามอย่างเป็นทางการและเริ่มมีการถอนทหาร

ออกไปจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกือบหมด ในเวลาเดียวกันเหตุการณ์ภายในประเทศไทยก็ได้มีส่วนให้ประเทศต้องมีการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ เหล่านี้ด้วยนั่นคือ เหตุการณ์ ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 และการที่พยายามนำประเทศเข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

. จากเหตุการณ์ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้เองที่ทำให้ประเทศไทยเริ่มปรับตัวให้เข้ากับการเมืองโลก โดยลดการผูกพันกับสหรัฐ-อเมริกาลง แต่ก็ยังรักษาการเป็นพันธมิตรทั้งทางทหาร การเมือง และเศรษฐกิจเอาไว้ นอกจากนี้รัฐบาลไทยก็เริ่มติดต่อกับประเทศที่ปกครองโดยใช้ระบบคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น ซึ่งก็รวมทั้งการเจรจาและเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงนี้จึง นับได้ว่าเป็นการปรับตัวให้เข้ากับบรรยากาศใหม่ ๆ ของการเมืองโลก โดยที่พยายามไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดโดยเฉพาะและเป็นการวางตัวแบบเป็นกลาง เช่นนี้ก็นับว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของการสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงให้แก่ประเทศ

ในการเจรจาและติดต่อกับจีนนั้น ในระยะแรกก็ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อตกลงทางการค้าและวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งผลักดันส่งทีมปิงปองไปแข่งขันในกลางปี 2518 คือภายหลังจากที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีของไทยในช่วงนั้น ได้เดินทางไปเยือนกรุงปักกิ่ง ประเทศไทยและจีนก็เริ่มมีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ ถึงแม้ว่าในสมัยที่ นายธานินทร์ กรัยวิเชียรได้เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐ-มนตรีของไทยระหว่างปี 2519-2520 ได้รื้อฟื้นนโยบายที่ไม่เป็นมิตรกับประเทศต่าง ๆ ที่นิยมการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ก็ตาม ที แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนก็ยังคงดำเนินไปด้วยดี และยังกระชับแน่นขึ้นไปอีก ในสมัยรัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (2520-2523) และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (ตั้งแต่เมษายน 2523 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน) ทั้งนี้ไทยหวังที่จะให้จีนช่วยเป็นประเทศที่คอยถ่วงดุลย์อำนาจกับประเทศเวียดนาม ซึ่งได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในลาวและกัมพูชาในปลายปี 2521 และมีท่าทีอันก้าวร้าวต่อประเทศไทย เช่นนี้ก็เท่ากับเป็นการคุกคามต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศเป็นอย่างยิ่ง

ในสมัยที่ประเทศไทยกำลังปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลกในช่วงที่สหรัฐอเมริกากำลังถอนตัวออกไปจากภูมิภาคนี้นั้น ไทยได้เริ่มไปเป็นมิตรกับเวียดนามโดยพยายามเน้นถึงความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างประเทศทั้งสอง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้เกิดความผ่อนคลายความตึงเครียด หลังจากที่ได้เคยหันหน้าสู้กันมาในอดีต และหลังจากที่คณะผู้แทนเวียดนามได้มาเยือนไทยในต้นปี 2518 ก็ได้มีการออกแถลงการณ์ร่วมระหว่างไทย-เวียดนาม โดยที่มีการย้ำถึงบรรยากาศของความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน และในกลางปี 2519 ไทยและเวียดนามก็ได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ต้องหยุดชะงักลงภายหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเมื่อต้นเดือนตุลาคม เพราะนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของนายธานินทร์ และผู้นำคนอื่น ๆ ของไทยซึ่งเกรงว่าเวียดนามจะบุกโจมตีประเทศไทย แต่ผู้นำทางการทหารของไทยบางคนอย่างเช่น พลเอกเกรียง-ศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นยังดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ไม่เชื่อว่าเวียดนามจะรุกรานประเทศไทย และเมื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนพฤศจิกายน 2520 พลเอก เกรียงศักดิ์ ก็ได้เปลี่ยนท่าทีของไทยต่อเวียดนามใหม่ โดยมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันตามปกติและในเดือนมกราคมของปีต่อมา ก็ได้มีการลงนามในความตกลงเกี่ยวกับความร่วมมือด้านการบิน การค้า เศรษฐกิจ และด้านเทคนิค แต่สภาพการเช่นนี้ก็มีอันจะต้องเปลี่ยนไปอีกเมื่อประเทศกัมพูชาถูกพวกแนวร่วมสามัคคีประชาชาติกู้ชาติกัมพูชา ซึ่งนำโดยนายเฮง สัมริน และได้รับการสนับสนุนทางด้านการทหารจากเวียดนามบุกรุกในปลายปี 2521 และยึดครองไปได้ในเดือนมกราคมของปีต่อมา

ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยภายใต้การนำของพลเอกเกรียงศักดิ์จะแสดงท่าทีแบบเป็นกลางโดยไม่ประสงค์จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ภายในบ้านเมืองของกัมพูชาก็ตามที แต่ประเทศไทยก็เริ่มไม่ไว้ใจเวียดนามมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ได้มีการเสนอญัตติต่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งองค์การสหประชาชาติเพื่อเรียกร้องให้มีการถอนทหารต่างชาติออกจากกัมพูชา การเรียกร้องเช่นนี้ถึงแม้ว่าจะได้ทำกันหลายครั้ง (ครั้งหลังสุดเมื่อกลางเดือนกรกฎาคม 2524 และจะมีการเสนอข้อเรียกร้องอีกในเดือนตุลาคม 2524) แต่ก็ไม่ได้ทำให้ท่าทีของเวียดนามต่อกัมพูชาเปลี่ยนแปลงไปได้ ทหารเวียดนามเป็นจำนวนถึง 2 แสนคน ก็ยังคงตั้งมั่นอยู่ในกัมพูชาเพื่อคอยให้ความสนับสนุนต่อนายเฮงสัมริน เพื่อต่อต้านเขมรกลุ่มต่าง ๆ ที่พยายามจะขับไล่นายเฮงสัมริน และทหารเวียดนามให้ออกไปจากประเทศ ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้รัฐบาลไทยภายใต้การนำของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และคนไทยโดยทั่วไปในปัจจุบันไม่ไว้ใจเวียดนามมากยิ่งขึ้น และเห็นว่าเวียด-นามมีนโยบายที่ก้าวร้าว พยายามขยายอิทธิพลของตนออกไป ซึ่งก็เท่ากับเป็นการคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศไทยและสันติสุขของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้

ความคิดของคนไทยทั้งประเทศเช่นนี้ย่อมไม่ผิดไปจากความจริงนัก เพราะการกระทำในด้านอื่น ๆ ของเวียดนามก็แสดงออกไปในรูปของการคุกคาม นอกจากอิทธิพลของเวียดนามจะปรากฏอยู่ในกัมพูชาแล้ว ประเทศลาวซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศไทยก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเวียดนามเช่นกัน และเหตุการณ์ที่โนนหมากมุ่นเมื่อกลางปี 2523 ซึ่งกองทหารเวียดนามจำนวนหนึ่งได้บุกรุกเข้ามาในอาณาเขตของไทย ย่อมแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงเจตนารมย์ของผู้นำเวียดนาม นอกจากนี้รัฐบาลเวียดนามยังได้กล่าวหาประเทศไทยว่าให้การเลี้ยงดูชาวกัมพูชาที่หลบหนีเข้ามาอยู่ในเขตไทย แล้วส่งเข้าไปปฏิบัติการต่อต้านเวียดนามและฝ่ายเฮงสัมริน และได้ขู่ที่จะใช้กำลังต่อประเทศไทยด้วยการดำเนินการของเวียดนามในลักษณะนี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามอยู่ในสภาพที่เย็นชา ถึงแม้ว่าทั้งสองประเทศจะยังมีการแลกเปลี่ยนทางการทูตอยู่ก็ตามที

สำหรับการติดต่อกับประเทศอื่น ๆ ในโลก นอกจากประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่านโยบายหลักใหญ่ ๆ ของไทยที่ปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันจะเน้นอยู่ใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

1) ประเทศไทยจะเคารพและส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามหลักการของกฎบัตรสหประชาชาติและของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

2) ประเทศไทยจะส่งเสริมสันติภาพและการดำรงอยู่ร่วมกันโดยสันติระหว่างประเทศทั้งสองบนหลักการของการเคารพเอกราชอธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดน ความเสมอภาค การไม่รุกราน การไม่แทรกแซงในกิจการภายในของกันและกัน และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศโดยสันติวิธี

ในการยึดตามนโยบายดังกล่าวประเทศไทยจึงมีสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศในโลกโดยที่มีการตั้งสถานทูตและแลกเปลี่ยนสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าประเทศนั้นจะตั้งอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือหรือใต้ ยุโรป อาฟริกา หรือประเทศที่อยู่ในแถบมหาสมุทรแปซิฟิกอย่างเช่น ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลไทยก็ไม่ได้ตั้งข้อรังเกียจในการคบค้ากับประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างไปจากประเทศไทย เพราะฉะนั้นจึงมีสถานทูตไทยตั้งอยู่ตามประเทศที่เป็นสังคมนิยมอย่างเช่น โซเวียตรัสเซีย และโปแลนด์ นี่เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าประเทศไทยในปัจจุบันได้ปรับนโยบาย เข้ากับการเมืองโลกอย่างแท้จริงโดยการเป็นมิตรกับทุกประเทศ

นโยบายสายกลางและความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน (2510-ปัจจุบัน)

นอกจากนโยบายต่างประเทศของไทยที่เพ่งเล็งต่อปัญหาเวียดนามในอินโดจีนแล้ว รัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยที่สหรัฐอเมริกาได้ถอนทหารออกไปจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งถึงปัจจุบันต่างก็ให้ความสนใจและส่งเสริมนโยบายการให้ความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในรูปแบบของการร่วมกลุ่มกันที่เรียกว่าสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations–ASEAN) หรือ อาเซียน ทั้งนี้ประเทศไทยและประเทศสมาชิกอื่น ๆ อีก 4 ประเทศ คือ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ต่างก็หวังที่จะดำเนินนโยบายแบบเป็นกลาง และยังหวังว่าการรวมกำลังกันเช่นนี้ย่อมจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคง เสถียรภาพ และความสันติสุขให้เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้

อาเซียนซึ่งเริ่มก่อตั้งเมื่อเดือนสิงหาคม 2510 โดยได้ประกาศปฏิญญาอาเซียนที่กรุงเทพฯนั้นไม่ได้เป็นการรวมกลุ่มครั้งแรกของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอดีตได้มีการก่อตั้งสมาคมต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น สมาคมอาสา (2504) และมาฟิลันโด (2506) โดยมีเจตจำนงค์ที่จะร่วมมือกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ด้วยความขัดแย้งบางประการทำให้การร่วมมือกันเหล่านั้นต้องล้มเลิกไป ในเวลาต่อมาประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคแถบนี้ซึ่งมีไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ต่างเห็นว่าการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกันในภูมิภาคนี้ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นมีความจำเป็นอย่างมาก จึงได้หันมาร่วมมือกันอีกครั้งโดยการก่อตั้งอาเซียนขึ้น เจตนารมย์ที่สำคัญ ๆ ของอาเซียนคือ การร่วมกันเสริมสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมความร่วมมือกันทางสังคมและวัฒนธรรม ให้ความช่วยเหลือกันในด้านการศึกษา อบรม และวิจัยการช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจและสังคม และการส่งเสริมสันติสุขและเสถียรภาพแห่งภูมิภาค จะสังเกตเห็นได้ว่า ประเทศสมาชิกไม่ได้กล่าวถึงการร่วมมือกันทางด้านการเมืองและการทหารเลย ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่เป็นการท้าทายต่อประเทศที่ไม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิก หรือประเทศที่มีการปกครองในระบอบที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มประเทศอาเซียน

ถึงอย่างไรก็ตาม ด้วยความหวังที่จะส่งเสริมสันติสุขและเสถียรภาพให้เกิดขึ้นแก่ภูมิภาคนี้จึงทำให้ประเทศไทยและประเทศสมาชิกอื่น ๆ ของอาเซียนไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงจากการเมืองได้ อีกประการหนึ่งด้วยการริเริ่มของ ตวน อับดุล ราซัค อดีตนายกรัฐมนตรีมาเลเซีย ที่คำนึงถึงปัญหาความยุ่งยากในภูมิภาค เช่น ปัญหาอินโดจีน

ว่าเป็นเพราะมหาอำนาจเข้ามาแทรกแซง ฉะนั้นถ้าหากมหาอำนาจจะปล่อยให้ภูมิภาคนี้เป็นกลาง โดยได้รับการค้ำประกันจากมหาอำนาจ ซึ่งได้แก่สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีนแล้ว ประเทศสมาชิกสมาคมคงจะไม่ต้องกังวลต่อปัญหาการรุกรานจากภายนอก และสามารถใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อการพัฒนาประเทศได้ ปัญหานี้ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนได้รับไว้เป็นข้อเสนอของสมาคม โดยประกาศเป็นปฏิญญากัวลาลัมเปอร์ ในปี 2514 และดำเนินการเพื่อให้มีการรับรองจากมหาอำนาจต่อไป

ประเทศไทยในฐานะที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น ลาวและกัมพูชา จึงเกรงการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ และได้ให้การสนับสนุนข้อนี้อย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นข้อเสนอเช่นที่ว่านี้จึงได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่สหรัฐได้ถอนกำลังรบออกไปจากเวียดนามในปี 2516 รัฐบาลไทยยิ่งมองเห็นว่าอาเซียนจะเป็นหลักให้ไทยยึดเหนี่ยวได้ หรืออย่างน้อยที่สุดการร่วมมือกันก็จะช่วยส่งเสริมให้เกิดสันติภาพและเสถียรภาพแก่ประเทศไทย และประเทศสมาชิกอื่น ๆ ได้ ความคิดเช่นนี้ก็ได้เป็นที่ยอมรับในหมู่สมาชิกสมาคมในเวลาต่อมา และในเดือนกุมภาพันธ์ 2519 ผู้นำของประเทศทั้ง 5 ก็ได้ไปร่วมประชุมกันที่เกาะบาหลีประเทศอินโดนีเซีย

การประชุมในครั้งนั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของอาเซียนในอันที่จะทำให้เกิดความร่วมมือในหมู่สมาชิก รวมไปถึงการร่วมมือทางการเมืองด้วย โดยที่เมื่อเสร็จสิ้นการประชุม ผู้นำทั้ง 5 ประเทศก็ได้ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนับว่าเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกของสมาคม

หลักการใหญ่ ๆ ที่สมาคมหวังที่จะให้สมาชิกดำเนินการ คือ

1) การเคารพซึ่งกันและกันในเอกราช อธิปไตย ความเสมอภาค บูรณภาพแห่งดินแดน และเอกลักษณ์แห่งชาติของประชาชาติทั้งปวง

2) สิทธิของทุกรัฐที่จะทำให้ปลอดจากการแทรกแซงการบ่อนทำลาย หรือการขู่บังคับจากภายนอก

3) การไม่ยุ่งเกี่ยวกิจการภายในของกันและกัน

4) การระงับข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี

5) การเลิกคุกคามหรือใช้กำลัง

6) ความร่วมมือระหว่างอัครภาคีด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้นำของภาคีอาเซียนได้เคยมีความคิดที่จะขยายความร่วมมือของอาเซียนออกไปเป็นความร่วมมือทางทหาร แต่โดยที่พิจารณาเห็นว่า เจตนารมย์ดังกล่าวจะไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งสมาคมอาเซียน จึงยังคงดำรงความร่วมมือในทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองของอาเซียนอยู่ต่อไป ขณะเดียวกันไทยได้ร่วมมือกับภาคีอาเซียนในรูปทวิภาคีในด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยตามบริเวณชายแดนร่วมกัน โดยลงนามความตกลงกับมาเลเซียว่าด้วยความร่วมมือชายแดน เมื่อ 4 มีนาคม 2520 เพื่อตอบโต้และขจัดผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และสมาชิกองค์การที่เกี่ยวข้องตามชายแดนไทยและมาเลเซีย และเพิ่มพูนความร่วมมือในเรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมกัน การร่วมมือในลักษณะนี้ยังคงดำเนินต่อมาจนถึงรัฐบาลปัจจุบัน

สำหรับเจตนารมย์เดิมของอาเซียนที่จะให้เกิดความผูกพันทางด้านเศรษฐกิจในหมู่สมาชิกนั้น รัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ก็ได้ดำเนินการติดต่อกับประเทศอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ โดยที่ไทยได้รับความช่วยเหลือด้านน้ำมันดิบและก๊าซปิโตรเลียม กับมาเลเซียไทยได้รับความร่วมมือทางด้านการค้าข้าว ยางพารา และปาล์มน้ำมัน กับสิงคโปร์ในด้านอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานอย่างเช่นโครงการต่อเรือ เป็นต้น

ส่วนปัญหาความมั่นคงและความมีเสถียรภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น รัฐบาลไทยได้พยายามเน้นให้บรรดาประเทศสมาชิกเห็นถึงความประสงค์ของไทยที่ต้องการเห็นภูมิภาคนี้เป็นเขตแห่งสันติภาพและความเป็นกลาง ตามหลักการนี้อาเซียนได้ตั้งไว้ตั้งแต่ปี 2514 และเพื่อที่จะให้ได้มีมาตรการที่แน่นอน ประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมระดับรัฐมนตรีของอาเซียนเกี่ยวกับเรื่องนี้เมื่อกลางเดือนมิถุนายน 2521 ซึ่งก็นับว่าเป็นผลดีต่อประเทศไทยที่บรรดาสมาชิกต่างให้ความสนใจและแสดงความห่วงใยต่อสถานการณ์ขัดแย้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีชาติมหาอำนาจเข้ามามีส่วนหนุนหลังอยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งรุนแรงถึงขั้นใช้กำลังเข้าสู้กันตามพรมแดนระหว่างกัมพูชากับเวียดนาม ซึ่งกำลังดำเนินอยู่ในช่วงเวลาขณะนั้นด้วย

การต่อสู้กันระหว่างกัมพูชาประชาธิปไตยภายใต้การนำของพอลพต และเวียดนามได้ทวีความรุนแรงขึ้นจนถึงเดือนมกราคม 2522 เมื่อกัมพูชาประชาธิปไตยต้องพ่ายแพ้แก่เวียดนามและถูกยึดครองโดยทหารเวียดนาม ในการนี้ถึงแม้ไทยไม่อยากจะเป็นปฏิปักษ์ต่อเวียดนามอย่างเปิดเผยโดยการกล่าวโจมตีการกระทำอันก้าวร้าวแต่ไทยก็ได้อาศัยอาเซียนในการร่วมกันแถลงการณ์ตำหนิการแทรกแซงด้วยอาวุธอันเป็นการละเมิดต่อเอกราชและบูรณภาพของกัมพูชา และหวังที่จะให้ประชาชนกัมพูชามีสิทธิในการกำหนดอนาคตด้วยตนเอง ต่อมาไทยและสมาชิกอื่น ๆ ของอาเซียนอีก 4 ชาติ ก็ร่วมกันเสนอญัตติเข้าสู่ที่ประชุมของคณะมนตรีความมั่น

คงแห่งองค์การสหประชาชาติ โดยเรียกร้องให้มีการถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา

ถึงแม้การเรียกร้องต่อองค์การสหประชาชาติจะไม่เป็นผล แต่การร่วมมือกันระหว่างไทยกับสมาชิกของอาเซียนได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทใหม่ของสมาคมนี้ในด้านการเมือง กล่าวคือ เป็นการใช้ระบบความร่วมมือส่วนภูมิภาคอย่างจริงจังโดยได้แสดงให้นานาชาติเห็นว่า ท่าทีหรือนโยบายต่างประเทศของไทย ที่แสดงออกไปนั้นเป็นท่าทีและนโยบายของกลุ่มอาเซียนทั้ง 5 ชาติ มิใช่เป็นของไทยโดยเอกเทศหรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของไทยและสมาชิกอาเซียนอื่น ๆ ที่ต้องการแสดงให้ชาวโลกเห็นว่า อาเซียนเป็นองค์การระหว่างประเทศส่วนภูมิภาคที่มีพลังต่อรององค์การหนึ่ง และเป็นสิ่งที่ประเทศอื่น ๆ ไม่อาจมองข้ามไปเสียได้ ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากการที่ประเทศไทยและสมาชิกของสมาคมประสบความสำเร็จกับการที่สามารถโน้มน้าวบรรดาสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ไม่ให้ยอมรับรัฐบาลของนายเฮงสัมรินเป็นรัฐบาลกัมพูชาที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้เป็นเพราะว่า นายเฮงสัมรินได้อาศัยกองกำลังทหารต่างชาติ คือ เวียดนามในการบุกรุกเข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลของนายพอลพต ด้วยเหตุนี้นายเฮงสัมรินจึงไม่มีสิทธิในการที่จะส่งผู้แทนเข้าไปนั่งประชุมที่องค์การสหประชาชาติ ในขณะเดียวกันรัฐบาลของนายพอลพตซึ่งอาเซียนยังรับรองว่าเป็นรัฐบาลกัมพูชาที่ถูกต้องตามกฎหมายยังสามารถเข้าไปประชุมที่องค์การสหประชาชาติได้ นอกจากนี้ประเทศไทยและประเทศสมาชิกอาเซียนยังได้รับความสำเร็จในการน้าวโน้มให้บรรดาชาติต่าง ๆ ในโลกเห็นว่าการที่เวียดนามใช้กำลังทหารบุกรุกและยึดครองกัมพูชานั้นเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ และขัดต่อกฎบัตรสหประชาชาติ ฉะนั้นเวียดนามจึงควรถอนทหารออกไปจากกัมพูชา

ด้วยความเชื่อที่ว่าการร่วมกับบรรดาสมาชิกของอาเซียนจะช่วยให้อำนาจทางการเมืองโลกของไทยดีขึ้น จึงทำให้รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ให้การสนับสนุนหลักการของอาเซียนอย่างเต็มที่ จะเห็นได้ว่าผู้นำไทยและผู้นำประเทศสมาชิกอื่น ๆ ต่างมีความสนิทสนมกันอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้นำเหล่านี้ต่างเดินทางมาเยี่ยมเยือนซึ่งกันและกันเสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ หรือเพื่อปรึกษาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาเซียนกำลังประสบอยู่ หรือเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับประเทศเพียง 2-3 ประเทศ อย่างเช่น ในปลายเดือนสิงหาคม 2524 นี้ ดาโต๊ะ เสรี ดร.มหาเด โมฮัมหมัด นายกรัฐมนตรีคนใหม่ของมาเลเซียก็ได้เดินทางมาประเทศไทยเพื่อมายำ้ถึงนโยบายเดิมที่มาเลเซียมีต่อไทยและอาเซียน รวมทั้งได้ปรึกษาการแก้ไขปัญหากัมพูชาและปัญหาชายแดนระหว่างไทยกับมาเลเซีย เป็นต้น และในการไปเยือนประเทศนิวซีแลนด์ และออสเตรเลียของ พลเอกเปรม ในต้นกันยายน ก็ได้แวะประเทศสิงคโปร์เพื่อปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ นายลี กวนยู ผู้นำสิงคโปร์ เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในแอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เฉพาะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่านโยบายต่าง ๆ ของไทยที่มีต่อสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังที่รัฐบาลไทยในปัจจุบันกำลังปฏิบัติอยู่นี้ จึงเป็นไปตามนโยบายหลักที่พลเอกเปรมได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2523 คือภายหลังจากที่ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีว่า

"จะสนับสนุนสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการสร้างความร่วมมือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระหว่างประเทศสมาชิก ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้และจะส่งเสริมสัมพันธไมตรีอย่างแน่นแฟ้นและให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่แก่บรรดาประเทศสมาชิกของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม และความร่วมมือในทางการเมือง ตลอดจนในการแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อเสถียรภาพ และความมั่นคงของภูมิภาคส่วนนี้ของโลก ทั้งจะสนับสนุนมาตรการที่จะให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บรรลุซึ่งการเป็นเขตสันติภาพ เสรีภาพ และความเป็นกลาง"

บุคคลที่ควรเลือกเป็น ส.ส.

- รู้ปัญหาชาวบ้าน
- มีผลงานให้เห็น
- ดีเด่นด้วยคุณธรรม
- กล้านำปวงประชา
- ศรัทธาประชาธิปไตย
- จิตใจเสียสละ
- มีวาทะชวนฟัง
- ไม่หวังคอรัปชั่น
- ไม่หวั่นอิทธิพล
- ยึดปวงชนเป็นหลัก
- มุ่งพิทักษ์ชาติไทย

วีระ รักความสุข
โครงการวิทยาลัยชาวบ้าน

ความเป็นไทย

เราจะสังเกตเห็นว่า เพื่อนเราแต่ละคนหรือแม้แต่ลูกแต่หลาน มักจะมีลักษณะเฉพาะตนที่ไม่เหมือนผู้อื่น เราเรียกว่าเอกลักษณ์ คนแต่ละชาติก็ทำนองเดียวกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะชาติของตน ทำให้สามารถแสดงความแตกต่างได้ชัดเจนว่าเป็นชาติใด ชาติแขกก็เป็นอย่างหนึ่ง ชาติจีนก็เป็นอย่างหนึ่ง ชาติอเมริกันอีกอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกับชาติอังกฤษหรือฝรั่งเศส ซึ่งเป็นฝรั่งเหมือนกัน ชาติไทยก็เป็นทำนองเดียวกัน คนไทยมีเอกลักษณ์ของตนเองที่ไม่เหมือนกับแขก จีน ญวน ลาว หรือญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านชาวเอเชียด้วยกัน เอกลักษณ์เช่นนี้เราเรียกง่าย ๆ ว่า "ความเป็นไทย"

คนแต่ละชาติมักจะรักและหวงแหนบำรุงรักษาและพัฒนาเอกลักษณ์ของตนนี้ไว้ โดยบางครั้งก็ทำไปอย่างรู้สึกตัว คือจงใจทำเช่นนั้น แต่บางทีก็ทำไปอย่างไม่รู้ตัว คือทำไปตามความเคยชิน ไม่ได้จงใจจะให้เป็นการหวงแหนหรือบำรุงรักษาแต่อย่างใด แต่ผลที่ได้ก็เหมือนกันในแง่ที่เป็นการดำรงเอกลักษณ์เหล่านั้นเอาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติ คนไทยเราเองก็เช่นกัน เรารักและหวงแหนความเป็นไทยของเราไม่แพ้คนชาติอื่น เราภูมิใจในความเป็นไทย เราบอกกับคนชาติอื่นว่าเราเป็นคนไทยอย่างเต็มภาคภูมิ เพราะเรามีชาติและเอกลักษณ์ที่เราภูมิใจเช่นเดียวกับคนชาติอื่น

สิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองของเรา เราก็รักและหวงแหน ไม่ยอมให้ผู้อื่นมายื้อแย่งช่วงชิง หรือพยายามเก็บรักษาไม่ให้มันสูญหาย บางทียังต้องสะสมเพิ่มพูนให้มีมากขึ้น เพื่อชดเชยสิ่งที่สูญหายหมดเปลืองไป ความเป็นไทยเป็นทั้งทรัพย์ดังกล่าวและเป็นยิ่งกว่าทรัพย์ เรารักและหวงแหนทรัพย์ ดังนั้น เมื่อความเป็นไทยเหมือนทรัพย์ เราก็ต้องรักและหวงแหนเช่นเดียวกัน แต่ความเป็นไทยมีค่ายิ่งกว่าทรัพย์ เพราะทรัพย์สิ่งของเมื่อสูญหายหมดเปลืองไปก็หามาชดเชยเท่าเดิมได้ แต่ความเป็นไทยหามาชดเชยเท่าเดิมหรือเติมไม่ได้ เราภูมิใจและหยิ่งในศักดิ์ศรีของความเป็นไทย เราเทิดทูนความเป็นไทย หากมีคนชาติอื่นมาดูถูกเหยียดหยาม ลบหลู่ความเป็นไทยของเราแล้ว เราจะรู้สึกเดือดร้อน เจ็บแค้น และไม่เป็นมิตรกับต่างชาตินั้น บางทีอาจมีการต่อต้าน แก้แค้น หรือทำสิ่งใดที่รุนแรงตอบแทน ความบาดหมางที่เกิดจากเหตุนี้เป็นการยากจะแก้ความรู้สึกเจ็บแค้นหรือลบล้างให้หายไป หรือนำสิ่งใดมาชดเชยได้ ความเป็นไทยจึงมีค่าสำหรับคนไทยมากกว่าทรัพย์สินเงินทองเสียอีก

ลักษณะเด่นเป็นพิเศษของคนไทย คือการยิ้ม จนชาวต่างชาติพากันให้สมญาเมืองไทยว่า สยามเมืองยิ้ม คนไทยยิ้มได้ทุกโอกาสไม่เฉพาะเวลามีความสุขแม้ยามทุกข์ยามประสบภัยเจ็บปวด การยิ้มของคนไทยจึงอาจเป็นได้ทั้งมิตรและศัตรู แสดงได้ทั้งความสุข และความทุกข์

ลักษณะไทย

ความเป็นไทยแสดงออกได้หลายรูปแบบ เช่น การพูดและเขียนภาษาไทย แต่งกายอย่างไทย อยู่บ้านไทย กินข้าวและอาหารไทย ไปวัดไทย ภาพวาดไทย อ่านวรรณคดีไทย กิริยามารยาทความประพฤติ การวางตัว เล่นหัวอย่างไทย ร้องรำทำเพลงไทย หล่อปั้น แกะสลักแบบไทย สู้รบแบบไทย หรือทำมาหากิน จัดการงาน ปกครองบังคับ

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์

บัญชาคน และความรู้ความคิดแบบไทย เป็นต้น ยากที่จะกล่าวให้หมดสิ้นได้ในเวลาและหน้ากระดาษที่จำกัด แต่เราอาจจัดหมวดหมู่ความเป็นไทยออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเป็นไทยทางวัตถุ 2) ความเป็นไทยทางการกระทำหรือความประพฤติ และ 3) ความเป็นไทยทางความรู้และความคิด พูดสั้น ๆ ว่า ความเป็นไทยแสดงออกทางของไทย ทำอย่างไทยและคิดอย่างไทย ความเป็นไทยจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีกายเป็นไทย มีใจเป็นไทยและมีสิ่งของที่เป็นไทย

ความเป็นไทยทางวัตถุ

หากมองไปรอบ ๆ ตัวเราจะเห็นสิ่งของต่าง ๆ มากมายเป็นของแบบไทย ลองไล่สิ่งของใกล้ตัวออกไปก่อนจะเห็นว่า เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของเราเป็นแบบไทยมีจำนวนมาก เช่น ผ้านุ่งโจงกระเบน ผ้าซิ่น ผ้าสไบ เสื้อทรงกระบอก ผ้าขาวม้า เสื้อชุดพระราชทาน สร้อยคอ สร้อยข้อมือ กำไล ต่างหู เครื่องใช้ในบ้าน เช่น ตู้โต๊ะ ตั่ง เตียง ชุดรับแขก เครื่องใช้ในครัว ในห้องน้ำ โต๊ะเครื่องแป้ง ตัวบ้านทรงไทย ประตู หน้าต่าง จั่ว ฝา บันได เครื่องมือ เช่น มีดอีโต้ มีดดาบ กริด มีดพก ไถ คราด กระบุง ตะกร้า ข้อง กรงสัตว์ ไซ ลอบ เกวียน ของเล่น เช่น สะบ้า ตะกร้อ ไม้หึ่ง งานศิลปะ เช่น เครื่องปั้นดินเผา สิ่งแกะสลัก สิ่งหล่อหลอม ภาพวาด ลายไทย เพลง เครื่องดนตรี เช่น กลอง ระนาด ตะโพน ฉิ่ง ปี่ ขลุ่ย ซออู้ ซอด้วง กรับ รวมทั้งเครื่องแต่งกายของนักร้องนักแสดงแบบลิเก โขน หนังใหญ่ ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้เป็นของไทยที่แบบ หรือหน้าที่ตามวัฒนธรรมไทย ตัววัตถุดิบอาจเป็นสิ่งที่มาจากที่ใดก็ได้ ทั้งภายในสังคมหรือมาจากที่อื่น คนไทยนำมาประดิษฐ์ตามรูปแบบนิยมของคนไทย เช่น คนไทยนำเสื้อผ้ามาประดิษฐ์แบบไทย นำดินหรือไม้มาประดิษฐ์เป็นเครื่องปั้นดินเผา สิ่งแกะสลัก หรือนำเหล็ก ทองแดง ทองเหลือง ทองคำ เงิน เพชร พลอย มาประดิษฐ์ตามแบบที่คนไทยปรารถนา จึงเกิดเป็นวัตถุไทยขึ้น

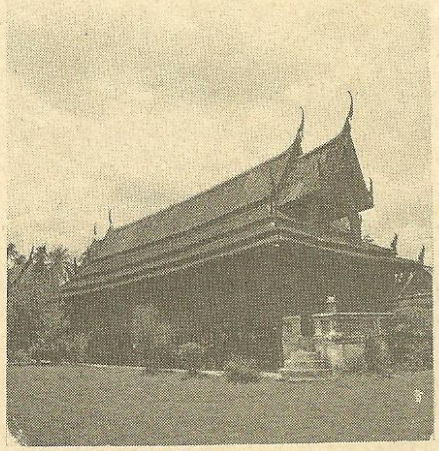

ลักษณะความเป็นไทยทางด้านศิลปะ

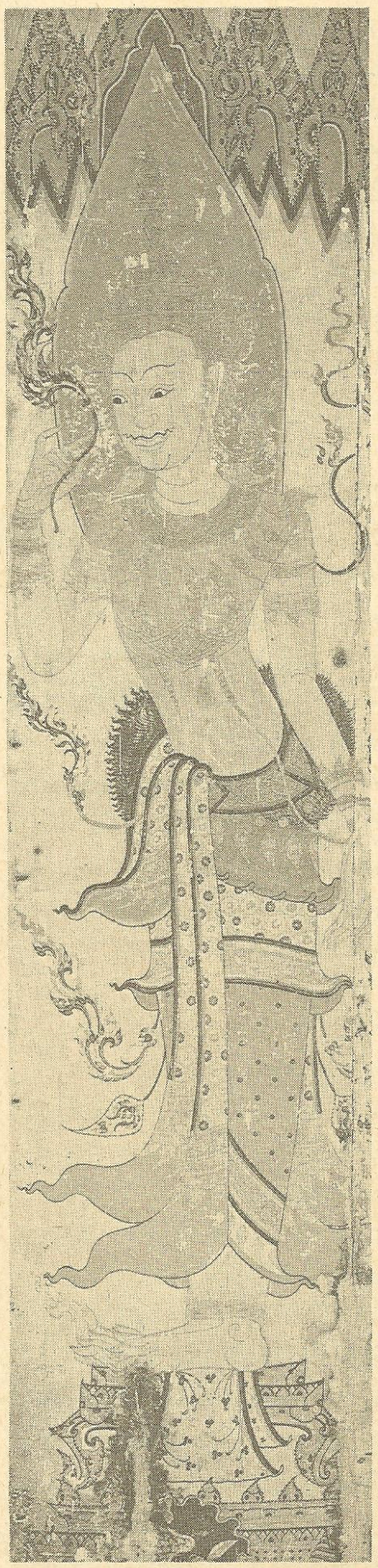

โดยอาจเป็นวัตถุของชาติใดก็ได้ เมื่อเป็นแบบไทยของไทยแล้ว ก็จะมีความหมายหรือความสำคัญสำหรับคนไทยเป็นเครื่องแสดงความเป็นไทยทางหนึ่ง ความสำคัญจะเห็นได้ชัดขึ้นเมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกทำลาย ถูกเหยียดหยาม หรือเวลาอยู่ในระหว่างคนชาติอื่นหรืออยู่ต่างประเทศ เราจะอยากพูดไทย อยากกินอาหารไทย อยากแต่งตัวด้วยเครื่องแต่งกายไทย

ความเป็นไทยทางกาย

ความเป็นไทยทางกายหมายถึงลักษณะกิริยาท่าทาง การประพฤติปฏิบัติตัว การพูดจากันที่มีระเบียบประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา ตัวอย่างกิริยาท่าทางเช่น ลักษณะการทักทายที่ผู้มีอาวุโสน้อยต้องยกมือไหว้ทำความเคารพผู้ใหญ่ เด็กไหว้ผู้ใหญ่ ศิษย์ไหว้ครู ลูกน้องไหว้เจ้านาย ฆราวาสไหว้พระสงฆ์ เด็กเดินผ่านผู้ใหญ่ต้องก้มหลังจะหยิบของที่อยู่เหนือศีรษะผู้ใหญ่ต้องขอโทษก่อน หรือขอให้ผู้ใหญ่เป็นผู้หยิบให้ ต้องไม่นั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ ต้องเคารพยำเกรงผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอาวุโส ตำแหน่ง ฐานันดรสูง ต้องแสดงความสุภาพนอบน้อมต่อครูเป็นต้น เรียกว่า คนไทยมีความรู้สึกเกี่ยวกับที่ต่ำที่สูงอยู่มาก ความรู้สึกเช่นนี้ยังควบคุมไปถึงการพูดจาระหว่างกันด้วย เช่น เวลาผู้ใหญ่จะขอบคุณเด็กมักกล่าวแต่เพียงขอบใจ เด็กต้องใช้คำว่าขอบคุณ หรือขอบพระคุณต่อผู้ใหญ่ คำขึ้นต้นและลงท้ายจดหมายราชการเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัด เพราะได้มีระเบียบกำหนดไว้ชัดเจนว่าจดหมายถึงบุคคลระดับใดจากบุคคลระดับใด จะต้องขึ้นต้นหรือลงท้ายจดหมายอย่างไร นอกจากนั้น ภาษาพูดระหว่างฆราวาสกับสงฆ์ สามัญชนกับเชื้อพระวงศ์ก็จะมีระเบียบระบุไว้ต่างหากเช่นกัน

ยิ่งกว่านั้น ความเป็นไทยทางกายยังหมายรวมถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติกันมานานอีกด้วย เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การโกนจุก การตาย การขึ้นบ้านใหม่ พิธีแรกนาการทำบุญหรืองานบุญต่าง ๆ พิธีกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือที่เคารพนับถือเป็นต้น

รวมความว่า กิริยาท่าทาง ความประพฤติ กิริยาวาจา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เรา

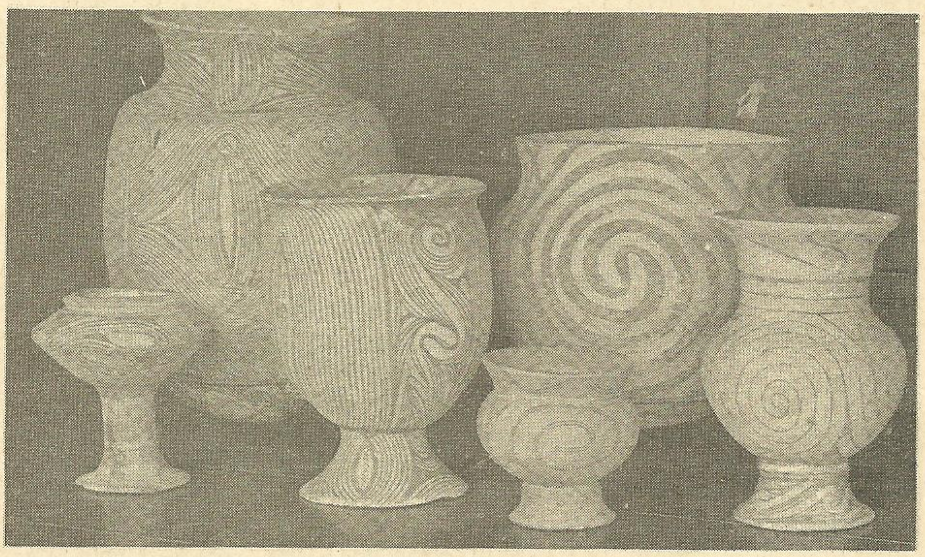

ความเป็นไทยทางวัตถุ

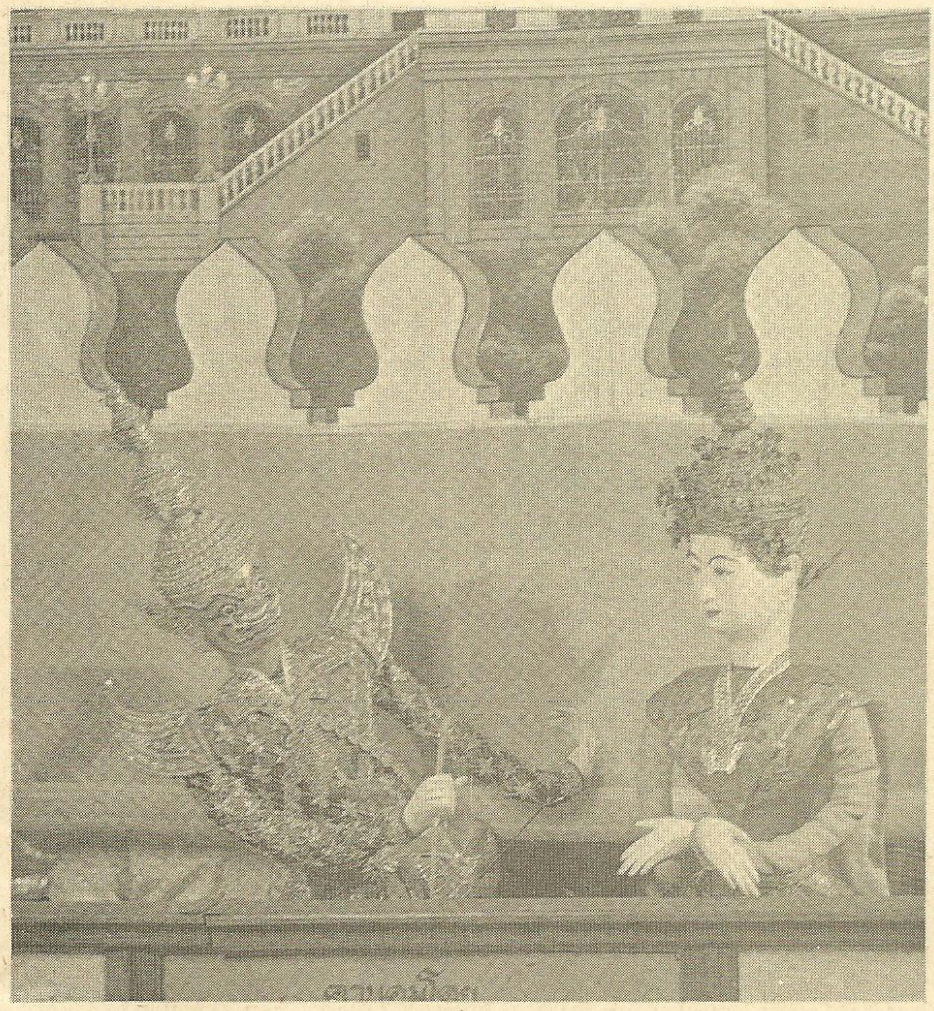

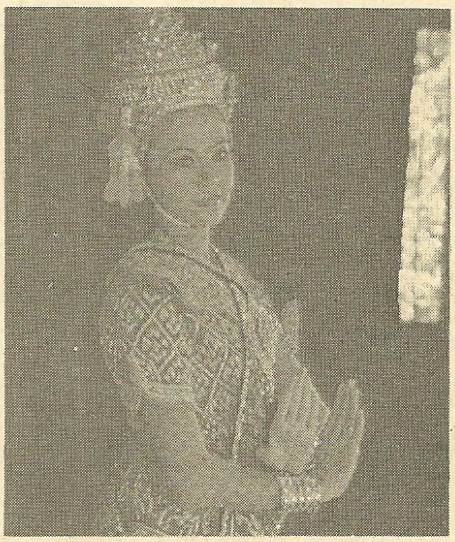

การละเล่นแบบไทย

ถือปฏิบัติตาม ๆ กันมาเป็นการแสดงความเป็นไทยทางกาย ลักษณะการกระทำทางกายและวาจาของไทยนั้นมีความเฉพาะตนอยู่ที่ความสุภาพ อ่อนโยน ละมุนละไม สงบเสงี่ยม รู้จักที่ต่ำที่สูง ความเป็นมิตร การรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่แข็งกระด้าง ยิ้มแย้ม ร่าเริง รักสนุก รักความอิสระ ไม่เคร่งเครียดจริงจังต่อชีวิตมากนัก สรุปว่าคนไทยเป็นคนอ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ ความอ่อนน้อม สงบเสงี่ยมอาจกลายเป็นความเข้มแข็ง ดุดันได้ทันทีเมื่อพบกับความไม่เป็นมิตร หรือศัตรู ทั้งนี้ไม่ว่าหญิงหรือชาย

ลักษณะเด่นเป็นพิเศษของคนไทยคือการยิ้ม จนชาวต่างชาติพากันให้สมญาเมืองไทยว่า สยามเมืองยิ้ม คนไทยยิ้มได้ทุกโอกาส ไม่เฉพาะเวลามีสุข แม้ยามทุกข์ยามประสบภัย เจ็บปวด การยิ้มของไทยจึงอาจเป็นได้ทั้งมิตรและศัตรู แสดงได้ทั้งความสุขและความทุกข์

สตรีไทยที่โดยปกติสุภาพ เรียบร้อย ละมุนละไม นั้น ได้เคยแสดงความเข้มแข็งกล้าหาญ เป็นวีรสตรีมาแล้วในประวัติศาสตร์ชาติไทย เช่น ท้าวเทพกษัตรีย์ ท้าวศรีสุนทร ท้าวสุรนารี เรียกว่า "เปลก็ไกว ดาบก็แกว่ง" ส่วนชายไทยก็เข้มแข็ง อดทน บึกบึน กล้าแกร่ง มีระเบียบวินัยและความเป็นผู้นำที่สุขุมคัมภีรภาพ

ความเป็นไทยทางกายจึงเป็นสิ่งที่มองเห็นได้โดยง่ายเช่นเดียวกับทางวัตถุ เป็นลักษณะเด่นเฉพาะอีกด้านหนึ่งของความเป็นไทยอันน่าภาคภูมิ

ความเป็นไทยทางใจ

อันที่จริง ความเป็นไทยทางกายก็ดี ทางวัตถุก็ดี มีกำเนิดมาจากความเป็นไทยทางใจ คือความรู้ความคิดอย่างไทยทั้งสิ้น กล่าวคือ ความรู้ความคิดอย่างไทยเป็นตัววางแบบ ก่อลักษณะ กำหนดรูปสิ่งเหล่านั้นขึ้นก่อน แล้วจึงไปกระทำหรือแสดงออกทางกายและทางวัตถุอีกทอดหนึ่ง ความเป็นไทยทางใจจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด หากมีการสูญเสียความเป็นไทยประการนี้แล้ว ก็จะเหมือนกับการสูญเสียความเป็นไทยทั้งหมดทีเดียว

ความเป็นไทยทางใจหรือความรู้ความคิดของไทยนั้นมีอยู่มากมายเหลือคณานับ เช่น ความรู้ ความคิด ความสามารถในการปกครองจัดการบ้านเมืองให้มีความร่มเย็นเป็นสุข การจัดการหมู่คณะให้มีความเป็น

ระเบียบเรียบร้อย มีความสามัคคีกลมเกลียว มีระเบียบวินัย ความรักในเอกราช ไม่ยอมเป็นข้าหรือเมืองขึ้นต่างชาติ สามารถในการผ่อนหนักเป็นเบา ประสานประโยชน์ การกระทำ และความคิด เพื่อดำรงเอกราชของชาติ มีความรู้ความสามารถในการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศเพื่อรักษาประโยชน์ของตน เป็นต้น จนสามารถดำรงความเป็นไทยมาตราบเท่าทุกวันนี้

ในด้านการทำมาหากิน คนไทยก็มีความสามารถในการประกอบหน้าที่การงานตามยุคตามสมัย หาเลี้ยงชีพและหมู่คณะมาโดยตลอด จากการทำนา ทำไร่ การช่างไปจนถึงการค้าธุรกิจ อุตสาหกรรมและบริการต่าง ๆ แม้สมัยก่อนจะมีแต่การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ แต่ภายหลังก็ได้เพิ่มจำนวนการค้าอุตสาหกรรมและบริการให้มากขึ้นตามความต้องการของสังคมสมัยใหม่ สามารถขุดค้นเอาทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์มาเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต

ระบบความเชื่อของไทยมีทั้งความเชื่อตามหลักเหตุผลของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ตามหลักธรรมของพุทธศาสนา คริสตศาสนา อิสลาม และศาสนาอื่น ในแง่นี้การแพทย์และการรักษาสมัยใหม่เป็นที่นิยมควบคู่ในการแพทย์แผนโบราณ ยาสมุนไพรมีการเล่าเรียนสั่งสอนความรู้ความคิดสมัยใหม่ควบคู่กับหลักธรรมของศาสนา คนไทยใช้หลักวิทยาศาสตร์และหลักธรรมควบคู่กันไป แต่ความเชื่อในเรื่องผีสางนางไม้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทรงเจ้าเข้าผี ตั้งศาลพระภูมิศาลเจ้า ไว้กราบไหว้ ร่วมไปกับเคารพนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ต้นไม้และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น การผสมผสานในความเชื่อหลายอย่างเช่นนี้ เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้คนไทยไม่เคร่งครัด งมงาย ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดมากนัก

ศิลปะ การละเล่น การกีฬา เป็นการแสดงออกทางใจไทยอีกด้านหนึ่ง ศิลปะ

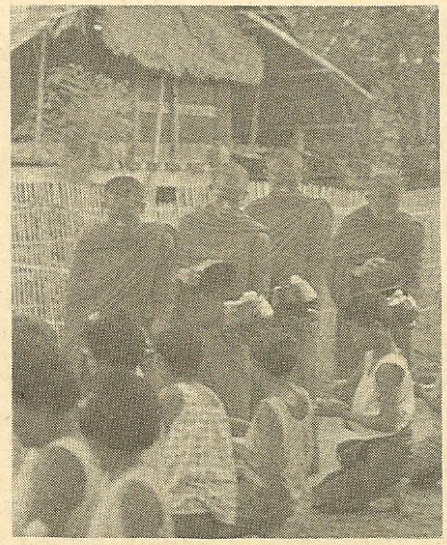

ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทย

ไทยมีความงาม อ่อนไหว ละมุนละไม เป็นของตนเอง เมื่อมีแบบความคิดด้านนี้เข้ามาจากสังคมอื่น คนไทยก็รับเข้าไว้ แล้วผสมผสานกับแบบของตนกลายเป็นแบบของตนขึ้นมาอีกเช่นงานศิลปะ สถาปัตย์ และนาฏศิลป์ เป็นต้น

ความเป็นไทยทางใจจึงไม่ใช่เพียงการรักความอิสระเสรี รักหมู่รักคณะเท่านั้น แต่หมายถึงความรู้ความคิดและความสามารถด้านต่าง ๆ ของไทยดังที่ยกตัวอย่างมาด้วย สิ่งเหล่านี้จะฝังรากแน่นอยู่ภายในตัวของคนไทยทุกคน ยากที่จะแยกออกจากกายได้ เมื่อคิดอย่างไทย ก็จะพูดอย่างไทย และแสดงกิริยามารยาทอย่างไทยสอดคล้องกันไป หากประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใดที่เป็นวัตถุออกมาก็จะกระทำตามความรู้ความคิดไทย ผลจึงออกมาเป็นวัตถุไทยอีกเช่นกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ใจเป็นแม่บทของกาย วาจา และวัตถุ

หากจะสรุปให้สั้นลงไปอีก ความเป็นไทยก็จะมีเพียงสองรูป คือ ความเป็นไทยทางรูปธรรม และความเป็นไทยทางนามธรรม โดยรูปธรรมรวมเอาความเป็นไทยทางกายและทางวัตถุเข้าไว้ด้วยกัน ส่วนนามธรรมได้แก่ความมีใจเป็นไทย

การดำรงความเป็นไทย

ความเป็นไทยไม่ว่าจะด้านใดเกิดขึ้นได้ก็เพราะคนไทยสร้างสรรค์ขึ้นมา และจะดำรงคงอยู่ได้ก็ด้วยการบำรุงรักษาของคนไทยนั่นเอง เพราะเราเห็นประโยชน์ เห็นความสำคัญและเราภาคภูมิใจในความเป็นไทยของเรา เราจึงได้มีการบำรุง รักษา ต่อเติมเสริมต่อความเป็นไทยกันตลอดมาด้วยวิธีการต่าง ๆ มากมาย โดยที่บางทีเราก็รู้ตัวและบางทีก็ทำไปโดยความเคยชิน ไม่ได้สำนึกอะไรมากนัก อย่างไรก็ดี วิธีการต่อไปนี้เป็นข้อแนะนำและเตือนใจพวกเราในการช่วยกันดำรงความเป็นไทยของเราไว้

ประการแรก ความเป็นไทยดำรงอยู่ได้ก็โดยที่เราคนไทย ช่วยกันเรียนรู้ความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมไทย อย่างถ่องแท้แน่นอน พูดสั้น ๆ ก็คือ เราต้องรู้จักตัวเอง

ประการที่สอง ความเป็นไทยจะดำรงอยู่ได้ก็โดยที่เราช่วยกันรักษาสิ่งดีงามทั้งหลายที่เรามีอยู่ และสละละทิ้งหรือปลดเปลื้องสิ่งที่ไม่เป็นคุณประโยชน์อีกต่อไปอีก นั่นคือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความเป็นไทยให้เป็นประโยชน์ มีประสิทธิภาพใช้การได้ดีอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้จะต้องใช้ความคิด ความรู้ ความละเอียดรอบคอบที่คนไทยมีอยู่แล้วเป็นทุน

ประการที่สาม ความเป็นไทยบางอย่างแม้มีประโยชน์ใช้การได้อยู่ แต่หากมีช่องทางปรับปรุงส่งเสริมให้ดีขึ้นได้ ก็ควรต้องร่วมมือช่วยกันทำ เพื่อให้มีความเด่น เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น

ประการสุดท้าย เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น เราทำกันมาแล้วตลอดเวลา แต่ก็จะต้องทำกันต่อไปอีก เลิกหรือหยุดเสียไม่ได้ คือ ปกป้องคุ้มครองของไทย ความเป็นไทย ไม่ให้สึกกร่อน เสียหาย เพราะหากความเป็นไทยหมดไป เราจะเป็นอะไร

พระราชวินยาภรณ์ พระนักพัฒนาชนบท

พรพิมล วรดิลก

วัดแห่งนั้นเงียบสงบสะอาด ประกอบด้วยเนื้อที่ไม่ต่ำกว่า 5 ไร่ มีโบสถ์ 1 หลัง ตั้งเด่นอยู่กลางพื้นที่ เมื่อเลี้ยวรถแล่นเข้าไปในบริเวณวัด มองไปทางขวามือจะเห็นอาคารไม้ชั้นเดียว 1 หลังเปิดโล่ง มีป้ายเขียนติดไว้ว่า มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทหน่วยเมตตานารี มองตรงเข้าไปในอาคาร จะเห็นสตรีประมาณ 15-16 คน กำลังก้มหน้าก้มตาเย็บผ้าอยู่อย่างขะมักเขม้นวัดนี้มีชื่อว่า วัดป่าดาราภิรมย์ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเจ้าอาวาสคือ ท่านเจ้าคุณพระราชวินยาภรณ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทางภาคเหนือและผู้ที่ได้เคยรู้จักท่านเป็นอย่างสูง เนื่องด้วยท่านได้อุทิศเวลาทั้งหมดของท่านนับแต่เข้าสู่เพศสมณะให้แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากมาตลอด นับเป็นเวลากว่า 40 ปี แล้วสำหรับงานที่ท่านทำในปัจจุบันนี้นั้น นอกจากงานประจำ ซึ่งได้แก่งานการปกครองคณะสงฆ์ การเทศนาทั่วไปและการเทศนาทางวิทยุกระจายเสียง งานเขียนบทความเกี่ยวกับธรรมะทั้งที่จัดพิมพ์เป็นเล่ม และเพื่อลงนิตยสารต่าง ๆ แล้ว ยังมีงานอื่น ๆ อีกมากมาย แต่งานของท่านที่จะขอนำมากล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่ งานช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่นักเรียนที่ยากจนและงานด้านพัฒนาชนบท

เมตตาศึกษาเพื่อนักเรียนที่ยากจน

เป็นที่ทราบกันดีว่า มีเด็กจำนวนไม่น้อยในเมืองไทยที่มีสติปัญญาดี แต่ฐานะยากจน และผู้ปกครองไม่สามารถที่จะส่งเสียให้เล่าเรียนได้ ดังนั้นจึงมักจะเรียนหนัง

สือเพียงจบการศึกษาภาคบังคับแล้วออกมาอยู่กับบ้าน ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง เพราะบุคคลดังกล่าวสามารถจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติได้อย่างมาก ถ้าหากเขาได้รับการศึกษาต่อ ดังนั้น เพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าวในปี พ.ศ. 2502 หรือเมื่อ 22 ปี ล่วงมาแล้ว พระราชวินยาภรณ์ ได้เป็นประธานตั้งมูลนิธิเมตตาศึกษาขึ้นที่วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และได้ตั้งโรงเรียนชื่อว่า โรงเรียนเมตตาศึกษาขึ้นที่วัดเจดีย์หลวงเช่นกัน โดยให้อยู่ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิฯ ทั้งนี้ด้วยความเชื่อมั่นว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า จะต้องพัฒนาคนเสียก่อนด้วยการ

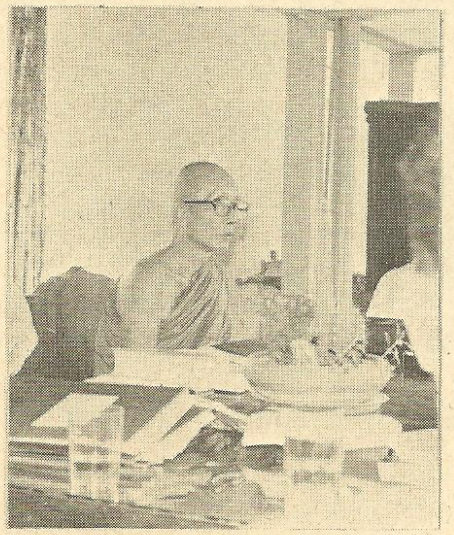

พระราชวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดป่าดาราภิรมย์ ต.ริมใต้ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เป็นพระราชาคณะชั้นราช มีตำแหน่งทางการคณะสงฆ์เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอนฝ่ายธรรมยุตนิกาย อุปสมบทเมื่อพ.ศ. 2480 ปัจจุบันเป็นประธานกรรมการมูลนิธิเมตตาศึกษา ประธานกรรมการมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ประธานชมรมศาสนิกสัมพันธ์เชียงใหม่ ประธานฝ่ายบรรพชิตของกองทุนสงเคราะห์ชุมชนสาขาเชียงใหม่ กรรมการที่ปรึกษาของชมรมยาพื้นบ้านลานนาไทย กรรมการที่ปรึกษาของหน่วยงานสากลที่ให้การส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานพัฒนาชนบททุกระดับในประเทศไทย (เซนดร้าไทย)

ท่านเจ้าคุณพระราชวินยาภรณ์ต้องการช่วยผู้ที่ช่วยตนเองเท่านั้น ดังนั้น การช่วยเหลือของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทของท่าน จึงเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าใจในปัญหาของตน ทางมูลนิธิฯ จะให้ความรู้และทุนดำเนินงานแต่พอสมควร เพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ให้การศึกษาและอบรมให้รู้จักรับผิดชอบ เงินทุนของมูลนิธิเมตตาศึกษาในชั้นต้นได้จากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปภายในประเทศและต่อมาพระราชวินยาภรณ์ได้รับคำแนะนำให้ติดต่อขอความช่วยเหลือไปยังมูลนิธิโนเวบ ประเทศเนเธอร์แลนด์ และได้รับความช่วยเหลือโดยได้รับทุนมาสร้างอาคารเรียนหนึ่งหลังในราคาสามล้านกว่าบาท กรรมการของมูลนิธิเมตตาศึกษาในปัจจุบันเป็นฆราวาสทั้งหมด มีพระราชวินยาภรณ์ซึ่งเป็นประธานกรรมการเป็นพระเพียงรูปเดียว

เมื่อเริ่มก่อตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา ทางโรงเรียนได้รับนักเรียนที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับมาเรียนต่อโดยมีชั้นเรียนตั้งแต่ชั้น ป. 5-ม.ศ. 3 รับชั้นละ 1 ห้อง ๆ ละ 40 คน แต่ในปัจจุบันเมื่อรัฐบาลขยายการศึกษาภาคบังคับถึง ป. 7 โรงเรียนเมตตาศึกษาจึงเปิดรับนักเรียนตั้งแต่ ม. 1-ม. 3 ชั้นละ 2 ห้อง ๆ ละ 40 คน รวมเป็นชั้นละ 80 คน ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งสิ้น 240 คน นักเรียนของโรงเรียนทุกคนถือว่าเป็นผู้ได้รับทุนของโรงเรียนเมตตาศึกษาทั้งสิ้น เพราะไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียนหรือค่าบำรุงใด ๆ นอกจากนี้มีนักเรียนจำนวนหนึ่งที่ทางมูลนิธิเมตตาศึกษาออกค่าใช้จ่ายอาหารและเสื้อผ้าให้ด้วย ในปัจจุบันค่าใช้จ่ายของโรงเรียนเมตตาศึกษาประมาณ 20,000 กว่าบาทต่อเดือน ผู้ที่จะได้รับการคัดเลือกเข้ามาในโรงเรียนแห่งนี้ จะต้องเป็นผู้ที่เรียนดี ไม่มีทุนร่างกายสมบูรณ์ และความประพฤติดี นักเรียนที่เข้าศึกษาเป็นนักเรียนที่มาจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูนและแม่ฮ่องสอน ขณะนี้มีผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเมตตาศึกษาไปแล้วประมาณ 1,000 คน สำหรับการศึกษาต่อของนักเรียน พระราชวินยาภรณ์เล่าว่า ท่านมีเป้าหมายที่จะสนับสนุนให้นักเรียนศึกษาต่อทางอาชีวศึกษามากกว่าสายสามัญ เพื่อให้นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้วกลับไปถิ่นเดิมเพื่อช่วยเหลือชนบท ดังนั้น นักเรียนที่เรียนต่อจึงมีทั้งที่ไปเรียนอาชีวะเช่นเรียนครูและเทคนิค แต่ก็มีนักเรียนจำนวนมากที่ได้ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย และสำเร็จมหาวิทยาลัยไปแล้วหลายสิบคน นักเรียนเก่าของโรงเรียนได้ไปประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน แต่ส่วนใหญ่จะรับราชการเป็นครูประชาบาลมากที่สุด โดยเฉพาะคณะครูของโรงเรียนเมตตาศึกษานอกจากครูใหญ่เพียงคนเดียวแล้ว นอกนั้นเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนเมตตาศึกษาทั้งสิ้น นอกจากนั้นก็มีผู้ที่ไปเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหรือรับราชการเป็นทหารและอาชีพอื่น ๆ สำหรับจำนวนผู้ออกไปทำงานพัฒนาชนบทที่สามารถยืนยันได้แน่นอนในขณะนี้ก็คือ เจ้าหน้าที่ด้านเกษตรของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทซึ่งเป็นมูลนิธิอีกแห่งที่พระราชวินยาภรณ์เป็นประธานอยู่ เป็นนักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนทั้งสิ้น พระราชวินยาภรณ์กล่าวว่ามูลนิธิเมตตาศึกษายังคงมีกิจกรรมดำเนินงานโรงเรียนเมตตา

ศึกษาเป็นหลัก และยังไม่มีแนวทางที่จะเปลี่ยนแปลงโครงการเป็นอย่างอื่น

มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทช่วยเกษตรกรที่ยากไร้

อย่างไรก็ดีการให้ทุนนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน โดยมีวัตถุประสงค์ให้กลับไปช่วยพัฒนาชนบทบ้านเกิดนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก และในข้อเท็จจริงมีคนเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่กลับไปอยู่ในชนบทพระราชวินยาภรณ์ จึงได้หาแนวทางใหม่ในการช่วยเหลือชาวชนบทให้สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจและได้รับความรู้ที่จำเป็นต่อการครองชีพด้วยการจัดตั้งมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทขึ้นในปลายปี 2517 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำครูและวิทยากรที่มีความรู้แผนใหม่ด้านการเกษตรและวิชาชีพเข้าไปสอนเยาวชนในชนบทเพิ่มเติมจากโครงการรับเข้ามาศึกษาในเมือง เงินทุนขั้นแรกของมูลนิธิฯได้จากการบริจาคของประชาชนผู้มีใจศรัทธาทั่วไป และในขณะนี้มูลนิธิฯได้รับเงินทุนจากมูลนิธิเอเชียและมูลนิธิบรอดฟรือดีเวลท์ประเทศเยอรมันนีด้วย สำนักงานแห่งแรกของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทอยู่ที่วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ต่อมาได้ย้ายมาตั้งสำนักงานอยู่ที่วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่จนถึงปัจจุบัน พระราชวินยาภรณ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯไว้ 4 ประการคือ ส่งเสริมกสิกร มุ่งสอนวิทยาคารองศาสนา และพัฒนาท้องถิ่น และเพื่อเป็นการรักษาจิตใจ พระราชวินยาภรณ์ได้นำเอาหลักธรรมในทางพุทธศาสนามาให้สมาชิกมูลนิธิฯยึดถือเป็นแนวปฏิบัติคือ เพิ่มพูนความขยัน แข่งขันกันประหยัด ฝึกหัดทำความดีและสามัคคีร่วมชาติ "ในฐานะที่พระสงฆ์มีหน้าที่สอนและอบรมชาวบ้านแต่เท่าที่สังเกตดู ส่วนใหญ่เป็นการอบรมหนักไปในทางจิตใจ คือเรื่องบุญบาป สอนให้ทำบุญมาก ธรรมะที่เกี่ยวกับอาชีพโดยมากเราไม่ย้ำ อาตมาคิดว่าถ้าเวลานี้เราจะสอนในลักษณะนั้นอย่างเดียว รู้สึกว่า เราไม่ได้พัฒนาอาชีพ คนที่ยากจนมาทำบุญก็ยังยากจน การทำบุญได้บุญก็ถูกแต่ไม่ตรงจุด เพราะว่าเกี่ยวกับเรื่องของอาชีพจะต้องขยันหมั่นเพียรทำงาน ฉะนั้นการพัฒนาอาชีพและจิตใจต้องทำไปด้วยกัน" พระราชวินยาภรณ์กล่าว

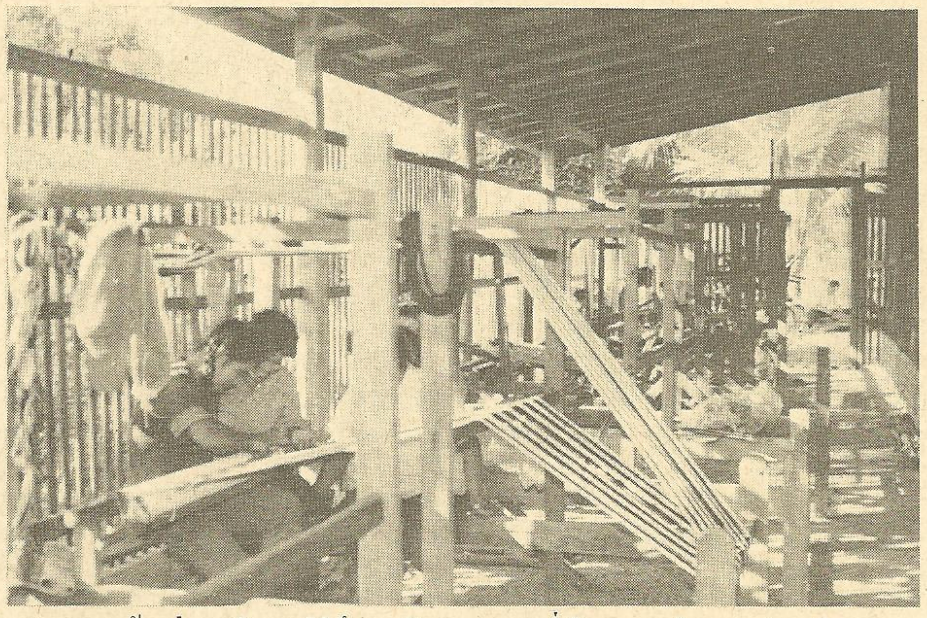

การอบรมทอผ้าแก่สมาชิกมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทที่เรือน "หน่วยเมตตานารี" ตั้งอยู่ในบริเวณวัดป่าดาราภิรมย์

หลักการดำเนินงานของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท

มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทได้แบ่งงานออกเป็น 2 หน่วยงานคือ หน่วยเกษตรพัฒนาซึ่งมูลนิธิฯจะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปให้การอบรมด้านการเกษตรเป็นหลักทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติแก่สมาชิกในหมู่บ้าน และจัดให้มีศูนย์อบรมเด็กเล็ก คลังควาย ธัญญาคาร (ธนาคารข้าว) สหกรณ์เครดิตยูเนียนขึ้นในหมู่บ้านที่มูลนิธิฯเข้าไปดำเนินงาน เมื่อสมาชิกได้รับความรู้จากมูลนิธิฯแล้ว มูลนิธิฯจะให้สมาชิกกู้ยืมเงินทุนหมุนเวียนประมาณรายละ 1,000 บาท เพื่อนำไปดำเนินงานด้านโครงการเกษตรส่วนตัว หน่วยงานหน่วยที่

สองคือหน่วยเมตตานารี มูลนิธิฯจัดให้มีการอบรมวิชาตัดเย็บเสื้อผ้าและทอผ้า ภายหลังการอบรมแล้วทางนักเรียนจะจัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ฝ่ายผลิตเสื้อผ้าสตรี โดยทางมูลนิธิฯให้กู้ยืมทุนหมุนเวียนจำนวนหนึ่งมาเป็นทุนดำเนินงาน สถานที่ ๆ เปิดอบรมมีทั้งที่วัดป่าดาราภิรมย์และที่หมู่บ้านฯที่มูลนิธิฯเข้าไปดำเนินงาน

ประเภทของบุคคลที่จะเป็นสมาชิกของมูลนิธิฯมี 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทแรกคือเกษตรพัฒนา (รุ่นกลาง) ซึ่งเป็นหนุ่มสาวอายุประมาณ 15-25 ปี สูงสุดไม่เกิน 30 ปี มูลนิธิฯถือว่าเป็นรุ่นหลักของมูลนิธิฯ มูลนิธิฯมีทุนให้คนละไม่เกิน 1,000 บาท เป็นทุนหมุนเวียน สำหรับกู้ไปลงทุนประกอบอาชีพ โดยไม่คิดดอกเบี้ย ประเภทที่สองได้แก่เกษตรพัฒนารุ่นผู้ใหญ่ซึ่งมีอายุสูงกว่า 30 ปี มูลนิธิฯให้กู้ยืมในจำนวนเงินไม่เกิน 1,000 บาท ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน เงินดอกเบี้ยที่ได้รับมูลนิธิฯจะเอาไปเป็นทุนในการดำเนินงานในหมู่บ้าน ประเภทที่สามคือเกษตรพัฒนา (รุ่นจิ๋ว) อายุระหว่าง 13-15 ปี เป็นนักเรียนหรือเรียนจบแล้ว มูลนิธิฯจะแนะนำให้เลี้ยงสัตว์โดยมูลนิธิฯ จะให้เงินทุนไปดำเนินงานและติดตามงานโดยตลอด เงินที่ได้จากการลงทุนก็จะเป็นของสมาชิกนั้น ๆ

มูลนิธิฯได้เลือกหมู่บ้านที่ดำเนินงานโดยยึดถือพื้นที่ยากจนเป็นหลัก โดยพระราชวินยาภรณ์ได้เป็นผู้เลือกพื้นที่เหล่านั้นด้วยการเข้าไปสำรวจพื้นที่ด้วยตัวของท่านเอง มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทจะดำเนินงานในหมู่บ้านแห่งละ 2 ปีเป็นอย่างน้อยแล้วจึงจะถอนตัวออกมา ปล่อยให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินงานแทน แต่ยังจะให้คำปรึกษาแนะนำต่าง ๆ ตามที่สมาชิกร้องขอ หมู่บ้านที่มูลนิธิฯได้ดำเนินงานเสร็จสิ้นไปแล้ว 1 หมู่บ้าน คือบ้านป่าไม้แดงต.ป่าป้อง อ.ดอยสะเก็ด และที่กำลังดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยโจ้ ต.ริมใต้ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ หมู่บ้านท่าไคร้ ต.แม่สา และหมู่บ้านป่าม่วง ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เมื่อมูลนิธิฯเลือกหมู่บ้านเรียบร้อยแล้ว จะมีเจ้าหน้าที่ประจำโครงการชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการของมูลนิธิฯให้ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นเข้าใจ เมื่อผู้ใดเห็นด้วยและตกลงดำเนินงานตามโครงการของมูลนิธิฯ ถือว่าผู้นั้นเป็นสมาชิกของมูลนิธิฯ และอีกทางหนึ่งเมื่อมูลนิธิฯประกาศรับสมัครผู้สนใจในวิชาชีพที่มูลนิธิฯมีเจ้าหน้าที่เป็นครูสอนอยู่ เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การทอผ้า ถือว่าผู้สมัครเรียนเป็นสมาชิกของมูลนิธิฯเช่นกัน เมื่อมูลนิธิฯได้สมาชิกประจำหมู่บ้านแล้วก็จะให้สมาชิกเลือกกรรมการหมู่บ้านขึ้นจำนวน 5 คน เพื่อดำเนินงานกันเอง โดยมีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯคอยดูแลโดยมีหลักการว่า “งานทุกอย่างชาวบ้านต้องรับรู้และต้องการ เช่น สมมติว่า เรามีความคิดจะให้ชาวบ้าน ต้องดูว่า ชาวบ้านเขาพอใจไหม ต้องการไหม ถ้าจะทำธนาคารข้าว วิธีนี้เห็นด้วยไหม เราจะไม่ไปยัดเยียดให้เขา”

ผลการดำเนินงาน

ท่านเจ้าคุณพระราชวินยาภรณ์ต้องการช่วยผู้ที่ช่วยตนเองเท่านั้น ดังนั้น การช่วยเหลือของมูลนิธิฯจึงเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าใจในปัญหาของตน ทางมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทจะให้ความรู้และทุนดำเนินงานแต่พอสมควร เพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และแม้ว่างานของมูลนิธิฯที่บ้านป่าไม้แดง อ.ดอยสะเก็ดและที่อื่น ๆ ซึ่งเพิ่งเริ่มดำเนินงานภายในปีสองปีนี้ จะยังขาดข้อมูลการวัดผลที่ชาวบ้านได้รับออกมาเป็นรายได้ที่แน่นอนแจ่มชัด แต่จากการศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านป่าไม้แดง ปรากฏว่า เมื่อพระราชวินยาภรณ์ได้เข้าไปสำรวจหมู่บ้านป่าไม้แดงซึ่งมีทั้งหมด 150 หลังคาเรือนเมื่อปี 2518 นั้น ท่านได้พบว่า มีคนยากจนเกินกว่าครึ่งของหมู่บ้าน เกษตรกรไม่มีความรู้ด้านการเกษตร เช่น ไม่รู้จักใช้ปุ๋ย คนยากจนไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเกินกว่าครึ่ง และมีข้าวไม่พอกินตลอดปีประมาณ 100 หลังคาเรือน แต่ในปัจจุบันนี้หลังจากมูลนิธิฯเข้าไปดำเนินงานแล้ว ปรากฏว่า ผลผลิตการเกษตรดีขึ้นมาก เช่น ก่อนปี 2518 เกษตรกรปลูกข้าวได้ประมาณ 45-50 ถังต่อไร่ แต่เมื่อได้รับการสอนเรื่องการบำรุงดินและการใช้ปุ๋ยแล้ว สมาชิกสามารถทำนาได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็นไร่ละประมาณ 80 ถัง นอกจากนี้ในหน้าแล้งสมาชิกยังทำตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่มูลนิธิฯ ด้วยการปลูกถั่วลิสง กระเทียมหรือแตงโมในพื้นที่นาเหล่านั้นได้อีก

งานของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทที่หมู่บ้านป่าไม้แดง อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งเริ่มเมื่อปี 2518 ได้แก่การตั้งศูนย์อบรมเด็กเล็ก งานด้านเกษตรพัฒนาและงานเมตตานารี สำหรับงานด้านเกษตรพัฒนา เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯร่วมกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอได้ให้ความรู้ทางการเกษตรแก่สมาชิก พร้อมกับการจัดทำแปลงสาธิตพืชไร่ นอกจากนี้ยังได้ให้เงินทุนแก่สมาชิกรายละประมาณ 1,000 บาท ซึ่งในเวลา 2 ปีที่มูลนิธิฯเข้าไปดำเนินงาน มีสมาชิกด้านเกษตรพัฒนาประมาณ 50 คน นายเสงี่ยม สีอ่อน ซึ่งปัจจุบันเป็นประธานคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า เขาทำไร่ถั่วตามคำแนะนำของมูลนิธิฯ เนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน ลงทุนไปทั้งหมดประมาณ 3,335 บาท แต่สามารถขายถั่วได้ประมาณ 100 ถัง เป็นเงินถึง 10,000 บาท สำหรับงานด้านเมตตานารีของหมู่บ้านป่าไม้แดง ทางมูลนิธิฯได้จัดอบรมสตรีเพื่อตัดเย็บเสื้อผ้าขึ้นที่หมู่บ้านในปี 2520-2521 และเมื่ออบรมเสร็จแล้วได้ให้ทุนกลุ่มสตรีบ้านป่าไม้แดงตัดเย็บเสื้อผ้าส่งไปขายที่ร้านส่งเสริมสตรีชนบทซึ่งเป็นร้านของกรมการพัฒนาชุมชนในเมือง กลุ่มสตรีสามารถใช้คืนเงิน

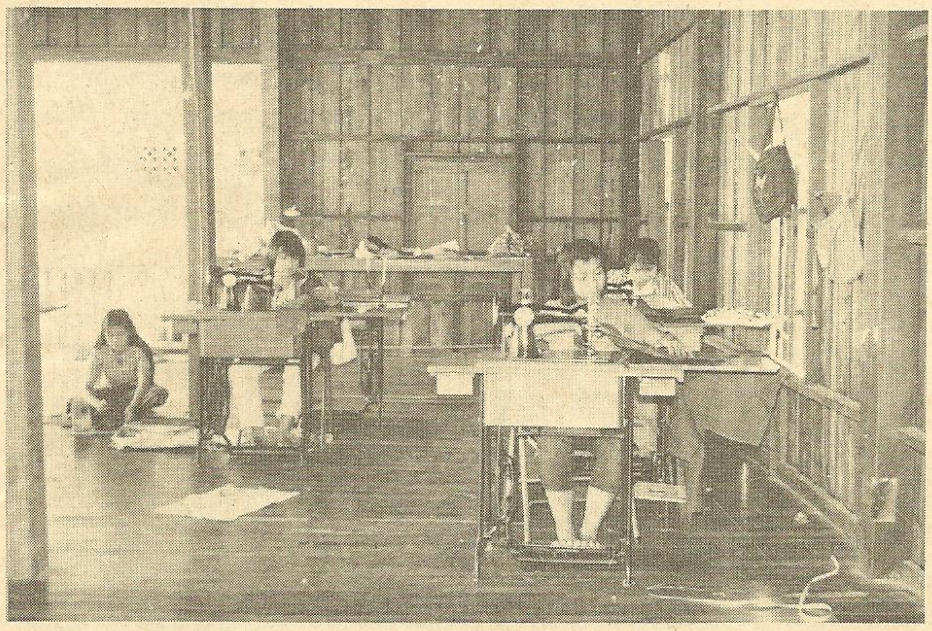

การอบรมตัดเย็บเสื้อผ้าแก่สมาชิกมูลนิธิศึกษา พัฒนาชนบทที่เรือน "หน่วยเมตตานารี" วัดป่าดาราภิรมย์

ทุนได้ภายในเวลา 1 ปี และในปัจจุบันสมาชิกกลุ่มสตรีของหมู่บ้านป่าไม้แดงซึ่งมีจำนวน 18 คน สามารถหารายได้พิเศษด้วยการตัดเย็บเสื้อผ้า ได้รายได้วันละประมาณ 20-25 บาทต่อคน "เมื่อเอาเงินไปคืน หลวงพ่อท่านรับแต่เงินต้น ท่านไม่เอาดอกเบี้ย ท่านเอ็นดูเพราะเห็นเพิ่งเริ่มทำงาน" คุณแสงเรือน พวงสะดอ ประธานกลุ่มสตรีวัย 20 ปีกล่าวด้วยความรู้สึกในพระคุณของท่านเจ้าคุณพระราชวินยาภรณ์

ปัจจุบันนี้ มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทได้ถอนตัวออกจากหมู่บ้านป่าไม้แดงแล้ว และได้มอบให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินงานต่อไป นอกจากนี้ ทางมูลนิธิฯยังได้โอนงานศูนย์อบรมเด็กเล็กและกลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้าให้กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยรับไปดำเนินงานต่อด้วย

สหกรณ์บ้านป่าไม้แดง : ความภูมิใจของมูลนิธิฯ

สมาชิกมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทร่วมใจกันจัดตั้งสหกรณ์เครดิตยูเนียนขึ้นที่หมู่บ้านป่าไม้แดงเมื่อปี 2520 หลังจากที่ได้รับความรู้เรื่องเครดิตยูเนียนจากมูลนิธิฯแล้ว ปัจจุบันสหกรณ์เครดิตยูเนียนบ้านป่าไม้แดงมีสมาชิกซึ่งประกอบด้วย สมาชิกของมูลนิธิฯ และบุคคลในหมู่บ้านป่าไม้แดง ต.ป่าป้อง และหมู่ 2-3 ต.แม่กก ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านป่าไม้แดง รวมสมาชิกสหกรณ์เครดิตยูเนียนบ้านป่าไม้แดงทั้งสิ้น 105 คน สหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งนี้ทำธุรกิจในด้านให้สินเชื่อการเกษตรแก่สมาชิกรายละไม่เกิน 5,000 บาท โดยสมาชิกซึ่งจะขอกู้จะต้องเสนอโครงการเกษตรเข้าไปให้คณะกรรมการสหกรณ์พิจารณา เมื่อได้รับอนุมัติแล้ว จึงทำสัญญากู้เงินกับสหกรณ์ โดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเพียงแต่ให้สมาชิกด้วยกันเป็นผู้ค้ำประกัน นอกจากนี้สหกรณ์บ้านป่าไม้แดงยังทำธุรกิจการซื้อด้วยการนำสินค้าที่สมาชิกต้องการมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก และทำธุรกิจการขายด้วยการจำหน่ายสินค้าที่ผลิตโดยสมาชิกอีกด้วย ปัจจุบันสหกรณ์บ้านป่าไม้แดงมีเงินดำเนินการประมาณ 100,000 กว่าบาท ซึ่งเป็นเงินลงทุนที่มูลนิธิฯให้ 40,000 บาท เงินจำนวน 40,000 บาทนี้เป็นเงินที่สมาชิกชำระหนี้คืนแก่มูลนิธิฯและมูลนิธิฯส่งกลับมาให้เป็นเงินลงทุนของสหกรณ์โดยให้ถือว่าเป็นเงินค่าหุ้นของสมาชิกมูลนิธิฯ ทุกคนนอกจากนี้ยังมีเงินกำไรของสหกรณ์ 30,000 บาท และเงินกู้จากธนาคารกสิกรอีก 35,000 บาท รวมทั้งเงินค่าหุ้นของสมาชิกสหกรณ์คนอื่นซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกของมูลนิธิฯสหกรณ์เครดิตยูเนียนบ้านป่าไม้แดงถือว่าเป็นสหกรณ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะมีการบริหารงานที่ดี มีผลกำไรจากการดำเนินงานในจำนวนที่น่าพึงพอใจ ขณะนี้ได้มีผู้สนใจมาดูงานเป็นประจำ ปัจจุบันสหกรณ์แห่งนี้ได้เข้าเป็นสมาชิกของสันนิบาตสหกรณ์และประธานสหกรณ์เครดิตยูเนียน

ของบ้านป่าไม้แดงได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการตรวจสอบบัญชีของสันนิบาตสหกรณ์ด้วย

งานของมูลนิธิฯอีกสามหมู่บ้าน

มูลนิธิฯได้ดำเนินงานอีกสามหมู่บ้าน คือที่บ้านห้วยโจ้ ต.ริมใต้ บ้านท่าไคร้ ต.แม่สา และบ้านป่าม่วง ต.แม่แรม ทั้งสามหมู่บ้านนี้อยู่ในอำเภอแม่ริม จ.เชียงใหม่ สำหรับผลงานของมูลนิธิฯที่บ้านห้วยโจ้ ต.ริมใต้ อ.แม่ริม ได้แก่การเปิดศูนย์อบรมเด็กเล็ก กลุ่มเลี้ยงสัตว์และกลุ่มพืชไร่ กลุ่มเลี้ยงสัตว์เป็นกลุ่มรุ่นจิ๋ว มูลนิธิฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กในหมู่บ้านรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และหารายได้ให้ครอบครัว มูลนิธิฯ จึงได้จัดให้เลี้ยงเป็ดโดยออกทุนให้เมื่อเป็ดโตและให้ไข่แล้ว สมาชิกจะต้องส่งทุนคืนโดยคิดเป็นไข่ เป็ด 1 ตัวต่อไข่ 2 ฟอง ถ้าสมาชิกไม่พร้อมจะส่งไข่คืนให้ ก็จะคิดเป็นเงินตามราคาไข่ นอกจากนี้ที่บ้านห้วยโจ้ยังมีกลุ่มพืชไร่ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมอาชีพการเกษตร มีสมาชิก 2 รุ่นคือสมาชิกรุ่นผู้ใหญ่และสมาชิกรุ่นกลาง (เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปี) มูลนิธิฯให้เงินทุนช่วยเหลือเป็นเงินหมุนเวียน และจัดให้มีการอบรมวิชาการแผนใหม่และโครงการแปลงสาธิต ระยะเวลาดำเนินงานของหมู่บ้านห้วยโจ้ตั้งแต่ปี 2521-2524 มีสมาชิกทั้งสิ้น 90 คน

ผลงานของมูลนิธิฯที่บ้านท่าไคร้ ต.แม่สา มีโครงการกลุ่มพืชไร่ โดยมูลนิธิฯให้ความช่วยเหลือสมาชิกเป็นเงินทุนหมุนเวียน และให้มีการอบรมวิชาการแผนใหม่ และมีโครงการแปลงสาธิต จากการประเมินผลของมูลนิธิฯพบว่า สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมประมาณ 70% สมาชิกของมูลนิธิฯที่บ้านท่าไคร้ ตั้งแต่ปี 2523-2524 มีทั้งหมด 55 คน ส่วนผลงานของมูลนิธิฯที่บ้านป่าม่วง มีโครงการกลุ่มพืชไร่ ซึ่งเป็นกลุ่มของเยาวชนและเพิ่งเริ่มดำเนินงาน ที่บ้านท่าไคร้ นายเป็ง พรหมา สมาชิกคนหนึ่งของมูลนิธิฯ กล่าวว่า

"ตั้งแต่ผมได้รับความรู้ด้านการเกษตรจากมูลนิธิฯรู้จักการพรวนดิน การใช้ปุ๋ย เปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากพันธุ์ข้าวแดงมาเป็นพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตอง ทำให้ได้ข้าวประมาณไร่ละ 70 ถัง ทั้งที่ก่อนที่ผมจะเข้าเป็นสมาชิกมูลนิธิฯทำข้าวได้ประมาณไร่ละ 30 ถังเท่านั้น ลูกผมก็ได้เข้าโรงเรียนมูลนิธิฯบ้านท่าไคร้ เสียเดือนละ 30 บาทเท่านั้น และทุกวันศุกร์จะมีอาหารเสริมให้ด้วย"

คลังควาย : ผลพลอยได้จากการทำบุญ

พระราชวินยาภรณ์ได้ช่วยเหลือเกษตรกรที่สำคัญอีกโครงการหนึ่ง ได้แก่การจัดตั้งคลังควายขึ้นในปี 2521 ทั้งนี้ เนื่องจากได้มีผู้นำเงินมาถวายเพื่อขอให้ท่านไปไถ่ชีวิตควายซึ่งจะถูกนำไปฆ่าและยกควายนั้นให้เป็นของมูลนิธิฯ เรียกว่าเป็นการทำบุญต่ออายุหรือทำบุญสืบชะตาของผู้ถวายเงิน ซึ่งต่อมาได้มีผู้นำเงินมาถวายเพื่อไถ่ชีวิตควายเพิ่มมากขึ้น พระราชวินยาภรณ์จึงได้มีความคิดที่จะนำควายนั้นไปให้สมาชิกของมูลนิธิฯที่ยากจนและไม่มีควายเป็นของตนเองเลี้ยงดูและใช้งาน โดยให้แต่ละหมู่บ้านคัดเลือกผู้สมควรได้รับควายกันเองซึ่งควายของโครงการฯจะเป็นตัวเมียทั้งสิ้น และท่านได้วางเงื่อนไขไว้ว่า ผู้ได้รับควายจะมีสิทธินำไปใช้ประโยชน์และเลี้ยงดูได้ตลอดไป แต่ต้องปฏิบัติตามสัญญาที่ทางผู้รับควายจะต้องทำกับมูลนิธิฯ ซึ่งสาระสำคัญได้แก่ ควายและลูกควายที่เกิดจากแม่ควายที่ได้ไปเลี้ยงจะต้องไม่ตายเพราะถูกฆ่า และจะต้องใช้งานแต่พอสมควร ถ้าควายเกิดหายหรือตายเพราะความประมาทเลินเล่อของผู้เลี้ยง ผู้เลี้ยงจะถูกเรียกค่าเสียหายตามที่กำหนดไว้ในสัญญา แต่ถ้ามีเหตุสุดวิสัย ผู้เลี้ยงอาจไม่ต้องรับผิดชอบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการพิจารณาของมูลนิธิฯ และเพื่อเป็นการให้ค่าตอบแทนแก่ผู้เลี้ยง และเพื่อให้ผู้เลี้ยงได้มีควายเป็นของตนเอง เมื่อควายมีลูกทางมูลนิธิฯจะยกลูกควายตัวที่ 1 ให้ผู้เลี้ยง ส่วนลูกควายตัวที่ 2 เป็นของมูลนิธิฯสลับกันไปเรื่อย ๆ ลูกควายซึ่งเป็นเลขคู่ซึ่งเป็นของมูลนิธิฯนั้น คนเลี้ยงต้องเลี้ยงจนโตจนกว่าจะแยกลูกควายออกจากแม่ควายได้ และสำหรับตัว

แม่ควายถ้าหากทางมูลนิธิฯเห็นว่าผู้เลี้ยงมีความเหมาะสมที่จะให้แม่ควายเป็นกรรมสิทธิ์ก็จะมอบให้เป็นราย ๆ ไป ทั้งนี้สมาชิกผู้นั้นต้องเลี้ยงควายมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี ในปัจจุบันควายของมูลนิธิฯ มี 59 ตัว มีลูกทั้งหมด 12 ตัว ในจำนวน 59 ตัวนี้ มูลนิธิฯ ศึกษาพัฒนาชนบทได้แจกให้แก่สมาชิกใน 4 หมู่บ้านคือ หมู่บ้านป่าไม้แดง ต.ป่าป้อง อ.ดอยสะเก็ด 14 ตัว หมู่บ้านห้วยโจ้ ต.ริมใต้ อ.แม่ริม 13 ตัว หมู่บ้านท่าไคร้ ต.แม่สา 21 ตัว และหมู่บ้านป่าม่วง ต.แม่แรม 2 ตัว และกำลังจะนำไปให้ที่วัดไผ่ศรีโขง อ.ดอยสะเก็ด 2 ตัว วัดศรีบุญเรือง อ.ดอยสะเก็ด 2 ตัว หมู่บ้านดง ต.สันโป่ง อ.แม่ริม 3 ตัว และบ้านบุณยสถาน อ.เมือง 2 ตัว

ธัญญาคาร : สืบเนื่องจากคลังควาย

โครงการธัญญาคารเป็นโครงการที่สืบเนื่องจากโครงการคลังควาย กล่าวคือทางมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทเห็นว่า สมาชิกของมูลนิธิฯ ที่ได้รับควายไปเลี้ยงได้รับประโยชน์จากมูลนิธิฯ มากกว่าสมาชิกซึ่งไม่ได้รับควาย ซึ่งเป็นผู้อยู่ในฐานะยากจนเช่นกัน ดังนั้น พระราชวินยาภรณ์ จึงเห็นว่าผู้ได้รับควายควรเสียค่าตอบแทนบ้าง ท่านจึงได้จัดตั้งธัญญาคาร ซึ่งแปลว่าที่เก็บข้าวหรือที่รู้จักกันในนามธนาคารข้าวขึ้นในหมู่บ้าน และกำหนดให้ผู้ที่ได้รับควายไปเลี้ยงต้องนำข้าวมารวมไว้ในธัญญาคาร และเปิดโอกาสให้เกษตรกรในหมู่บ้านคนอื่น ๆ นำข้าวมารวมไว้ในธัญญาคารได้ทุกคน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจนที่ขาดแคลนข้าวไม่ว่าจะเป็นสมาชิกของธัญญาคารหรือไม่ก็ตาม สามารถยืมข้าวของธัญญาคารไปใช้บริโภค และนำมาใช้คืนภายในเวลาที่กำหนด

มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทได้วางโครงการธัญญาคารเมื่อปี 2523 และได้เริ่มเก็บข้าวเมื่อเดือนมกราคม 2524 นี้ ซึ่งบ้านป่าไม้แดงเก็บข้าวจากสมาชิกที่ได้รับควายคนละ 7 ถัง รวมทั้งหมดได้ประมาณ 80 ถัง ขณะนี้เก็บไว้ที่ฉางชั่วคราวของหมู่บ้าน ส่วนที่บ้านท่าไคร้เก็บข้าวจากสมาชิกคนละ 7 ถังเช่นกัน รวมได้ประมาณ 235 ถังเก็บไว้ที่ฉางข้าวถาวรซึ่งมูลนิธิฯ สร้างให้เรียบร้อยแล้ว สำหรับที่บ้านห้วยโจ้เก็บข้าวจากสมาชิกที่ได้รับควายคนละ 5 ถัง ปัจจุบันเก็บได้ทั้งหมด 150 ถัง แต่ยังฝากอยู่ที่บ้านของสมาชิก เนื่องจากยังไม่มีฉาง ข้าวซึ่งเก็บไว้ในธัญญาคารถือว่าเป็นของกองกลางทั้งหมด อัตราการยืมข้าวโดยทั่วไปจะต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละสิบ โดยขอยืม 10 ถัง ชำระ 11 ถัง สำหรับผู้ที่ไม่มีข้าวในธัญญาคารซึ่งยากจนและขาดแคลนข้าวอาจมาขอยืมข้าวในธัญญาคารก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจ้าของข้าวจะเป็นผู้พิจารณาว่าจะให้ยืมเท่าไร คืนเท่าไร ซึ่งถ้าเป็นผู้ยากจนจริงอาจไม่คิดค่าตอบแทนเลยก็ได้ "ถ้าไม่ตั้งธัญญาคาร เวลาชาวนาไม่มีข้าวกินต้องไปกู้เงินเขาซื้อข้าว ในหมู่บ้านป่าไม้แดงนี้คิดร้อยละ 3 บาทต่อเดือน ชาวนาเดือดร้อนมากจริง ๆ ครับ แต่ต่อไปนี้ชาวนาที่ยากจนจะสบายขึ้นแล้ว เพราะเสียดอกเบี้ยเป็นข้าวถูก และถ้าจนมาก เช่น มีลูกมาก เราอาจจะไม่เก็บดอกเบี้ยเลยก็ได้" นายเสงี่ยม สีอ่อน ประธานกรรมการหมู่บ้านป่าไม้แดงกล่าว

การค้าของมูลนิธิ

มูลนิธิฯ มีร้านค้าอยู่ที่หมู่บ้านป่าไม้แดง ห้วยโจ้และท่าไคร้ แห่งละ 1 ร้าน นอกจากนี้เคยมีร้านค้าใน อ.เมือง เชียงใหม่ 1 ร้าน ปัจจุบันยุติการดำเนินงานชั่วคราวเพื่อย้ายสถานที่ตั้งใหม่ ร้านค้าแห่งใหม่ของมูลนิธิฯ จะอยู่ที่ตำบลริมใต้ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ มูลนิธิฯ ได้ส่งสินค้าไปจำหน่ายต่างประเทศ ได้แก่ ส่งผ้าเช็ดมือและผ้าปูโต๊ะซึ่งผลิตโดยหน่วยงานเมตตานารี อ.แม่ริม ส่งไปจำหน่ายที่ญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ และส่งไปจำหน่ายที่ฮ่องกงและมาเลเซียบ้าง ปัญหาการผลิตสินค้าของหน่วยงานเมตตานารี คือ ผลิตได้ปริมาณน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด

สรุป

งานมูลนิธิเมตตาศึกษาและงานมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ซึ่งท่านเจ้าคุณพระราชวินยาภรณ์เป็นประธานได้ช่วยบุคคลที่ขาดทุนทรัพย์และขาดความรู้ให้มีชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางกายและทางใจได้เป็นจำนวนไม่น้อย งานของท่านเป็นงานที่เผยแพร่ศีลธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมที่ถูกต้องดีงามสู่บุคคลทุกระดับโดยงานด้านเมตตาศึกษาได้สร้างคนให้เป็นกำลังสำคัญที่ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้เป็นอย่างมาก งานด้านการศึกษาพัฒนาชนบท เป็นงานที่ได้ช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาในด้านเงินทุน แรงงาน และความรู้ ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยบ้านเมืองด้านการพัฒนาประเทศและช่วยพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนาให้ดีขึ้นด้วย นอกจากนี้จากการประเมินผลงานของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทพบว่าแม้ทางมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทจะยังไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบรายได้ที่เปลี่ยนไปของชาวบ้านหรือของเกษตรกรได้ เนื่องจากโครงการมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทเป็นโครงการซึ่งเพิ่งดำเนินงานได้ในเวลาไม่นานนัก แต่ทางมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทก็ได้พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมไปในแนวทางที่น่าพึงพอใจยิ่ง คือเปลี่ยนจากสภาพที่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างแก้ไขปัญหาของตน ขาดการปรึกษาหารือหรือการร่วมมือที่จะทำงานเป็นหมู่คณะมาเป็นการรวมกลุ่มเพื่อจะแลกเปลี่ยนปัญหา แสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านและมีการทำงานเป็นหมู่คณะซึ่งพระราชวินยาภรณ์กล่าวว่า *ความมีคุณธรรม ความเชื่อมั่นในตัวเอง และความสามัคคีเป็นประเด็นแก่นที่จะทำให้ชาวบ้านช่วยตัวเองได้ในที่สุด*

คุยกับ"วารสารไทย"

คุณสมยศ จุฬาธรรมกุล
173 ถนนมนัส อำเภอเมืองนครราชสีมา
เรียน คณะผู้จัดทำวารสารไทย

1. ผมขอถามหน่อยครับ หนังสือวารสารไทย ถ้าขอไปแล้วเล่มต่อไปจะส่งมาให้เลยหรือว่าต้องขอไปอีกครับ

2. ผมอยากทราบว่า ตราครุฑนั้นมีมาตั้งแต่รัชกาลที่เท่าไร และ พ.ศ. เท่าไร

3. ทำไมเล่มที่ 4 กระดาษที่ใช้พิมพ์ไม่เหมือนเล่มที่ 3 ล่ะครับ

4. ผมอยากให้เอารูปถ่ายสมัยก่อน เกี่ยวกับวัดพระแก้วมรกต และถนนสมัยโบราณมาลง

4. อยากให้ลงเกี่ยวกับชนบทมาก ๆ

การส่งวารสารไทยไปเผยแพร่นั้น เราจะส่งไปตามหน่วยงานต่าง ๆ ก่อน เช่น ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดโรงเรียนสภาตำบลต่าง ๆ ฯลฯ รวมทั้งส่งไปให้ผู้ที่สนใจติดต่อขอมาด้วย แต่ในระดับบุคคลนั้นบางครั้งก็ส่งได้ไม่ทั่วถึง ต้องขออภัยไว้ล่วงหน้าด้วย เพราะเราพิมพ์จำนวนจำกัด แม้แต่จะส่งให้ทุกตำบลเท่านั้นก็ยังไม่พอ โปรดเห็นใจด้วย อย่างเล่มที่ 4 ที่คุณได้รับกระดาษไม่เหมือนเล่มที่ 3 ก็เพราะเราใช้กระดาษที่มีคุณภาพต่ำลง เพื่อที่จะพิมพ์ให้ได้จำนวนมากเล่มขึ้น พี่น้องประชาชนจะได้อ่านมากขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อคุณสมยศอ่านจบแล้วก็กรุณาส่งต่อให้ผู้อื่นได้อ่านด้วย

ชนบทเป็นหัวใจของเรา เรารักพี่น้องชาวชนบทซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างลำบาก รักสงบ เป็นชีวิตแท้ ชีวิตจริง เราจะพยายามนำเรื่องราว ที่เกี่ยวกับชนบทมาลงให้มากตามที่คุณเสนอ เกี่ยวกับรูปถ่ายสมัยก่อน ตามที่คุณอยากจะเห็นนั้น บางส่วนก็ปรากฏอยู่ในวารสารฉบับนี้แล้ว คงจะถูกใจนะครับ

สำหรับเรื่องตราครุฑของคุณนั้น อาจารย์สถิตย์ เสิงไธสง ช่วยกรุณาค้นคว้าและเขียนตอบมาให้ "รูปครุฑมีมานานแล้ว ถือกันว่าเป็นพญานก กินนาคเป็นอาหาร และเป็นพาหนะของพระนารายณ์ตามคติของชาวฮินดู เพราะฉะนั้นเราจะเห็นรูปครุฑจับนาคบ้าง รูปครุฑมีพระนารายณ์ทรงบ้าง อยู่ทั่วไป รูปครุฑจับนาคมีรูปพระนารายณ์ทรง ได้นำมาเป็นตราของทางราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ตามพระราชบัญญัติพระราชลัญจกร ร.ศ. 122 เดิมทีเดียวใช้เป็นตราประจำครั่งประทับผนึกพระราชสาส์น และหนังสือสัญญาต่างประเทศ ต่อมาพระองค์ทรงใช้เป็นตราประจำพระองค์แทนตราอาร์มที่ใช้อยู่ก่อนมีแต่รูปครุฑ ไม่มีรูปพระนารายณ์ทรง และเห้าไม่จับนาคเหมือนแต่ก่อน เพราะเห็นว่าแลดูรุงรัง ไม่สวยงาม และดูตะกละห่วงแต่เรื่องกิน ต่อมาในหลวงรัชกาลที่ 6 ทรงใช้ตรานี้ประทับประจำพระนาม และต่อมาอีกในสมัยเดียวกันนั้นเอง โปรดให้ใช้เป็นตราประจำแผ่นดิน ตามประกาศ พ.ศ. 2454"

บรรณาธิการ

พันตรี นายแพทย์คม ป้องขันธ์
10 ซอย 48 การเคหะ คลองจั่น บางกะปิ กทม.

"ยุบกระทรวง ลดเงินเดือน แก้เศรษฐกิจ"

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงแนะแก้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เมื่อ พ.ศ. 2470 โดยถือหลัก "ต้องลงทุนเป็นตัวอย่างจากตัวเรา"

"...ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวง มุรธาธรอยู่ 2 ปี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต พอเปลี่ยนรัชกาลใหม่ก็เจอะมรสุมเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เสนาบดีสภาเห็นว่ามีทางทำได้เพียง 2 ทางคือ

1. ขึ้นภาษี

2. ตัดงบประมาณลงให้ได้

เสด็จพ่อทรงให้ความเห็นว่า การขึ้นภาษีนั้น คนทั่วไปต้องเดือดร้อน ถ้าตัดงบประมาณ คนจำพวกเดียวเดือดร้อน แต่เราจะต้องลงทุนเป็นตัวอย่างจากตัวเราเป็นต้นไป ฉะนั้น จึงทรงแนะรัฐบาลให้ล้มกระทรวง มุรธาธรที่ทรงว่าอยู่เสีย เพราะไม่มีงานสำคัญถึงจะต้องเป็นกระทรวง แล้วให้ตัดเงินเดือนกันลงไปตั้งแต่พระองค์พระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้นำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้อยู่ปีละ 11 ล้าน รวมทั้งเลี้ยงดูพระราชวงศ์ ข้าราชการรักษาพระราชวังต่าง ๆ การพระราชพิธี และรับรองเลี้ยงดูแขกต่างประเทศด้วย แม้เช่นนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยอมให้บ้านเมืองตัดกลับไปเป็นปีละ 6 ล้านเหมือนสมเด็จพระบรมชนกนาถ เพื่อช่วยเศรษฐกิจซึ่งกำลังทรุดโทรม กำลังจะตัดเงินเดือนอภิรัฐ ซึ่งได้อยู่เดือนละ 3,200 บาท โดยไม่มีเบี้ยรับรองเลี้ยงดู เบี้ยประชุม เบี้ยเดินทางสักอย่างเดียวในเวลานั้น..."

(คัดจากหนังสือ "พระประวัติลูกเล่า" โดย ม.จ. หญิง พูนพิศมัย ดิศกุล พ.ศ. 2501 หน้า 54 – 55)

สำเนาถูกต้อง
นำกราบเรียน ฯพณฯนายกรัฐมนตรี ผ่าน บรรณาธิการวารสารไทย

เพื่อโปรดพิจารณาลองถามหัวใจใคร ๆ ที่ชอบพูดว่ารักชาติห่วงใยประชาชน แต่ไม่เคยยอมจนเพื่อช่วยประเทศชาติ หรือแม้ยอมขาดกำไรเพื่อให้ไทยอยู่รอด สมโภช 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์นี้ จะมีใครเหลือความกตัญญูพอที่จะลดความเห็นแก่ตัว เป็นการเทิดทูนพระคุณบรรพบุรุษผู้เสียสละรักษาความเป็นไทยไว้ให้ชูคอกันอยู่ได้ทุกวันนี้..

อดีตคือกระจกส่องปัจจุบัน ผมนำข้อคิดเห็นของท่านมาลงตีพิมพ์ให้แล้วตามปรารถนา

บรรณาธิการ

คุยกับ"วารสารไทย"

คุณนเรศ นโรปกรณ์
512 ถนนตะนาว กทม. 10200
(สำนักงานชั่วคราวฝ่ายประชาสัมพันธ์ หนังสือพิมพ์เริงสารรายปักษ์)
เรียน บรรณาธิการวารสารไทย

เท่าที่ได้อ่านเพียงฉบับเดียวคือปีที่ 2 ฉบับที่ 5 นี้แล้ว รู้สึกทึ่งมากที่ทางราชการทำหนังสือคุณภาพขนาดนี้ น่าจะออกเป็นรายเดือนให้ได้ และควรตั้งราคาจำหน่ายทั่วไป เหมือนหนังสือของเอกชนหรือของทางราชการทั่วไป ถ้าไม่อยากได้กำไร จะตั้งราคาสัก 15 – 20 บาท ก็คงไม่มีใครว่ากระไร

ทางหนังสือพิมพ์เริงสารขอบคุณที่ท่านส่งให้อ่าน และจะพิจารณาเผยแพร่ตามสมควรแก่โอกาสทั้งเรื่องและภาพ

ขอบคุณมากครับที่จะช่วยเผยแพร่วารสารไทยให้เพราะเป็นนโยบายของคณะผู้จัดทำอยู่แล้ว ที่ต้องการจะให้ข้อมูลความรู้ที่ลงตีพิมพ์ในวารสารไทย ได้เผยแพร่ไปยังประชาชนทั่วประเทศให้กว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้ นโยบายขณะนี้เราต้องการจะแจกฟรีครับ โดยเฉพาะส่งไปให้ประชาชนในชนบทที่อยู่ห่างไกลและมีโอกาสน้อยที่จะได้รับข่าวสารและข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวันและในการประกอบอาชีพ วารสารไทยพิมพ์มาทั้งหมดเท่าไหร่เราส่งไปให้ชนบทถึง 60 - 70% ครับ

บรรณาธิการ

คุณทองคำ เทตินน้ำ
ที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอพรหมพิราม
จังหวัดพิษณุโลก
เรียน บรรณาธิการวารสารไทย

ได้รับวารสารไทยฉบับที่ 5 เรียบร้อยแล้ว มีความประสงค์จะรับวารสารฉบับต่อไปอีก สำหรับวารสารไทยฉบับนี้ ข้าพเจ้ายอมรับว่าไม่เคยอ่านและเคยรู้จักเลย จึงเก็บไว้ในลิ้นชัก เพราะงานต่าง ๆ สมัยนี้มันช่างมากมายเหลือเกินจนแทบไม่มีเวลาจะไปอ่านหนังสืออื่น ๆ นอกจากหนังสือรายวันในร้านอาหารเท่านั้น เมื่ออ่านแล้วจึงทราบว่าเป็นวารสารที่ดีที่สุดเพราะเป็นการชี้แนะเอกลักษณ์ไทยและการดำเนินชีวิตที่มีเหตุ–ผลดีมาก เป็นประโยชน์สำหรับนักพัฒนาที่ต้องนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทางราชการสู่ประชาชน ซึ่งนักพัฒนาเป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ขอขอบคุณครับ แล้วข้าพเจ้าจะนำความดี ความรู้ ประสบการณ์เผยแพร่ให้เพื่อนร่วมงานไปสู่ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนต่อไป

โชคดีครับที่ท่านไม่ได้เก็บไว้ในลิ้นชัก แต่ได้นำออกเผยแพร่เป็นสะพานเชื่อมสู่เพื่อนนักพัฒนาการของท่านและประชาชนในท้องถิ่นชนบทต่อไป พัฒนาการตามอำเภอต่าง ๆ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชนบท ที่จะนำความรู้ใหม่ ๆ ไปสู่ประชาชนมากครับ

บรรณาธิการ

คุณประสาสน์ รัตนะปัญญา
หนังสือพิมพ์ที่ราบสูง
158/3 อัตถบริหาร
ต. ตลาด อ. เมือง จ. มหาสารคาม
เรียน บรรณาธิการวารสารไทย

อยากให้มีบทความเกี่ยวกับงานประเพณีต่าง ๆ ของภาคต่าง ๆ ของไทย หมุนเวียนไปฉบับละ 1 เรื่อง เพื่อเป็นการเผยแพร่ขนบธรรม–เนียมประเพณีของไทย ๆ ให้ชาวไทยได้รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เช่น ฉบับที่ 6 ลงประเพณีสงกรานต์เชียงใหม่ ฉบับที่ 7 ลงเรื่องการแห่เรือภาคใต้ ฉบับที่ 8 ลงเรื่องบุญบั้งไฟของภาคอีสาน ดังนี้เป็นต้น

คุณประสาสน์คงสมใจแล้วละครับ เพราะในฉบับหน้านี้เราจะลงเรื่องประเพณีไทยทั้งหมดให้ได้ทราบทั่วกัน โดยท่านศาสตราจารย์คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ กรุณาให้เกียรติส่งมาลงตีพิมพ์ และในฉบับเดียวกันนั้นเราก็ได้เตรียมเรื่องไว้แล้วครับ จะว่าด้วยประเพณีอีสานก่อน และจะหมุนเวียนกันไปให้ครบทุกภาคอย่างที่คุณประสาสน์เสนอความเห็นมา

บรรณาธิการ

คุณนวล บุญมาลา
กำนันตำบลแม่สาบ
เลขที่ 25 หมู่ที่ 3 บ้านงาแปง
ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

ที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี คิดจัดทำวารสารไทยส่งมาให้กำนันตำบลแม่สาบได้รับเรียบร้อยแล้ว ทางกำนันได้เอาวารสารไทยไปไว้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ มีผู้สนใจอยากได้มา สั่งจองที่ทำการกำนัน 12 เล่ม อยากจะได้ไปอ่าน ที่บ้านเวลางานว่าง เพื่อจะได้ศึกษาหาความรู้ส่วนตัว เมื่อมีความรู้แล้วจะได้นำความรู้กระจายไปสู่เพื่อนบ้านนั้น ทางกำนันได้ตั้งประชาชน ผู้มีความรู้ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้นคือกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ภายในตำบลของข้าพเจ้าเป็นเขต รับผิดชอบ ตำบลแม่สาบมี 7 หมู่บ้าน

ขอบคุณครับที่พี่น้องชาวตำบลแม่สาบให้ความสนใจวารสารไทย และได้ใช้ประโยชน์จากวารสารฉบับนี้ในการเพิ่มพูนความรู้ ท่านกำนันช่วยเรียนผู้ที่สั่งจองวารสารไทยว่า เราคงส่งให้ไม่ได้เพราะเราพิมพ์จำนวนจำกัด ต้องส่งไปให้ตำบลอื่น หมู่บ้านอื่นด้วย คงจะต้องใช้วิธี "แบ่งปันกันอ่าน" ครับ

บรรณาธิการ

คุยกับ"วารสารไทย"

คุณจิตติ วัฒโน
ที่ทำการพัฒนาชุมชน
อ. สายบุรี จ. ปัตตานี

เรียน บรรณาธิการวารสารไทย

จัดทำได้ดีมาก ที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอสายบุรีได้นำเผยแพร่ให้ราษฎรใน 13 ตำบล 72 หมู่บ้านทราบ โดยการประชุมตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ประชุมราษฎร ตามมัสยิดต่าง ๆ และนำไปเผยแพร่เมื่อออกอำเภอเคลื่อนที่ทุกวันศุกร์ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ที่คุณจิตติทำนั้นคือเป้าหมายสูงสุดของเราครับ

บรรณาธิการ

คุณทวี วิริยฑูรย์
ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
บ้านเลขที่ 107 ซอย 23 หมู่บ้านปัญญา
ถนนพัฒนาการ แขวงสวนหลวง
เขตพระโขนง กทม. 10250

1. ขอชมว่าทำได้ดีมากและควรหาวิธีให้เผยแพร่ออกไปให้มากที่สุด

2. ขอให้เปิดรับสมาชิก ผมยินดีเป็นสมาชิกด้วย ควรหาสมาชิกประเภทสถาบัน ทั้งสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการ เอกชนให้มากที่สุด

3. ถ้ายังเห็นว่าไปไม่ไหว กำลังคนและเงินไม่พอ ขอให้ยอมตัดใจให้สำนักพิมพ์จำหน่ายของเอกชนรับไปจัดพิมพ์และจำหน่าย ฝ่ายราชการ "คุม" ด้านคุณภาพ นโยบาย และสาระประโยชน์ ผมคาดหมายว่าในที่สุดถ้าราชการจะแบกภาระไว้เองจะสู้ไม่ไหว ควรตัดใจให้เอกชนมืออาชีพเขามาช่วยแบ่งภาระไป

โปรดเปิดรับสมาชิก ผมคาดว่าคงมีผู้อ่านไม่น้อย ยินดีสนับสนุน

ข้อเสนอของคุณทวี น่าสนใจ และน่าคิดมากครับ เราคงจะต้องนำกลับไปคิดต่อ และทบทวนนโยบายดูว่า มีทางจะทำได้หรือไม่อย่างไรต่อไปครับ

บรรณาธิการ

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรัฐวิสาหกิจ ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานด้านต่าง ๆ ดังนี้ :—

1. อำนวยบริการแก่รัฐและประชาชนในการอุตสาหกรรมป่าไม้
2. ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมป่าไม้ เช่น เกี่ยวกับการทำไม้และเก็บหาของป่า แปรรูปไม้ ทำไม้อัด อบไม้ อัดน้ำยาไม้ กลั่นไม้ และประดิษฐ์หรือผลิตวัตถุหรือสิ่งของจากไม้ และของป่า และธุรกิจที่ต่อเนื่องคล้ายคลึงกัน รวมทั้งอุตสาหกรรมอื่นใดที่เกี่ยวด้วยไม้ หรือของป่า
3. ปลูกสร้างสวนป่า คุ้มครองรักษาป่าไม้ และบูรณะป่าไม้เพื่อประโยชน์แก่การป่าไม้ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการเองหรือเป็นการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือรัฐ
4. วิจัย ค้นคว้า และทดลองเกี่ยวกับผลิตผล และผลิตภัณฑ์ด้านอุตสาหกรรมป่าไม้

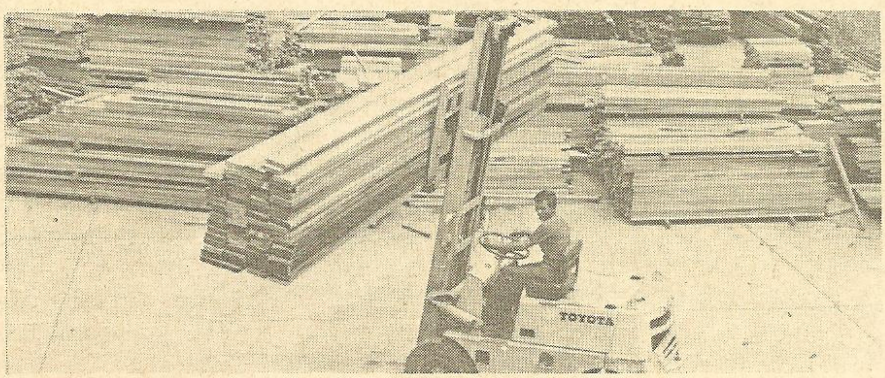

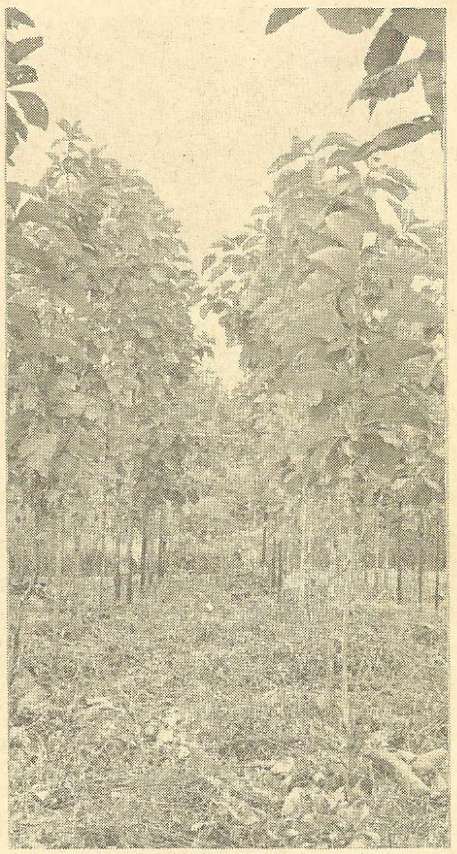

"วารสารไทย" เป็นวารสารเผยแพร่ข้อมูล ความรู้เชิงสารคดี ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนไทย เพื่อสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ที่ปรึกษา

นายกระมล ทองธรรมชาติ
ร.ท.สุวิทย์ ยอดมณี
นายชาคริต จุลกะเสวี
นายวิจิตร อาวะกุล

บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา

นายเย็นใจ เลาหวณิช

บรรณาธิการผู้ช่วย

นายกำพล แกล้วทนงค์

คณะผู้จัดทำ

นายเย็นใจ เลาหวณิช
นายชาคริต จุลกะเสวี
นายวิชัย สุวรรณรัตน์
นายสมบูรณ์ สุขสำราญ
นายปราโมทย์ ทัศนาสุวรรณ
นายสภา ปาลเสถียร
นายชลินทร์ มิลินทสูต
นางปรารถนา สุทิน
นายกำพล แกล้วทนงค์
นายวิจิตร อาวะกุล
นายสถิตย์ เล็งไธสง
นายบุรีรักษ์ นามวัฒน์
นายบุญญรักษ์ นิงสานนท์
นายทอม เชื้อวิวัฒน์
น.ส.อนงค์ ณ บางช้าง
นางศิริวัลย์ เหมะจันทร
นางจิตรลดา หัชชะวณิช
นางดวงกมล จันทร์สม

ฝ่ายศิลป์ ฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ ศูนย์ปฏิบัติการแห่งชาติ
นายไตร อิสรากำพต นายศิริชัย สมศิริธรรม

ฝ่ายจัดการ

นางดวงกมล จันทร์สม
น.ส.สุรีพร พุทธสุวรรณ
น.ส.ปัทมา พรรณโรจน์

เจ้าของ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

สำนักงานวารสารไทย

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
ตึกบัญชาการชั้น 2
ทำเนียบรัฐบาล โทร. 2816706, 2829546

วารสารไทย เป็นเอกสารเผยแพร่เป็นอภินันทนาการแก่ประชาชนทั่วไป

ทรรศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องตรงกับความเห็นของบรรณาธิการและคณะผู้จัดทำ

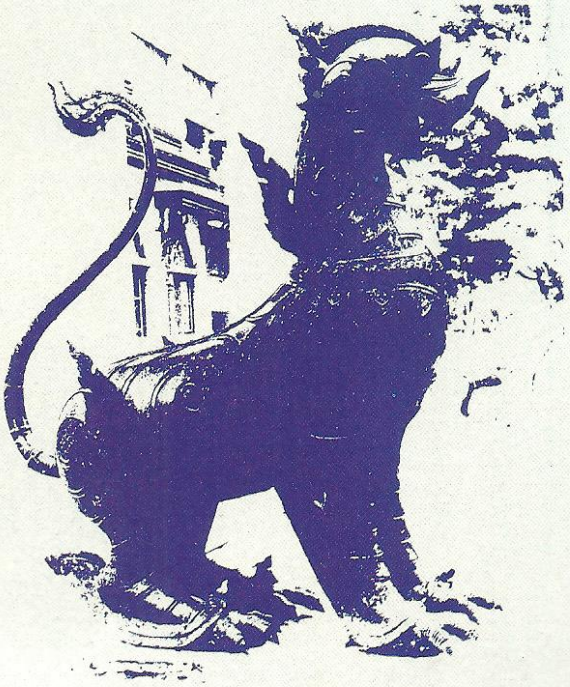

พิมพ์ที่ บริษัท ประชาชน จำกัด (แผนกการพิมพ์) ๑๕ ซอยพิพัฒน์ ถนนสีลม กรุงเทพฯ
นายนิรันดร์ เหตระกูล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๕

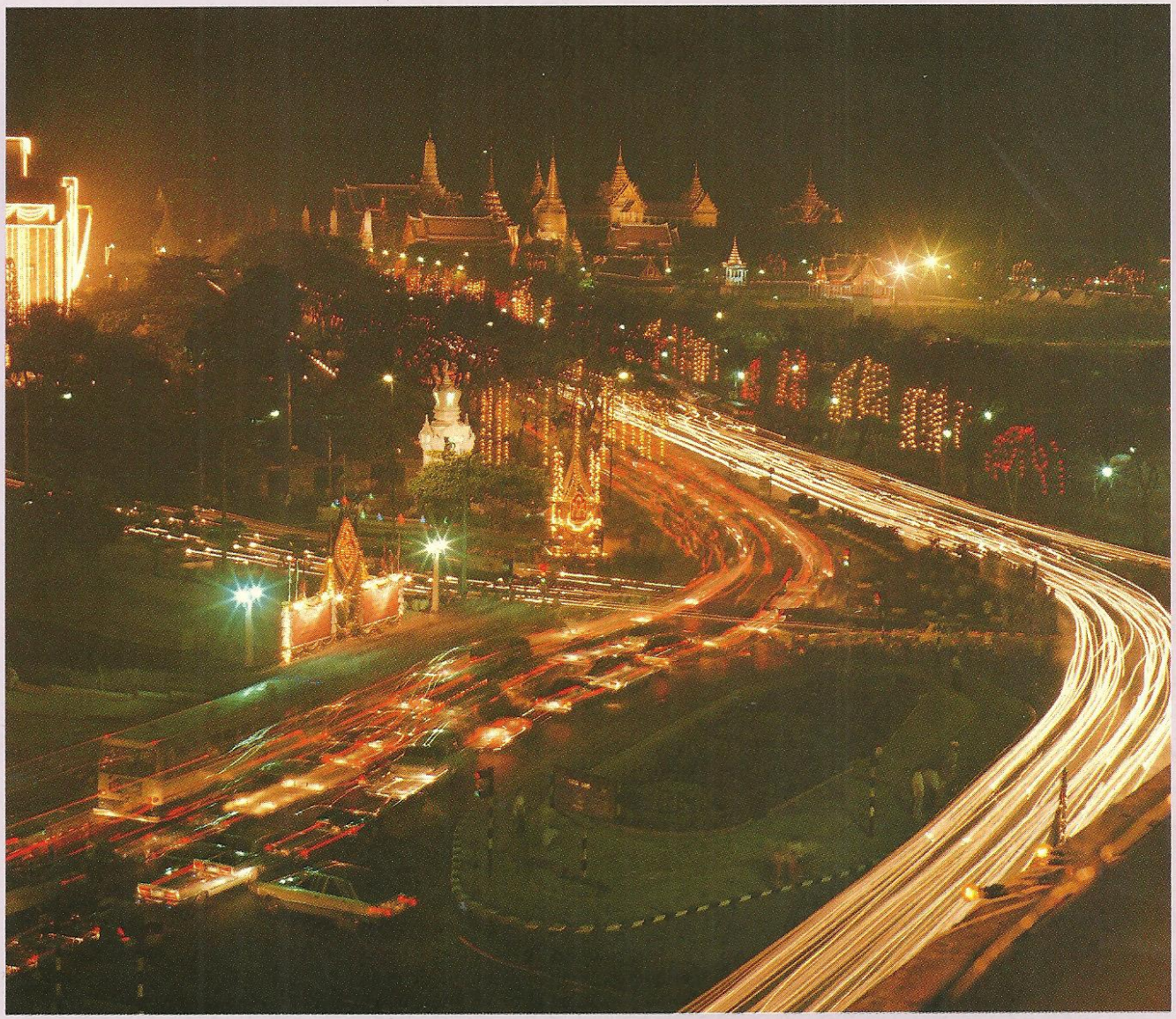

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
พ.ศ.๒๕๒๕

เฉลิมรัฐ ฉัตรแก้ว เก้าแผ่นดิน
ฉลองกาล รัตนโกสินทร์ สองร้อยปี